STRATAGEMATVM SATANÆ.

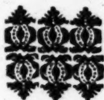
Libri Octo.

Quos

JACOBUS ACONTIUS
Vir summi judicii, nec minoris pietatis, annis abhinc penè 70. primum edidit, & Serenissimæ Reginæ *ELIZABETHÆ* inscripsit

Editio iterata & emendata.

Servate unitatem Spiritus in vinculo Pacis.

OXONII,
Sumptibus *Guil. Webb* Bibliopolæ.
An. Dom. M. DC. L.

DIVÆ

ELISABETHÆ ANGLIÆ, FRANCIÆ, HIBERNIÆ REGINÆ: NON TAM REGII FASTIGII AMPLITVDINE, QVAM PRÆSTANTISSIMIS MORIBVS INSIGNI LITERARVM, MVLTARVMQVE LINGVARVM SCIENTIA, ET ALIIS ELEGANTISSIMIS ANIMI CORPORISQVE DOTIBVS AD MIRACVLVM VSQVE ORNATISSIMÆ, IACOBVS ACONTIVS, IN SIGNVM MEMORIAMQVE GRATI ANIMI, OB PARTVM EIVS LIBERALITATE, QVVM IN ANGLIAM PROPTER EVANGELICÆ VERITATIS PROFESSIONEM EXTORRIS APPVLISSET, HVMANISSIMEQVE EXCEPTVS ESSET, LITERARIVM OCIVM, HOSCE OCTO SATANÆ STRATAGEMATVM LIBROS DICAT, CONSECRATQVE.

* * * *
* * *

IACOBI ACONTII IN SATANÆ STRATAGEMATA,

PRÆFATIO.

SI quis forte miratur quęquam tanta extitisse audacia, vel sane temeritate (si ita malit dicere) vt Satanæ inuestigandis colligendisq; stratagematibus, eaque literis mandãdis, Oceanum se posse sperauerit exhaurire: eum ego considerare parumper secum velim, an quanto huius veteratoris plures sunt artes, magisque variæ, & abstrusæ, non tanto etiam cauendum ab illo nobis sit magis? Fateatur opinor, at verò qui caueas obsecro, artibus illis non

cognitis? An non timendum erat, ne vbi nihil esse putares periculi, ibi esset plurimum? Quà optime cavere te ab eo opinareris, eâ potissimum occultum aliquod incideres in laqueum? quod ipsum vtinam non nimium multis, nimisque sæpe contingeret: neque sane ineptus tantum quibusdam, sed & præstantissimis quibusque in Dei ecclesia viris. Quod si cauendum nobis erat: neque id fieri absque hac cogitatione poterat: tentandum profecto fuit, vtrum ea capi ratione posset vltro, rogandus fuit Deus (cui nihil sit non facillimum in eo nobis ne deesset, quod cum persæpe à nobis factum sit, speramus minime frustra factum fuisse: quin potius fore vt optimi quique Deo nobiscum maximas

mas agant gratias: quod & iniecerit nobis cogitationem hanc, et propitius cœptis nostris fauerit. Illud me diu multumque torsit: nam quantum in ijs sit positum, qui authoritate eminent in ecclesiis, nemo non intelligit: vt si ij stent, omnia bene se habere oporteat: si cadant, eorum ruina propemodum omnes comprehendat, quo fit vt eos fere vnos petat satanas, ad eos polluendos, perdendos corrũpendos sũma omnia faciat. Quod si non semper ludit operã: quinimmo aliquos de ijs onnnunquã deportat triumphos, quibus id assequatur strategematibus demonstrari, quin eadem opera devictorum indicentur lapsus non potest, quod ipsum quam plenum sit invidiæ, cogitare omnes possunt, nam homini

quidem cum semper iniucunda est omnis reprehensio: tum vero acerba contingit, si sit insolens, præterque expectationem. Quid autem fieri possit insolentius, atque expectatum minus, quam si eos reprehendas quos mirentur, maximeque venerantur optimi quique: & quorum esse videatur non accipere, sed dare leges: non discere a quoquam, sed docere omnes? Immo vero (inquies) si quos eis ostenderis lapsus qua sunt humanitate ac prudentia) gratias addent etiam, & magnas: tantum abest, vt inde offensionem sint vllam accepturi, ita equidem spero facturos, sed tamen non tam sæpe in mentem venit, quid sit negocij, homines tanta authoritate, tantoque nomine habere infensos. Sed multo certe

certè plus addunt ſollicitudinis hominum nimis importuna quædam ſtudia: qui quos ſemel mirari cœpernnt, eos iam non hominum, ſed Deorum quorundam loco habent: quos ſi verbo attingas, maledicere Deo ipſi videare. Quid igitur fecerem? An invidiæ vitandæ cauſa non indicarem qui parari illis ſolerent laquei, non in eorum ſolum, ſed totius Dei eccleſiæ perniciem? Quid fuiſſet hoc, niſi ipſo cum Satana colludere: atque eorum propemodum in perniciem conſpirare? Quod igitur reliquum erat, feci, vt lenitate vterer quanta poſſem maxima, nominibus, peperci: res ipſas tantum, in quibus latere laqueos intelligerim, perſequutus ſum. Quòd ſi quis, quæ ſe quoquo modo

do attingunt, si ea reprehendantur, id ad suam interpretetur pertinere injuriam: in eo quàm justè, quamve honestè sit facturus, ipse viderit. Certè eadem ratione justas pronunciaverit ebriosorum, adulterorum, homicidarum, aliorumq; facinorosorum hominum, omnium adversus eos querelas, qui officij sui causa malos hominum mores flagitiaq; insectantur: quo quid fuerit absurdius? Sed quid si digna (inquies) non erant quæ insectaris? Equidem si quid sit ejusmodi, compertum cum id habuero, vehementer me pœniteat. Neq; sanè is ego sum, qui errare me non posse putem. Voluntas certè cujusquam vel apertè, vel tectè lacessendi nulla fuit,

teſtis

testis mihi estis, quem clam esse nihil potest. Vt condonare id mihi facilè debeat cuicunq; vel tantillum sit Christianæ clementiæ, æquum tamen fuerit: quem attigerint ea quæ tractamus, eum se judicem non facere, sed judicium ijs permittere, ad quos privatim nihil pertineant. Satius autem est multò, nos inter nos alios aliorum notare lapsus, atque emendationem amanter quærere, quàm expectare dum hostes nostri arrepta inde occasione in nos, professionemque nostram virulenti lingua debacchentur. Ridebunt tamen certè Pontificij, si quorum hæc in manus venerint, dum nostra detegimus vulnera. Sed præstat eos ridere vulnera, ex quibus convalescere adhuc possumus, quàm

vt

vt ſinamus ea nullo adhibito remedio exulcerari, ac reddi prorſus immedicabilia: itaq; fiat vt tandem etiam noſtrum rideant interitum, tantum hoc illis dictum volo, cum ſua ipſi mala ſatis deploraverint: quin noſtris ridendis animum exhilarent, me non deprecari. Evolvant veteres hiſtorias, ac videant quo tempore tam preclarè cum Dei eccleſia actum fuerit: quin multa eſſent quæ optimus quiſq; ingemiſceret: quod ſi ita eſt, quid mirantur, ne nos quidem omni ex parte ſanos eſſe? Sed rideant qui volunt.: nos demus operam, vt ſublata omni (ſi fieri poteſt) juſtæ reprehenſionis materia non tam eorum compeſcamus cachinnos, quàm optimis eos exemplis nobiſcum invitemus ad

Chriſtum

Christum. Ac quo minus tamen vereare vllam te hîc acerbitatem styli offensurum: scito nihil æquè nos quærere hoc toto nostro opere: quàm vt ad summam lenitatem mansuetudinemque adducamus eos quibus tum verbo tum scripto in ecclesia quicquam tractandum fuerit. Quàm fuisset autem indecorum, atq; adeò iniquum, quod ius in alios statuissem, eodem me non vti? Vt meritò mihi obijci possit illud, Medice, cura teipsum. Sed ad rem quod attinet, quibus strategematibus perpetuò satanas Christi Regno insidiatur, vt evertat deleatq; illud, neq; restaurari possit, vtq; suum quoddam constituat, tueaturq;: ea tibi Lector, hic exhibemus si non omnia (quî enim potuissemus?)

non dubito equidem quin saltem summa quæque, & quo (mirari ne an lætari dicam) magis possis: ordine ac methodo comprehensa tali, vt eorum artem quandam habiturus sis. Addidimus ad ea declinanda cautiones: ac nisi me animus fallit ejusmodi: vt (nisi quis eas contempserit) quicquid moliatur satanas, optima deinceps esse possit spe, fore, vt operam ludat. Alicubi fortè cum ex ipsa contrarij ratione satis videretur per se cautio conspicua, pepercimus non necessario labore. Omnino autem quædam nullis illustrata exemplis nonnihil habere obscuritatis videantur: quæ quidem exempla propterea prætermisimus, quod quæ ad manum erant, ea vsurpari sine aliquorum non posse offensione

ne viderentur, quod (ne inutilis apud eos noſter eſſet labor) vitandum erat, alicubi fingere exempla promptum non fuit, alicubi etſi fuiſſet, verebamur ne novis occaſionem præberent litibus. Quod vtinam ſatis adhuc vitare potuerimus. Sed ſi ſæpius, ſi attentè legeris: nihil erit quod non tandem vel ſine vllis exemplis aſſequare. Non deerunt qui hæc paulò fuſius copioſiusq; tractari voluiſſent: neq; ſanè immeritò. Quibus tantum illud reſponſum volumus, præſtitiſſe nos quod pro tempore potuimus: ſaltem certè ſi premere opus diutius voluiſſemus, paulò limatius exiſſet. Verùm cum magnopere Chriſtianæ reipublicæ intereſſe arbitraremur, hæc Stratagemata quamprimùm in lucem exire,

maluimus existimationis nostræ rationem habere nullam, quàm editionem vel minimùm differre. Si nos Dominus ocio donaverit aliquo, dabimus operam vt prodeant aliquando minus & jejuna, & incompta: interim hunc quasi abortum Lector optime, boni consule, ac meliora vt nobis Dominus suppeditet, piè nobiscum orato.

SATANÆ STRATAGEMATVM

Liber Primus.

D Satanæ cognoſcendas artes commodiſſimus ſit aditus: ſi, quis omnium conſiliorum ejus finis ſit, inſpexerimus, atq; is quidem in promptu eſt: ſiquidem ex eo quod dicatur *homicida fuiſſe iam inde ab initio*, quem alium hunc eſſe finem credamus, quàm hominis interitum, & eum quidem ſempiternum? Cum ſit igitur veterator maximus, quicquid ad perniciem facit hominis, id eum moliri in dubiis habendum non eſt: quicquid etiam conducere ei poſſit ad ſalutem, ab eo vt avertatur, illum conaturum perinde certum ſit. Eſt autem in eo poſita hominis ſalus, ſi Deo paruerit, interitus, ſi contra fecerit. *Si vita potiri vis* (ait Dominus) *mandatis obtemperato.* Accipimus autem hic divini mandati, ſive divinæ legis nomine, quicquid non modo facere, aut vitare, ſed etiã perſuaſum habere jubeamur. Ex quo eſt cõſequens, illud ſibi propoſitum habere ſatanam, ne nos divinæ pareamus legi. Ac violare

lare quidem legem possit, & cui cognita sit lex, & cui non sit cognita, tametsi enim gravis multò delinquitis, qui cum Dei cognitam habeat voluntatem, ei non obtemperat, quàm qui per ignorantiam id facit, nõ tamen prorsus insontem quenquam fecerit ignoratio, vix enim est vt ignorantiæ non aliqua in homine insit culpa. Sed duo quidẽ hæc: divinæ legis ignoratio, & in eandẽ cõtumacia adeò sunt inter se juncta, vt alterũ alterius quodãmodo sit causa. Nã qđ Dei ignores voluntatem, fit vt contrà ac velit, facias, ratus etiam persæpe te gratissimã ei rem facturũ, ex quo ejus incurras iram: qua fiat inter alia, vt recti judicii lumine priveris omni: vtq; densioribus indies obruaris tenebris. Si legem teneas, nec obtẽperes; fiet justissimo Dei judicio, vt ab ejus cognitione excidas: magnosq; aliquos in errores delabare. Ac cum is quidem satanæ consiliorum finis sit quem diximus, si quidẽ cum homine est satanæ negotium, eum vt perdat: quo illa assequamur cõsilia facilius hominis diligenter consideranda est natura. Etsi homo initio ita conditus est, vt naturam obtinuerit bonam, rectã, omnibusq; numeris absolutam, tamen Dei violato interdicto excidit ab ea natura in aliã priori omnino contrariam, corruptissimam videlicet

licet, ac nulli non vitio obnoxiā. Atq; hinc quidē est, primùm, quòd se ipse præter modum amet: sed amore quodā cæco, atq; intemperanti: quo adductus à suo vero bono abhorret: quod autem ei malum est, sectatur, vt fidem adhibuerunt primi parētes serpenti, quum dixit: *Quamprimum pomū hoc gustaveritis, eritis quasi dii, boni ac mali præditi scientia*, ita hæsit in humano genere ea persuasio, vt sibi quisq; quasi deus quidam videatur. Id quod oblata occasione aliqua extemplo præse fert. Etenim quā primùm ad dignitatē aliquam amplioremve fortunam est evectus, arbitratur quemlibet sibi omnia debere, vt ejus etiam incōmodo suis inserviat commodis: vt se veneretur, vt colat, & se jure optimo quolibet vti posse, ejusq; rebus omnib. pro animi sui libidine, si quid adipiscatur eruditionis, illico sibi videtur scire omnia, & solus scire, vt vniversus terrarum orbis ejus gubernari debeat sapientia. Atq; vt talis de eo sit opinio, nihil nō faciet, neq; sanè intelligere poterit, se in eo minus rectè facere: aut si intelligat, non multum curaverit. Explendis corporis voluptatibus mirè est deditus, circaq; res eas summa vtitur intemperantia. Amat vitam hanc, atque ad eam suas omnes cōfert cogitationes, de altera ne cogitat

quidē. Hanc vitam æternùm duraturā som-
niat, atq; vt cadant quotidie ante ocu-
multa hominum millia, nunquam seriò a-
qui possis te eadem conditione natum,
moriendum tibi sit aliquando, quoniam
quicquid vsquam cupias, id opib. vide-
comparari posse, opesq; desideriis exple-
dis consumuntur, tum autem quæ infin-
consumas tempore, eorum infinito quo-
opus esse numero videatur, fit vt cumul-
darum opum insatiabilis quædam sit cu-
do: vt Alexandro Magno tum propter h-
ipsum, tum propter inauditam quandam
nimi impotentiam perangustum videre-
vniversi terrarum orbis imperiū. Circa D-
ejusq; voluntatis cognitionem, nec nó-
ca cognitionem sui veri boni ac mali, qu-
totum in Dei aut gratia aut offensione
positum: omnino cæcus est, sed sibi qu-
oculatissimus videtur. Veritati hoc in g-
nere assentiri, erroresq; abjicere tam repu-
nat ejus naturæ, quàm gravi cuiq; rei,
alta petat: non quia verum vt verum od-
habeat, aut falso vti falso delectetur, sed p-
tius propterea quod iis in rebus corrup-
vtatur judicio, vt falsa pro veris, vera p-
falsis accipiat. Atq; vt ipse affectus est, ne-
tamen se esse intelligit, ita esse Deum op-
natur: ac tanquam ita affectum colere vi-
au-

auro,argento,magni precii lapillis,gẽmisq; magnis sumptuosisq; ædificiis,ac rebus etiam nonnunquam ejusmodi, vt si homo hominem honore ijs afficere voluerit, rideri alter,contumeliaq; affici sibi videatur. Visibilem eum habere vult,proptereaq; eũ sibi fingit pro animi sui libidine.Persuadere sibi serio non potest,humana Deum aut scire, aut curare,aut moderari,præmia daturum, aut sumpturum pœnas: quo fit vt à perpetrandis iis,quæ ad ejus pertinere offensionem dicuntur:neq; pietate erga Deum,neque pœnæ metu abducatur. Adhæc in se quisq; cernendum,oculos non habet vt videat in altero,oculis est lynceis, quæ ad alterum pertinent,facilè malam in partẽ interpretatur,maximeq; suspitiosus est: sed si semel incipiat homo homini deferre (in iis præsertim quæ divinas res attingunt) omnes in eo transgreditur rectæ rationis metas,vultq; ex eo Deum sibi quendam facere:alioqui sibi soli bene esse vult, solus vult gloria excellere: itaq; si quid alteri accesserit vel commodi vel laudis,invidet, impedit,si potest,ne fiat accessio, alterius laudes extenuat,lapsus extollit,calũniatur: si quis ei re vlla paululum resistat, ad iram, & odia valde est proclivis, neque facilè deponere offensiones potest: quinimmò exacuit sese

magis ac magis ad ſanguinem, ad perniciē, ad immane quodq; vindictæ genus. Ita eſt homo ſua natura ſupra modum arrogans, elato animo, intemperans, avarus, inſatiabilis, alieni cupidus, ſupplantator, mendax, contentioſus, invidus, vindictæ cupidus, homicida, cæcus, præceps, præfractus, impius, atq; ad omne facinus natus. Vt in ſummam contraham, hominis natura (corrupta videlicet ea qua vtimur) ab impurorum natura dæmonum parum eſt abſimilis. Verum tamen eſt, quæ diximus, quæq; addere adhuc potuiſſemus, non ex æquo cerni in omnibus, appareat enim alia in aliis magis, quòd deſit aut facultas, aut opportunitas, fit quædam vitia ne emergant. Multum habent momenti corporis conſtitutio, educatio, conſuetudo, ſtudia, nec non alia id genus multa: quæ tum procliviorem reddūt ad vitia, tum abducunt ab iis hominem, ſed nemo eſt tamen in quo non vitiorum omnium ſint ſemina. Tametſi quædam reliquiæ ſunt adhuc prioris naturæ in homine veſtigia, vt obſcura quędam juſti atq; injuſti, honeſti & inhoneſti cognitio: & quòd benefactis præmia, malefactis ſupplicia debeātur, videtur ad ſciendi cognoſcēdiq; cupiditatem natus. Ineſt in eo vis quædam à rebus ſenſu perceptis ad eorum cognitionē perveniendi

veniendi quæ sensu percipi non possunt: adeò vt industria ejusmodi attollat sese ad nescio quam etiam divinæ naturæ cognitionem. Aliquam habet alterius vitæ suspitionem, quæ vita æternum duratura sit: bonis quidem beata, malis autē ærumnis cruciatibusq; plena: argumento sunt poetarū fabulæ, quorum cum ad vulgi opiniones accommodata sit oratio, exemplis eò pertinentibus refertæ sunt. Cum infirma hac alterius vitæ opinione conjunctum est etiam aliquod salutis desiderium, quo sanè desiderio adductus rationes quærit conciliandæ sibi divinæ voluntatis, Deiq; colendi. Sed istæ quidem boni sensus reliquiæ, tanta ac tam multiplici depravatæ naturæ vi opprimuntur, vt in plerisq; omnino evanescant, in nonnullis etiam magnopere naturæ vitio reluctātur, vt in Socrate, Seneca, atq; aliis aliquot videre est: sed nunquā tamen ea tanta est vis, vt, nisi divina ope adjuta, ad salutem momenti habere quicquam possit. Quinimmò tandem videtur densiores hominem perducere in tenebras. Illud autem malè habet satanam, quòd cum Deus pro summa sua bonitate humanum genus magno prosequatur amore, subinde seruos sibi deligat ex ipso hominum genere, quos suæ legis agnitione donet, mittatq; ad populos

 instituen-

inſtituendos. Sed cum hominis ea ſit quam poſuimus natura, quem ſatanæ conſiliis omnibus propoſitum eſſe finem diximus, quæ via ſit ad eum finem perveniendi, ſequitur vt indagandum eſſe videatur.

Omnino duo ſunt ſtatus: quorũ in altero neceſſe eſt ſemper populum eſſe: aut enim in veritatis luce verſatur, aut errorum ignorantiæq; circumfuſus eſt tenebris. Neque vero tantum vnquam eſſe lucis intelligimus, vt non aliquæ reſtent errorum nebulæ: quod ideo monendum fuit, ne ſi cum de lucis tempore ageremus, aliqua fieret erroris mentio, alieno fieri loco videretur. Quum fruitur autem populus veritatis luce: tenebras conatur ſatanas offundere: quod ſi tenebrę fuerint, eę perpetuo vt maneant, enititur. Atq; in ignorantiæ quidem tenebris verſari poſſit quis, vel ſi religioné nullã colat: vel ſi falſam, corruptamq;. Rurſus etiam ſine religione eſſe poteſt: & qui ne auditione quidem quicquam audierit vnquam quod religionem attingat, neque cogitaverit de ea, & qui perſuaſus ſit religionem nullam eſſe: quod in numero ſunt ea hominũ monſtra: qui aut negant Deũ omnino eſſe, aut negant eum humanas res curare. Aliquem autem eſſe vnquam populũ tam ferum, in quo ne vlla quidẽ cogitatio

ſit

ſit de Deo: vix credibile videtur, ſed nunquam non eſſe aliquem perditorum hominum numerum qui perſuaſum habeant inanem eſſe de Deo, ineptamq; cogitationem: certius eſt, quã vt probatione opus ſit, hiſce quaſi mancipijs vtitur ſatanas ad immaniſſima quæq; facinora perpetrandum.

Sed vbi ſemel in populo aliquo vera piaquè religionis doctrina extiterit, vt rurſus ab ea in errores delabatur, mutatio fiat ſẽtentiarum neceſſe eſt. Mutationem porrò fieri aut animadvertit populus, aut nõ animadvertit. Si quidẽ animadvertit: vt ab ea deficiat doctrina quã probabat, ad aliã quãpiã falſã, atq; impiã: cauſa exiſtat oportet aliqua, propter quã illa fiat mutatio. Ac cauſæ quidẽ quãobrem mutatio fit verarũ de religione opinionũ in falſas, ſunt falſa argumenta, motus animorum, vt cupiditas, ira odiũ, bona de ijs qui perperã ſentiunt, opinio: & de ijs qui vera docent, mala, ac mendacia ſigna, ſeu prodigia. Falſa quidẽ argumenta intelligimus, ex quibus falſum quoquomodo efficitur, quod pluribus accidit modis, nam aut falſa omnia ſumuntur: vt quum ita colligunt: Miſſam (quam vocãt) retinendam eſſe propterea quod Romana Eccleſia iam inde ab Apoſtolorum temporibus eam in vſu habuerit: & omnia quæ in

Romanæ Ecclesiæ vsu diu fuerunt, retinenda sint. Aut ex parte verum, & ex parte falsum sumitur: quod fit, quum ita colligunt: propterea quod Apostolorum instituta seruanda sint (quod verum est) & peccatorum in sacerdotis aurem enumeratio Apostolorum fuerit institutũ (quod est falsum) peccata sic enumerandi consuetudinẽ seruandam esse. Aliàs vera illa quidẽ sunt quę sumuntur: sed quæ ad rem nihil faciunt, vt si ita dixeris: Retinendã esse ciborum differentiam ad Rom. Ecclesiæ præscriptum: quia minus nutriant pisces, olera, & alia id genus, quàm carnes, atq; oua. Aliàs eiusmodi sunt argumenta, vt tametsi effici aliquid videatur: nihil efficiatur tamẽ, qualia videlicet sophistarum sunt argumenta. Exemplũ sit illud: Non licet Christiano homini sororem in vxorem ducere, at quælibet Christiana fœmina soror est, non licet igitur Christiano Christianam ducere. Animorum verò motus qui mutationi opinionum à veris in falsas causam præbere possint, sunt diuersi: quorum alij ad eos referuntur qui vera profitentur, alij ad eos qui profitentur falsa: alij deniq; respiciunt doctrinam, tum veram, tum falsam. In verã doctrinam suscipi potest odiũ, propterea videlicet quòd accuset hominem: vetetq; ea quorum tene-

tur

tur cupiditate:&ea imperet quę invitus faciat. Quã enim doctrinam odio habueris, ab ea facilè desilieris. Erga falsam doctrinã autem esse potest amor: propterea quod ad voluptates liberiores sinat habenas. De veri quidem professoribus malam gignit opinionem: si videantur ipsimet parùm credere quæ docent, quod fit, si verbis repugnet vita: & si magis ad commoda, suasq; rationes respicere videantur, quàm vero religionis teneri studio. Multum etiam adimit ijs fidei: si videatur eorum causam Deus parũ probare calamitatibus afflictionibusq; eos premens, quod tamẽ apud eos tantum accidit qui res suo metiuntur judicio: nõ normis divinitùs traditis. Falsæ doctrinæ professoribus bonã conciliant opinionem cõtraria. Falsa porrò signa sunt, alias quæ falsò narrantur, aliàs quæ cum aut ab hominibus, aut à satana sint conficti, & composita; divinitus edita creduntur.

Quæ autem opiniones mutant, aut cuique sua sponte in mentem veniunt: aut necesse est paucos aliquot seductores esse qui ea cæteris proponant, quod ferè fit, alioqui enim vix accedere vlla insignis posset mutatio. Ac seductores quidem aut publicè adversus receptam doctrinam docẽt, aut clã, & aut repugnante aliquo, aut nemine. Sed

vt palam poſſet quis nemine repugnãte receptæ doctrinæ contradicere, oporteret in populo nullam prorſus ingeniorum diverſitatem eſſe, quod fieri nõ poteſt, atq; ſi potentiores etiã fuerint qui adverſantur, quã qui fauent, impedimento erunt ſeductori, nec dubium quidẽ eſt: quin, quo tempore eſt in populo verus Dei cultus, ſi quis falſa ſerere dogmata conetur, plures adverſaturi ſint, quã fauturi: niſi fortè peſſimè affectus vniverſus eſſet populus: ſeductorq; maxima ad id vteretur arte, vtpote ſi prius magnã aliquã ſapientię eſſet, ſanctitatiſq; opinionem adeptus, aut ſi eorum abuteretur authoritate, qui tales haberentur, quod olim faciebant ij qui ad eccleſias epiſtolas afferebant quaſi ab apoſtolis miſſas, aut alia obtrudebant ſcripta falſis titulis inſcripta: ac tali impoſtura ſimplices ſeducebant. Tale fuit Nicodemi evangelium, & Petri itinerarium, & alia, neq; ſolũ integra ſcripta, quaſi partus non ſuis ſupponebantur parentibus, ſed depravari etiam veros partus multorũ fuit querela. Sic ſunt inter Auguſtini & aliorum clariſſimorum virorum opera ſuppoſititia non pauca, & loca multa depravata. Tanta fuit autem quorundam impudentia: vt vel viventibus authoribus, eorum ſcriptis inſererent quæ perſuadere cupiebant, id

id quod Origenes ſibi accidiſſe queritur. Alioquin videntur errores initio vix aliter ſpargi poſſe: quam inter paucos, & clàm. Quin & hic intelligere licet: vt poſſit ſeductor quiſpiã paucos aliquod à recepta doctrina clam avertere: valde tamen multos, quin id tandẽ palam fiat, non poſſe, vt quæ mutatio animadvertitur, vix fieri poſſe videatur abſq; controverſiis. Ac qui adverſantur, aut ratione repugnant, aut authoritate: ratione quidẽ, ſi quis verbo aut ſcriptis receptã tueatur doctrinam, & impugnet novam: ſiue argumentationibus ad id vtatur, ſiue teſtimonijs: authoritate autem, ſi ij qui præſunt eccleſiis, aut ipſæ etiã eccleſiæ cõmunibus ſuffragijs novam illam doctrinam ſeu impiam, & Dei verbo repugnantem dãnent: & ſi magiſtratus pœna conſtituta eam doceri aut defendi vetet.

Quemadmodum autem ſi ritè reſiſtatur ſeductoribus, omnia eluduntur ſatanę cõſilia: ita veriſimile eſt admodum, ſatanã huc omnes ſuos dolos, omnem ſuæ verſutiæ ac vafriciei vim conferre: vt quicquid fiat ſibi reſiſtendi cauſa, non ſolum ſua non impediat conſilia: ſed adiuvet etiam, promoveatq; vehementer. Quare operæprecium fuerit, quibuſnam id aſſequatur ſtratagematib. intelligere. Primum igitur ad rationem quod

atti-

attinet, quæ seductoribus obijci solet quod disputando fit, siue id coram, siue inter absentes fiat: illud certum est, ita demum eam vim habere falso dogmati resistendi: si commodè palàm faciat & infirmitatem fundamentorum eorũ quibus id innititur, & firmitatem eorum quibus nititur recepta doctrina, præterea si ijs quibus cum res est, pacato animo, incorruptoq; iudicio diligenter eam expenderint, nisi ergo & ratio sit ejusmodi: & oratio ad hanc tum animorum tranquillitatem, tum judiciorum (vt ita dicam) sanitatẽ adversarios perducendi vim habuerit: sed potius contraria omnia efficiendi non resistet satanæ sed favebit mirum in modum. At verò expendere quæ ratio sit ad adversarij ingeniũ, iudiciumq; accõmodata: quæue non sit, haud sanè possit quispiam, nisi ipse pacato sit animo, memineritq; id se expendere, ac diligenter quidem, oportere. Cumq; pacato ad id animo esse oporteat: quæ rã m turbare animum soleant, latere nõ debet. Ac ferè quidem fiet, vt commoveare: si privatim tua quid intersit doctrinæ mutationẽ nullã fieri, id quod in omnes eos cadit qui docendi funguntur munere, nõ enim doctrinę fieri potest mutatio, quin de eorum dignitate existimatio neq;, quasi minus vera docuerint, atq; etiã de

de commodis decedat plurimùm, facit etiã ipſe doctrinæ amor: vt haud facilè æquo animo ferre contradicentem poſſis, atq; vt ſimilitudo omnis morum, ſtudiorum, opinionumq; ad amorum conciliandum valet plurimum: ita ad odium diſſimilitudo omnis momentum habet, quod ſi ad hæc, probra ab adverſario, criminationeſq; acceſſerint: multo etiam maiore vi moveantur animi oportet.

Neq; ſanè quicquam aptè infirmaveris: niſi antè, quid ſit, intellexeris, at verò qui non attentè, qui non patienter audit, qui non iudiciũ ſuſpendit ad finem vſq;, quid dicatur ſatis aſſequi non poteſt, ſed cum ad primum quodq; verbum divinare ſibi videatur, qđ ſibi alter velit: eiuſq; verba ſuo præveniat iudicio: fiet, vt, cũ aliud ille voluerit, aliud hic intellexerit: non adverſarij argumenta confutet: ſed quæ ſua temeritate, falſaq; interpretatione ipſe ſibi finxerit. Atq; hęc quidem tum accidunt: quum odio habetur adverſarius, & quum irati ei ſumus: ſed maximè ſi eum contemnamus. Contẽptus porrò primaria, ac propemodum vna cauſa eſt: ſi ipſe tibi nimium placeas, ſi nimium arroges ſiue ſcientiæ, ſiue iudicij. Si quod eſt autem vitium, ad quod homo natus videatur: arrogantia eſt, quæ vires atq;

incre-

incrementa colligit varijs ex rebus. Quo in genere primum illud est: si de homine aliquo magna multorum accedere videatur opinio: si pauci aliter sentire se præseferant, ijq; habeãtur ipsi paruo in precio. Cum hoc coniunctum illud est: si quis sibi videatur suæ sapientiæ iudicijq; magnũ iam certũq; specimẽ dedisse, quod accidit ijs qui ex disputationibus victores plerumq; aut semper evadere visi sunt, quiq; ad populum ci sæpe verba faciant: qui contra dicant rarò habent, aut nunquã, nisi enim magna prudentia caveant, vix fieri potest quin sibi soli sapere videãtur: cæteros autem præ se cõtemnant, ac pro nihilo ducant. Ac notum quidem illud est: Obsequium amicos, veritas odium parit. Quare quoram ea sit fortuna: vt prodesse posse videantur, & obesse commodare atq; incõmodare: honore afficere, atq; ignominia: ijs non facilè quis cõtradixerit, sed assententur potius quamplurimi. Neq; verò putes, vt assentatores invenias, Romanum te esse pontificem oportere. Nam cum iam sacris literis non ita multi admodum dent operam, præter eos qui ad Ecclesiastica munera animum adiecerũt, magis de ventre magna ex parte, quàm meliore vlla de re solliciti: quorum aut suffragijs aut commendatione ea munera impetrantur

trantur (præcipuæ videlicet authoritatis cuiusq; Ecclesiæ pastorum) tametsi alioqui minimè opulenti sint: ijs tamen haud aliter assentari plerosq; videas: atq; si apud Romanum illud Idolum opulentissimis inhiarent sacerdotijs, quid fiat autem, si cùm authoritate ad munera promovendi, magnæ vllæ opes coniunctæ sint? Sed ne illud quidem nihil est: quod (quemadmodum nunc quidem multis locis vsus fert) cuiusque vita ac fama concionatorum (quos vocant) censuræ sit exposita, vt si eorum incurras offensionem, ac propterea censuram, infamia planè obruare; quo quidem fit, vt nemo non malit eos amicos habere, quam inimicos, vtq; qui ijs se opponere velit, nisi gravissima adductus causa, haud facilè invenias. Cum quibus quidem rebus si eruditio coniuncta sit aliqua, quæ vel sola, vt Paulus testatur, non sua quidem culpa (quippe quæ magnum Dei donum sit) sed humanæ naturæ vitio, *inflare* hominem solet: permagna omnino fiet ad arrogantiam, insolentiamq; accessio. Quare si cui ex horum numero seductori resistendum sit: nisi caute expenderit quid facere alioqui possit authoritas, eruditio, opum affluentia, si qua sit, ac nominis celebritas, mirandum admodum fuerit, nisi in- 1 Cor. 1.

 solen-

solenter, arroganterq; fecerit, vt adversario obijciat quicquid in buccam, ac nihilominus sibi vehementer placeat: vt ipse solus loqui velit, ac sæpe nondum parta victoria triumphare, quo fiat, vt bona causa malum nacta defensorē iam incipiat videri minus bona. Quin & illud fere vsuvenit: vt quisquis certo persuasum aliquid habet: rationemq; quamobrem ita sentiat, tenet: haud possit quodammodo non mirari quenquā, quod ipse videt, non videre, itaq; nisi vix vno verbo indicata ratione alter cedat: vt si per animi perversitatem, pertinaciamq; id fieri certum esset: ita excandescit: nihilq; tam prope est, quàm vt veniatur ad convitia. Cumq; perturbatus animus neq; intelligere, neq; judicare rectè possit, si ei qui errore ducitur, præterquam quod etiam parum aptè alioqui confutetur error, insuper maledictis perturbetur animus (quod ferè fit ab ijs qui superiore de loco pugnare se intelligunt) ille quidē multo minus agnoscere errorem possit. Tale est etiam hominis ingenium ad nimiā videlicet animi elationem superbiamq; nati, vt omnibus in rebus, si possit, antecellere alijs videri velit. Quo fit vt invitus admodū cedat cuiquā: aut suos fateatur lapsus, atq; vt quisq; maximè invitus facit aliquid: ita se id facere de-[illegible] difficillimè in[illegible]lligit. A[illegible]ento qui-

Non disputāt homines hodie, sed vix ātur, digladiātur, fervide, maledice.

dem sint, qui in foro quavis de re litigant. quanti enim sit negotij, eis qui iniustè quid petunt, aut negant, quod iniustè faciāt, persuadere? Ac quo magis etiā incaluerint cōtentione animi, eo durius, graviusq; videatur cedere. Quare si, præterquam quod ei qui in errore versetur, errorem parum apte parumq; perspicuè demonstraveris: quod; alioqui etiam verbis asperis eius turbaueris animum, illud accesserit, vt erroris magnitudinem, fœditatemq; intempestiuè exaggeres, vt si mirari videare quemquā tam nullo judicio, tam stupidū, bardumq; fuisse, qui tā turpiter hallucinari potuerit, aut quid dixeris eiusmodi, quid illud fuerit aliud, quàm homini quicquid reliquū iudicij fuerit eripere, prorsusq; ad insaniam adigere? Vt nihil minus possit iam, quam errorem vllam vel suspicari, nedū palàm agnoscere, ac fateri.

Hæc igitur in disceptationibus si admittantur: vt ei qui errore ductus ipse, seducebat alios, haud perspicuè demonstretur error, qui seductori opposuerit se se, quid ille dicat non intelligat: proptereaq; non illa conuellat, sed quæ ipse sibi falsa suspitione finxerat, receptamque doctrinam tueatur non ijs rationibus quibus oportuerat, sed ineptis quibusdā, quales videlicet col-

ligere temeritas dementatusq; ira animus potuit: quas quidem diluere promptũ sit: &qui errat non victum se putet, sed multis, gravibusq; insolenter affectũ iniurijs: eiusmodi quidem disceptationes, etsi vt satanæ repugnent instituti videntur, adeo tamen nullum eius frangunt consilium: vt ad eius instituta promovendum omnino aptius fieri possit nihil. Errores enim nõ oppugnant, sed invictos reddunt, nõ extorquent, sed latè spargunt, non tollunt, sed propagant, ac mirum quidem in modum. Invictos quidẽ reddunt, propterea quod ei qui erat, cum ex ijs quæ contra afferuntur, facilè ac prõptum habeat effugium: magna causa est, quamobrem firmiora quæ sibi obijciantur, non esse sibi persuadeat, cumq; viderit non argumenta sua confutari: sed nescio quæ alia, quæ ipse ne cogitauerit quidem vnquã, quid ni credat id ideo factũ fuisse: propterea quod cũ ad sua quod responderent, nõ haberent videriq; tamen vellent respondere: cavillati sua verba fuerint? Quibus rebus planè cogitur pro certo statuere: non se in errore versari: sed eos qui sibi adversantur. Quòd si etiam accesserint acerba, insolentia, iniurijsq; plena verba: ac si placet, etiam minæ, & alia eiusmodi, quid superest hic, nisi vt sibi firmissimè persuadeat: aduersarios

suos

ſuos, cum ratione tueri eorum cauſam nequeant, in ſola vi, atq; inſolentia præſidiũ ſibi omne collocaſſe? cumq; ex iniurijs cõcipiãtur odia: quid eſt quod errores maiore firmare poſſit pertinacia? atq; cum quiſq; tam errorum, quàm odiornm hæredes, ſuos relinquat poſteros: fit vt evelli ex hominũ animis nunquã poſſint. Ita ſcinduntur populi in ſectas, quæ ſe invicem odio proſequuntur pluſquam Vatiniano nulli parcentes iniuriȩ generi, in quo quidem eo magis ſibi indulgent homines: quod haud videãtur ſibi in eo ſuis parêre animorum permotionibus, ſed rem Deo vehementer gratam facere, cum interim propterea & maiorem iucurrant indies iram Dei: & denſioribus obruantur tenebris. Errores latè ſpargunt diſceptationes illæ: propterea quòd qui fiunt in ijs ſtrepitus, quæ inde exoriuntur rixæ: eæ multis materiã præbent ſermonibus, atq; vt magna eſt vbiq; animorum, iudiciorumq; diverſitas, res variè admodum & narrantur, & accipiuntur. Itaque fit: vt ſi multi errorẽ improbent: nõnullis etiã arrideat, aliqui etiã, quã ipſũ improbant errorẽ, tã improbabunt ſimul ea quæ fuerint ad eũ impugnandũ adhibita, veluti inſolẽtiã, maledicta, & alia eiuſmodi: incipientq; propterea eis minus placere ij qui errori oppoſuerunt

runt sese,ex quo fiet vt alium quempiam errorem admittant postea facilius. Cui quidem arridet error, rebus narrandis vix possit non ei favere parti, quam probat: vt addat, detrahat, mutet suo arbitratu multa, atq; ita quasi contagio quædam serpit malum, lateq; diffunditur. Propagantur denique inde errores multis modis. Primum enim qui errori opponit sese, vix cavere possit: quin & ipse aliquem in errorem incidat: vel quod (quemadmodum proverbio dicitur) Charybdim vt vitet, in Scyllam deferatur, medium tenere nesciens, quod facerit, si quis, vt eis adversaretur, qui scripto Dei verbo, eiusq; lectioni tribuere omnia videntur, neque Dei spiritu explanatore, ac duce ad illud rectè intelligendum opus esse animadvertunt, ad solos divinos afflatus transferre hominum animos conaretur, ita enim requirendus erat spiritus, vt scripto verbo sua salua esset dignitas, non quasi humano inuento cuipiam, sed vt rei divinitus traditę. Vel quod aliquid permittat seductori non permittendum, quod fortè fecerunt nonnulli ex antiquis patribus, qui ita restiterunt philosophis, vt philosophicis rationibus Christianorũ dogmatum contaminarint puritatem. Fieri etiam potest: vt cum videaris tibi sententiã quæ

pro

pro vera tenenda ſit verbis poſſe ſignificantioribus, apertioribuſq; exprimere quàm fuerit divinis literis expreſſa·ac melius cavillandi anſam tollere(nunquam enim non vult humanum ingenium Deo cautius ſapientiuſq; eſſe) eiuſmodi vtare aut verbis, aut loquendi formis: vt inde aliquando alia minus vera piaq; colligi poſſit ſententia. Præterea cùm quæcunque indicat controverſia, vtrinque afferre multa ſoleant in ſuam quique partem: ſi quidem contentio exacuerat non nihil, inflammaueritq; animos: facile videas ab vtraq; parte non pauca & aſſeri, & negari, quæ compoſitis animis nunquam vel aſſeruiſſent, vel negaſſent, accidit enim illud.

Furor arma miniſtrat.

Quodcunque telum ſors obiecerit: arripitur, quale ſit, furor animadvertere nō patitur, quodq; ſemel temerè exciderit, præſertim inter contentionem: ſuperbia ratum fixumq; eſſe vult, atque inde novæ oriuntur controverſiæ: eodemque modo errores noui ſine fine. Apparet etiam contētionibus confundi pariter & ipſas res, & ingenia, amittitur veritas, & multi eò adigūtur, vt poſtea nihil conſtitui poſſe certi ſibi perſuadeant, atq; ita religionis omne ſtudiū adijciant. Quin ne illud quidem abeſſe

videtur posse: vt dum de vno quopiã religionis puncto perpetuò rixantur: alia multa quasi contempta in oblivionem veniãt, & fortè præcipua: vtq; talis quædam oriatur consuetudo, qua pius ab impio iam ea vna re discernatur (qualescunque alioqui sit vita) quod quæ hæretica habetur in vno aut altero puncto doctrina, ab ea valde abhorrere videatur. O si in conspectu esset; quot quãtasq; clades attulerit Christi regno satanas, quasq; vastitates fecerit hoc vno contentionum telo: planè ferreus esset qui tenere posset lacrymas, neque equidem fanaticos nunc queror spiritus illos satanæ emissarios, qui nunquam cessant curiosas, inanes, atq; impias lites serere: quid enim ab illis expectares aliud? sed eos multo magis: qui cum verum Dei cultum ament, non satis considerate in religionis versantur cõtroversijs, neque animadvertunt se plerunque studio quodam honoris Dei, puræq; doctrinæ conservandæ, sed vehemẽter præcipiti, multa facere, quibus, cùm bellissimè se arbitrentur Christi causæ prospicere, tamen ita satanæ rem agũt, vt quid optet adhuc, vix relinquant. Immò vero nec vulgates quidem pastores, quosdam dico rerum imperitos, sed præcipuos quosque, ipsas, inquam, ecclesiæ columnas, neq; sanè hu-

ius

ius tantùm ætatis: sed omnium, prophetas (qui appellantur) apostolosq; excipio. Liceat enim mihi aliquando ecclesiæ vicem dolere: ac meas communibus calamitatib. dare lacrymas. Qui hujus culpæ partem habet nullam sciat se hîc nihil attingi, nominatim neminem accusamus: quin etiam ad quoscunq; hæc pertineat culpa, quicquid dicimus, facimus non eos incessendi, aut notādi causa: sed corruptelæ tollendæ qua in ecclesia perniciosior pestis esse possit nulla. Non hîc hominibus bellum indiximus: quos & servatos, & ornatissimos esse cupimus, sed satanæ. Ipsas tantùm res (vt præfati sumus) persequimur, quæ ferri sine certissima Christianæ reip. pernicie non possunt. Quòd si qui fieri id nō posse arbitrātur, quin ipsi quasi digito monstrētur: ab iis ego intelligere perlibenter velim, vtrum æquius fuerit, eorum ne dignitatis, ac famæ rationē me habere, an salutis publicæ? Certè quidem si ii sunt qui videri volunt: Dei ejusq; honoris amantes: non tantùm officium hoc nostrum bonam in partem accipient: sed magnas etiam Deo agent gratias: quòd per aliquem tandē (quisquis ille sit) patefecerit, haud esse ab se ea consilia, quæ ipsi ecclesiæ saluti arbitrarentur imprimis necessaria. Sin autem ij sunt (quod minimè

suspicor)

ſuſpicor) qui ſuam ipſorum dignitatem rebus omnibus antiquiorum ducant: mei quidem officii non fuit: cum bonum reip. ſtatum, ac ſalutem, tum Dei honorem eorũ famæ poſtponere. Neq; ſanè eorum mihi pluris gratia fuit, quàm Dei facienda. Hem hominum vecordia: occupaverat penè vniverſum terrarum orbem evangelium: tantũ fuit contentionum, tantum litium, tantum rixarum de religionis apicibus, ac plerunq; de rebus non maximi ponderis: vt paulatim penè interciderit: certè vix aliquo in angulo reliquiæ ſupererant exiguæ tantum quædam. Noſtra etiam ætate Dei bonitate quadam incredibili lucis aliquid obortum nobis erat: nos autem quid facimus? Num fortè majorum noſtrorum perterriti exemplo ſedulò inquirimus quî acciderit: vt Chriſtianus populus in ſectas primùm diſcerptus fuerit: mox autem cum pia ſanctaq; doctrina morum etiam diſciplinam omnem amiſerit: vt ejus pars maxima ne ipſũ quidem Evangelii nomen retinuerit: ô inauditam ſocordiam infinitis dignam lacrymis, immò verò vt ſi exemplum extaret nullum quo quid cavendum eſſet moneremur: ita eiſdem veſtigiis pergimus denuò clauſis oculis omnia evertere. Neq; quicquam prætermittimus, quo majorem quàm

In controverſiis tractandis ſumma lenitas ac manſuetudo neceſſaria.

quæ

quæ vnquam fuerit, vastitatem faciamus. Quot exortæ sunt olim sectę, creveruntq; in immensum: quarum si initio in controversiis lenitas, ac mansuetudo adhibita fuisset aliqua: si patientia, si modestia, si pacis studium: ne nomina quidem ad nos pervenissent vnquam? Sed nos vt pedem ponere extra semitam videtur quispiam: nihil aliud factu opus esse arbitramur: quàm vt protinus classicum canamus: convitiis, probris, clamoribusq; omnia repleamus: quicquid in buccam venit: cum nihil persæpe sit ineptus: videtur quod objiciatur, aptissimum ac sic bellissimè nos officio nostro satisfacere, & magnam nobis propterea deberi laudem arbitramur: prudentissimi videlicet homines: qui ad incendium extinguendum oleum afferamus. Quin hic, vbi consideratissimis opus est consiliis: valeant iræ: valeat arrogantia: valeant clamores: atque vna hîc dominetur ratio: non quam satanas gubernet, sed Dei spiritus.

Principio autem cavendum est etiam atque etiam, ne vlla non necessaria moveatur controversia. Offendit quid fortè aurem qnasi insolens? Tuus sanè, vt occurras te protinus hortetur sensus dexteritatis vllius minimè idoneus ille quidem magister vt eo authore, ac satana instigante ad minimam

mam quamlibet occasionem præceps summa imis æquaturus sis. At magna inquam res est, magni plena periculi, consilio hic, nó temeritate est opus. Quid enim si quod audisti, novitatem quidem præse ferat aliquam: cum tamen insit nulla: sed tantùm id accidat: quòd præter ejus qui dixit sententiam, interpretatus verba fueris? Quæ igitur sit insania: vbi de rebus conveniat: de verbis lites excitare, ac quasi nubes pugnis cædere? Atqui si accesseris, si amicè humaneq; quid sibi homo velit interrogaveris: verbis explicatis controversiæ sublata occasio fuerit omnis. Quòd si insolens omninò sit aliquid, ne tum quidem protinus cõsultum est illum rixarum versutissimum seminatorem classicum canentem audire: sed quando dictum est, nunquam populum aliquem in tanta versari luce: vt non sint aliquæ errorum nebulæ: expendendum prius diligenter est: consentiat necne cum ea doctrina quæ est divinis literis comprehensa. ne quando fiat vt cum te putes errori cuipiam resistere, veritati resistas. Sed hoc quidem fieri oportere, vt veritati nunquam resistatur: quantumcunq; tandem habeat falsi speciem: nemo est qui non perlibenter fateatur, sed vt ipse id caveas, quum tempus est: id verò tam difficile est

factu

factu, quàm quod difficillimum. Quamcunq; enim doctrinam quisq; semel imbiberit, eam non veram esse non potest sibi persuadere: ac proinde quicquid ab ea discrepat falsum esse: eiq;, ne fidem inveniat, resistendum. Quòd si ita comparati omnes sint: vt quicquid novitatem sapiat, rejiciant: quisquis fuerit in Ecclesia error, extirpari nulla ratione poterit; quin potius ex vno illo pedetentim pullulabunt quamplurimi. Quid faciendum igitur? Certè illud extra omne est dubium, quòd si ii qui in erroribus versantur, ita essent comparati, vt vellent patienter, ac pacatis, compositisque animis ab se dissentientes audire, rationũq; diligenter momenta expendere: perinde ac si fieri aliquo pacto posset (quicquid tandẽ videatur) vt errarent: fore vt pleriq; revocarẽtur ab erroribus: sed ideo in iis eos obstinatè perseverare: quòd venire in erroris suspitionem vllam nequeant, vt quicunq; aliter doceri ac ipsi sentiũt voluerit: extemplo opprimendum indicta causa arbitrentur. Quis igitur non intelligat optimum illis consilium futurum, vt quicquid audirẽt à suis persuasionibus alienum, non statim rejiciendum putarent: sed subsisterent nõnihil: atq; ita cũ animo suo cogitaret vnusquisq;: Mihi quidẽ vera videntur, quæ hactenus

ctenus cum vulgo credidi: ſed quid ſi mihi idem accidat quod valde multis ſolet: vt quod mihi maximè certum eſſe videatur, in eo potiſſimum errem? Quidni enim audiam hominem prius? Quidni expendam quod dicit? Pauli præceptum eſt: *Prophetias ne ſpernite: omnia probate: quod bonum eſt tenete.* Ac diſcere equidem perlibenter velim ex te: quiſquis es, qui certiſſimè omnem abs te abeſſe errorem opinaris, opinaris dico? Immò & qui plenè id vides, ac palpas: qua nam putes adduci ratione eos poſſe qui errant: errare ſe vt ſuſpicentur: vtq; ob id reddantur paulò ad audiendum attentiores? Ea opinor: quòd certum ſit nimium multis id accidere, neq; ijs tantùm ex indocta plebe, ſed viris etiam eruditiſſimis (quod infinitæ propemodum agitatæ inter eos controverſiæ teſtantur) vt cum certiſſimè ſeſe rectè ſentire arbitrentur: maximis tamen involuti ſint erroribus: itaque prudenter facere, qui cum ſe homines eſſe meminerint: vt tam decipi ipſi, quàm vlli alii potuerint (etſi errare haud intelligunt) quaſi tamen errare poſſint: attentos ſe auditores prębent iis qui ſe meliora docere poſſe profitentur: atq; id ita faciunt vt non tamen niſi diligenti facti examine admittant quicquã, implorato etiam divino ad id auxilio

1. Theſ. 5.

zilio: prorsus (inquies) ista: agè verò: apud quosnam valere hoc exemplum rationemque vis? Apud eosne, qui rectè sentiunt? Non id vis (opinor) sed apud eos solos qui errant. At hoc ipsum cognoscere vellem scilicet: qui probaturus sis eam rationem iis magis qui errant, quàm iis qui non errant? Anne hoc ipso quòd errent? At ne intelligunt quidem fieri posse vt errent: idq; adhuc agitur ea ratione, aliquam in suspitionem erroris vt adducantur. Quòd si tam abesse se ab errore certò putant ii qui errant, quàm qui rectè sentiunt: immò verò plerunq; multo certius: *cum stulto* (vt inquit sapiens) *sua pulcherrimè arrideant rationes*: sapiens autem quærat consilium: quæ alia sit via agnoscendo errori, si modo in ecclesia sit vllus, equidem non video: quàm si generaliter illud statuatur: Propterea quòd tam proprium sit hominis errare: neminem ex omnibus qui modo homo sit, tam confidentem esse opportere: vt errare se non posse persuasum habeat: vtq; quicquid tandem in controversiam venerit, arbitretur se frustra ea de re cujusquam verba auditurum. Sed hærendum (inquis) in religionis doctrina non est immò exploratum habendum quid teneas, ita est, propterea q; perdifficilis est ad expediendum

nodus.

nodus. Veritati resistere, erroremq; non agnoscere, atq; abjicere, si sit qui indicare possit, vehementer malum est. Qui errat autem in erroris agnitionem venire ante, quàm vel posse se putet errore duci aliquo, ex quo fiat vt ad audiendum se comparet, non potest: sed neque hærere in religionis doctrina licet, quonam nos igitur tandem filo exitum ex tam perplexis invenerimus ambagibus? Sed abjicienda tamen spes non est, inveniendus est omnino exitus. Ac illud quidem jam omnino certum est, veritati resistendum esse nunquam, sed ne illud quidem est dubium, qui errat, dum errat, intelligere eum non posse, quòd erret: palam est etiam maximum esse ad veri agnitionẽ impedimentum: si quis vehemẽter sit persuasus nullo se errore duci, rectamq; ad erroris agnitionem viam esse, primumque ingressum: si qua erroris incidat suspitio. Quid ergo? Hæsitationem ne in fidei negotiis perpetuam probemus? Ne hoc quidem; immò verò dandam puto operam: vt scientiam assequamur quàm fieri possit, certissimam. Quid tandem autem? Cum quis circa rem aliquam, & benè persuasus esse possit, id quod res est credens: & malè, aliter credens atq; est: cumq; is qui benè est persuasus, possit & perfecto quodam modo esse

esse persuasus, quod accidit ei qui certam perspicuamq; adeptus sit scientiam: & imperfecto, quod accidit iis qui vera illi quidem amplectuntur: sed opinione ducuntur tantum: certam autem rationem reddere, quamobrem ita sentiant, non possunt: illud constat, in quo certa sit scientia, ut veras, constantes infallibilesq; causas suæ sententiæ, quas reddat, habeat, cum ea de re adduci jam in dubium non posse, aut seduci. Ex quo sequitur: quicquid illi des consilii, vt in suspitionem venire conetur erroris, id obesse ei nulla ratione posse, iis quidem in rebus quarum habeat scientiam; multo autem minus ei obesse possit, qui pravis imbutus sit opinionibus. Etenim qui ita errat, vt se etiam errare suspicetur: jam non omni ex parte errat: sed partim errori, partim veritati adhæret; atque quo magis se veretur errare: eo est veri agnitioni propior. Superest ergo videre, quid de iis dicendum sit; qui, cum veras amplectantur opiniones, rerum tamen scientiam adepti nondum sunt. In quibus sane erroris suspicio aliud non est, quam quidam ad errorem accessus, id quod videri non potest per se non malum: sed & si tibi scientiam falso arroges: cum opinionem tantum habeas: error sit. Atq; vt error

non poteſt eſſe non in malis, malum eſt etiam in pernicioſi alicujus erroris verſari periculo. At verò qui opinionibus ducitur tantùm, neq; explorata habet quæ tenet: fieri poteſt in errorem vt ſeducatur. Itaque in periculo verſatur, id vt accidat; optimum eſt autem ab omni eximi periculo. Quocirca quemadmodum, etſi dolor omnis in malis ducitur, ſi tamẽ ſuſcipiatur gravis morbi depellendi cauſa, boni, & quidem inſignis, rationem habere videatur: ita, cum opinio infirma quædam invalidaq; ſit ſcientia, & animi ſi non morbus quidam, at certè conſtitutio morbo obnoxia: qui ſuſpicionem injecerit erroris commemoratione tam multorum, qui cum nihil minus ſibi perſuadeant, in maximis tamen verſentur tenebris, eum in finem: vt certæ conſtãtiſq; ſcientiæ adipiſcendæ viam monſtret: is non pernicioſum dare conſilium, ſed ſalutare, ac vehemẽter neceſſarium videri debet. Quominus ergo vera docere parato negotium faceſſas vnquam: aut neceſſe eſt omnium quę venire in controverſiam vnquam poſſit in eccleſia ſcientiam conſequare quàm pleniſſimam certiſſimamq; & id quod quanti ſit operis, quis non videat? Aut certè, ſi quando quid audieris auribus tuis paulò inſolentius: ante quàm damnes, ſub-

ſiſtendum

sistendum paulisper est, cogitandumque, quam habeas ejus rei scientiam. Ac ne fallaris, vehementem persuasionem certa pro scientia accipiens: quid scientiæ, quid opinionis nomine accipiendum sit, videndum est, quod ipsum tamen facere nos decet, non quasi philosophos, sed vt Christi discipulos. Nihil certius est quam nos (ad religionis doctrinam quod attinet) habere nihil certi posse: nisi ex divinæ vocis testimonio. Testantur id complura divinarum literarum loca: sed hæc pauca instar erunt plurimorum. David quidem Israelitici populi rex, idemque magni nominis propheta, cum instituisset Domino templum constituere: Dei tamen in eo divinare voluntatem non potuit: neque verò melius eam Nathan magnus & ipse propheta, attigit illo, suum vt institutum impleret, hortando: quippe per quem Deus Davidi vetuerit ne sibi ædificaret templum vllum, quod quidem minimè contemnendum est exemplum. De Iosue autem, qui Moysi successit, testantur literæ, *spiritu illum donatum sapientiæ*: eique promisisse Deum *ad futurum se ei perpetuo.* Sed imperatum tamen ei est: videret vt impleret legem quam accepisset à Moyse, neque *ab ea declinaret vel ad dextrã, vel ad le-*

Divino verbo soli, Spiritui, preci b. insistendum.

2.Reg.7.

Deut.31.

vam, & ratio additur quamobrem: *Vt intel-*
ligas (ait Dominus) *quid factu opus*
Ex quo intelligere licet, ita demum co-
stare nobis aliquid: si verbum extet D-
sed quam disertis verbis id habetur ali-
Non sunt, inquit Dominus, *cogitatio-*
meæ velut vestræ: neque rationes meæ v-
Isa. *stris similes: sed quanto altius est cœlum t-*
ra: tanto supereminent cogitationes ra-
nesque meæ vestras. Neque verò satis e-
quomodocunque divinis inniti oracul-
sed necesse est ea cognita habere div-
spiritu interprete; quippe cum videam-
tot dissidentes de religione sententias -
inter viros doctissimos, atq; in divinar-
literarum lectione exercitatissimos: tes-
1.Cor. 2. tur enim Paulus vnum Dei spiritum di-
nas assequi res, neq; *hominus sensum ea pe-*
cipere quæ sunt spiritus, neq; *posse percip-*
quòd videlicet inepta illi videantur: *V-*
rum spiritu præditum omnia dijudicare. Q-
Iac.2. circa qui *indiget sapientia eum* hortat-
Iacobus *vt à Deo eum petat.* Quibus -
rebus efficitur eum demùm divinarum -
rum scientiam habere, qui & solo Dei ve-
bo nititur: & veram ejus assequutus est in-
telligentiam, non alio quàm ipsius Dei sp-
ritu interprete. Atque hoc quidem tot-
dabunt etiam haud inviti, ad quos nost-

omn

omnis eſt oratio. Sed magna hîc ſubeſt difficultas. Nam pleriq; quod tenent, perſuaſum habent, id ſe poſſe divini verbi comprobare teſtimonio: atq; etiam ſuæ intelligentiæ Dei ſe ſpiritum ducem habuiſſe, ac doctorem: qui tamen toto (quod aiunt) cœlo aberrant. Videntur ſibi ſpiritum à Deo petiiſſe, in eoq; præſidium ſibi omne collocaſſe: qui tamen non animadvertunt ſe id quavis alia potius in re ſitum habere, quàm in eo. Atqui ante quam ſtatuere poſſis certò te ſpiritum ejuſmodi adeptum, illiuſq; ductu quid didiciſſe: quicquid tale eſt: vt potuerit tibi quid perſuadere, aut conceptam jam perſuaſionem confirmare, quod genus eſt de te, aut alio quopiam homine opinio, de illius ſcientia, judicio, ſpiritu, ſanctitate: deinde eorum qui tecum ſentiunt multitudo, aut eorum qui te laudant, mirantur, ex te pendent: tum autem temporis diuturnitas, qua invaluit ea quæ impugnatur ſententia denique quicquid Deus non eſt, neque ejus verbum: ab eo abducere oculos; animum, cogitationemque omnem oportet, non ſecus ac ſi nihil extaret ejuſmodi: tandem autem abjecta quacunque alia ſpe fiduciaque, in vnum Deum oculos, mentemque defigere: ab vno illo pendere: atq; ita comparatum

tum

tum ab eo ſpiritum petere. Id ſi feceris, ſi frequenter, ſi ſeriò, ſi fidenter, tum demum jure optimo nullo te pernicioſo errore teneri ſtatuere certò poteris: aut, ſi tenearis, fore vt is tibi patefiat. Sed hæc quidem ſunt ejuſmodi: vt multò promptius ſit ea verbis, quàm re exprimere; adeò arrogantiæ temeritatiq; obnoxium eſt humanum ingenium, adeò errori: adeò etiam ad quálibet naſcitur potius fiduciam quam Dei. Deniq; tam vafer, diligens, variiſq; inſtructus artibus ſatanas ad fallendum: vt vel vbi ſumma omnia feceris, magni tamen ſit negocii, non alicubi hallucinari. Quod tamen eum in finem à me dictum intelligi minimè velim: vt putem divinis in rebus certitudini locum eſſe nullum: à qua ego ſententia tam longè abſum: quam qui longiſſimè. Sed illud nullo pacto velim, vt qui ad certitudinem nondum pervenit vllam, forteq; falſis adhuc immerſus eſt opinionibus: ſcientiam ſibi arrogaret, ſed eam vt adipiſceretur daret operam: & eam quidem operam quam oportet. Qui ſemel ad perſpicuam certamq; pervenit ſcientiam: hortare illum quantum volueris: faciat etiam ipſe quantum poteſt, vt errare ſe ſuſpicetur: venire tamen in erroris ſuſpicionem nunquam poterit. Exhortationes igitur ejuſ-

mod

modi iis movere suspicionem solis possunt, qui aut errant: aut nondum firmam constantemq; adepti sunt scientiam: adipisci tamen eam adhuc possunt: quibus cum recta monstretur ad eam perveniendi via: moneanturq; à quibus eos cavere impedimentis, decipulisque oporteat: equidem quamobrem quod iis datur consilium videri possit non vehementer vtile ac salutare, non intelligo. Quare quo minus justam reprehensionem quis incurrat vllam veritati opponens sese, sive publicè sive privatim, & sive verbo, sive scriptis, vehementer suaserim, vt quicquid de religione sentit: examinaret singillatim quibus rationibus adductus persuasum id haberet, quàm diligenter, quâve certo spiritu divinas excusserit literas, quam circumspectè prudenterq; ab omni prorsus re quæ neq; Deus sit, neque Dei verbum, oculos dejecerit, tum autem qua fiducia preces ad Deum fuderit, deniq; quàm certam habeat rem quamlibet. Sed vt feceris hæc omnia quanto maximo potueris studio, cum neque ingrata Deo esse vnquam possit modestia, neque dispicere preces ejus qui non cesset petere majore indies sese donari fidei certitudine, tamen si quid novi, propterea que falsi atque impij tuas verberare aures

videatur, adhuc optimum factu arbitrer: vt antequam te objicias, subsistas nonnihil, cogitesq; cum animo tuo etiam atq; etiam, quàm exploratum habeas, falsum impiumque illud verbum esse: ac denuò precibus à Deo contendas ardentissimis, vt si in recta sis sententia, in ea te magis ac magis confirmet, sin humanitus tibi quid contingat, oculos tibi ita aperiat, tantumq; impertiatur luminis, vt agnoscere errorem possis, atque abjicere. Nam *si nos mali cum simus* (vt ait Dominus) *ita sumus affecti: vt bonis rebus donemus filios nostros, neque si panem petierint, lapides damus: neque serpentem, si petierint piscem:* quid de cœlesti patre censeamus? Eum ne, cum nunquam cessemus ab eo veri petere certitudinem, desiderio videlicet accensi ejus satisfaciendi voluntati, veritiq; ne qua fiat vt per errorem hostes fiamus veritatis, eumne (inquam) censeamus pro veri certitudine errores, pro luce tenebras nobis immissurum? Quàm esset hoc ab infinita ejus bonitate, atque adeò à certissimis ejus promissis alienum? Accedit & illud, quòd cum (vt dictum est) certi habere possimus nihil nisi à Deo docti, neque precibus præscribere Deo tempus, intra quod nos doceat, possimus, vt oculos à rebus omnibus quæ

quæ Deus non ſunt abduxeris, vt omnem in Deo collocaveris fiduciam, adhuc tamen fieri poſſit vt nondum ſis a Deo edoctus, ſed per eum ipſum quem pro ſeductore habeas docturus te ſit, nam ſi te quidem iam docuerit, tantum etiam addiderit lucis certitudiniſque, vt hæſitationi nullus ſit relictus locus, tantum cauendum eſt, ne tibi fucum faciat ſatanas, meminiſſe oportet quantus ille veterator ſit: quàm belle *ſub angeli lucis* (vt Apoſtoli verbis vtar) perſona imponere noverit: exploratumq; habendum eſt, neminem ſibi ab eo plus ſatis cavere poſſe. Valeat autem vox illa: vetus eſt error iam diu, ac ſæpe confutatus, quid ſit adhuc malè defenſa cauſa eſt? Quid ſi hactenus & opugnatoris, & propugnatoris partes vnus egit ſatanas? Sed age, ſit ita ſanè, ſaltem certè vt tuo exemplo ad eam quæ omnino neceſſaria eſt facilitatem eos provoces, qui errant: quo minus ſint ad eos qui ſe doceri velint obſtinati: vtere ea comitate: vt prius audias intelligaſq;, quam damnes. Saltem vt querelæ anſam omnem adimas, quaſi indicta cauſa rem reijcias. Quid? an fortè re ſæpius excuſſa minus fiet veritas conſpicua; ac non magis ac magis indies certa, atq; illuſtris? Procliuius quidem nihil eſt, quàm litem ſerere: at cœpta cum fuerit, haud tam

facilè est finem invenire. Itaq; appositissimè Salomon, *eum qui litem movet* ei comparat, qui *aquis viam aperit* (intellige autem quasi magnum aliquod amplumq; in stagnum collectis) nam initio quidem contemnenda res videtur, at viam sibi illa magis ac magis amplam, ac profundam facit, viresq; maiores comparat: dum aggeribus latè abruptis, quicquid obuiam fit, perdit: fossas cavat: agros glaria colluvieq; obtegit: arbores evellit: ædificia solo æquat: atq; horrendum prorsus aspectum præbet, ita ex parvis contemptissimisq; controversiarum initijs videmus tandem mundum dissidijs, calumnijs, maledictis, clamoribus repleri. Vt qui non putat à movenda lite, nisi plane coactum cavendum sibi, tanquam maximo à malo: aut nihil prorsus videre, aut ecclesiæ salutem ne quidem pili facere videri possit. Quare etsi tandem compertũ omnino sit, falsum esse id quod spargitur adhuc tamen antè quam litem movendam vllam putes, quanti ea res sit, videndum est. Nam *de inanibus quidem quæstionibus*, præceptum extat Pauli, non
Tit.3. vt refutemus quicquid assertum fuerit falsi: sed *eas vt vitemus*: quare id vnum faciendum putem, vt avocentur animi à curiosis eiusmodi, nulliusq; precij quæstionibus.

non

non propterea quod falſa dicātur, ſed multo magis ne bonas horas malè perdant, præter quàm quòd ſæpe fiat, vt dum leviſſima de re agitur: in hanc aut illam partem ab ingenijs contentionis calore perturbatis ea temere afferantur: quæ cum maioris ſiut momenti, doctrinæ puritatem non parum labefactent. Accedit quod non minus facile ad probra, maledicta rixaſq; veniri poſſit de aſini vmbra ſi ſit lis: quam ſi maxima quapiam de re fuerit, à quibus malis magnopere Chriſtianorum pectus dedet abhorrere. Sed hoc opus, hic labor eſt: quæ invtiles ſint quæſtiones ab ijs in quibus damnoſus error ſit, videre. Nam quicquid in mentem venerit: ſtatim ſatanas dat operam vt rem maxime grauem eſſe perſuadeat: vt, niſi exploratum ſit, quid teneas, conſtare ſalutis ſpem non poſſe arbitrere. Equidem ita ſentio: qui non vana curioſitate, aut ambitione aductus, quo videlicet argutus evadat divinis de rebus diſputator, ſed vera erga Deum pietate, neque frigidiſſimo ſuæ ſalutis deſiderio in divinarum verſetur lectione literarum: ei minimè difficile fore cognitu, quæ futiles inaneſq; ſint quæſtiones: quæuè haud indignæ, quæ explicentur, ſed tamen propterea quod multi hoc in genere non ſine magno eccle-

ſiæ

ſiæ incommodo à ſcopo longè aberrant: haud ab re fuerit aliquam inveſtigare rationem, eamq; certam: cuius ductu diſcernere inter has & illas quiſque poſſit abſque errore.

A curioſis quæſtionibus abſtine, ſecta re vtiles qua les, quæq, vtræq.

Igitur certum illud eſt: ſi quid vnum ſit ad quod tanquam ad finem ac ſcopum omnis quæ de Chriſtiana religione eſt doctrina, pertineat, quæ res (cognita cum fuerit) nullum ad eum finem vſum adferre poſſit, ea de re inanem quæſtionem omnem futuram. Quare ſit, nec ne finis quiſpiam eiuſmodi, & ſi eſt, quis nam ille ſit, quæq; nos ad eum ducant, videndum eſt. At Ioan. quidem non modò finem eſſe talem, ſed etiam quis ſit, teſtatur his verbis: *Multa quidem & alia edidit Ieſus ſigna, quæ non ſunt hoc libro comprehenſa, ſed hæc quidem literis ſunt prodita, vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Dei filium, vtq; credentes vitam per eum conſequamini.* Quibus verbis ſatis perſpicue palam nobis fit, chriſtianæ doctrinæ finem ac ſcopum eſſe, æternam vitam, ergo quicquid ad æternæ vitæ adeptionem vlli eſſe vſui poterit id vtile cognitu dicendum erit: quicquid autem ad id conferre nihil poſſit, contemnendum. Quid? (inquies) ergone honoris Dei gloriæque nulla hoc loco fiet

men

mentio? Respondeo: Quæcunq; ad honorem pertinent Dei, eadem cognita nobis sine dubio ad salutem conferunt omnia: ipsaq; in salute nostra Dei honor cernitur maximè. Ergo si, vt æterna vita potiamur, quicquam est quod nos facere oporteat: cum, nisi id ita fieri oportere didicerimus, facturi id non simus, necesse fuerit id nosse. Quoniamq; legem dedit Deus, quam qui numeris omnibus non implet, ei sempiterni exitij pœnam constituit: quam legem, cum implere homo nequeat, sitque aliud quid, quod si faciat, salutem obtinere tamen possit: intelligat oportet & se satisfacere legi haud posse: & quid illud sit, quod, si fecerit, saluti ei sit futurum. Cumq; illud sit: si persuasum habuerit, Dei filium hominem factum suorum delictorum pœnas patri persolvisse, ac se eius sanguine à peccati labe omni mundum esse redditum: sed requiri tamen à nobis vitæ sanctitatem atq; innocentiam, non vt ea freti salutem nobis promittamus: sed vt mores nostri sint qui Dei filios ac seruos tanto preció redemptos deceant, cum hæc (inquam) ita se habeant: & promissiones de Christo habere cognitas oportet: nec quibus in rebus vitæ sanctitas innocentiaq; sit posita, ignorare licet. Quoniamq; multa sunt, quæ & quasi manu ducere nos possunt ad collo-

candam in Christo salutis nostræ spem, implendamq; (quoad eius fieri potest)Dei legem, & sine impedimento, siue moræ esse, quæ illa sint quæ aut conferant, aut obsint, vehementer vtile est cognoscere. Persuadet autem nobis, vt spem in Deo nostram collocemus, eiusq; in nobis accendit amorem, quo adducti eius parere mandatis satagamus, cognita eius natura: non quemadmodum eam nosse volunt philosophi, subtiliter de ea vt argutentur: sed vt intelligamus quam sit supra omnem cogitationem sapiens, bonus, clemens, misericors, quam ad vnguem suis satis faciat promissis. De eiusmodi eius natura testantur eius opera: mundi quidem etiam, eorumq; quæ in mundo continentur omnium creatio, sed præcipuè exempla quantæ curæ ei fuerint qui pio sanctoq; timore eum coluerunt, vt ijs necessarijs eorum temporibus opem ferret: vt eos a mundi satanæq; insidijs tutaretur, tum autem quot quantorumquè reos, postquam pœnituisset, erexerit, servaveritq; alioqui autem quam acrem peccati hostem semper se ostenderit, aliaq; eiusmodi, addita igitur eius naturæ notioni promissorum sæpissimè repetitorum recordatio, fidem vehementer confirmat, roboratq;, at nos vitæ emedationem vt serio institua-

ſtituamus, magna vi impellit. Eodem etiam pertinent vaticiniorum ſiue prophetiarum explanationes eorum præſertim quæ ad præſentia referuntur tempora: quæ cum divinæ providentiæ maximè illuſtre ſint teſtimonium, ad animorum confirmationem mire valent. Quæcunq; igitur res eiuſmodi attingunt, ea cognitu vehementer ſunt vtilia, dignaq; imprimis quæ omnium terantur ſermonibus domi, foris, privatim publiceq;. Quoniamq; eorum quæ paulo antè dicta ſunt, præſtare nihil poſſumus, niſi Dei adiuti ope & ſpiritu, hancq; opem & ſpiritum vult Deus ab ſe peti, & huiuſmodi eſt Dei voluntas cognoſcenda, tenendæq; promiſſiones, ſi petierimus ea nobis datum iri, atque omnino quæ ſit Dei invocandi, & gratias ei acceptorum beneficiorum agendi ratio, non ignorandum. Contra, magno nobis impedimento eſt ad ea omnia: ſi de Dei natura, eiuſq; voluntate, deq; eventu omni aliter iudicemus, quam ex ea doctrina quæ eſt divinis literis prodita, impedimento eſt naturæ noſtræ corruptio: quæ à Dei iuſsis inſtitutiſq; mentem, animumq; ſtudia ad contraria magna vi abducit, rapitq;. Quare cum nobis neceſſe ſit perpetuo bello ingenito reluctari vitio, quo naturam divinæ ſubijcia-

ciamus voluntati: magnopere etiam necesse est cognitum habere, & hoc originis vitium, & quicquid ad id emolliendum domandumq; sacris docemur voluminibus. Quoniamq; haud satis est, si quisq; se ipsi curæ habeat: sed rationem habere oportet vnumquemq;, & pro spiritus mensura, qua donatus est, & vitæ genere ad quod est vocatus, ecclesiæ omnis: neque eoru n tantum qui sunt adhuc in vivis: sed & posterorum quicquid est eiusmodi: vt minus facilem reddere possit, expeditamq; vllius, vtilis ad vitam doctrinæ adipiscendæ viam; aut occasionem præbere possit eam vel deserendi, vel minoris quam par est, faciendi: quid tandem illud sit, ne ignoretur plurimum refert. Quandoquidem etiam monent nos literæ: maximum versutissimumque nobis esse adversarium, qui & hinc nomen acceperit, qui sine cessatione vlla insidias nobis machinetur, quib. præcipites agat, & à Deo avertat: quis dubitet maximo nobis vsui futurum, eius probe cognitas habere artes? ut qua sint prudentia declinandæ, intelligere? Denique vtilis doctrina esse non potest, nisi vsum habeat aliquem: quod si sola in speculatione sit posita, nullam in actionem emergens, inanis futilisq; habenda est. Immo vero ne omnis qui

de

dem doctrina quæ ad salutis adeptionem pertinere aliquo pacto possit, in vtilibus habenda est: vt vel expediat eam curiose admodum tractare: vel, si oriatur dissensio, magnopere, vt quid tenendum sit exploratum habeamus, laborandum sit; sed illud accedat oportet: vt alia non sint præterea, quæ eundem nos ad finem satis possint commodè perducere. Quod ex eo cognosci potest: quod cum persuasum habere nos oporteret, Iesum esse Christum: eum qui fuerat per Prophetas prænunciatus: eoq; spectarent signa ab eo edita, vt agnosci inde quinam esset, posset, haud fuerunt tamen mandata literis omnia: sed tot solūmodo, ac talia: vt inde quis esset, promptum esset cognoscere. Quod si contenderet quispiam, Dominum signum aliquod edidisse, cuius ijs libris, quos de eius vita, ac rebus gestis habemus, mentio facta sit nulla, haud esset operæ precium certam rei veritatem perscrutari, aut ea de re litem movere, propterea quod, vt constaret rem ita gestam fuisse, eius rei nullus alius esset fructus, quam vt testaretur Iesum à Deo fuisse atq; eum quem se ipse faceret, quod tā plenè testātur alia miracula quamplurima extra controuersiam omnem posita, vt certitudo maior ne optari quidem possit, cō-

tra etiam, quanquam nulla esset eius miraculi fides, nihilo minor esset aliorum signorum quæ sanctissimi scriptores literis prodiderunt, authoritas. Quo fieret, vt siue crederetur miraculum illud, siue minus nihil nobis neq; accederet, neq; decederet. Quandoquidem etiam si religionis doctrina absurdi aliquid habere videatur, aut pugnantia ponere: id, quo minus eam amplectantur qui ab illa alieni adhuc sunt, est impedimento, quicquid ad tollenda absurda illa, conciliandaq; loca quæ pugnare videntur, pertinet: & id sine fructu esse non potest. Nisi fortasse conciliationes eiusmodi magnis controversiarum dissidiorumq; turbationibus redimendæ sint. Rationibus ergo eiusmodi videntur vtiles quæstiones ab inanibus nullo dignosci posse negotio, tum scilicet, quum nondum sunt iudicia studijs, contentionumq; calore perturbata, quumq; nondum cœptum est de ijs tanquam gravibus de rebus agi: at quum quodam quasi fascino tenentur homines, iam ingenita superbia, odia, indignationes, erroris consuetudo, ac satanæ judicium non sinunt suum satis implere officium. Quis enim nostrum non summopere miretur hodie, tanta animorum contentione litigasse veteres, quando celebranda

esset Paschatis (vt vocant) dies? Non-
ullisq; alijs de rebus admodum levibus
qui tum tantum non de summa rerum a-
i videbatur, nos qui in illis iudicio vti-
ur libero, perspicue videmus, quam in-
igna res fuerit scindi Dei ecclesiam quasi
n sectas, propter tam leves causas. Meum
itur tale est consilium: vt quam primum
telligis falsi aliquid doceri, antequam ad
ontradicendum te compares, diligenter
xpendas, num forte id nullius aut parvi
t momenti, atq; eiusmodi si fuerit: aut li-
m ea de re moueas nullam, aut vt pro
pportunitate quam tibi permiserit locus,
mpus, personaq; tum tua, tum eius qui
um res sit: tantum ab eiusmodi speculati-
nibus hominem ad graviora dehorteris,
q; facias quanta maxima fieri possit dex-
ritate: ita, vt nulla inde sequatur animo-
permotio. Sed vera ratio ab inanib. quę-
ionibus homines adducēdi est: si illi quo-
m munus est aut populum instituere, aut
scholis res divinas tractare, quiq; ad scri-
ndum se conferunt: omissis curiosis quę-
ionibus, inaniq; ingeniorum ostentatione
iecta, ijs solis insistant ipsi, ea vrgeāt quę
rtinent ad firmandam fidem, ad vitia ex-
pandum, inijciendum Dei timorem, alē-
m pietatem, cōsolandos afflictos, melio-

 remq:

remq; in ſpem erigendos, & eos qui
trum nomine cenſeri volunt, in frat
charitate dulci cum animorum int
conſenſione retinendos, atq; id genus
Neque verò hæc ſunt eiuſmodi, vt
vileſcere, quaſi minus quotidiana debe
Primum enim etſi ipſa quidẽ ſumma c
ta minimè multa ſunt ac patent quã lat
mè, deinde varietate tractationis facilẽ
li faſtidium poteſt omne, præſertim ſi ſe
lò animadverterint Evangelici præco
quibus rebus, quo tempore populus i
geat maximè, vt ſi rebus ſecundis effer
luxuriæq; habenas laxet, ipſi prophe
comminationibus perterrefaciant anim
in ordinemq; redigant. Si afflictio pre
conſolationibus ſuccurrant. Si ocio to
at, ad honeſtas hortentur occupatione
rei faciendæ nimis videatur intentus,
neatur brevitatis huius vitæ, & à nimi
deducatur cura, atque ita quæ cuique t
pori maximè convenire videbuntur
ferant. Quanquam quid nimis quot
ana appellemus ea, quæ vix vnquam
nima parte imprimi animis noſtris poſſ
Vt neceſſe ſit tempus deeſſe argum
ſemper, tempori autem argumentum
que intra prædictos quidem limites) de
poſſit nunquam. Illud autem videtur

ue

vendis inanibus quæstionibus occasionem sæpe præbere posse, si sacris populo scriptis exponendis quasi legem quandam sibi indicat aliquis super quoque verbo absque discrimine multum immorandi. Quod nunc plerique videntur facere. Cum enim vtilia multa quæ dicant nō semper suppetant, necesse est curiositati laxare vela. Sunt forte qui cum & rerum abundent copia, & pro ingenij dexteritate vndecunque quidlibet dicendi arripere occasionem possint, sine reprehensione nullum non locum fusissime tractaverint, sed (vt est in proverbio) Non omnibus datum est adire Corinthum. Quorum non tam ampla est suppellex, ij multo prudentius fecerint, si conentur quod præstare possint. Vbi multa suppetunt quæ operæprecium sit audire, dicant multa, si locus pauca suggerat: ne pudeat parvo pedi paruum induere calceum: & maiores facere progressus. Quid referat autem, si, cum in vnum Evangelicæ historiæ caput viginti habueris conciones, proximum non plus vna enarraveris totum? Non omnia omnibus locis docere voluit Spiritus sanctus, sed aliud alio, quare nec omnis tua eruditio vno est loco effundenda, etiam si non inepte possis, quam absurdum est autem, vt malis ad

 futilia

futilia commenta deſcendere:aut ea incul- care quibus iam plenæ omnium ſint aures quam non videri ſatis multa ad cuiuſq; ver- bi explicationem afferre? Peccant in eo alij qui inepta quadam copiæ oſtentandæ li- bidine, alij exemplo: magis attendentes quid alij faciant,quam quid factu opus ſit. Multo etiam maior eſt occaſio curioſa in- quirendi ijs qui ſacros libros in ſcholis ex- ponunt. Cum enim multa iam extent in e- os commentaria quæ poſſint ipſi etiam ſtudioſi perlegere, nolintq; doctores ina- nem aut parum neceſſariam ſuam videri operam: vt alienas tantum recitent expoſi- tiones, meditationes, argumenta, ipſaq; verba,ſed aliquid ſemper habere quod ſtu- dioſi in commentarijs non invenerint: præ- ter quàm quod res cogunt ſuas mutare ſe- des,quæ vno loco ſunt diſputata,in alium comportantes: quo ſuum commendent a- cumen, aut excogitant obiectiones, quas ſolvant: aut nova fingunt verba, novaſque loquendi formas: aut novas ponunt quæ- ſtiones. Præſtaret perfectò nullos eſſe do- ctores, quam vllos tales, quid enim, fece- rint aliud, quam vt Theologicum ſtudium in ſophiſticam rurſus convertant vanita- tem, quid igitur faciant? Inquies, quid profectò quidvis malim: quam vt ſic oci- abu-

abuterentur. Quid autem velim aliud, quam vt quæ ſemel beue, commodè, atq; oportuno loco dicta ſunt, ea ne depravarent, ne perverterent, ne inanibus quæſtionibus, tenebras offenderent? Illis & fruerentur ipſi, & paterentur frui alios? Ab alijs bene dicta referre, quam ſuum oſtentare acumen mallent? Si quid autem prætermiſſum fuiſſet, ſicubi viderent ipſi quod priores non vidiſſent: in eo ſuam commendarent diligentiam? Quod peius eſt antem, non ſatis eſt multis quod viva voce ſic doceant, ſed volunt etiam editis magnis voluminibus extare ſua commenta: vt amplior ſit indies argutandi ſeges. Quot extant enim iam in Pauli ad Romanos epiſtolam commentarij? Quotidie prodit in lucem novus aliquis, quiſquis enim eam in ſchola, aliqua cum commendatione exponit, vult commentarium edere. Quamquã ſi quæ ipſe commodius explicat, quam alij, aut quæ addit de ſuo colligas: per pauca ſint. Alia erunt eadem quæ priores aut eundem in locum ſcripſerunt, aut alibi tractarunt. Cumq; de induſtria abſtinere velint poſteriores priorum verbis: illiq; plerunq; præoccupaverint commodiſſimas quaſque loquendi formas, quæ plus redolerent ſpiritus, pluſq; afficerent, hiice neceſſe

fuerit vti minus commodis, & quæ inanem tantum redoleant ingenij ostentationem, nullumq; in animis aculeum relinquant. Qui iudicio falluntur, videnturq; sibi non invtilem navare operam, cum eos commonefeceris, est quod etiã ignoscas, sed quos ad scribendum ostentatio impellit & ambitio, eos ego inter præcipuas ecclesiæ pestes numerare non dubitaverim, quippe qui non alij quàm satanæ suam scelestissime locent operam. Sed iam ad reliqua pergamus.

SATANÆ STRATAGEmatum Liber Secundus.

DE invtilibus quæstionibus qua ratione ab vtilibus discerni possent, & vt vitare eas oporteret, superiore Libro dictum est, nunc si res quæ in controversiam vocatur, cuiue contradicitur, haud levis constiterit momenti esse, quid facere pium hominem deceat: sequitur vt dicendum esse videatur. Atq; hic quidem, si satanæ aures patefeceris, dubium non est, quin daturus sit operam, vt inde ad sua cõsilia magnum fructũ capiat. Ita, vt error ille

In magni momenti cõtroversiis actus Satanæ.

le non quidem extorqueatur, ſed latè ſpargatur, atque vt quamplurimorum prætereà ſit quaſi ſemen: vt inde lites, diſcordiæ, contentiones, ſectæ, vaſtitates, incendia oriantur maxima: itaq; quantum facere enitique poterit, dabit operam, nulli moderato, circumſpecto graviq; conſilio vt ſit locus, ſed vt omnia temerè, inconſideratè fiant, nulloq; ordine. Quid porrò faciet hîc Chriſtianus prudenſque animus? An ſibi ſcilicet ei obſequendum putabit? An eum ſibi deliget ad ſequendum conſiliorum ſuorum ducem, autoremq;? Ac non potius ſumma animi contentione videbit, vt omnia fiant quam prudentiſſimè? Adeò vt ne vnum quidem verbum (ſi fieri poſſit) niſi ſumma ratione limatum exeat? An non expendet etiam atq; etiam, quid facto opus ſit? Hîc hîc prudentia opus eſt, principiis obſtat, dum tenuis eſt flamma: quòd ſi ei quid temporis permiſeris, atque adeò ligna etiam contuleris: quis demum extinguere incendium poterit? In tempore, inquam, prævidenda hæc ſunt. Si quidem impii quid audieris, quam putas fore in corde tuo ſatanæ orationem? Tentabit fortè, num & apud te in gratiam errorem poſſit ponere: ſed ſi hac fores clauſas offenderit, aliaq; aggrediatur via, hem ſcelus (inquiet)

quiet) hem hominem dignum quem terra vivum abſorbeat, cui potuerit tam nefandum verbum excidere: dignum quem de cœlo deſcendens ignis corripiat, abſumatque: hominum omnium qui vnquam nati ſunt nequiſſimum impuriſſimumq;. Hæcne quenquam deſignare, aut cogitare? Qualibus meditationibus ſi locus ſit, quid feceris, dixeriſue, quin ſexcentorum malorum origo ſit, & cauſa? Heus tu, illud tibi perſuadeto, haud eſſe talium cogitationum authorem Dei ſpiritum, ſed ſatanam. Cogitationes ejuſmodi haud idoneæ ſunt quæ tollant malum: ſed quæ adaugeant magis ac magis, & deploratum reddant, malo vt medeare: aliud facto eſt opus. Ac primùm quidem quî ſcis, an fortè hîc (quicquid videatur) vnus ſit ex Dei electorum numero, quem ipſe Deus cadere quidem ſiverit ſuo quodam occulto, ſed ſapientiſſimo amantiſſimoq; conſilio, vt eum rurſus multo majore erigat cum gloria? Quem ſi id eſſe intelligeres, ergo ne in eum qui eſſet ad poſſidendam electorum gloriam, regnique hæreditatem cœlorum deſtinatus, in fratrem tuum, in Chriſti membrum, in Dei non modò ſervum, ſed etiam filium, cogitare quicquam poſſes inhumanius? At enim (inquies) hac quidem ratione & Magiſtratum

giſtratum furibus,latronibus,ſicariis,aliiſq; facinoroſis hominibus oportebit parcere, quippe cum & illi omnes ex electorum eſſe poſſint numero, ad ſanitatem olim redituri. Reſpondeo. Pius ſapienſque Magiſtratus quum iſtos ſupplicio afficit, haud vllis indulget in eos odiis, ſed officium ad quod vocatus à Deo eſt exequitur: cujus voluntati cognitæ,quicquid ei ſua dictet ratio, parendum nihilominus eſſe intelligit: quemadmodum & Abrahamus, Deo jubente, Iſaac cum filiũ ſuum chariſſimum pariter,atq; innocentiſſimum paratus erat immolare. Interim in eos qui morte ſunt multandi, humanitatis officium nullum prætermittit. Sed addes. Ergone poterunt ejus qui Deum amet aures ipſum in Deum execrandas audire voces, ac quaſi nihil ſe attingerent,non commoveri? Ego vero pium hominem commoveri, ac vehementer commoveri volo, ſed permotionem eam velim eſſe zelum non præcipitem, temeritatiſq; plenum, ſed ratione moderatum optima,cujus non ſatanas eſſet author, ſed Spiritus ſanctus,ſi tibi frater ſit, quem amore perſequare minimè vulgari,aut, ſi mavis,filius: ne ejus quidem periculoſum caſum videre poſſis, quin (præſertim ſi vulnus ex eo grave acceperit) magnopere commoveare,

commoveare, sed quali nam tandem motu? An quo in eum asperis incitere verbis: vt eum maledictis obruas, ac probris? Immò verò accurres: er gesq; eum dexteritate maxima, Iubebis bono esse animo. Nihilq; prætermittes, quod ei levare, aut certè lenire dolorem possit, nulli parces labori: vigil assidebis noctes integras. Quòd si dolor ex vulnere morosulum reddiderit: nihil propterea decedet de tua summa erga eum charitate. Persimilem ergo velim animi tui permotionem esse: vt dolorem accipias tu quidem ex fratris casu: doleas offensum Deum: doleas eorum qui ab eo prava docti sunt, vicem, propter quæ eorum in periculo versetur salus. Sed doloris istius fructus sit, vt coneris, quantum potes malum aut tollere, aut minuere, ac tanquam in re in qua errari sine maximo nequeat periculo, vt videas etiam atq; etiam ne facias, aut dicas quid cujus causa accessioné accipere malum possit, immò verò cujus ante certam fructus spem non videris: vellem etiam redderet te idem dolor sollicitum adeò, vt observares diligenter, quod factum tuum, aut verbum, cujus boni fuerit, cujusve mali causa: atq; ita te comparares, vt si quando animadverteres quod bonum in finem fecisses, malè cecidisse: paratus

ratus esses vel cum existimationis tuæ jactura errorem corrigere.

Tria porrò videntur spectanda: quæ sit ejus ratio habenda, qui errores seminat, quę eorum qui assenserunt erroribus: postremo, quæ eorum quibus periculum est, ne errorum obsit contagio. Ad erroris authorem quod attinet, principiò, quem tibi finem consiliorum tuorum omnium propo- nas, ac scopum, etiam atque etiam videndum est. Plerique expendentes, quàm perniciosa res sit in religione error, proptereaque quantopere noceat Dei ecclesiæ is qui errores spargit, nihil satis atrox in eum designari posse putant. Itaque ad primum quodque verbum in convicia probraque erumpunt: atque omnia implent clamoribus in quo mireris quantum sibi placeant, quamve egregiè se tueri Christi causam arbitrentur. Neque sanè apud eos multum interest: sive per ignorantiam falsum aliquis doceat: sive vt suæ serviat libidini. Quinimmò perinde ac si compertum haberent, nihil vnquam ejusmodi nisi maliciose fieri, neminem nisi tanquam maliciosum seductorem tractant. Hinc illæ verborum formulæ: Non puduit impurissimũ suem hoc & illud effutire, nihil sibi reliqui facit callidissimus versipellis, quo simplices

Eroris author tractandus leniter & amice.

plices suo conficiat veneno: atque aliæ id genus multæ, quarum copia mirum quantopere redundent quidam. Quòd si quis vera piaq; se docere arbitretur, ac bene sanctéq; facere: propterea q; quibuscunque rationibus potest, suos persuadere conetur errores, plurimum etiam laudis sibi deberi putet. Quocirca in eum si irrueris, ac malitiose, impudenter sceleratéq; facere contenderis, maximam sibi fieri putabit injuriam. Itaque commovebitur incendeturque ira: atq; omnino certum illi fuerit errorem tueri: injurias non tantùm propulsare, sed cumulatè etiam rependere. Tum autem accedent contraria hominum studia, omniaq; contentionibus, rixis clamoribusque turbabuntur, vt boni sequuturum sit nihil: mali autem plurimum: quare vt tibi esse scopus debeat, ne justam meritamq; effugiat animadversionem is qui errores seminat: multo tamen aliter tractandus is esset, qui falsus falleret: atque is qui malitiose id faceret, neq; verò malitiæ sumenda pœna esset, nisi de malitia constaret prius: atque in dubio quidem bene constituti esset animi, judicio: benigniorem in partem inclinare, vt errorem subesse, quàm malitiam interpretari mallet. Quin etiam cum ferè magna odia incurrere hominum soleant ii,

cala-

calamitatesq; magnas sibi accersere,qui nova invehere conantur dogmata, miro ingenio sit oportet is qui hominum in se odiis insectationibusq; excitandis voluptatem capere possit vllam: vt quenquam id facere credere nemo debeat,nisi vehementer magnis coactis conjecturis, Atq; error si sit,non malicia: equidem ita sentio, si quicquam est in quo clementiæ vllus esse locus debeat, hoc in genere debere. Est quispiam Dei timore præditus, quæ vera salutariaq; arbitratur,ea dat operam vniverso hominum generi,si fieri possit,vt probentur,hic,si homines spectes animum, an quicquid in eum designaveris durius, non inhumaniter crudeliterq; factum videatur? Is à Deo meliore vel ingenio,vel judicio donatus non est,neque sane majore spiritu: illi igitur si succenseas, non tam illi, quàm Deo ipsi qui non meliore eum judicio munierit,succensere tu quidem videâre. Quòd si fructum spectas, nihil conducit (vt dictum est)minus,quàm iræ,indignationes,criminationumque ac conviciorum plenæ insectationes. Sed si dolus malus insit,equidem lubens fatebor, nullam animadversionem, nullamq; pœnæ severitatem excogitari posse tantam, vt non sit tanta sceleris immanitate multis partibus minor,

vt quempiam nihil Dei reverentia, nihi populorum salus moveat, sed dum suæ sa tisfaciat libidini, omnia susq; deq; habe at. At vero vt magna quis dignus animad versione sit: haud expedit tamen statim eum pro meritis animadvertere. *Quidem mihi licet* (ait Apostolus) *sed non quidem expedit.* Quare videndum est etiam atque etiam, quid expediat maximè, quam habe ri personarum rationem oporteat, quid locus postulet, quid tempus: quæ vide ira, aut alia quapiam permotione turbat animus non potest. Ira quippe caligine oculis offundit, hebetat judicium, turb depravatque denique deterrima est ad re omnes, omniq; tempore consiliaria. Dig nus sane sit quispiam qui lapidibus obru atur; qui frustatim laceretur totus, judici id fieri poterit Magistratus sine ira, sine in sultu, sine convicio. Hisce enim affectioni bus, omnisq; recti judicii veris hostibu quid est opus? Fietque multo majore gravitate & fructu: ac videatur non ab ho minis libidine, sed à ratione ipsa poti profectum. Quare etiam severitatis illiu exemplum multò majore vi hominum im primetur animis. Curare autem hæc opor tet, vt qui seducebat populum, ne seduc amplius, patiaturq; veritati locum esse: q

seduc

ſeducti fuerant, vt ad ſanitatem redeant: qui ſani adhuc ſunt, vt ſint adverſus erroris cõtagium præmuniti. Addendum, ne ſit etiam, vt iuſta animadverſione quaſi fræno quodam male feriatorum ingeniorum cohibeatur licentia, quominus quicquid in buccam venit, effutiant, poſtea videbimus: fieri etiam poteſt, vt quoſdam velit Deus objurgari acerrimè, vt in noviſſimo die & minus excuſationis habeant, & majorem ſubeant judicii ſeveritatem: verum vt nemini ex omnibus qui talium ſint in numero compertum eſſe poteſt, ita nemo eſt cui ſit ejuſmodi habenda ratio, ſi quos voluerit Deus ita objurgari, excitabit etiam qui id faciant, tantùm cavendum eſt, ne nos à ſatana ſeduci, nobiſque ejus inſtigationes pro Spiritus ſancti obtrudi afflatibus ſinamus.

Sed vt qua ratione malitioſum ſeductorem à ſeducendo populo abducere poſſis, intelligas, conſiderandum illud eſt, qui tãtum ſcelus admittere in animum induxerit, eum oportere egregiè impium eſſe, atq; omnis timoris Dei expertem, de eo, igitur ſive præſente, ſive abſente ſi ea dixeris quibus ſit dignus, ſi eum ſuis depinxeris coloribus, atque is mox abſtinuerit, quid illud erit? Annon videbitur palam fateri, quæ cri

 mina

mina ei adſcripſeris, eorum ſe omnium
um eſſe? Tu igitur ab homine in quo D
timor nullus ſit, tantam tibi promittere
nimi moderationem poſſis? tantam rem
ſionem? An non veriſimilius eſt multò,
re vt crimen omne depellere ab ſe co
tur, multòq; plura in te conferat? Non p
tius die noctuq; ſuum fatigabit ingeni
mendaciis calumniiſq; excogitandis, q
bus tuum infamet nomen? Quid eſt aut
à vero tam alienum, vt non id aſtuta o
tio probabile videri faciat? Cumq; hinc
de creſcant paulatim iræ atq; odia, cu
audiantur vtrinq; vehementes quoti
criminationes, ſcindatur populus ſtudii
contraria, quid aſſequi inde poſſis, cu
ſani judicii hominem non vehementer p
niteat? Si qua igitur ſpes eſt (quæ ten
eſt) hominis ejuſmodi ab incœpto avoca
di, haud eſt in eo ſita, ſi ejus prodas ac
ſeſq; malitiam, ſed in eo potius, ſi fraude
malitiæq; omiſſa mentione omni veri
tem primum ita tueare, itaq; perſpect
reddas, vt palpari penè poſſit: deinde vt
facias dexteritate manſuetudineq; ſumm
nam cùm perdifficile impetratu eſt ab h
mine ſceleſto, ac nefario, vt victus vide
velit, atq; errore lapſus, tum verò inep
ſperaveris fore, vt videri velit etiã per ſu

mu

[ini]mum scelus sciens ac prudens fucum populo fecisse. Sed & iis qui seducti sunt ab errore deducendis, quid conducant probra in erroris authorem jacta, equidem non video. Ferè enim fit, vt qui cujusquam dogmatibus assentitur, simul eum charitate quadam complectatur, veneretur, laude atque honore dignum judicet, vt si dehonestare eum conviciis institueris, insignem te illi facere injuriam dicturus sit, alienoque propterea abs te animo futurus. Quis autē nesciat benevolentiam aut odium, aliasque animi permotiones plurimum posse inclinando hanc, aut illam in partem judicio? Certè id fuerit aliud nihil, quàm ei vtrāq; obturare aurem, quo minus te vel audire possit. Neq; verò intelligo, cui admodum majori id vsui futurum sit præmuniendis ijs qui adhuc sint incorrupti. Convitiis enim criminationibusq; referta oratio vix est vt non ab ira, vehementive animi motu aliquo, proficiscatur, motus autem ejusmodi vbi fuerint, mirum, si satis circumspectè omnia dicantur, ac non multa peccentur potius, aut perperam seductoris verba referendo, aut ejus argumentis, non satis aptè respondendo, quibus ex rebus (vt ostendimus) magna sequuntur incommoda. Neque sanè desunt multi quos maledicentia

omnis,ſive juſtum prætextum habeat, ſi injuſtum,offendat,atq; in quo vllum ani advertunt maledicendi ſtudium,de eo m le opinentur, animumq; ab eo aliene Quod quid aliud eſt, quàm procliviore reddi ad iis aſſentiendum, quos tu prob deformare omni ſtudio contenderis? Pr ſertim ſi quam illi modeſtiam patientia callidè & verſutè ſimulare noverint. Equi dem non negaverim apud nonnullos e tantum valere criminationes, vt quos tangant, eorum tandem ne nomen quide audire ſine horrore poſſint, tantum ab vt ab iis jam ſeduci ſe paſſuri ſint:ſed id rè tum demum accidit,quum criminato in magna ſunt integritatis,ſanctitatis inn centiæq; opinione,vt nulla cauſa, nulla ratione ad faciendam cuiq; injuriam ad ci potuiſſe videantur,quam populi con tem de te opinionem multò facilius tibi ſo arrogaveris,quàm obtinueris. Sæpe nim ne ipſi quidem ſatis intelligimus, q ducamur ſpiritu,atq; innocentiſſimus vi quis impetret vt non multa ſanctiſſimè ſignata malam in partem vulgo accipiā Atq; illi ipſi qui accuſatis propter crimi tiones fidem omnem abrogarunt, idem par eſt,feciſſent,vbi iis audiētibus ſine maledicto fuiſſent eorum dogmata rel

& argumentis testimoniisq; firmissimis certissimisq; humanè candideq; convulsa.

Hactenus ergo palàm factum est (vt videtur) ex maledictis permulta, maximaque sæpe incommoda creari, vtilitatem autem eorum esse aut nullam, aut perexiguam, quæ tamen & ipsa aliunde percipi multo possit certior. Superest solùm, vt de ea dicamus ratione, quòd hoc quasi animadversionis genere cohibeantur novorum dogmatum authores, atq; illud quidem primùm intelligendum est, nos hoc loco de Magistratus officio non agere: privati hominis hic officium persequimur, atque ejus etiam, cui sit populi ad pietatem commissa institutio. De magistratu dicemus postea. Quare cum animadvertendi in quenquam potestas cujusquam non sit, præterquam civilis Magistratus, cavendum est aliis, ne manum in messem mittant alienam. Egregius citatur Ciceronis locus ex quarto de Republica in hæc verba: Nostræ contrà duodecim Tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis actitavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri. Præclarè, judiciis enim, ac magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam,

non poetarum ingeniis habere debemus
nec probrum audire,nisi ea lege,vt respon-
dere liceat,& judicio defendere. Qua san-
ctione quid vel cogitari posset æquius?
Quæ vetet probrum audire quenquam ni-
si ea lege, vt respondere liceat, & judici
defendere? An verò contemnenda quæd
res est fama,vt cujusquam libidini exposit
esse debeat? Si is qui rerum potitur, ita
comparet: vt quos libuerit infamia (vel
justa alioqui id causa faciat) indicta cau
notet,quis eum regem,ac non verius tyr
num dicat agere? Ergo quod ne summu
quidem magistratus facere, nisi per aper
potest tyrannidem, id licuerit vel privat
cuiquam,vel ei cujus sit ad omnem hone
statem,atq; moderationem non tam ver
quàm suo etiam exemplo populum instit
ere? Est quidem ecclesiastici pastoris repre
hendere,objurgare, increpare, verùntam
facere id debet non tanquam hostis, se
tanquam pater, quatenus videlicet ad e
mendationem procurandam, vel opus s
vel prodesse possit. Atqui animadverten
in quenquam potestatem meminerit no
sui esse muneris,sed magistra , atq; vti
ad se contendat pertinere, quo tamen
ventu prædictum in finem ea sit vsurus, v
deamus. Equidem non negaverim,mult

In obiurgationibus absit acerbitas omnis.

eoru

eorum perculsos exemplis, quos vident indies hac ratione in summam adduci cum invidiam, tum ignominiam, minus audaces fieri iis proferendis quæ sæpe curiosa suggerunt studia: verum nisi eorum qui tali vtuntur animadversionis genere omni vacet vita non modò vitio, verum etiam suspicionis, ac nisi eorum omni in re conspicua sit sanctitas atq; innocentia, vt divinũ quid referant potius, quàm humanum, minimè multum hac quidem ratione profecturos putem. Perinde enim accidet, atq; si quis aggeribus aquas cohibeat: nam illæ quidem parêre paulisper videntur, cursumq; sistere, sed tamen vndiq; exitum perquirent, aut certè altius sublatè exundabunt, tandemq; aggeribus corrosis ruptisq; magno impetu erumpent, ac vastitatem facient multis partibus majorem, quàm si impedita libertas initio non fuisset: nam cujus ejusmodi fræno cohibetur libertas, paret ille quidem aliquandiu, sed ægre fert, virusq; paulatim colligit, quo cum plenus est, effundat oportet, tantoque exitiosius, quanto continuit diutius: siquidem odiũ in eos quos sibi tanquam tyrannos imminere arbitratur, facit: vt quicquid illi sentiunt, ipse facilè aversatur, abominaturq;. Itaque omnibus quibus potest insidiis dat o-

peram: primùm vt modò hos, modò illos avertat, suarumq; faciat partium: atq; ita paulatim crescit malum, colligitq; vires: vt tandem non vereatur secta se prodere, ac rempub. turbare: cujus rei cùm alia multa, tum recens admodum Monasteriensis seditionis exemplum amplissimum esse documentum potest. Mirum est autem, quibus artibus satanas hoc hominum genus instruat, quibusq; successibus eorum promoveat instituta: quod si cõsideratius perpenderent ii qui in probris multum esse arbitrantur positum præsidii ad conservandã doctrinæ puritatem, iis fortassis multo delectarentur minus. Deniq;, ne longum faciam, vt non negaverim acerbitati in objurgationibus locum esse nonnunquam oportere, ita etiam contendo, perrarò ea concurrere omnia, quæ, vt percipi ex ea vllus fructus possit, requiruntur. Atq; vt missam faciam fructus rationem, valde magnũ mirabileq; est exemplum illud quod Iudas in Can. commemorat: *Michaelem Archangelum, cum esset de Moysis corpore contentio, non ausum fuisse maledictum ipsum in satanam conycere, sed optasse tantum eũ vt obiurgaret Deus.* O nos temerarios, quãto majore audemus persæpe non in satanam (quæ tamen permagna esset arrogantia, vt nobis

nobis plus sumere vellemus nos, quam sibi sumendnm Archangelus putaverit) sed in homines Deo forte haud minus charos quam ipsi simus. Hoc vnum exemplum si perpendamus, tum autem cogitemus quãta licentia nos mutuo maledictis proscindamus, næ egregiè cæcum esse oportuerit eum qui non videat hanc omnem maledicendi consuetudinem non ab alio profectã spiritu, quam satanæ. Sed quoniam dictum est, quicquid fiat ad vllius erroris qui spargatur famam, quem ad finem referentur omnia, videndum esse, interq; alia, dandam, operã vt qui errore duceretur, ab eo avocaretur, neq; ad id quicquam prodesse vel maledicta, vel vllos insultus, quin potius obesse maximè, quod ergo optimum factum sit, sequitur vt indagemus.

Duo sunt autem quæ ad id requiruntur, hinc demonstrationes eiusmodi, quæ apud hominem eo animo, ijs imbuto persuasionibus quibus est is qui errat, vim habeant erroris patefaciẽdi, illinc autẽ, vt is iudicio integro ac sano demonstrationes eas expẽdat. Quòd si aut demonstrationes parum erunt ad hominis intelligentiam accõmodatæ, aut ille eas non expenderit, aut id fecerit judicio contaminato corruptoq; propositi

Seductor quo pacto sanandus.

positi nostri finem non assequemur. Tum porro iudicium sanum incorruptumq; sit, quum id Deus suo spiritu sanauerit, reddideritq; veri capax: prætereaq; quũ nullis est suspicionibus, nullisq; animi permotionib. vexatum. Quare nihil hic tantopere est vitandum, quam ne quid excidat, aut facias, quod eius vulnere possit animum, atq; abs te alienare, quod genus est verbum omne, quod significationem vllam habeat alienatæ ab eo tuæ voluntatis, quod eũ pungat aut accuset, siue fraudulenti consilij, siue ignorantiæ, siue impudentiæ, deniq; quod ei quamlibet invrat notam. Quinimo omni est humanitate officioq; ad mansuetudinem, moderationem, benevolentiamque provocandus, cuius humanitatis nullus esse melior magister poterit vna charitate, sed ea sincera, minimeq; ad ostentationem composita, quam nisi intelligis tibi inesse, haud aggredi quicquam te oportet ante, quam eam sis adeptus. Quod si nihil vides in homine quod tibi eum conciliet, considera quot quantaq; in Deo sint eiusq; filio vnigenito cuius hic est opus. Nisi eum Deus in viuis esse voluisset: aut natus esset nunquam, aut statim obijsset, aut certè tandiu non vixisset, nunc autem vides: vt eum

Deus

Deus alat, vt illuceſſere illi ſolem velit æque ac tibi: vtq; mille modis eum ſuæ infinitæ participem faciat beneficentiæ bonitatiſq;. Tu ne ergo eius ſervus contrarios tibi in eum animos gerendos putes? Qui ſcis enim (vt iam dictum eſt) num forte ſit vna ex Domini oviculis, quæ tametſi in præſentia procul aberret à grege male ſana, tamen ſit tandem à paſtore optimo & invenienda, & curanda,& ad gregem deducenda? Quod ſi ita ſit: an non intelligis, ipſum eſſe Dominum, qui ſub eius perſona tibi infirmus, peſſimeq; habens occurrit: tuæ vt periculum faciat charitatis, quam in noviſſimo die poſtea commemoret? cumq; tuum non ſit judicare,ſit, nec ne ſit: ſatis tibi eſſe debet, fieri poſſe vt ſit, vt quocunq; eum proſecutus officio fueris,illud Dominus tanquam in ſe collatum tibi acceptum ferat. Non igitur eius ſpectes perſonam, ſed ipſius Chriſti quem refert: memineriſq;, quàm mirifico is amore in te fuerit: quippe qui gravatus non ſit ipſe iuſtus,atq; innocens pro te iniuſto maximorumq; delictorum reo mortem obire, præſertim tam ſævam atq; cruentam. O ſi de homine quopiam ſuſpitio eſſet vlla, fore vt aliquando in regem, optimumq; regem evaderet, vt præſens fortuna humilis obſcura-

ſcuraq; videretur. quam tamen non contemneremus eum? Aut quanta potius veneratione proſequeremur? At vero quid eſt regium decus, faſtigiumq; : ſi cum ea conferatur dignitate, ſplendoreq; qui Dei electos manet? Et hominem igitur quem neſcimus an forte ad illam ſit natus gloriam: noſtra indignum cenſeamus humanitate atque benevolentia? Fuerit etiam haud parvo adiumento ad conciliandum tibi hominem eiuſmodi, ſi in te ipſe deſcendens ad diligens, rigoroſumq; examen tuas omnes revocaveris actiones, vitamq; & cogitationes, eaſque ad divinorum præceptorum normam exegeris. Quod ſi te quoque coram Deo maximis quamplurimiſq; fœdatum culpis offenderis, ac nihilominus ſpem bonam alas, fore, vt non ſeverè tecum agat, neque in te pro meritis animadvertat, quinimmò tanquam clementiſſimum patrem ac Deum ſe ſe gerat erga te, quid eſt quod non eandem clementiam contingere illi poſſe ſperes? Ac quemadmodum propter eam ſpem, nequaquam is tibi eſſe videris qui contemni debeas, quid cauſæ eſt, quamobrem non & de alio in ipſum cenſeas? Cum meditationibus porro huiuſmodi frequentes ardenteſq; ad Deum preces coniungendæ ſunt, vt is cor tuum emolliat

molliat, & in eo sua manu veram vivamq; ferat charitatem, quam vbi impetraveris, ea magistra tam aptos appositosq; cum fratre agendi modos disces, vt mirum sit, ni breui eum ad sanitatem revocaueris. Cumq; divinas res assequi nemo possit, nisi divino adiutus spiritu, ante quàm disputationem aggrediaris vllam, precibus à Deo contendes, adiunctis etiam ad id pijs aliquod viris alijs, vt erranti adesse velit suo spiritu, eiq; cor aperire simul atq; oculos ad veritatem agnoscendam, quin etiam eum, vt idem petat, hortaberis.

Demonstrariones sane tunc vim habent illæ quidem verũ patefaciendi, quum earũ est author Deus, quemadmodum scriptum est, *Talia ego vos lingua sapientiaq; instruã, vt nemo resistere vobis possit.* Itemq; : *Tanquam de cœlo descendit pluvia & nix: neque eo revertitur, quin potius madefacit terram, mollemq; reddit, & vt germinet facit, fructusq; ferat, ac panem ad victum suppeditet, ita erit verbum meum quod ex ore meo profertur, haud redibit ad me inane, sed perficiet quod ego voluero, prospereque cedet ijs ad quos illud misero,* Quod cum ita sit, hic item necessariæ sunt preces ad Dominum, vt non solum reseret erranti cor: sed etiã vt ea tibi dictet verba, quæ sint ad

Argumentis ad rem & hominem idoneis.
Luc.21.
Esa.55.

ad veri demonſtrationem quam aptiſſima. Quod niſi abſurdum eſt, aliquem etiam locum ijs artibus relinquere, quæ tametſi humanæ appellantur, nihilominus ſi ijs haud aliter vſus fueris, atq; is qui & ſerit quidem, & irrigat, incrementi autem ſpem omnem ſolo in Deo collocat, quin dei dona ſint, negare nemo poteſt, addam etiam, demonſtrationes eas vim habere perſuadendi: quæ è rebus notiſſimis, velut locis divinarum literatum maximè perſpicuis, quæq; pluribus intelligi modis nequeant ducto initio, ordine certo, perpetuoq; ſilo, nullo prætermiſſo medio, aut tranſpoſito propoſitam ad rem perveniunt, aut certè ab ea exordiuntur ſententia, quę ſubvertenda ſit, atq; alia quapiam extra omnem poſita controverſiam, gradatimque conſecutiones colligunt, dum àd magnum aliquod abſurdum deduxerint, quod cum defendi nulla ratione queat, falſi aliquid poſitum fuiſſe non poſſit, qui cum res eſt, non fateri, præſertim ſi id fiat verbis, loquendiq; formis minimè obſcuris, aut ambiguis, aut perplexis, verum perſpicuis, claris atq; vſitatis. Quod tamen (vt quod res eſt dicam) præſtare perpauci poſſunt, propterea quod mire pauci ſint qui non multo plus velint tum dicere tum ſcribere,
quàm

quàm meditari. Non ſatis eſt autem, ſi quam attuleris rationem, ea tibi ad rem accommodata eſſe videatur, ſed ad eius ipſius qui perſuadendus eſt tum ingenium, tum iudicium accommodata ſit oportet, exempli gratia. Cum tu Originis fortè authoritatem tanti facias, vt ei omnino fidem adhibendam cenſeas, ſi quidem locum eius quempiam attuleris, quo loco tuæ palam ſuffragetur ſententiæ, tibi quidem teſtimonium illud belliſſimè ad rem facere videatur, ſed ſi is qui cum res eſt, parum fidei Origeni, aut nihil adhibendum putet, eo teſtimonio nihil egeris, neq; ſanè plus profeceris, ſi cum Turca, aut alio quopiam religionis noſtræ hoſte divinarum literarum egeris teſtimonijs. Idem fuerit, ſi, cum argumentis certandum ſit, ea ſumpſeris, quæ etſi tibi quidem ſint certiſſima, adverſarius tamen perſuaſa nondum habeat. Sumenda ſunt enim, non quæ tibi tantum, ſed quæ & illi ſint certa. Idem etiam fuerit, ſi argumentationis partem aliquam tibi quidem cognitam, ſed adverſario non item ſubticueris. Vt ſi dixeris, non eſſe ſacerdoti recenſenda delicta: quod Deus id minimè mandauerit: neq; quicquam addas; qui enim nondum novit: atq; etiam, cum nondum in promptu eſt, ea tantum nos

ſervare

ſervare oportere, quæ Deus ipſe mandave-
rit, ea ratione nihil movebitur. Similis, ſed
multo obſcurior Ciceronis locus eſt in La-
lio: cuius hæc ſunt verba: *Negabat Scipio
vllam vocem inimiciorem amicitiæ potuiſſe
reperiri, quam eius qui dixiſſet, ita amare
oportere, vt aliquando eſſet oſurus. Nec vero
ſe adduci poſſe vt hoc (quemadmodum puta-
retur) à Biante dictum eſſe crederet, qui Sa-
piens habitus eſſet vnus è ſeptem, ſed impuri
cuiuſdam, aut ambitioſi, aut omnia ad ſuam
potentiam revocantis eſſe ſententiam. Quo-
nam enim modo quiſquam amicus eius eſſe
poterit, cuius ſe putabit inimicum eſſe poſſe?
Quin etiam neceſſe erit cupere, & optare, vt
quam ſæpiſſime peccet amicus: quo plures de-
ſibi tanquam anſas ad reprehendendum.
Rurſum autem recte factis, commodiſq; ami-
corum neceſſe erit angi, dolere, invidere:* ha-
ctenus Lælius. Mirari enim quis poſſit quo-
modo & Biantis dicto hæc ſequantur ab-
ſurda: forte non miraturus, ſi integra eſſet
argumentatio. Atque vt intelligas qua ra-
tione moueri quis poſſit, quaue minus, op-
time cognitum habeas oportet, quid ille
dicat, quid ſentiat, tum etiām (præter rem
quæ ſit in controverſia) quibus nam ali-
imbutus ſit opinionibus, quæ maximè per-
ſuaſa habeat, quoue ſit iudicio. Nihil eſt au-
te-

sem tam solenne in controversiis, quam vt alter alterius cavilletur verba, eliciatq; absurdi aliquid. Ex quo fit plerunque, vt impugnetur non id quod dicitur, sed id quod falsa interpretatione tibi confinxeris, quod quid est aliud, quam adversario (vt diximus) stomachum mouere, eiusq; confidentiam confirmare, ac pertinaciam, tibi autem ad sexcentas ineptias effutiendum fenestram aperire, quæ ad rem faciant prorsus nihil? In quo imperitos quis imitetur medicos, qui morbo parum diligenter explorato, minime apposita describunt medicamenta, ægrotosque, quos curare deberent, necant. Et sibi tamen multi vehementer placent, si perperam acceptis verbis magni alicuius absurdi insimulare adversarium possint. Verum hæc quidem consuetudo inanibus est sophistis relinquenda, hic rebus videlicet tam gravibus tractandis, ne sit tibi illud propositum, vt quacunque ratione videare errorem expugnare, verum id conare, vt re ipsa expugnes, nec adversario quicquam relinquas quod hiscere quidem possit, quod sane nunquam continget, nisi diligenter videas, vt alterius verba recte assequare. Quod si quid vehementer absurdè dici videatur, eò cavendum est magis: ne non satis assequu-

tus sis, potiusque petenda explanatio si quam exagitandum absurdum nondum sa tis certo, vtrum adversarij ea fuerit senten tia. Ac si quidem coram habeatur disputa tio, in eo plerunq; peccatur maximè: qui ex primo quoque verbo quid sibi alter ve lit, divinare se probe persuasum quisq; ha beat, vt respondere omnino, antequam il le dixerit, velit: ex quo fit, vt clamores ex citentur, iræ accendantur, neq; quicquam proficiatur prorsus. Mittenda est ergo di vinandi hæc temeritas: expectandumq; re spondendi tempus. Alij allato argumen quopiam triumphare ante partam volu victoriam, neq; expectare possunt, dum al ter respondeat. Cum enim effugium ip videant nullum, neminem videre posse cer to putant. Apage sis cum ista levitate, ne enim videmus omnes omnia, nam vt plu videas tu quam ego in rebus alijs omni bus, quid mirum, si ego fortè plus in ha vna quam tu? Quid feceris autem tua ist importunitate, quam vt insignem arrogan tiam, insolentiam morositatemque inepti prodas tuam? Si profanis in rebus experi entia magistra proverbij locum obtinu illud.

Et quandoq; bonus dormitat Homerus.

& illud.

Sapi

Sæpe etiam est stultus valde oportuna loquutus.

Quid in divinis fiet, de quibus testetur veritas, *ita placuisse cælesti patri, vt arcana sua sapientibus celaret; infantibus autem lactantibusque palam faceret?* Videre est autem, si adversarius animaduertat te iam mentem assequutum, nimirum quid sentiat, quibus persuasus rationibus id putat: videatq; nihilominus contradicere paratum, vix fieri posse, vt non de eius confidentia decedat plurimum. Antè persuasus erat, si modo satis intelligerentur eius commenta, neminem non assensurum, iam autem cum videat qui ea intelligat, neque tamen assentiatur, miretur necesse est. Quod quid aliud est, quam aliquam adduci iam in dubitationem, ne non satis firma sint quæ tenet? Simulq; hinc desiderio accenditur intelligendi, quid nam contra, quod obijcias, habeas: quod desiderium idoneum ad intelligendum reddidit, quò cum ventum est, parum abest, quin iam confecta res sit. Me quidem igitur authore, in errore depellendo ille præcipuus sit labor: vt quid dicatur, optimè intelligas ex eius qui verba protulit mente: non quomodo interpretari arguto cavillo verba possis, quinimmò si verbis facienda vis sit

aliqua, vt authoris serviant menti fieri m
to malim, quam vt alio trahantur. Inter
lia, male interpretandis alterius verbis
ud peccatur sæpissimè, quod cum ani
nostris ita ratiocinamur: si esset id quod
ait, hoc & illud inde sequeretur, atque
quæ consecutiones sunt nostro collecta
dicio, eas nostris tribuimus adversari
quasi illi ita enunciarent, tempusq; co
teremus ijs refutandis quæ fortè ne co
tarunt quidem vnquam, quo tum co
ritamus, tum nos etiam risui exponim
quod planius vt fiat, tali vtemur exem
Propterea quod Pontificij dicant, oport
delicta post sacram admissa ablutionem
piari aut bonis nostris operibus, aut p
obitum purgatorio quodam igne, si
ita colligamus. Si necesse est delicta vlla
piari nostris siue operibus siue cruci
bus non igitur ea deleuit Christus, non
tur impleuit id ad quod missus fuerat,
diaboli opera aboleret, ac propterea
ramus, pontificos negare Christum id
plesse ad quod missus fuerat, eatenus
dem vera nostra fuerit oratio, quat
quodammodo id illi negant, quia vide
ex ijs quæ ponunt hoc sequatur, sed p
vera non fuerit, quatenus expresse id
ponunt, neque forte sentiunt, itaq; si

tis verbis increpare eos pergamus, propter consecutiones eiusmodi, quasi eorum essent positiones, nos insanire dicent. Quid igitur facto opus est? Vt referamus quod dicunt, nihil addentes, nihil detrahentes, nihil immutantes. Quod si absurda ex eorum sequantur verbis, ea colligenda sunt eum in finem solum: vt falsum esse quod ponunt, palam fiat, hic candor dignus est qui ametur, quæcunq; tandem tractetur res: sed Christi discipulos divinis de rebus disserentes tam decet, quam quod maximè.

Ab omni autem Christiano congressu prorsus abesse vincendi studium oportet; vnus enim sit scopus, vt vincat veritas, per te autẽ, an per quemvis alium palã fiat, nihil interesse putes: satis bono loco tuũ nomẽ fore statue, si cõstet Deo sua gloria, ad quã plurimum pertineat vindicata ab imposturis veritas. Quare si quidem ita accidat, vt ipsa ex disputatione innotescat tibi quod latebat ante: cave pudeat agnoscere, quis ille sit cui cedere oporteat, nihil cures. Maxime honorificum esse intelligito, à Deo doceri, per quẽcunq; tandem id fiat, illos sanè pudeat, qui discunt nunquam, si eius quo Deus tanquam instrumento vsus fuerit, ad te docendum pudet, scio te non hominem

Sed id semper age, vt vincat (non tua opinatio sed) veritas

contemnere, sed Deum, cuius severam vindictam, nisi reverenti animo oblatam amplexus gratiam fueris, haud effugies. Caeterum quominus in eo difficultatis, quum res posset, experiâre, per quam optime consultum fuerit ea sedulo vitare, quae difficultatem augere hanc possint, quod genus est, si magna confidentia quid asserueris: si testatus saepe fueris, magni te aut piaculi aut sceleris, aut etiam dementiae loco habiturum, si quis ausus fuerit contradicere, si dixeris vehementer stupidum esse qui id non videat, & similia. Grave enim admodum fuerit postea, tam longe videri à scopo aberrasse, quare praestat multo circumspectè semper loqui, non vt haesitare semper videare (laudandum enim id non esset) sed vt quae vera videntur, ea simpliciter asseras, quae non videntur, neges eodem modo tum autem hanc aut illam in partem argumenta testimoniaq; afferas, tantum formulis illis, quae impietas sit? Temeritas? Quae impudentia? Aut quae stupiditas hoc vel illud dicere? Et similibus, abstineas. Mathematici firmissimis certissimisque vtuntur illi quidem demonstrationibus, verum apud illos tale verbum invenias nullum, nihil enim ad demonstrationes aut perspicuitatis addunt, aut certitudinis

dinis, si liberum nobis esse potest, veriorem, quandocunque patefiat, sententiam amplecti, quid nobis quasi legem indixerimus tali verborum temeritate falsæ perpetuo magna pertinacia adhærendi? Huc pertinere videtur Solamonis consilium illud: *Caue liti implicere, ne si forte succubueris, pudore suffundare, neque quid facias satis certum sit.* Prov. 25. Ac cum scire in quibusnam erremus, vt de ijs cauta nostra sit oratio, haud possimus, quæ cautio necessaria in ijs fuerit, eam quum opus erit, vix adhibuerimus vnquam nisi consuetudinem nobis adsciverimus, quacunque de re sit sermo, verborum formulas eiusmodi tanquam periculosissimos quosdam scopulos vitandi. Auget etiam mirum in modum prædictam difficultatem, si adversarium magno habueris cōtemptui, quocirca multo vt honestius, ita etiam prudentius feceris, si qualiscunque tandem contingere adversarius videatur, intra humanitatis te cōtinueris limites. Et si ab omni prorsus contemptus significatione abstinueris. Ac quoniam quicpuid tandem facias, vix assequare, vt non vehemēter repugnante genio victus videri velis, oportet ad causas eiusmodi optimè munitū esse animū, efficaci videlicet ratione quapiā animo frequēti me-

ditatione impressa neq; sane efficacior vlla occurrit illa: vt meminerimus vitam hanc omnem vno durare momento, fabulæ persimilem, in qua introducantur principes viri, reges, servi, matronæ, ancillæ. Finita enim fabula, hystriones personis illis depositis aut pares sunt, aut nonnunquam qui in fabula rex fuerat, humilioris erit fortunæ quam qui fuerat servus. Quod si hystrionum aliquis graviter eas partes agere, quibus minus ei honestus contingat locus, malitq; eius incurrere indignationem qui eum extra fabulam & sublivere inopem amicus, & inimicus affligere tota vita possit, non omnes clament, prorsus insanum eum esse, quod pluris faciat vanissimū vnius horæ fumū, quàm tot vitæ commoda? An vero non hæc eadem est amētia, aut etiā multis partibus maior? Sis victor an victus, quid diuturni tēporis fuerit siue gloriola, siue dedecus? Sed si veritati sciens restiteris, propterea q; tibi Deum infensum reddideris, quid de te fiet infelix? Forte tua peruicacia factum fuerit, vt oppressa maneret veritas, idq; in numerosissimi etiam populi perniciem, vt totidem futuri sint velut acerrimi accusatores tui: quot eius rei causa perierint, quis non hæc cogitans contremiscat totus? Valeat igitur, valeat hæc omnis pervicacia

eacia: certumq; cuiq; sit dignitatis suæ hoc in genere rationem habere nullam: sed in eo esse totum, vt in omni controversia vincat Christus: Neq; curet mundi vel excrementum fieri, dum in omni re Dei nomini sua constet gloria. Pungit videlicet te, si ei permittenda sit victoria, quem forte paulo antè præ te nihil esse existimaveras. Itane vero? Atqui nonne aliud tibi certamen est cum satana multo maximum? Ille scilicet te tanquam arcem quandam sibi omnibus machinis, omniq; conatu oppugnandum delegit: abs te autem tui suscepta defensio est. Nunc ergo si cognitæ veritati per impotentem animi elationem reluctatus fueris, non arcem prodes satanæ? Non tu te hosti & tali hosti dederis quam turpissimè? Atq; in ipsius etiam imperatoris tui (quem clam esse nihil potest) oculis? An verò nihil hîc sit quod pungat? Expendendum est autem etiam atque etiam, qualis hîc detur optio. Duplex certamen est: nec datur vtrobique potiri victoria. Si illic victorem esse veritate oppressa, certum est, hoc in certamine quod cum satana est, succumbas oportet. Sin hîc succumbere nimis grave est, illic nonnihil cristas demittas necesse est: quod quo adhuc minus difficili facias animo: & illud considerandum

est

est, nequaquam tam turpe visum iri aliis atq; tibi, si succubueris: quis enim nesciat hominis nihil tam proprium esse, quàm hallucinari? Ac omnino quidem cum vlla sit controversia, illud expectetur, vt pars altera succumbat. Haud igitur vehementer mirum sit, si tu magis victus fueris, quàm adversarius: atque vt sit dedecus vinci: at maxima dignum laude est, atq; ad conciliandam maximam bonorum omnium benevolentiam valde aptum, si eo sis candore, vt cognitæ veritati haud invitus cedere paratus sis. Quare si de eruditionis tuæ opinione ac fama (si qua sit) decedere aliquid oporteat: at illud cumulatè compensetur bonitatis laude, quam multò pluris faciendam esse ex eo facilè cognosci possit, quòd eruditum hominem, sed iniquum (si quidem cognoscatur) nemo non abominetur: virum autem bonum, quanquam nulla omnino eruditione, omnes amore, atque etiam laude dignum putent. Neque verò persuadere tibi debes, ni ipse sponte cedas, victum te fuisse haud cognitum iri: immò verò quo reluctatus fueris magis, eo majorem adversario dederis causam, pervicaciam iniquitatemq; tuam efferendi: eoq; etiam pluribus minimè commodis de te sermonibus materiam dederis. Vt tandem

dem neque tuæ eruditionis tueri nomen queas: & nequissimæ pervicaciæ notam invidiamq; subiturus sis. Hæc si meditatus assiduè fueris: mirum ni de innata animi impotentia decedat plurimum. Vt quum res postulaverit, æquiori animo passurus sis veritatem vincere.

Ac cum vehementer etiam difficilè sit, in controversiis non & irritari, & irritare: danda opera est, vt persimilibus meditationibus, quasi medicamentis quibusdam, ita præparetur animus, ne quid committatur ejusmodi. Quapropter disputationem ingressuro perinde faciendum tibi sit, atque fortissimo cuipiam viro, & cautissimo in singulare certamen descensuro: is enim omnes feriendi cogitabit artes: & ad singulas rationem præmeditabitur defensionis. Ad hæc cogitabit, quas corporis partes minus armatas habeat: aut in quibus majoris sit vulnus periculi futurum, vt illis circumspectius caveat. Tum autem animum in certamen ita exacuet, vt constitutum deliberatumq; habeat, aut vincere, aut mortem fortiter oppetere. Sic cogitandum tibi cum animo tuo est, quicquid inter differendum accidere tibi possit ad animum tuum ira accendendum, offundendamq; oculis caliginem, ac deniq; omnia turbandum: vt quòd

Disputationem ingressurus superbiam pelle, indue modestiam.

quòd convicia in te collaturus ſit adverſarius: quod impiè te, aut impudenter, aut ſceleratè facere accuſaturus ſit: quòd appellaturus te ſit rerum omnium ignarum, ſtupidum, bardum: quod irriſurus te ſit hominem nihili: quòd verba tua cavillaturus: quòd deniq; ſumma ſit vſurus inſolentia: ac nihilominus certum tibi eſſe oportet nulla re commoveri: quin potius, ſumma lenitate patientiaq; inſtitutæ diſputationis filum ad finem vſq; proſequi. Si nobilitas, ſi opes, ſi eruditio, ſi authoritas, aut nominis claritas, aut quidvis aliud eſt quod attollere tibi animos poſſit: cogita ea parte nudum te eſſe, injuriæq; obnoxium: ac te, niſi caveas, ibi vulnus accepturum. Caveris autem: ſi intellexeris hæc aliud eſſe nihil: quam ſatanæ, quibus te oppugnet, arma, quæ ita demum nocendi vim amiſerint omnem: ſi quâm ſint inania, exploratum tandem habueris. Ilud autem fixum eſſe in animo oportet, rem haud eſſe cum homine eo qui cum diſceptes, ſed ipſo cum ſatana: neque rei ſummam eſſe punctum illud quod in controverſiam venerit: ſed multò plura, majoraq;. Eò ſpectare ſatanam, vt ex vna lite infinitas faciat, vt iras accendat, eccleſiam in ſectas diſtrahat, ſeditiones excitet, tyrannides erigat: denique eum nihil

niſi

nisi maxima incendia vastitatesq; moliri. Quare non vnum summissurum litigatorem, aut alterum: sed quamplurimos alium alio semper morosiorem, pervicaciorem seditiosioremque. Atque illud esse ejus propositi caput, non vt quæstioni de qua agatur tenebras obducat (cum præ aliis quæ molietur minimum illud sit) sed multò magis tuam vt vincat patientiam: qua expugnata, reliqua minore negotio assequutus videatur. Age autem quodnam igitur hîc boni fuerit militis officium? Animo frangi? Fatigari? Hosti cedere? Minimè verò: sed quo oppugnationem ille vrget improbius, eo præsentiore animo resistendum tibi est. Id quod faciendum esse eo est alacrius, quòd nobis certissimam victoriæ spem Iacobus Apostolus faciat: testatus, *Si resisterimus Diabolo, fore vt recedat à nobis*. O si illud tantùm satis sit in animis nostris fixum: quæcunque moveatur controversia, rem esse non cum homine qui eam movet: nec disceptari de vno religionis puncto, sed per eam occasionem spectare satanam ad dissidia, sectas, rixas, seditiones, incendia, ac totius Christianæ reipublicæ eversionem. Quanti id esset ad nostros emolliendos animos: magisq; ac magis ad man- Iac. 4.

mansuetudinem

ſuetudinem, quietumq; ac circumſpectum differendi morem componendos? Sed inter alia quæ vehementer moroſum faciunt diſputatorem, primum locum obtinet arrogantia: ſi tibi ſapere omnia videâre, ac præ te neminem non contemnas. Hoſce autem ſpiritus addunt ſæpe opes, magiſtratus, ampla ſacerdotia, nominis celebritas, atq; alia id genus. Qua perſuaſione dementatus animus ſi fuerit, neminem pati poſſis integram pronunciare ſententiam: ore vix dum aperto, & quid dicturus alter eſſet, & quid etiam poſſet dicere, ſatis te aſſequutum putaveris. Atq; vno verbo: vno verbo autem? Immò verò vno aut riſu, neſcio quo, aut toruo aſpectu, aut geſtu quouis quid objectum ſit, abundè tibi diluiſſe videâre: quicquid autem affirmaveris, negaveriſve, ſi quis mutire quid contrà audeat, læſæ majeſtatis reus, ſacrilegusq; habeatur. Alius interim tantum abeſt vt ab errore avocetur: vt ad errorem accedat etiam ſumma indignatio, firmumq; propoſitum ſui, cum apud te non potuerit, apud quoſcunque, ſi minus palam, at certè clam & tuendi, & latè ſpargendi: à quo quidem morbo perdifficile eſt cavere. Vt quiſque enim authoritate antecedit, ſuperioreque è loco dicit: ita ſe ſapientiorem videri putat

tat oportere: vultq; plerunq; pro ratione suam valere authoritatem. Sed tamen occurrendum est huic malo, à quo infinita propemodum maximeq; perniciosa oriri mala possint. Imprimis autem cogitandum sæpe est, quàm ineptum sit, vel si opibus affluas, ex opibus: vel si in magistratu, aut sacerdotio sis ex hoc aut illo: vel si nobilis, ex nobilitate scientiam, scientiamve tibi vllam arrogare. Quid est enim cum istis rebus commune sapientiæ? Si more hominum judicare velis: nisi fuit ingenium, nisi doctores, nisi discendi longus assiduusque labor: nihil illa quidem sunt: nominis etiam claritas, quid est aliud, quàm vulgi testimonium? Qualis verò authoris? Vix nimirum aliquando non maximè delirantis: quòd si eum audias qui vnus nec fallere, nec falli potest, ne illa quidem, ingenium, doctores, studia quicquam sint: sed in vno Dei spiritu omnia posita intelligas. Vt si hic vnus adfuerit affluenter: etiamsi nihil extiterit præterea, non sapientissimus esse non possis: si defuerit hic vnus: vel in maxima rerum aliarum omnium affluentia non possis esse non ineptissimus. Quid te inflent igitur vanissima hæc nomina? certè cum plus satis per se natura nullis externis adjuta rebus assentetur cuique: vtq; sibi plurimum

sapere

ſapere videatur faciat: cavendum eſt n
ſtulta ejuſmodi rerum fiducia acceſſio n
turæ morbo fiat. Ac cùm alia humanæ n
turæ vitia ſingulatim contemplanti mi
altas habere radices videatur, vnum quod
que, ac difficillimè poſſe non dicam eve
ſed aliqua etiam tantum amputari pat
tum verò de arrogantia, ſic equidem ju
cio, ſi cum aliis conferatur, videri illa ni
propemodum hærere: etenim ſi ira accen
daris: ſi odium ſuſcipias, ſi furto alien
rem ſurripias, ſi occidas: hæc te patrare ne
potes non intelligere: vt ſi ſæpius id faci
ad iram, ad odia, ad furta, ad ſanguine
fundendum, tuum proclivem eſſe anim
te non lateat: atq; aliquam tibi ipſe poſ
vim facere, ac paulatim ad ſaniores co
mores: ſed ſi plus æquo ſapere tibi perſ
ſeris: id te facere æquè intelligere n
poſſis. Si qua enim in re aberres, inte
dum erras, vt errare te intelligas: fieri n
la ratione poteſt, non magis quam vt ſim
vivas, ac non vivas; ſiquidem errare, err
remq; agnoſcere aliud eſſe nihil, quàm
rare, & non errare. Fieri autem ſanè pote
vt poſtquam aliquandiu verſatus in erro
fueris, reſipiſcas, agnoſcaſq; errorem, ſ
quotuſquiſq; tamen agnoſcitur error: De
us novit. Atq; in iis ipſis etiam perpau

quo

quos agnoſcimus, nunquam non eſt nimio ſui cuique amori vnde excuſet: vt culpam quamvis aliam potius in rem rejiciat, quàm in ſuum judicium: itaque fit, vt ſe ſibi plus æquo arrogare nequeat animadvertere: cumque lateat morbus, ne medicina quidem quæritur, neque alia ſanè ratione quicquam hîc proficere nos poſſe video, niſi illa quam adhuc ſuprà attigimus: quam cum fixam firmamq; in noſtris eſſe animis oporteat, eam quòd repetamus, pigere non debebit; ea verò erat hujuſmodi: Cum diſſenſionibus in vita plena videamus omnia & divinis in rebus, & profanis, in publicis ac privatis, domi ac militiæ, denique omnibus: & tamen vna ſit omnibus in rebus veritas, plurimi errent neceſſe eſt. Cumque diſſideant inter ſe plerunque & alii qui ſapientia præſtare cæteris creduntur: ſapientes etiam multi (qui habentur) errent oportet. Cumque alius hac in re erret, alius in illa: ſintque propterea illa in quibus vnuſquiſque errat, quamplurima: & cum nemo tanta excellat ſapientia, quin ei quotidie humanitùs aliquid accidat, nihil minus ſibi perſuadens. Ita tecum ratiocinator: Homines alii errant omnes, ac ſæpe: neque hominis eſt vehementer ſapientis, ne-

que limati judicij, ſæpe errare: ergo ne-
mo ex omnibus tantum adeptus eſt ſapi-
entiæ, quin ad cumulum deſit plurimum:
& tamen nemo non plurimum ſibi tribuit:
idq; cum faciat, ſua opinione fallitur ve-
hementer. De te igitur quid judicii feceris?
Mon ita cogitabis? Homo & ipſe ſum: ergo
quod hominis tam eſt proprium, in me
quoque (etſi animadvertere non poſſum)
idem inſit neceſſe eſt: vt ita tuam infringe-
re coneris arrogantiam? Sed eſt in homine
genius neſcio quis adulator maximus, &
mirè ille quidem artificioſus, qui inter me-
ditationes ejuſmodi neſcio quid obmur-
muret in corde: ſed ita vt ejus potius mo-
veat, afficiatq; hoc eſt dementer, quàm vt
animadvertatur oratio. Sed ſi aſſequi ſen-
ſum poſſis, talis fuerit: ita eſt ſcilicet: nemo
non fallitur nimium ſibi tribuens: verùm
abs te procul eſt hæc arrogantia; tui multò
alia eſt ratio, qui ſingulari quodam ducaris
inſtinctu, qui aberrare te in judicando non
ſinat: tantaq; eſt hujus vis faſcini, vt vel
diuturnum acerrimumq; ipſe tecum cer-
tamen habueris: vix tamen paululum de-
ponere de inani illa perſuaſione queas. Sed
illud tamen exploratum habeas oportet,
quo ſuſpicari tua de arrogantia potes mi-
nus, eo eſſe majorem, dum enim tu tibi pla-
ce

ex ineptis te enumerat sapientissimus rex Solomon: *Inepto (inquit) sua pulchrè arrident rationes: sapiens autem quærit consilium.* Vt humanæ sapientiæ culmen esse videtur, suam suspectam habere sapientiam: atq; intelligere se alieno opus habere consilio. Quod quidem verbum assiduè objiciendum est nequissimo illi genio, quò minus à modestia tuum avertat animum.

Ac quo magis intelligas, omnino in disceptationibus modestia opus esse, quiddam addam, quod prima fronte videri non parum absurdum possit: sed tamen tam verum, quam quod verissimum: quisquis fueris non posse te vllo cum homine, vlla de re controversiam habere: quin, quanto tu plus sapere tibi videris, quàm ille: vicissim ille tanto se plus sapere existimet, quàm te. In promptu est ratio; nam eam rem si respicias, quæ est in controversia, si iste melius judicare arbitraretur, quàm se: tibi assentiretur: controversiaq; nulla esset. Cum igitur dissentiat, se melius judicare putet, necesse est, in aliis fortè videatur ille quidē te sibi præferre: sed revera id non faciet, nam si recenseat vterq; suas opiniones omnes, de quibus quidem illi tecum convenerit: tam suum probabit judicium, quàm tuum: in quibus autem dissentiet abs te, suum v-

tique tuo anteponet. Itaq; ſapientior ſibi videatur. Apparet id maximè in faciendo de authoribus judicio. Tantùm enim tribuere cuique poſſis laudis, quantum tuo ſatisfacit judicio. Ac tantum detrahas neceſſe eſt, quantum in eo ſit, quod tibi non arrideat; vt cuiq; recti atq; obliqui regula ſuum ſit judicium. Quod cum ita ſit, cum quocunq; ſit controverſia, etiamſi ille omnium ſit ignorantiſſimus, tu eum te eſſe perſuaſum habeas, oracula qui loqui poſſis: quàm non æquo tu animo ferre poſſes, te illi eſſe contemptui: tam iniquo laturus eſt ille, ſi contemptui ſit tibi: ac tanto fortè etiam iniquiore, quanto fuerit minus educatus liberaliter. Vis igitur vno verbo dicam, quo pacto tractari eum oporteat, omnis vt abſit amarulentia? Finge, omnia contrario ſe modo habere: illum eſſe qui tu tibi eſſe videre: te qui tibi videtur ille: ac qui mores tua digni eſſent perſona, atq; illius, ſi ita ſe res haberent, eos dato operam, quantum poteris, vt exprimas. Id ni feceris, crimen declinare inſolentiæ vix, a ne vix quidem poſſis. Hæc ſi quis aſſidue meditatus fuerit, ſi in iis animum diligenti ſtudio exercuerit: næ ille, niſi fallor, diſceptator evaſerit, qui pullulantibus erroribus ratione reſiſtat, commodiſſimus. De qu

cu

cum satis multa dicta sint, de authoritate deinceps est dicendum.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER TERTIVS.

CVM authoritatem qua erroribus falsisq; dogmatibus resistitur, aliam ecclesiæ dixerimus esse, aliam civilis magistratus: de ecclesia dicamus prius. Ergo si quis ea doceat quæ à sinctarum literarum doctrina abhorreant, quominus ea invaleant, duo designare potest ecclesia: vt dogma ceu erroneum impiumq; damnet: & vt hominem ab reliquo ecclesiæ corpore, quasi aridum ramum amputet: in quibus trifariam peccari potest. Primùm quidem, si iniquè damnetur sive dogma, sive homo: deinde, si id fiat aliter, quàm par sit: tum autem, si id fiat à quibus non debet fieri. Injustè quidem primùm damnatur aliquid, si falsum non sit: quod quo minus fiat, quibus rationibus caveri debeat, ex iis quæ primo Libro dicta sunt, cognosci potest. Deinde etiam injustè damnatur: si gravius sit iudiciũ, quàm

Authoritate, & primò Ecclesiæ.

Cavendũ autẽ ne temere damnetur sive dogma, sive homo.

quàm res de qua agitur, ferat. Non enim vnius sunt generis omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu, vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat. Sunt alia quæ inter Ecclesias controversa, fidei tamen consensionem non dirimant. Quod si error quispiam, cum hujus sit generis, perinde damnetur, ac si de errantium salute spem adimeret: haud rectum fuerit judicium. Quo loco illud est videndum: quicquam ne referat hoc in genere minus rectum ferri judicium. Pleriq; nisi errorem quemlibet gravissimum esse volueris, dicent te erroribus patrocinari, errantium causam agere; quorum equidem laudo pium sinceræ doctrinæ conservandæ studium; sed mihi tamen, sit necne id erroribus patrocinari, operæprecium videtur certius cognoscere. Certè quidem quaque de re quisque aut alteram in partem judicio inclinat, aut ambigit. Qui ambigit autem, si persuasus sit in errore certum salutis positum discrimen esse, cum non sit, animo consternabitur. Quæ consternatio, tantum abest vt judicio quicquam conferat ad rectè judicandum: vt etiam obsit maximè. Labefactat enim judicium, caliginemq; offundit omnis animi perturbatio: certè quidem cum diffidentia de Dei in se misericor-

Distinguenda sedulo Capita fidei necessaria & certa à controversis.

cordia eſt conjuncta: quo ad ſalutem quid conducit minus? Immò verò quid obeſt magis? Quæ verò inde feneſtra aperta ſit ſatanæ ad expugnandam miſeri hominis ſpem omnem, injiciendaſque ei cogitationes multas valde perniciosas? Fateor equidem, fieri etiam poſſe, vt ſic conſternatus animus ad Deum erigat ſeſe, opemque ad certam veri agnitionem adipiſcendam imploret, impetretque. Sed vt nonnullis ſic contingat: quis negaverit aliquibus etiam illud poſſe, quod ante diximus, contingere? Qui veri agnitionem impetraverint autem, cum res (vt poſuimus) cognitu neceſſaria non eſſet, non liberantur maximo à periculo: ſed qui diffidentiæ de Dei in ſe miſericordia feneſtram aperiunt: eorum maximo in periculo verſatur ſalus. Quo fit, vt, ad eos quod attinet, qui ambigunt aliqua de re, plus obeſſe videatur poſſe, ſi perſuaſi ſint eam cognitu neceſſariam eſſe, quæ non eſſet, quam ſi rem non pluris fecerint, quàm quanti ſit. Qui verò perſuaſus eſt, ac deteriorem in partem: is niſi conetur quantum poſſet aliis quibuſvis idem perſuadere quod ipſe ſibi intelligere videtur: Deum ſe propitium non habiturum arbitretur, itaq; palam ille quidem conabitur, ſi liceat: ſin minus, clam ſal-

tem non poterit id non moliri, nihil tale tentaturus, saltem certè tanto conatu rem haud tanti æstimaret. Atque in quibus quidem radices jam egit error: quid æquè impedit, quominus ab errore revocari possint, quàm si arbitrentur non posse se à sententia deduci absque salutis jactura? Ideo enim qui se meliora docere velit, audire non audent. Cumque id recusent: quis alius sit in viam reditus? Qui rectè sentiunt, equidem fateor, quo plus positum esse in quaque re opinantur, eò minus facilè ipsi præbituros aures, qui, quod sentiunt, vocare in controversiam velint. Verùm si minor eorum opinione res fuerit, in eo vehementer nocuus eorum erit error: quòd errantes ea in re à reliquo Christi corpore, hoc est Ecclesia, se parabunt, contemnent, execrabuntur: illi autem sectā seorsum facere cogentur: quo exitiosius fieri nihil potest. Videmus enim quàm truculentas inimicitias exerceant sectæ inter se. Ac facit quidem odium, vt quicquid ab vna secta dicitur, facilè sit inimicæ suspectum: vtque ei illa contradicat. Et quicquid per temeritatem semel exciderit, non patitur id improba animi elatio, contentionisque studium retractari: sed tueri pertinaciter vult. Atque vbi invaluit

mo

mos, quo ob dissensionem quamlibet alius alium damnet, quotidie videas ex sectis sectas nasci: quæ sectarum multitudo quam plurimis desperatione consequendæ certæ veritatis omnem religionis cogitationem eripit: adeo vt si quis consideratius animadvertat, quam impediant Evangelij cursum sectarum multitudo, & quæ inter eas sunt dissentiones, atque odia: intelligere facile possit temerarijs eiusmodi iudicijs, vnde oriuntur sectæ, ad satanæ consilia accommodatius fieri nihil posse. Satius igitur est multo, quanti quæque res fuerit, tanti eam facere, neque eam vel adaugere, vel extenuare. Quæ sententia eo amanda est magis, quod cum vnicus puræ doctrinæ cõservator sit Christus ipse, is ad id nulla falsa persuasione opus habeat, quid enim fuerit in mendacio præsidij? Quod cum ita sit, sequitur vt ratio inquirenda sit aliqua, quæ librando rerum pondere à recto aberrare nos non sinat.

Primum autem illud firmum fixumque maneat oportet: Si à divinis oraculis quæ sacris sunt literis consignata, discesseris, nihil esse cui tuto fidem accommodes: nihil esse quod non aut fraudi, aut errori sit obnoxium: divina testimonia sola certa: sola digna esse cui acquiescat consciẽtia. Cer-

tè

tè etiam si de religionis puncto aliquo sit controversia, vt alij dicant adeo ad salutem necessarium esse, vt nisi quis illud intelligat amplectaturque, seruari nullo modo possit: alij, tametsi de re alioqui conveniat, negent tamen eam tanti esse ponderis, quin potius arbitrentur male de ea sentientes salutem posse adipisci, & in Ecclesiæ membris habendos nihilominus esse. Si talis (inquam) sit controversia, cum non vtrique rectè sentire dicendi sint, altervtros errare necesse fuerit. Quare compertum exploratumquè habere, vtri rectius sentiant, aliquid erit scire: quemadmodum in eo hærere, ac dubitare erit aliquid ignorare: consequens est ergo, vt ne hoc quidem sciri possit: nisi de eo divina extent testimonia. Est autem hic omnino animadvertendum, longe aliam esse rem dogma aliquod, aliam vero eiusdem dogmatis pondus, ac judicium. Vt aliud est dicere Circumcidendum non esse Christianum hominem: aliud est dicere. Si circumcidemini, Christus vobis nihil proderit. Nam qui illud audisset, Circumcidendum Christianum non esse; adhuc existimare potuisset, etsi non debeat Christianus circumcidi, si tamen putaverit quispiã se circumcidi oportere, non id multum admodum referre. sed

Dogmata rite & cum iudicio ponderanda.

Et trutina hic vtere solo Dei verbo.

aud ito

audito eo verbo. Si circumcidemini, Christus vobis nihil proderit iam rem intelligat multo maioris esse momenti. Cumq; alia res sit dogma, alia dogmatis iudicium, & æstimatio: si quidem in quæstionem venerit, vtrum sit cognitu necessariū dogma aliquod, vt quod iurare in iudicio liceat: nihil ad rem fecerit, si quis testimonia multa adferat, quibus testimonijs non recusandum in judicio iuramentum evicerit, dicat enim aliquis, id se quidem dare, nec de eo se quęrere, sed de rei pondere, sit necne tanti res momenti: vt si quis persuasus sit, quæcunq; sit causa, jurare nunquam licere, atq; in tali perseueret errore, de eius salute habenda spes non sit. Itaq; testimonijs hic opus fuerit, non quæ doceant, iuramentum esse in iudicio (id quod in dubium non vocatur) sed quæ doceant, qui persuasus fuerit, non licere sibi jurare, eum damnatum iri quale de non retinenda circumcisione extat.

Intelligetur autem divino aliquid doceri testimonio, ac probari: si ipsum testimonium verum esse non possit: nisi id etiam verum sit, quod probandum erat, id quod accidet, siue testimonium id ipsum exprimat quod probandum erat, siue ea enunciet, quibus positis, illud necessario sequatur,

tur, exempli causa, probandum est, fide iustum censeri hominem, non legis operibus citanturq; Pauli verba illa, *Censemus ergo fidei iustificari hominem, absq; legis operibus.* Hoc testimonium id ipsum exprimit quod docendum erat. Sed propositum sit docere, sola fide iustificari hominem, itaq; ratiocinetur quispiam. Nisi vna sola esset iustitiæ ratio, & ea per fidem ineptè intulisset, Apostolus, ex eo quod scriptum esset, *iustum per fidem vivere*, & opera fides non essent, ob legis opera iustum non vivere, hoc est in legis operibus iustitiam non esse. Atqui Apostolo inepta ratiocinatio absq; scelere tribui non potest. Est igitur in sola fidei iustitia, igitur sola fide iustificatur homo jam quod allatum esset testimonium non dicetur quidem id exprimere quod docendum erat: sed tamen ea enunciare, quibus positis necessario id sequatur. Quod si possit quidem verum esse quod pro testimonio affertur: & tamen non esse id quod probandum erat, non dicetur tali testimonio id probatum: quare si, vt doceat aliquis, Romanum Pontificem authoritatem habere novas leges, quibus hominum obstringat conscientias, condendi, locum illum citet. *Quicquid ligaveris super terram erit ligatum & in cœlis*, ideo negabitur ille locus probare quod est in con-

troverſia, quia potuerit Petro ligandi poteſtas tribui, & tamen non tribui Romano Pontifici poteſtas novas leges condendi.

Exprimi autem poteſt aliquid & generalibus verbis, & nominatim, Etenim cum generale legis verbum & eam legem complectatur quæ eſt de moribus, & eam quæ eſt de ceremonijs, & divinas leges, & humanas, quod qui in moralis legis obſervatione juſtitiam habuerit poſitam, nihil ei profuturus ſit Chriſtus, Apoſtoli teſtimonio negantis *quicquam rei eſſe cum Chriſto ijs qui in lege poſitam habent iuſticiam*: generalibus verbis dicetur expreſſum eſſe. Quòd autem fide juſtificetur homo, illis ejuſdem Apoſtoli verbis: *Cenſemus ergo fide iuſtificari hominem abſq; operibus legis*; nominatim expreſſum intelligemus.

Aliud porro ex alio, quod quidem ad rē faciat duobus modis cōſequi poſſe video. Vnuſq; ille eſt; ſi poſita re quapiam vti cognitu neceſſaria, ea intelligi crediq; non poſſit: niſi alia quæpiam intellecta, creditaue ante fuerit: nam & hæc vtique in neceſſarijs habenda erit, ita cum inter neceſſaria ſit, vt credamus Chriſtum à mortuis fuiſſe excitatum: neque poſſimus id credere, niſi credamus etiam mortuum eum fuiſſe: profecto etiam mortuum eum fuiſſe neceſſe erit credere. Alter modus eſt: ſi expreſſum fuerit, cognitu neceſſarium eſſe

id quod magis dubium esse debuerit, v-trum esset necessarium, aut certe non minus dubium, & id enim erit necessarium quod aut minus fuerit dubium, aut non magis.

Sed quærat aliquis: an si constet quid oportuisse aut fieri, aut esse: protinus ex eo constet idem nobis cognitu esse necessarium. Similitudine quod velim, planum faciam. Qui calido laborant morbo, eum frigidis medici curant medicamentis: neque sane quicquam referat eum qui est in morbo, ignorare cuius facultatis ea sint medicamenta: si modo ijs vtatur. Siquidem igitur & nos quodam eramus in morbo, damnationi videlicet propter peccatum obnoxij: multa enumerari possint, quæ vt servaremur, tum esse, tum fieri oportuerit. Veluti peccata nostra aboleri, & per hominem peccati omnis expertem, & virtute immensa, propterea q; Dei filium, itemq; Deum & similia. Sed faciamus inter alia, omnino oportuisse eum accusatum, & iudicio damnatum mortem perpeti. Quærat (inquam) aliquis: vtrum quam necesse fuit Dominum iudicio damnatum mori: tam etiam necesse sit compertum habere, quod non quoquo modo trucidatus, sed accusatus, & iudicio damnatus obierit: an vero

vero tam liceat nobis hoc ignorare, quam non necesse est calido morbo laboranti nosse cuius sint facultatis, aut vbi, quomodoue parata fuerint ea quæ illi porriguntur medicamenta. Certe artem vt constet hæc etiam credi tu esse necessaria, aut oportet testimonium habere ex divinis literis quod pronunciet, quicquid fieri oportuit, id etiam (vt quis servetur) necessario credendum esse: aut dicendum est ex eo, quod pronunciętur aliquid fieri oportuisse: consequi, vt id cognitum habere oporteat. Atqui testimonium quod pronunciet, quicquid fieri oportuit, id etiam factum credi oportere, nullum, quod sciam, extat, vtrum autem ex eo quod pronuncietur aliquid fieri oportuisse, etiam necessario id credendum esse consequatur: sic cognoscere liceat, finge ita scriptum esse: Oportuit omnino ad abolenda hominum peccata Christum iudicio damnatum mortem perpeti. Si aliter quam iudicio damnatus mortem obijsset, homini eius mors proficua esse non posset. Vult autem aliquis hoc testimonio probare quod nisi quis crediderit Christum iudicio damnatum obijsse, saluus esse non possit. Quæritur igitur: sit necne id huiusmodi testimonio probatum. Atque hinc quidem non probatum esse apparet:

parit: quia possit & id verum esse quod pro testimonio est allatum: & non esse id quod probandum erat etenim quæ sententia contradicit ei quæ probanda erat, non ei contradicit quæ pro testimonio est allata. Non cum aliud sit oportuisse Christum iudicio damnatum mori, aliud credere quod ita fieri oportuerit, qui dicit eum qui ignorauerit Christũ iudicio damnatũ obijsse adhuc servari posse non ei contradicit, qui dicit oportuisse Christũ iudicio damnatum mortem perpeti nihilq; impedit quominus vtraque enunciatio vera esse possit. Quod cum ita sit, non potest igitur eo testimonio probatum intelligi, quod qui non crediderit Christum iudicio damnatum obijsse, salvus esse non possit. Ex quo efficitur vt ad probandum quod aliquid sit creditu necessarium, nihil faciat qui probaverit illud esse, aut fieri oportuisse.

Deq; iis quæ ex principiis consequitur.

Quærat etiam aliquis: an si quid constet Dei verbo cognitu esse necessarium: quicquid ex ea re necessaria consequutione colligi potest, id similiter cognitu necessarium videri debeat: qua quidem in re animadvertendum est, cum (vt diximus) aliud quiddam sit dogma aliquod, aliud autem ipsius dogmatis iudicium: sic aliud esse, consequi aliquod dogma: aliud consequi

qui orationem dogmati, iudiciū ac pondus exprimentem, non poteſt autem in dubium vocari hoc poſterius conſequutionum genus. Nam cum ſcriptum ſit. *Nihil vobis Chriſtus proderit qui in lege poſitam habetis iuſtitiam*, ſitque circumciſionis inſtitutum lex: ſi quis diceret, qui in circumciſione iuſtitiam collocauerit, fieri poteſt vt ei nihilominus Chriſtus proſit, is Pauli verbis contradiceret. ſed de ijs quæſtio eſt, quæ conſequuntur ipſum dogma cognitu neceſſarium. Cum igitur antecedens ponere, & conſequens tollere, ſit pugnantia dicere: qui negat id quod rem cognitu neceſſariam omnino conſequitur, non videatur re vera eam credere, quare neque ſalvus eſſe poſſe. Sed reſpondeo: cum ego dem antecedens cognitu neceſſarium, etiam ſed id nego quod tu putas neceſſario inde ſequi, quare non itidem dicar quod tollere videor, non tamen re vera tollere? Cum, inquam, ſimul conſiſtere hæc non poſſint, antecedentis poſitio, & conſequentis negatio quare magis videatur negatio conſequenti etiam antecedens negare, quam dato antecedenti etiam conſequens dare: tam enim certe verum eſt, poſito antecedenti conſequens poni: quam quod ſublato conſequenti tollatur, antecedens. Palam eſt autem, qui in-

intelligit hoc ex illo ſequi, contingere non poſſe, vt ſimul illud ponat, & hoc neget. Quod ſi quis cum antecedens putet verum eſſe, conſequens non admittat: id accidet propterea, quod non videat hoc illud conſequi, videre enim quod hoc illud ſequatur & illud perſuaſum habere, hoc non habere aliud eſſet nihil, quam idipſum & videre & non videre quod vt fiat, contingere non poteſt. Poſſe autem contingere, vt quod aliud quiddam neceſſario conſequitur, quiſpiam id conſequi non intelligat: tam certum eſt, vt nihil magis, quam multa enim ſicut tum in Mathematicis, tum in alijs, quæ cum firmiſſimè demonſtrentur, multi tamen qui eorum non tenent demonſtrationes, & ignorant, & non credunt. Vt, exempli gratia, ſolare corpus toto terrarum orbe multis partibus maius eſſe. At ſi quis contraria ijs quæ demonſtrantur, potuerit: veluti ſolare corpus terra maius non eſſe, ea poſuerit quæ pugnent cum pronunciatis adeo perſpicuis ac certis, vt vera ea eſſe nemo poſſit non intelligere: cum ijs videlicet ex quibus illa demonſtrantur. Sed ideo pronunciatis illis perſpicuis ac certis fidem adhibent: ijs quæ inde neceſſaria conſecutione colliguntur non adhibeant: quia hæc cum illis inſolubili

bili nexu cohærere non intelligunt, nisi e-
nim id accederet: cum principiorum ex
quibus demonstrationes omnes fient ve-
ritatem nemo non cognitam habeat: quæ-
cunque demonstrari possunt, ea necesse es-
set absque discrimine omnes scire: atque
ita omnes essent Geometræ, omnes Arith-
metici, omnes Musici & Astrologi. Ac cum
contingere possit, vt aliquis quod conse-
quitur aliud quiddam, id consequi non
videat? ac proinde illud persuasum habeat,
hoc non habeat, profecto ex eo quod ali-
quis necessarium neget consequens, non ef-
ficietur omnino vt antecedens cognitu ne-
cessarium non credere videatur: præsertim
si adeò firmiter antecedens persuasum ha-
buerit: vt facilius posset etiam consequens
admittere, quam antecedens negare. Quod
si potius negaturus esset etiam antecedens,
quam vt consequens admitteret, tunc sanè
aliud videretur dicendum. Saltem certe
non esset id antecedens firmiter credere:
patet igitur quæ testimonia docuerint, ali-
quid cognitu necessarium esse: ea non do-
cere etiam quod quæcunque eam rem
consequuntur, perinde cognitu sint ne-
cessaria. Hic locus acumen habet: & vt
intelligatur, attentum poscit lectorem:
id est ad tollenda temeraria judicia, prop-

propter quæ Ecclesia in sectas discerpit
cognitu valde necessarius. Sed istis qu
sic expositis, sequitur vt indagemus, q
nam in divinis literis nobis proponan
ita cognitu creditüq; necessaria: vt cui
cognita perspectaq; non fuerint, is in D
servis, Ecclesiæq; membris habendus n
sit: quisquis vero amplexus ea fuerit o
nia, is salutis particeps esse credatur po
etiamsi in rebus alijs omnibus proci
scopo aberret. Qua de re multo maluiss
equidem aliorum audire sententiam, q
meam præcipiti: ac forte parum relig
multorum censuræ subijcere, sed m
tamen plus apud me potuit Christiano
clesiarum tranquillitatis pacisq; spes, q
privata vlla ratio. Non quasi decreta
quam à quibus dissentire non liceat,
scribimus sed quod nobis aperire di
tus est Dominus, id ita in medium a
rendum putauimus, vt certiora affer
credere lubentissimo animo parati si
Non id sane agimus, vt quacunque rati
nostram obtrudamus, valereque
mus sententiam: sed potius vt ipsa in
cem proferatur veritas. Quemad
dum enim non raro accidit, vt, a quo
sico nullis precibus impetrasses vt fid
caneret, id vt faciat adducatur, si i

ſus quiſpiam optimum aliquod attige-
rit inſtrumentum, atque incondite eius
obſtreperit auribus: ita nos ſperavimus fo-
re, vt niſi aliquid dixiſſe videremur in re
maximi extra omnem controverſiam mo-
menti, aliquem ſaltem excitaremus maio-
re donatum ſpiritu atque ſapientia, qui
quod nos parum feliciter aggreſſi eſſemus,
felicius ipſe præſtaret. Interim a pijs bo-
niſque omnibus petimus etiam atque eti-
am, vt qualecunque ſit de ſententia no-
ſtra iudicium: noſtrum tamen pacis, con-
ſenſusq; nec qualiſcunque, ſed Chriſtiani,
ſtudium boni conſulant ac nobiſcum ab eo
qui cura omnis boni, tum veræ pacis ſolus
author eſt, ſummis precibus contendant: vt
vt ea aliquando ad ſui nominis gloriam
ſuas donare Eccleſias dignetur. Expenda-
mus igitur diligenter, excutiamuſq; ea ſa-
crarum literarum loca, quibus fidei aut in-
credulitatis ergo vel promittitur, vel nega-
tur ſalus.

Ait Dominus: *Illud certiſſime perſua-* Io. 5.
ſum habetote, qui ſermonem meum audit,
& ei credit qui me miſit, eum æterna vita
fruiturum, nec in iudiciũ venturum eſſe: ſed
mortem cum vita commutaſſe. Item: *Hæc* Io. 6.
eſt eius qui me miſit voluntas: vt quiſquis
filium viderit, eique crediderit, vitam con-
ſequa-

Mar. vlt. *sequatur sempiternam, & rursus: Ite p totum orbem, nunciantes Evangelium omni bus: qui crediderit, & baptizatus fuerit, ser vabitur, qui vero non crediderit, condemna bitur.* Quæ loca & similia vt intelligend sint, dubitari potest, Nam quærat quispi am: quid nam sit Dei filio, eiusue Apostol credere: etenim & is certe credit qui ver cem eum qui loquitur persuasus est esse, e tiamsi, quid dicat, non intelligat. Quomo do nemo est ex Christianis omnibus qu divinis literis eatenus fidem adhibeat, quicquid omnino ijs continetur, verum e se non dubitet, cui verus sensus omniu perspectus sit: forte neque est vllus, ne fuit vnquam: is multo magis credere dic tur, qui eum loquentem veracem esse pe suasum habeat, etiam quid dicat intellig Quin autem quod quisque intelligit Dei lium siue per se, siue per apostolos suos do cuisse id certissime verum haberi opor at: adeo vt id in dubium vocari absq; pe nicie nō possit, arbitror extra omnem c controversiā. Non enim simul stare poss hæc: vt quis Iesum Dei filium esse credere atque interim eum veracem esse, & præst tissima quaque ornatum virtute, non ess persuasus. An vero etiam necesse sit, vt se vemur, quæ Dominus tam per se, quam pe

Apo

Apostolos suos docuit, eorum omnium rectam habere cognitionem intelligentiamq; ita vt ea omnia non solum confusa, hoc est generali fide, sed etiam distincta amplectamur, quæstio est.

Omnino autem necesse est, quæcunque divinitus sint tradita, aut ea omnia ita esse cognitu necessaria, vt eorum nihil prorsus absque pernicie vel ignorare, vel perperam interpretari liceat, aut aliquod eorum est discrimen, vt quædam sint omnino cognitu necessaria, quædam, & si vtilia quidem sint cognitu, neq; parvipendere ea liceat: vsque adeo tamen necessaria non sint: quin immo etiamsi circa illa aliquis contingat error, servari adhuc qui errat possit. Ac testatur quidem Dominus, *nihil se docere, nisi quæ à patre accepisset, & quæ à patre accepisset, ea se suis discipulis tradidisse, & eos illa amplexos fuisse, & se à patre missum esse credidisse, itaque orat pro eorum salute, atque omnium etiam eorum qui per ipsorum sermonem credituri essent,* Ioan.17. & Apostolis dictum est: *Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus, & docentes servare quæcunque præcepi vobis, qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Mar.16. Matth.28. Quibus ex verbis innuitur, nisi

quis omnia assequutus fuerit, eisque fidem adhibuerit, eum salutem adepturum non esse, ita Paulus cum carceris custodi

Act. 16. interroganti quid faciendum ei esset: *Domino Iesu, vt fidem haberet præcepisset atque ita salvum fore ipsum & eius familiam:* postea eum in Domini doctrina instituisse traditur, vt verborum eorum, *Fidem habe Domino Iesu, & saluus eris*, hic sit sensus Amplectere Christianam fidem, atque doctrinam, & saluus eris. sed maximè id ex eo confirmari videtur, quod scribit idem Apostolus: *Si quis nos diversum doceat ab eo quod nos docuimus, esto detestabilis.* Diversum enim docet quisquis alicubi verba perperam interpretatur. Contra autem, quemadmodum Paulus, vt doceret in le-

Rom. 4. gis operibus iustitiam non esse inter alia tali vtitur argumento, *quod si hæreditas ad eos pertineret qui legem servassent, cum nemo servare eum posset, nemo servari potuisset: quare cum promissio inanis non esset, alia dari oportere iustitiam, quam quæ in lege esset posita.* Ita eodem prorsus modo hic ratiocinari liceat: cum nemo ex omnibus omnia recte intelligat quæ diuinitus sunt tradita: necesse autem sit, vt quis servetur, eum omnia rectè intelligere, neque vlla in re errare

re: nemo igitur servabitur. Atqui certum est, *maximam atq; adeo innumerabilem multitudinem servatum iri*: necesse est igitur homines servari posse, etiam si quid minus rectè intelligant, atque aliquo teneantur errore. Et Paulus testatur, *nos in hac vita non plenè omnia, sed aliquatenus scire, & aliquatenus vaticinari.* Sed quid apertius vel optari posset? Dominus antequam mortem obijsset, testatus est, *discipulos suos amplexos esse quæ ipse à patre accepta tradidisset, & pro illis precatur*: & tamen nondum assequuti fuerant, neque quòd Christi regnum spirituale esset, non mundanum: neque quòd Christi beneficium ad exteras gentes pertineret. Quas tamen res & docuerat eos jam, & maximi erant momenti. Apparet igitur, quòd Dominus dicebat, discipulos quæ eis tradidisset, accepisse, de iis quæ ad salutem essent necessaria, intellexisse: non quod prorsus quæ docuisset assequuti essent omnia. Cumq; hæc quæ diximus, nondum fuissent assequuti, illis quidem ad salutem necessaria non fuisse. Ex quo efficitur, non omnia quæ Christus docuit, ita cognitu esse necessaria: vt si quis aliquid ignoret, servari non possit. Et valde dignum est notatu: quòd cum nondum intellexissent discipuli

Apoc. 7.

1. Cor. 13.

ſcipuli Chriſti, regnum ſpirituale eſſe, & exteras etiam gentes vel potiſſimum ſervatum iri: tamen eis ſui corporis & ſanguinis ſymbola diſtribuerit.

Cum igitur certo certius ſit, non eodem loco eſſe omnia quæ divinitùs ſunt tradita: ſed quædam omnino cognita compertaque eſſe oportere: quædam poſſe abſq; certa pernicie ignorari: certè aut neceſſe eſt aliquam eſſe generalem ſive notam, ſive differentiam qua hæc ab illis ſecernantur: aut ea tantùm Chriſtianæ doctrinæ capita exploratum erit cognitu eſſe neceſſaria, de quibus ſpeciatim, ac ſigillatim certa verbi Dei teſtimonia extiterint, quòd ſint neceſſaria. Generalem autem vllam notam, vel differentiam equidem cùm diligenter indagaverim, nullam vnquam invenire potui. Nam ſi dicat aliquis, præcipua quæque doctrinæ capita inter neceſſaria connumeranda eſſe: cum veriſſimè dixerit, nihil tamen dixerit. Quæram enim protinus, quænam ſint præcipua illa? Et ſi de puncto aliquo ſit controverſia, debeat necne inter præcipua numerari: quæram quanam ratione aut nota cognoſcere poſſim, aut habendum eſſe in præcipuis, aut non habendum. Apparet igitur, nos adhuc in eodem verſari luto. Idem eſt enim, ſive quæram, quænam ſint

ſint religionis capita cognitu neceſſaria: ſive quæram, quæ ſint præcipua religionis capita: & vtrunque æquè obſcurum eſt, vt non poſſit vnum ex altero conſpicuum fieri. Proinde quarumnam rerum intelligentia & fides nominatim requiratur, indagandum eſt.

Ait Dominus: *In hoc autem ſita eſt vita æterna, ſi tè ſolum cognoſcant verum Deum, & eum quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Et Propheta: *Quiſquis Domini nomen invocaverit, ſervabitur.* Et Apoſtolus: *Hæc eſt quam de fide publicè habemus oratio: quod ſi & ore Dominum Ieſum confeſſus fueris: & à Deo ex mortuis excitatum animo credideris, ſervabere.* Sed inſignis eſſe ille Ioh. locus: *Et alia quidē multa miranda* (inquit) *fecit Ieſus in conſpectu ſuorum diſcipulorum, quæ hoc libro comprehenſa non ſunt. Hæc autem ſunt literis conſignata, vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Dei filium: vtq; credentes vitam per eius nomen conſequamini.* Quo loco notare licet: primùm, quæcunq; de Ieſu ſcripta ſunt, eò pertinere, vt fidem faciant, Ieſum eſſe Chriſtum Dei filium. Deinde ſi quis per eum ſalutem ſe crediderit conſequuturum, eum ſua ſpe non fruſtratum iri. Quare cum Petrus confeſſus eſſet *Ieſum eſſe Chriſtum viventis Dei filium*

Ioan.17.

Ioel.2.& Rom.10

Io.20.

Mat.16.

lium, beatus dicitur: quippe cujus cognitio cujusmodi non ab vllo fuisset homine, sed à Deo. Sic Martha postquam ei dixisset Dominus, *se resurrectionem, vitamq́ esse: ac*
Io 11: *si quis ei crediderit, etiamsi mortuus fuerit, tamen esse victurum: omnesque qui viverent ipsique crederent, nunquam esse*
Luc. 23. *morituros:* Respondet. *Ego credo te Christum esse Dei filium, qui in orbem venturus erat.* Et Latroni qui Dominum rogasset, vt quum in ipsius regnum venisset, sui meminisset, ita respondet: *Hoc tibi recipio, te ho-*
Act. 8. *die fore mecum in paradiso.* Et Eunuchus posteaquam confessus esset, *Dei filium esse Iesum Christum, baptizatur.* Quum etiam *paralyticum quatuor in lecto portantes afferre eum curandum conarentur: & cum per multitudinem eis non liceret, per tegulas illum in medium cum lecto ante Iesum demisissent: Iesus cognita eorum fide, tanta homini dixit: Nate, ignoscuntur tibi peccata tua.* Quo loco conjicere licet, quænam illius paralytici esset fides. Credebat enim (vt par est) hominem eum qui Iesus diceretur, à Deo esse, & apud eum gratiosum: itaque sperabat per eum sanitatem se posse adipisci. Illa vero eum cognita etiam habuisse omnia quæ diu pro articulis fidei necessariis habuit Ecclesia, quàm sit verisimile,

verisimile, cuique judicandum relinquo: sunt & alia loca multa quæ eodem prorsus tendunt. Nam & impudicæ mulieri quæ lachrymis Domini pedes lavit, dicitur: *Tua te fiducia servavit*. Idem dicitur alteri illi sanguinis profluvio laboranti, quæ sperasset, *si modo togæ limbum tetigisset, se sanatum iri*. Idem vni illi è decem leprosis curatis, qui reddidisset Deo gratias actum. Et Ioannes inquit: *Hinc cognoscetis Dei spiritum: quisquis spiritus Iesum Christum venisse, & hominem factum esse confitetur: is à Deo est, & rursus: Quisquis Iesum Dei esse filium confessus fuerit: & in eo Deus, & is in Deo manet*. Negat etiam Paulus, *quenquam posse Dominum Iesum dicere, nisi per Spiritum sanctum*. Ac cum Abrahamus *credentium pater* dicatur, ejusque potissimum exemplo doceamur, *in fide positam esse iustitiam*: operæprecium quidem est videre, quid nam illud sit, *quod cum credidisset, id tributum ei sit iustitiæ*. Promittebatur ei proles in numerosissimum populum propaganda: promittebatur fore, vt omnibus orbis nationibus propter ejus semen bene feliciterque eveniret: denique etiam promittebatur ei Cananæa terra, & prosperitas maxima. Ceterùm de religionis apicibus istis quos ignorare opinantur

Luc 7.
Luc. 8.
Luc. 17.
1. Ioh. 4.
1. Cor. 12.
Rom. 4.
Gal. 3.
Gen. 12. & 15.

tur, ias non esse, mirum est silentium. Quin ipsum etiam salutis mysterium per ejus semen tectè admodum, obscureque promittitur. Neque sanè plura invenio ego quæ exprimunt sacræ literæ, vt quis servetur, necessariò credenda esse. Videamus nunc incredulitatis ergo, quibusnam negetur salus.

Generaliter quidem Apostolis dictum est: *Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus, qui crediderit, & baptizatus fuerit, servabitur: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quæ verba ex iis quæ paulo antè dicta sunt, apparet non ita esse intelligenda, ac si dictum esset: Qui non rectè intellexerit quicquid docueritis, sed in puncto aliquo malè interpretatus vestra verba fuerit, condemnabitur: sed Evangelii nomine intelligendum esse felix redemtionis nuncium per Christi nomen. Vt sit sensus: Qui crediderit, se per Christi nomen servatum iri, servabitur: qui hoc non crediderit, condemnabitur. Eodem modo intelligenda sunt illa Pauli verba, *Si quis* Gal. 1. *vos diversum doceat ab eo quod accepistis, esto detestabilis*: videlicet, perinde ac si dixisset: Si quis nos alia ratione salutem adepturos docuerit, quam fide per Christi nomen, esto detestabilis. Quanquam etiam quicquid aliquis doceat aliter, quàm ab

Apostolis

Apostolis est traditum, tametsi ad præcipua religionis capita non pertineat, eatenus haberi possit execrabilis: quatenus omnis falsa doctrina aliunde non sit, quàm à mendacii patre diabolo. Sed non protinus necesse est, eum hominem prorsus extra salutis viam esse: nam & Petrum objurgans Dominus, qui se à subeunda morte dehortatus esset, *Satanam* appellat. Speciatim autem ait Dominus: *Nisi filij hominis & carnem comederitis, & sanguinem biberitis, non vivetis.* Quod idem valet, ac si dictum esset: Nisi credideritis me Dei filium esse, & à Deo patre missum, & vos per nomen meum salutem adepturos: non vivetis. Et rursus: *Nisi me eum esse credideritis: in peccatis vestris moriemini.* Et Ioannes: *Quis est mendax* (inquit) *nisi qui Iesum negat & filium?* &: *Hinc cognoscetis Dei spiritum: Quisquis spiritus Iesum Christum in carne venisse confitetur, is à Deo est: quisquis autem spiritus Iesum Christum in carne venisse non confitetur, is à Deo non est.* Addit Paulus: *Si circuncidemini, Christus vobis nihil proderit.* Et paulò post: *Nihil rei vobis cum Christo est, qui in lege positam habetis iustitiam beneficio excidistis.* Et Petrus: *Non est aliud nomen sub cœlo apud homines, per quod servandi simus.* Quibus testi-

Ioan. 6.

2. Io. 2.

1. Io. 4.

Gal. 5.

Act. 4.

testimoniis docemur, quæ loca testantur qui crediderit filium Dei esse Iesum Christum, servatum iri, non ita intelligenda quasi quomodo credit aliquis, Iulium Cæsarem primum fuisse qui Republica in servitutem redacta, Romæ solus rerum sit potitus: aut quamlibet rem aliam quæ ad se nihil pertineat: si quis eodem modo crediderit, Iesum Christum Dèi filium esse, is salutem sit adepturus. Sed eum rectè Iesum Dei filium credere: qui id credit, tanquam rem quæ ad se pertineat: hoc est, qui credit eum quem Iesum nominant, Dei filium, & suum Iesum, & suum Christum esse, hoc est, suum servatorem, & suum regem, in quo solo omnem suę salutis spem habeat positam. Nisi hæc admittatur expositio, neque Pauli neque Petri verba consistent.

Hæc nos per pauca illa quidem invenimus quæ exprimant divinæ literæ cuique, vt servetur, necessaria esse creditu: nempe *vt agnoscat vnum solum verum Deum, & eum quem ille misit Iesum Christum eius filium, hominem factum, & eum à Deo ex mortuis fuisse excitatum credat: ac per eius nomen salutem se adepturum, non in legis operibus positam habeat iustitiam*: quinimò persuasum habeat, nullum aliud nomen sub cœlo esse per quod servandi simus. Exploremus

ploremus nunc, quidnam sit aliud quod ex iis quæ jam posita sunt, consequatur, etiam necessarium esse creditur. Ac cùm doceant divinæ literæ, omnem hominem severo Dei judicio esse obnoxium: quippe qui propter primorum parentum lapsum in peccatis conceptus, ac natura præditus qua nunquam non Deum offendat, æterni sit reus supplicii: cum doceant etiam, fore tandem hujus mundi finẽ, & vt reviviscant novissimo die omnes: *iusti quidem ad sempiternam beatitudinem*, *iniusti verò atque impij ad sempiternos cruciatus*: intelligere nemo potest, quid sit servari, ac proinde neque quod oportet credere, nisi & suum statum, & divinam legem, & Dei propositum de judicandis vivis ac mortuis aliquatenus cognitum habeat. Testatur enim Apostolus, *Ex lege oriri agnitionem peccati: & se peccatum non fuisse cogniturum, nisi per legem.* Rom.3. Non sequitur autem ex iis quæ posita sunt, tantam aut divinæ legis aut humanæ conditionis cognitionem esse necessariam: vt si quis in alicujus præcepti interpretatione, aut in æstimandis humanis viribus paululum aberraverit, salvus esse non possit. Sed tantum sequitur esse necessariam, vt quis intelligat æternæ damnationi se obnoxium.

à qua deinde confidat ſe per Chriſtum li-
beratum,ejuſq; beneficio ſempiternæ de-
ſtinatum beatitudini. Cum etiam palàm
teſtetur Paulus, nihil eſſe rei cum Chriſto
iis qui in lege poſitam habuerint juſtitiam,
in Dei inquam lege: quid de iis dicatur
qui in hominum legibus in hominum
mandatis & inventis juſtitiam poſitam ha-
buerint: multò certè magis Chriſti benefi-
cio excidiſſe dicendi erunt. Cum ſimiliter
doceant divinæ literæ, per ſolum Chriſti
nomen ſperandam eſſe ſalutem: ſequetur
vt qui per nomen aut beatæ virginis, aut
Petri,aut Pauli,aut cujuſvis ſancti viri, ſpe-
raverit ſe ſalutem adepturum,ei cum Chri-
ſto nihil rei ſit. Cum item in neceſſariis
creditu poſitum ſit,quòd Chriſtus à mor-
tuis excitatus fuerit: neq; intelligi poſſit
revixiſſe qui prius mortuus non fuerit: i-
tiq; & mortuum eum eſſe neceſſariò cre-
dendum erit. Quoniam deniq; præceptum
eſt Domini,vt *vt omnes doceantur Evange-
lium & baptizentur in nomine Patris,& Fi-*
Mat.vlt. *lij,& Spiritus Sancti*,cujus opus eſt hæc fi-
des: quatenus ille corda noſtra aperit,&
hanc Dei in nos beneficentiam nobis per-
facit: & hoc mandatum cognoſcendum e-
& quòd ſit Spiritus ſanctus per quem cre-
damus,& per quem Deus in nobis habitat

q

qui denique assiduis precibus petendus no bis à Deo sit. Quid præterea demonstrare possim vllo divinarum literarũ testimonio, ad salutem cognitu omnino necessarium, equidem fateor me non invenire. Si quis plura docere possit, nihil mihi fuerit optatius, quàm quæ non illa sint, intelligere: & quænam ea sint testimonia, quorum authoritate pro necessariis agnoscere illa oporteat, audire. Vt autẽ nunc singillatim quænam putemus in necessariis habenda non esse, enumeremus, neque necesse est, neque expedit: & infinitus labor fuerit. *Est enim rectum & sui & obliqui regula.* Tantũ quo melius intelligatur, quicquid in controversiam venerit, qua ratione evinci possit aut esse, aut non esse ad salutem cognitu necessariũ, duo excutiemus dogmata: vt quomodo hæc excutientur, alia excutiantur omnia

In cæteris concordiam fraternam cole.

Sabellius (vt Vigilius martyr Tridentinus episcopus refert) ita agnoscebat patrem filium & spiritum sanctũ vt non alium patrem, alium filium vellet intelligi. Sed qui pater esset, eundem aiebat Mariæ virginis vterum implevisse, & in eo ipso homine quem assumpsisset, filium nuncupari, cùm non alius atque alius, sed idem pater intelligeretur. Atque hac ratione vnum Deum coli. Quærat igitur aliquis: sit

necne hæc res ejusmodi, vt necesse sit ei
qui servari velit, in ea non errare: hoc est,
potuerit, necne Sabellius tali cum errore
salvus esse: an omnino pro hæretico, ita vt
habitus semper est, haberi debeat. Sane
illud creditu esse necessarium, demonstra-
tum jam est, quòd Jesus Christus sit Dei
filius. Atqui credere, Dei filium esse,
non est vel verba hæc pronunciare, vel
etiam cogitatione filii Dei appellationem
Christo tribuere: sed potius id quod ver-
ba significant, sincera fide ej tribuere. Ver-
bum autem filii non significat tale aliquid,
non inquam ea est hujus verbi notio, vt
quis intelligi possit sui ipsius filius. Quem-
admodum neque pater intelligi potest
sui ipsius pater: sed filius dicitur qui pa-
trem habet, non se, sed alium: & pater qui
habet filium, non se, sed similiter alium.
Cum igitur patrem cum filio confunderet
Sabellius, negaretque alium atque alium
esse: satis evincitur, Christum ab eo Dei
filium creditum non fuisse; id quod om-
nino creditum oportuit. Quo exemplo
docemur, quæ divinitus proponuntur
tanquam creditu necessaria, in iis dilligen-
ter quid verba significent, videndum esse,
ne inani quadam verborum vmbra con-
tenta, quas res verba significant, neg-

mus, ſed ipſas res ſincerè amplectamur. Hoc dogmate ſic excuſſo, aliud quoddam vt quidem nunc ſunt tempora, cognitione fortè haud paulò dignius, aggrediamur.

Magna jamdudum fuit, & verè tragica controverſia, de interpretatione verborum eorum, *Accipe, hoc eſt corpus meum.* Quare videamus, an res hæc tanti ſit ponderis, vt propter eam alii alios rejicere, exagitare, omni contumeliæ genere afficere, & hoſtium loco habere debeant. Non neceſſe eſt autem, me hoc loco, vtrarum ſim partium, aperire: tantùm eatenus quidem, vtrarumq; eſſe me profiteor: quòd vtroſque ad veram Dei Eccleſiam pertinere nihil prorſus dubitem. Agam autem ſeorſum cum vtraque parte: atque vt vtroſque alioqui rectè dicere concedam, ac Domini verba rectè interpretari: tamen docebo, neutros debere alteram partem damnare, aut vllius hæreſeos ream facere. Agè igitur, vt hinc dicendi faciamus initium, qui in Domini verbis nullum admittitis tropum: ſed vt verba ſonant, ita intelligenda eſſe arbitramini: eos qui tropum ineſſe volunt, non ſolum Domini verba perperam interpretari dicitis, ſed etiam eodem habere loco videmini, quo qui peſſimè de

religione sentiant. Nullum satis atrox videtur verbum suppetere, quo illos pro merito execremini. Quid si cum tam magno atque infando errore salutem nihilominus consequi possint, atque ad Dei pertineant Ecclesiam? Qui possint (dicetis) quibus aut mendax, aut ineptus sit ipse Dei filius absurda, & cum rationis judicio maximè pugnantia, pronuncians? Hem miseros, quò nos impellunt ex contentionibus natæ simultates? Ergone quia in controversiam vocetur verborum interpretatio, necesse protinus sit mendacem facere Christum? Quis vnquam eorum quos hac in re habetis adversarios, negavit illis, aut vllis aliis Christi verbis fidem esse adhibendam? Immò cui vnquam in mentem venit, quicquam suspicari ejusmodi? Scilicet, ne mendax ille esset, vererentur, propter cujus nomen sævissimos quosque contemnere possent tyrannorum cruciatus. Facessat morosa ista, atque omnino iniqua interpretatio: de verborum sententia lis est, non de veritate: qua nihil ex rebus omnibus certius esse, perlibenter fatentur. At (dictis) adeò clara, perspicua apertaque sunt verba, vt non cerni, quæ sit sententia, non possit. Vobis qui intelligitis, aperta perspicuaque sunt: ei qui alium eorum sensum esse pu-

tat, non perinde sunt aperta: aut si sunt, alio sensu sunt aperta. Itaque omnino illud concedatur oportet: de interpretatione sola verborum litem esse, non de veritate. Itaque qui dicis, qui negant Christi corporis præsentiam in Dominica cœna, hæreticos esse, & salutis expertes: quibus id ex sacris literis doces testimoniis? Ipse Dominus omnibus qui ejus nomen invocaverint, qui Dei filium esse crediderint, qui in illo uno non in legis operibus, aut alia re ulla salutis suæ spem omnem positam habuerint, vitam pollicetur. Hanc fidem atque spem constantissimè profitentur ij quos tu hæreticos facis: quibus verbi Dei testimoniis adductus, salutem eis tuo adimis judicio? Profer unum verbum ex divinis literis, quo pronunciatum sit, tales æternæ vitæ participes non fore. Ex tuo certè capite pronunciare id non licet: an fortè fieri non posse putas, ut quis Domini nomen invocet, & in illo spem suam omnem positam habeat: etiamsi non intelligat, propterea que non credat ejus corpus re ipsa præsens in cœna distribui? Quid ni? Quòd si contendis fieri non posse, ut quis illa credat, nisi hoc crediderit, perlibenter audierim quopacto id quod dicis evincas. Sin potest absque hac

Dominici corporis præſentiæ confeſſione ea fides conſiſtere, cui ſalutem Dominus promittit: ac nihilominus qui eam colunt, non deſinis pro alienis à vera Dei Eccleſia habere: vide etiam atque etiam ne quod crimen in alios falſo jacere ſis ſolitus, quod mendacem faciant Chriſtum, eodem ipſe verè te contamines.

Venio nunc ad eos qui tropum in verbis eſſe volunt, qui ex eo quòd dicatur præſens in pane Chriſti corpus eſſe, atque eodem tempore locis quamplurimis, multa permagna colligunt abſurda: ſed illud præcipuè, quòd cum tali poſitione humanitatis Chriſti ſit conjuncta negatio. Quare cum hic locus de Dei filio homine facto, & à mortuis excitato, ad ea pertineat Chriſtianæ diſciplinæ capita quæ ignorare non liceat: negabunt eos qui ejuſmodi aſſerunt præſentiam, niſi reſipuerint, ſervari poſſe. Quæ ipſi colligunt abſurda ex illius præſentiæ poſitione, vt ea inde non arbitrentur conſequi (ſive errent, ſive minus) tamen experientia teſtis eſt, fieri nulla ratione poſſe. Demus igitur omnino, conſequi inde abſurda illa omnia. Quid tum an propterea qui ſtatuunt præſentiam illam, abſque Chriſto erunt? Neceſſe eſt, (inquies) pugnat enim cum vera

Chriſti

Christi humanitate ea conditio quæ illius tribuitur corpori: vt possit eodem tempore pluribus locis esse: vt qui dicit, Christi corpus eodem tempore pluribus locis esse, perinde faciat, ac si diceret, Christi corpus non esse corpus, & si Christus vero corpore præditus non est: non est igitur verè homo, & si non est vere homo, aut non factus est vnquam homo, aut non revixit, quorum vtrunq; creditu necessarium esse, ostendimus, cumque pugnantia credere nemo possit: verum sit autem, istos non credere quod Christus vere homo & factus sit, & revixerit: verum igitur esse non poterit, eos id credere, ac cum non credant id quod est ad salutem cognitu necessarium: consequens est, vt servari non possint. Acriter vrgent isti quidem: sed experiamur tamen, possimus ne ostendere vel cum tam absurdis erroribus salutis spem esse reliquam. Igitur quod dicunt, fieri non posse vt credat aliquis quæ pugnant inter se, id ita demum (vt docuimus) verum est: si intelligat ea pugnare. Fateor enim, nõ posse quenquã simul credere, & quod vero humano corpore sit præditus Christus, & quod non sit. At quæ re vera pugnant inter se, videri tamẽ possunt multis non pugnare. Et si videntur non pugnare: nihil impedit

pedit quominus ea ſimul credant, quare etiam ſi verum eſſet hæc pugnare inter ſe: neque poſſe ſimul conſiſtere, vt aliquod ſit verum corpus, & tamen eodem momento pluribus ſit locis: poſſunt tamen videri non pugnare, vt dubium non eſſet, quin videantur: proinde fieri poteſt, vt credant homines Dominum vero humano corpore præditum eſſe: & tamen illud corpus eodem momento pluribus eſſe locis: Cum credant igitur, & firmiſſime credant, Chriſtum verum hominem, ac Dei filium, & à Deo à mortuis excitatum eſſe, & alia omnia quæ ſacræ literæ, tanquam neceſſaria creditu, proponunt: quid eſt quod eos in ſuo etiam errore ſervari poſſe neges? Apparet igitur, tam eos qui Dominici corporis præſentiam in pane ſtatuunt, quam eos qui eam negant: quanquam in errore verſari altervtros, neceſſe eſt: vtroſq; tamen (Si alioqui Domini præceptis ſyncere pateant) in via ſalutis eſſe. Quo fit, vt debeant ſibi mutuo charitatem, ac venerationem, tanquam fratribus Dei ſeruis, & Chriſti membris. Si convicijs, contumelijs ac maledictis ſeſe mutuo exagitaverint: ſi odia inter ſe perrexerint exercere: non evadent ſeverum Dei iudicium. Itaque hortor vtroſque obteſtorq; per Chriſtum Ieſum

ſum: vt ſimultatibus depoſitis, temerarijſque iudicijs, charitatis officijs certent inter ſe: & controverſias amice humaniterq; tractent. Abſint maledicta, ſcommata, contemptus, ita fiet certiſſime, vt qui errant, ad veritatis tandem agnitionem pertrahantur: Si ſemel hæc animorum coniunctio coaluerit, non negabit nos Dominus quencunque fauorem ac ſucceſſum: neque committet vt patiatur, qui vera cum charitate fratres ſuos ab errore conati fuerint avocare, eorum abſque fructu comſumi operam.

Iam quomodo hæc duo dogmata diſcuſſimus, Sabellij videlicet errorem, ac controverſiam de corporis Chriſti præſentiam in pane eo qui fidentibus diſtribuitur, quivis facile, quæcunque alia in controverſiam venerint, dijudicare poterit. De quocunque enim errore ſit quæſtio, inſpiciendum eſt, vtrum qui ſic errat, poſſit nihilominus ea credere omnia cum quibus ſalutis conjuncta eſt promiſſio. Vt ſi poſſit, intelligat errorem in re ad ſalutem cognitu neceſſaria non eſſe. Si non poſſit, intelligatur eſſe. Cæterum quemcunque damnari aliquis velit ob errorem quempiam, quàm exploratum habeat cum tali errore contingere ſalutem non poſſe, videndum illi eſt

etiam

etiam atque etiam, quid enim? Cum dicat Dominus. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onere pressi estis, & ego vos sublevabo*: tanta erit aliquis temeritate, vt accedentem retrahere audeat, atque ei suo ex capite dicere: Heus tu? Frustra accedis qui hoc & illud non credas, quis tu es qui id tibi sumas? Quis tu es, qui alieno seruo sis impedimento? Qua fiducia id tibi sumis, vt divinam voluntatem tibi non valde perspicuè expressam, divines? Tu scilicet divinæ bonitati, misericordiæ beneficentiæq; tuo ingenio vllos præfixeris terminos? Ille ipse cuius est vitam largiri, omnes ad se vocat ac tuis nescio quibus acceptionibus quã pollicetur gratiam non limitat: tune limitabis? Quid facis autem, quum hoc facis? certe quantum in te quidem est, homini vitã eripis: neq; sanè hanc quæ verius mors est, quàm vita, sed sempiternã, & cœlorum regnum & sempiternis addicis cruciatibus, neque vni hanc facis iniuriã, sed fortè multis millibus. Christum totidem mutilas membris discerpis Dei ecclesiam in sectas deniq; infinitis malis viam sternis. Ac si tanta severitate minatur Dominus ei qui minimo cuivis offendiculo fuerit: quid ijs futurum putes, qui temerarijs suis iudicijs ad sectas faciendas homines adegerint nul-

la necessaria causa? Veh illis. Quod si non satisfacit necessaria religionis capita à non necessariis dignoscendi ratio a nobis tradita: profer ipse, si potes, meliorem, sed certam, firmam atque constantem. Si miraris inter ea quæ recensuimus cognitu necessaria non numerari quosdam, summo quamuis loco habitos religionis apices, evolue diligenter totum vetus & novum Testamentum: & perquire, quibus testimoniis docere possis, apices illos vsque adeo cognitu necessarios esse, vt servari, nisi qui assequutus eos fuerit, non possit. Expende quam potuerint ex veteris Testamenti libris Israelitico populo esse cogniti: quos tamen eadem qua nos fide servatos oportuerit. Quinetiam expende, quæ cognita habere potuerit vel latro ille, quum ei dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso*: vel Eunuchus, quum est à Philippo baptizatus: vel impudica mulier, cui, cum lachrymis Domini pedes lavisset, dictum est: *Tua te fiducia servavit*, vel altera illa sanguinis profluvio confecta, vel Paralyticus, vel tot aliis, quibus ad solam nominis Domini confessionem condonata sunt peccata. Observandum est etiam, quid sit quod, cum ea quæ necessaria esse docuimus, tam sæpe repetant divinæ literæ, tam sæpe

exigant

exigant vtinecessaria: non similiter exigant quæ quidem tanti faciant. Si humano ingenio conscripti essent libri illi quos pro sacris (ita vt sunt) agnoscimus, bonum alicubi dormitasse Homerum doceremus. Sed Dei spiritu authore sunt scripti, qui neque memoria lapsus esse potest, neque dormitasse. Non igitur casu id factum est, sed certo Dei consilio: qui si eodem illa loco esse voluisset, saltem certe alicubi aperte semel testatam suam voluntatem reliquisset. Cumq; id non fecerit, quis est homo, vt Dei voluntatem divinare possit? hasce res non nostro aut iudicio, aut ingenio metiri oportet: sed divina sapientia cœlitus nobis patefacta, quicquid ratio dictet: hæc sola est audienda.

Cavendũ autẽ ne temere damnetur sive dogma sive homo.

Cæterum si quis in re erret, quam certam exploratamq; esse oporteat, neq; ad sanitatem revocari ratione vlla possit: eum justè damnari, & ab reliquo piorum cœtu rejici, nemini dubium esse debet. Neq; solum si & seducere alios pergat admonitus ne faciat: sed etiam si silentium custodire velit, neq; enim quicquam commune cum Dei ecclesia est illi cuius fidei promissa æterna vita non sit. Sin punctum de quo malè quis sentit, ex eorum numero non est quæ omnino sint cognitu ad salutem ne-

ces-

ceſſaria: iam diſtinctione arbitror opus eſſe. Nam ſi is qui male ſentit, neque ab errore abduci poteſt, etiam ſeducere alios conatur, quanquam ſæpe vt deſiſtat admonitus: quin reijci à cœtu poſſit, debeatq; non video. Nam fratres offendit vehementer non enim ſi res ex præcipuis non eſt, ideo error non perniciosus non eſt. Quemadmodum enim ex ſcientia vna ſcientia ducitur alia: ita oriuntur ex erroribus errores: quid autem (cum vllo pacto ad Dei gloriam pertineat) non magni eſſe poteſt momenti? Quod ſi alios non ſeducat; dum, quæ neceſſaria ad ſalutem ſunt, tenet, quanquam infirmus, in fratrum tamen adhuc ſit numero, itaq; ſi abſcindant ab eccleſia, vivum adhuc membrum à Chriſti corpore (quantum in ijs eſt) abſcindant quod nefas ſit, neque ſane mandatum extat Dei, fieri vt id debeat. Atq; hactenus de iuſto iniuſtoq; iudicio dictum ſit: nunc vt rite recteq; eo veniatur, quid ſequi, & à quibus cavere oporteat, videndum.

Ad dogmata quidem quod attinet, ſi valde pernitioſus exoriatur error, nihil cauſæ eſt, quamobrem cunctemur, quin primo quoque tempore occurratur: doceaturq; populus (vt ab eo caveat) quale ſit dogma. Sed homo eijciendus non eſt antè, quam

quam ex Evangelij Præscripto eius lucrifa-
ciendi causa frustra tentata omnia fuerint,
atque ad reiectionem si veniendum om-
nino sit, videndum est vt nihil fiat, ex quo
ad Ecclesiam aliquod redire incommo-
dum possit. Atqui obscurum illud non est
quo peius in Ecclesiam animatus quis fu-
erit, eo illi plus expectandum inde negotij:
videlicet vt eo improbius, eoq; animi con-
tentione insidias ei machinetur: vt clam se-
ducat quoscunq; possit: vt calumnijs invi-
diam conflet, aliaque moliatur eiusmodi.
Quo autem acerbius acceptus quis fuerit,
eo peius fuerit animatus. Quare, me qui-
dem authore, ita damnabitur hæreticus
vt exposita simpliciter causa convicium
probrumq; omne absit: fietq; cum signifi-
catione magis doloris, quam iræ vllius, aut
odij; vt iudicium quidem gravitatem ha-
bere, non acerbitatem vllam videatur. Sed
supra, cum de privati hominis officio age-
remus, ea dicta sunt quæ non minus ad
hunc possint locum accommodari: osten-
dimusq; nunquam non plus accipi posse
incommodi ex verborum acerbitate, quam
commodi. Deniq; cavendum est, ne iu-
dicium siue doctrinæ, siue hominis sibi ar-
rogent, quorum non sit. Certum est enim
id non privati esse cuiusquam: sed neque
duorum

duorum aut trium: quinimmò ecclesiæ. *Prophetæ duo aut tres loquantur* (inquit Paulus) *cæteri dijudicent.* Atque hoc quidem pacto ecclesia pullulantibus erroribus authoritate sua occurrit, nunc de Magistratu est dicendum. Locus est controversus & perplexus, si quis alius, & in quo plurimum sit momenti. Qui ab receptis dogmatibus abhorrent, siue melius ipsi sentiunt, siue deterius: ijs vehementer grave est, non posse impunè in medium afferre quod sentiunt. Contra, quorum jam doctrinam & Magistratus & populus comprobavit, qui quo authoritatem sunt adepti, cum sine magna molestia, nonnulloque etiam sæpe existimationis suæ discrimine audire quotidie controversias nequeant: ijs ad eos qui receptæ acquiescere nolunt doctrinæ reprimendos, non potest gladij vsus non maximè videri necessarius & fere vt quidque cuique ex vsu est: ita etiam facillimè rectè id fieri sibi persuadet. Quare cum proprij commodi habita ratio judicare satis rectè non permittat, ab huiusmodi rationibus abducenda est (quoad eius fieri potest) cogitatio, aut si id factu sit difficile, proximum est, vt saltē cogitatione sui quisq; contrariam in partem cómutet statum: ac sic rationē ineat, quid maximè

1 Cor. 14.

Secundò, Magistratus.

cum expedire, tum divinæ legi consenta-
neum esse videatur. Itaque si tibi commo-
da futura sit siue libertas, siue licentia: fin-
ge te eius esse loco qui receptam probet,
conseruatamq; cupiat doctrinam: ac quo-
tidie esse qui tibi negotium faciant homi-
nes nulla eruditione, nullo iudicio, nullo
spiritu, sine pudore, quotidie obstrepere,
maximeque molestos esse, de summis reli-
gionis capitibus sarctores, piscatores, lani-
os, coquos, mulierculas, pueros confiden-
tissime argutari, contendere, nihil inta-
ctum relinqui, omnia in dubium vocari,
simplicibus fucum fieri, offendiculis omni-
repleri. Certe hoc in statu si saltem (vt di-
cogitatione fueris, atque hæc fieri intelli-
gas: vix profecto videri tibi possit n
maximè necessarium, tantã frænari licen-
tiam. Quod si tum ea inspexeris divin-
rum literarum loca quæ armare magistra-
tum in religionis corruptores creduntur:
forte multo fueris, quam ante in eam p-
tem proclivior, vt ea putes ad rem fac-
Qui arbitratur eam quæ vulgo recepta
doctrinam veram & sinceram esse: con-
tumq; putat, ad eam conservandum m-
te multare hæreticos: cogitat fieri posse n-
hilominus, vt paulatim dormitantibus p-
storibus corrumpatur doctrina, degener-

Controversiæ religionis an gladio dirimendæ, aut accersendus carnifex ad errantes.

q

que à priſtina pietate eccleſia. Quamprimum enim contingit ei pax tranquillitaſq; aliqua, ſolvitur paulatim diſciplina, refrigeſcit pietas, atq; obrepit Dei, eiuſq; legis mira quædam obliuio. Quam ingratitudinem cum invltam ſinere non poſſit Deus, ſuum ſubducit ſpiritum, ac liberiores ſeductoribus habenas ſinit, cuius artibus ac vafricie fit, vt, tametſi doctrina eadem manere videatur, mutetur tamen paulatim, corrumpaturq; vbi autem invaluit vſus controverſias de religione gladio dirimendi, qualiſcunq; doctrina ſit poſtea in populo: quiſquis ei doctrinæ adverſari auſus fuerit, ſiue iure, ſiue iniuria, omnino hæreticus habeatur: & quæcunq; aut ex divinis literis teſtimonia, aut argumenta attulerit, ad ea omnia vnus reſpondebit carnifex. Atque ita fiet: vt quæ olim iuſta ſeveritas fuerat, ſatana demum longè lateque dominante, in portentoſam immanemq; evadat ſævitiam: finge igitur, te in ea incidiſſe tempora quibus ijs qui rectè ſentiunt, reprehendere vulgo receptos errores impune non liceat: ſed ſi quid mutire auſi fuerint, gladius, cruces, ignes præſto ſint: cauſæ dicendæ locus ſit nullus: ſuccurrat autem eiuſmodi tyrannidi à ſumptis de veris hæreticis ſupplicijs originē duxiſ-

 ſe:

ſe: profectò malis nullum vnquam in hæreticum animadverſum fuiſſe, quam talem introductam tyrannidem. Cogitandum eſt etiam, quàm non reſpondeant perſæpe votis eventus hæreticis occidendis. Nam ſi quis intelligat ſe haud tuto ſuam in medium afferre ſententiam poſſe, eam non quandocunque, non vbicunque, non cuicunque, aperiat: ſed explorabit ante animos, cuniculos fodiet paulatim, inſinuabitque ſeſe, ac ſi videat parum idoneo ſodere loco, alio ſua convertet conſilia. Sin animadverterit patere ſibi aures, progredietur paulatim vltra, dum totum amici occupet animum, idque faciet modo cum hoc, modo cum illo quoſque faciet erroris conſortes, eoſdem fere faciet ſtudiosos ac alios atque alios clam corrumpendo ac ſectam propagandam, vt antequam intelligat magiſtratus vnum ſeductum fuiſſe, magna nonnunquam ſeducta ſit pars populi: ac penè immedicabile acceptum ſit vulnus. Cumque hæc clam fiant, ne ij quidem qui præſunt eccleſiæ ſua adhibent ad errores convellendos remedia, verbi videlicet vim: nam vt nonnullos audiant rumores: quid tamen fiat, plane intelligere non poſſunt, quibus ſeductores vtantur artibus, quibus ſua rationibus perſuadeant, nec

est qui referat. Qui possent enim, neque audent, neque volunt: qui vellent, ignorant: ac plerunque suas tantum referunt suspiciones, aut figmenta, ac si maxime habeant pastores quod eam in rem afferant: cum ijs quibus mederi eos oportebat, quasi tyranni quidam vehementer sint exosi, eorum sine fructu omnis insumitur opera præsertim si & illa accesserint, quæ plerunque solent, verborum acerbitas, & probra. Præterea, cum pastores conservandæ doctrinæ, resistendique hæreticis in gladio positam habeant spem, neque videant ad eam tuendam magna se opus habere eruditione, desidiæ dant sesē: atque ita paulatim ignoratio sequitur rerum omnium: vt postea nullas non superstitiones atque errores obtrudere satanas possit nullo negocio. Ac ne illud quidem parui faciendum est, quod cum insectationes, ignominias, afflictionesq; religionis causa perpeti piorum plerunq; sit: hac quasi nota certissima, præsertim si eas animo forti, hilari constantique ferant: & inculpta sit externa vita, simplicibus suam causam vehementer probant: contraq; à quibus talia perpetiuntur, ij vix magnæ iniusticiæ, tyranicęq; sævitiæ effugere opinionem possunt. Quibus rebus fit, vt quotidie magis ac magis

exulcerentur, obfirmenturq; in errore animi, ac fiant prorſus immedicabiles: quorum quidem malorum exempla haud magnoperè opus fuerit ex veteribus exquirere hiſtorijs. Nimis enim multa ſunt ante oculos, quæ ſi quis diligenter conſideret, næ ille quamobrem ad extirpandas hæreſes gladij magnopere vſum deſideret, vix habeat. Denique vt judicium purum ſincerumque ſit, ita te compares oportet: vt non magis hoc, quam illud velis: ſed illud ſolum, vtramcunque tandem in partem cadat: quod magis & verbo Dei conveniat, & cum eius gloria coniunctum ſit.

Ac illud quidem certum eſt, in ſeductores veteri lege mortis pœnam conſtitutam fuiſſe, quin etiamſi civitas quæpiã ſeducta à legitimo Dei cultu ad idola defeciſſet, eã civitatem iubebat lex deleri, vrbem incendi: neque poſtea reparari vnquam. Sed ſunt qui tantum vſque ad Chriſtũ viguiſſe eam legem putent, neque in Novo fœdere locũ ei eſſe, ex eo capta coniectura quod Iſraeliticus populus Chriſtiani populi eſſet typus: haberetq; etiam promiſſiones rerum ſub ſenſum cadentium, quarum hac in vita eſſet vſus, talia haberent ſacrificia: talia denique omnia: quæ tamen inviſibiles res, ad

Deut.13.

æter-

æternamq; vitam pertinentes ſignificarent. Quod cum ita ſit, colligunt, & pœnam illã corporalem æternæ damnationis typum fuiſſe: ac propterea legem hanc cum cæteris omnibus ad futuram rerum ſignificationem latis Domini adventu ceſſaſſe. Quę quidem coniectura adeo mihi non inepta viſa eſt, vt quamobrem reijci poſſet, non invenirem: niſi ei ratio in lege poſita refragaretur. Eſt enim in lege: vt *omnis Iſrael audiens timeat, neque poſthac quicquam admittat eiuſmodi.* Quæ certe ratio perpetuo viget: vt quanquam lex ipſa expiraverit, tam ſit tamen ius magiſtratui ſimilem aliam condendi, quam ei ius eſt in homicidas, adulteros, alioſque facinoroſos homines leges condere. Sed contrarium tamen ſuadere videntur Domini verba, quo loco zizaniorum proponit ſimilitudinem. Servis enim interrogantibus, *deberentne ire collectum zizania*, reſpondiſſe traditur paterfamilias, *ne irent: ne forte colligentes zizania etiam triticum evellerent.* Quem locum cum alij aliter interpretentur: intelligere eſt, quantum referat, teſtimonia conquirere: non vt fixam iam in animo tuo conſtabilias ſententiam, ſed vt ijs conſiderate excutiendis veritas palam fiat. Eſſet autem ad veritatis inventionem via,

Parabola de zizaniis excutitur.
Matth. 13.

si reperta expositione quæ tuæ suffragari sententiæ videretur, dissentientis sumeres personam: & quid contradici posset diligentur perscrutare, neque tibi quam primum plauderes. Ita fieret, vt qui dissentiunt inter se, non perpetuo dissentirent: sed crederent tandem errantes rectè sentientibus. Atqui de victoria plerunque magis sumus solliciti, quam de veritate; quoniamque propositi nodi solutio omnino in huius loci vera expositione posita videtur, cavendum est etiam atque etiam, ne nobis vllum studium oculos præstringat, neue parum diligentiæ, temporisue in eo expendendo insumamus. Sane quidem ea interpretatio qua dicunt quidam, Christum non quemlibet rigorem hic tollere, sed toleranda esse mala, admonere, quæ sine pernicie corrigi nequeant: haud videtur patrisfamilias verbis consentanea: non enim dicit, Age, ite: sed videte etiam atque etiam, *ne vna cum zizanijs etiam triticum evellatis*, sed omnia vetat ire. Vultque tam zizania, quàm triticum crescere vsque ad messem. Ex quo aparet, magnam verbis vim fieri tali expositione, neque sane commodius exponere ij videntur qui de vniversa ecclesiæ perpurgatione hic agi volunt, quam jubeat Dominus in novissimi

vissimi diei tempus differri: sed non propterea vetari particulares ecclesiarum perpurgationes. Neque sanè prolixè excutiendum videtur, quàm verè dicatur pro patrisfamiliâs seruis angelos accipi: quin potius quid vetitum sit, intentis animis inspiciamus. Hinc enim facilè etiam quibus vetitum sit, palàm esse possit. Ac constat quidem, triticum esse pios, zizania impios: omne autem impiorum genusne, an quoddam solum postea videbimus? Et ager quidem est mundus. Est igitur zizania ex agro colligere, impios occidere, & ex numero hoc in mundo viventium tollere. At vetat id fieri Dominus, vultque eos crescere cum tritico: neque ab eo ante messis tempus separari. Sed (ais) vetat vniversam agri perpurgationem fieri, non particulares singularum ecclesiarum. Quid ergo, si ita diligentes homines sint particularibus illis purgationibus faciendis, vt nulla ecclesia relinquatur non purgata? An non sic vniversa facta purgatio fuerit? Sed negas id posse fieri: at finge, posse: fatearis necesse est, nulla particulari Ecclesia relicta non purgata, vniversam purgationem fore factam. Quod si accideret aut messis tempus, contrà accideret atque Dominus mandasset, quam cum ante messis

ſis tempus fieri noluerit : tam profectò per homines fieri noluit, quàm per angelos. Quòd ſi magiſtratus quilibet aggrediatur non quidem vniverſam purgationem quā non poſſit facere, ſed eam quam poteſt: quid aliud hoc fuerit, quàm contra Domini voluntatem atque mandatum facere, quantum poteſt? Ac certè quantulacunque purgatio fuerit, vniverſæ pars erit : vt qui fecerit quantam potuit, per eum non ſtetiſſe dicendum ſit, quominus vniverſam faceret. Ex quibus quidem efficitur, vt probari expoſitio hæc non poſſit. Alii tantùm, ne bello tollantur zizania, interdici volunt: ſed cum verba æquè & ad eam accommodari poſſint zizania evellendi rationem qua in ſingulos animadvertendo evellant, & ad eam qua bello evellant, qui de altera tantum ſenſiſſe vult patremfamilias, certè quamobrem ſic interpretetur, ratione non allata, is non interpretari, ſed divinare dicendus eſt. Niſi enim certa ratio aliud ſuadeat, vt ſonant verba, ita ſunt accipienda vt ſi generalia ſint, & generalem eſſe intelligamus ſententiam : ſi lex non diſtinguit nec nos diſtinguamus. Quonam igitur pacto ſimilitudinem hanc expoſuerimus? Non poſſent (inquis) verba illa, *Sinite vtraq; creſcere vſq; ad meſſem*, ſic, vt ſonant intel-

intelligi, vt ſinendi ſint creſcere tam impii quàm pii: hactenus non repugno. Video enim quæ ſequantur abſurda: ſiquidem tolleretur omnis magiſtratus authoritas, omniſq; diſciplina. At certum eſt tamen, quoddam hîc poni impiorum genus, qui tametſi videri potuiſſent de medio tollendi: tamen iis quorum fuiſſet id facere, ne faciant, interdicitur. Intelligi autem hoc non poteſt dictum de adulteris, latronibus, aliiſue facinoroſis hominibus, cùm conſtet *Magiſtratus à Deo conſtitutos eſſe: ac eius eſſe miniſtros, & vltores malefactorum, neq́; fruſtra gladium geſtare:* quinimmo ne ſi triticum quidem, hoc eſt de electorum numero videatur eſſe is qui adulterium, homicidiū, aliudve facinus patraverit (quippe quia inſignis ſecuta ſit pœnitentia) ideo ei parcere magiſtratus debebit, nec ſanè quiſquam tam amens fuerit, quin facinorum monſtra quædam gladio vltore intelligat omnino coerceri oportere. Quod ſi ad impios omnes accommodari quod in ſimilitudine dicitur, non poteſt: ad quos quidem pertinet, ii ab aliis omnibus aliqua certè differentia diſtinguantur oportet. Vnde autem melius ea ſumatur differentia, quàm ab ea re qua maximè differunt inter ſe pii, atq; impii? Ea verò quænam ſit? An non

Rom. 13.
1. Pet. 2.

non religionis doctrina? Cujus potissimum respectu hi quidem pii, illi dicuntur impii. Sed impiorum duplex genus est: nam alii à vera religione & re & nomine alieni sunt, vt idolorum cultores, vt Turcæ: sed maximè athei: alii nomine quidem ac professione Christiani sunt, sed re ipsa non sunt: quippe cum eorum magnis erroribus fœdata corruptaq; sit doctrina quos Hæreticos appellamus. Prius genus rursus duas in partes potest distribui. Quidam enim Christianam religionem professi nunquam sunt, quidam ab illa defecerunt. A religione igitur cum sit sumenda differentia, dicere oportet: aut de vtroq; hîc agi impiorum genere, aut de alterutro: de vtroq; vt intelligamus, non magnopere suadent similitudinis verba: agitur enim de semine quod inimicus inter triticum severit: vt de iis impiis agi appareat, qui inter pios, hoc est veros Christianos, versantur: quique Christianorũ se ornant nomine: quod genus sunt hæretici. Ac vehementer quidem id convenit zizanii naturæ: dicitur enim aliud esse nihil, quàm triticum, aut hordeum nimia loci vligine corruptum, frequentibusq; pluviis dilutum: vt hæresis significari similiore vlla re non potuerit, perinde est ergo, ac si servi Dominum interrogassent

deberent

deberent necne occidere ac de medio tollere hæreticos. Hanc neq; absurdam, neque incommodam, sed potius necessariam esse hujus loci expositionem, intelliget, opinor, quisquis verba nulli studio, præterquam veritatis addicto, expenderit. Dicitur *inimicus inter bonum semen, suum sevisse*: inter semen (inquam) quod sevisset Dominus. At seminis quidem vocabulum accipitur modò pro ea re ex qua quid nascitur (idque propriè) modò (sed minus propriè) pro re quæ nascitur ex semine. Propriè autem semen quod seuit Dominus, fuit Evangelium, quod docuit: quemadmodum proximè præcedenti similitudine vsurpatur; impropriè autem sunt ii qui crediderunt Evangelio. Sic Diaboli semen propriè sunt falsa dogmata inter Christianos sparsa: impropriè autem, sunt ii qui falsa illa dogmata amplectuntur. Ita autem appellari tam pios Domini semen, quàm impios semen diaboli: vt habeatur respectus ad semen vnde eorum tum pietas, tum impietas originem duxerint, palam est ex eo, quòd post factam sementem dicantur crevisse bonæ pariter ac malæ herbæ: ac serui mirati fuisse, vnde essent zizania: cum non nisi bonum semen fuisset satum: neq; nisi malo ex semine malæ herbæ nasci potuisse

tuiſſe viderentur. Quibus ex rebus effici-
tur, vt zizaniorum nomine intelligi alii
non poſſint, quàm hæretici. Vetus igitur
lex (inquies) ejuſq; ratio abrogata prorſus
per hanc fuerit. Sed quid ſi nihilominus
vigere vtraque ſimul queat, neque hæc illi
quicquam deroget? Mirum (opinor) vi-
deatur. Sed quid ſi poſſit? Quid tandem
cauſæ reliquum erit, quamobrem hæc ad-
mittenda non ſit expoſitio? Age igitur, vi-
deamus poſſit necne cum illa hæc ſtare,
etiamſi hæreticos vetet occidere. In quoſ-
nam autem lata eſt vetus lex? Certe in eos
qui à Deo Iſraelis ad externorum deorum
cultum vel abducere alios conati eſſent, vel
ſeducti ipſi defeciſſent. Atqui eos qui tale
quid faciant, non hæreticos appellamus,
ſed deſertores, transfugas, & ferè Græco
vocabulo, apoſtatas. Hæreticorum ibi men-
tio eſt nulla. At perinde abominatur Deus
eum cultum (dices) qui à ſuis abhorret
mandatis: atque ſi externos deos colas: Sit
ita ſanè: ſed quid tum? An propterea pa-
lam eſt, quæ lex in apoſtatas ſit lata, eam ad
hæreticos trahendam? Hæreticus Apoſta-
tæ appellatione aut ratione non contine-
tur, neque ſanè vllo alio legis verbo attin-
gitur. Quòd ſi ad eum trahere legem ve-
lis, id fiet non quidem ex propria verbo-
rum

rum vi: ſed (vt Iureconſulti loquuntur) per extenſionem, latamq; interpretationẽ, Atqui cognoſcendum prius fuerat, omniſne lex ejuſmodi admitteret extenſiones: & ſi non omnis, quænam admitterent: & quamobrem: & vtrum in iſta ea ineſſent propter quæ facienda eſſet extenſio. Certè quod verba non exprimunt: ad id ſi legem accomodes, id fit tantùm conjectura quadam legiſlatoris mentis. At de quo legiſlatore hîc agitur? De eo nempe cujus mentem divinare tam ſit difficilè, quam quod difficillimum: vt conjectura omnis eiuſmodi carere magno dubio non poſſit. At verò cum generalis extet lex, quæ vetet occidere, non dubiæ legis authoritate, ſed maximè certæ ad fundendum ſanguinem veniendum eſſe videatur. Quam quidem difficultatem res haberet omnem: etiamſi inter apoſtatæ cauſam, & hæretici nihil nos videremus differentiæ. Suſpicari enim meritò poſſemus, etiam ſi nos non videremus: multum tamen fortè intereſſe. Neque ad faciendam legis extenſionem in cujuſquã vitam præcipites rueremus. Sed quid ſi non deſint minimè etiam leves quas cernamus, differentiæ? Nam apoſtata non tantùm à vero Dei cultu deficit: ſed etiam verbo Dei fidem omnem abrogat: apud

hæreticum

hæreticum ejus salva adhuc est authorita
Vt quibus armis conficias hæreticum, ei
resistas, præter lapides, aut ferrum habea
Dei videlicet verbum: quibus apostata
conficias, non habeas. Quapropter volu
fortè Deus hominem à cogitatione defi
rendi omnino sui cultus, fideiq; omnis su
verbo abrogandæ gravissima pœna consti
tutam absterrere: neq; tamen voluit eide
pœnæ subjacere hæreticum. Accedit quò
ab apostatis nihil redeat ad ecclesiam fru
ctus: ab hæreticis verò multum. Sed ex e
præcipuè, quòd ab iis excitentur pii a
Scripturas multò studiosius diligentiusq
perscrutandas, alioqui desidiæ daturi se
atque ignorationem rerum omnium pa
latim incursuri. Sed maximè illud interd
quòd videri magistratui à religione pro
sus deficere, aut ad defectionem alios soll
citare qui id non faciat, non potest: ast, v
ei videatur, in doctrina errare qui non e
ret: aut gravissimè errare, qui non erra
adeò graviter, facilè contingere posse, ut
controversiæ etiam inter viros doctissimos
quibus nunquam non exercetur eccles
certissimo sunt argumento. Dico autem
si errare posse magistratum: non propte
rea quòd verbum Dei non sit apertum, a
certum, sed sua culpa: quia ad judicandu

nec

neque eam eruditionem, neque eum ſpiritum adferat, qui eſt opus: vt non id ſtatim ad verbi Dei pertinere videri debeat ignominiam. Quotuſquiſq; enim eorum qui magiſtratum gerunt, etiamſi Evangelio dedit nomen, ſatis multam in divinarum literarum lectione ponit operam? quotuſquiſque ſingulari vlla eſt pietate prudentiaque: vt ab eo vel iniquum, vel præceps timendum hoc in genere non ſit judicium? Dices: Non quæritur, an magiſtratus omnis in eos quos pro hæreticis habeat, animadvertendi habeat jus: ſed de verè pio prudentiq; magiſtratu, deq; veris hæreticis agitur. Audio equidem: Verùm quis non cum gladium geſtet, pius haberi velit: ſitque pro hæretico habiturus quiſquis ſibi in religionis doctrina adverſetur? Itaque illud omnino ſequatur: vt quod jus pio magiſtratui in veros hæreticos permiſſum fuerit, id quilibet in eos, qui ab ſe diſſenſerint, (quicquid tandem ſentiant) vſurpaturus ſit. Cum igitur docuerimus, ne tum quidem legis extenſionem tutò fieri potuiſſe: ſi nihil intereſſe inter apoſtatæ cauſam, & hæretici animadvertere potuiſſemus: quid fiat, cum tam multum intereſſe appareat? Cõſequens eſt ergo, manere quidem ſuo in vigore veterem legem,

L aut

aut certè renovari ſimilem poſſe: neque ta-
men permitti hæreticorũ ſupplicia: quia vi-
delicet alia ſit apoſtatæ, alia hæretici cauſ[a].

Sed quærat aliquis: anne tum quide[m]
animadvertendi in hæreticum jus ſit: ſi im-
perato ei ſilentio, non ceſſet quoſcunq[ue]
poſſit, ſuo inficere veneno? Magni res e[ſt]
momenti: periculoſuſq; in vtramvis pa[r]-
tem error. Nam ſi ea quidem Dei eſt volun-
tas, vt magiſtratus in ſeductores hæretico[s]
animadvertant: id vult nimirum, quia Ec-
cleſiæ ſuæ id fieri expediat, & ad ſuam per-
tineat gloriam: vt ſi negligens in eo fuer[it]
magiſtratus, magnas Deo ſit daturus pœ-
nas: at ſi non vult Deus in eos animadver-
ti, certum eſt etiam ei ſatis magnam con-
ſtare cauſam, quamobrem nolit, vt impune
magiſtratus contra ejus voluntatem factu-
rus non ſit. Ergo diligens danda opera eſt,
vt quæ ſit Dei voluntas, non ſuo judicio
aut ingenio magiſtratus divinare velit: ſed
vt ex Dei verbo diligenter examinato
atq; excuſſo percipiat. Ac cum conſtet, ja[m]
zizaniorum involucro hæreticos ſignifica-
ri, niſi quid aliud eſſet additum, quàm
quòd vetarentur occidi hæretici: vera, &
ad communem loquendi vſum accommo-
data interpretandi ratio haud obſcure
poſceret: vt intelligeretur lex (ſic enim
liceat

liceat patrisfamiliâs interdictum appellare) hæreticos occidi vetare, quatenus essent hæretici: sive ob id quòd essent hæretici. Quemadmodum si lex vetet furem occidi, vetare intelligatur eum occidi ob commissum furtum. Quòd si quis præterquàm quòd esset hæreticus, contra magistratus interdictum docere veller, non viderentur eum tueri legis verba: tanquam si quis cum furto homicidium conjungeret, non eum liberaret à supplicio lex quæ furem occidi vetaret. Sed addita est ratio & causa, quamobrem nolit paterfamiliâs evelli zizania: videlicet, ne cum zizaniis evelleretur & triticum, hoc est, ne cum hæreticis occiderentur & qui hæretici non essent, sed Dei filii, Oportet igitur ex hac ratione certam legis venari interpretationem, Erroris autem periculum in eo situm esse putant plerique: quòd qui hodie sit hæreticus, olim, si vixerit, possit resipiscere: eaque de causa interdici ne occidantur, cui quidem sententiæ prudenter admodum occurrere mihi videntur ii qui dicunt, si ejusmodi resipiscentiæ habenda ratio fuisset, tam fuisse habendam in veteri lege in seductores, & divini cultus desertores lata, quàm in hac nova lege. Cumque in illa non fuerit habita, ne in hac qui-

dem habitam fuisse, credendum esse. Acc-
dit, quòd qui hodie sit hæreticus: si sit
Dei electorum numero, occidi non po-
quin ei patefiat antè quicquid ad salu-
cognitu necessarium fuerit: si non sit, r
piscentiæ spes cesset. Vt hæc quidem
nimè idonea videatur causa: quamob
hæretico parcendum sit. Ac nisi resipisc-
tiæ habita fuit ratio, non est aliud em
periculum, quàm quòd magistratus
quando pro hæretico habiturus sit eum
non sit: sive quia non is malè sentiat,
magistratus: sive quia error haud sit ta
vt quis ideo pro hæretico sit haben
Quòd si huc respexit paterfamiliâs, i
Dominus, profectò definitè declar
magistratus non esse idoneos dogma
judices: interdixitq; illis talis jurisdic
nis vsu omni. Sin aliquis adhuc cont
resipiscentiæ habitam fuisse rationem, t
men non ob id evicerit istius alterius c
ris habitam rationem non fuisse. Lex v
occidi hæreticos, ne cum hæreticis o
dantur qui non sint hæretici. Quacun
igitur ratione fieri possit, vt alius pro
occidatur, ea ratio ad legem pertinere
cenda est, generaliter atq; indistinct
loquitur. Qui igitur id sibi sumet, v
stinguere velit, nisi ei certa, quamobrem

fac

faciat, constet ratio: potius divinare, quàm exponere videatur. Id quod carere temeritatis vitio non potest: cum generaliter (inquam) atque indistinctè lex loquatur, nisi certa obstet ratio: generaliter & indistinctè est intelligenda. Qui temerè suo arbitratu distinctionibus excogitandis sibi indulserit, is non interpretari, sed subtili quodam cavillandi genere eludere legis verba velle dicendus erit. Quibus ex rebus efficitur, vt sive resipiscentiæ habita ratio fuit, sive minus: ejus quidem erroris quo magistratus aliquando pro hæretico sit occisurus, qui non sit hæreticus, omnino habita esse videatur: atque ita, vt hæc quidem judiciorum genera ad magistratum non pertineant, neque ad vllos homines, sed ad solum Dei filium qui in *novissimo demum die per Angelos suos separaturus sit à tritico zizania, eaq; in ignem coniecturus.* Quod si magistratus idoneus judex non est ad discernendum inter eum qui sit hæreticus, vt occideret possit: & eum qui non sit, vt parceret: quî poterit idoneus esse ad discernendum inter causam quæ hæreticum faciat, hoc est hæreticum dogma, vt doceri constituta pœna illud vetet, & eam quę non sit idonea causa? Quid est enim hæreticum cognoscere, nisi causam quæ hæreti-

cum faciat, cognoscere? Quid errare in cognoscendo hæretico: nisi errare in cognoscendis causis propter quas habendi sint pro hæreticis? sed introspiciamus tamen paulo penitius. Certè enim apparet ex patrisfamilias verbis, quòd interdixerit servis, ne zizania colligerent: id eum non zizaniorum gratia fecisse, verùm frumenti ejus quod per errorem pro zizanio accipi posset. Voluit enim (vt apertè loquamur) verbis hæreticis parci: vt verorum Dei servorum saluti consuleret, negavit piis ac prudentibus magistratibus in veros hæreticos animadvertendi potestatem, ne eorum exemplo impii atque imprudentes in pios abuterentur Dei servos. Cum igitur lex ista piorum Dei servorum gratia sit lata, ne aliquando perverso judicio quasi hæretici mortis pœna multarentur: cavendum est, ne talis admittatur interpretatio: vt cum videatur sibi magistratus legi parere, tamen legislator finem cujus gratia legem tulit, non adipiscatur. Atqui si legem ita interpretetur magistratus, vt hæreticis quidem qui suas hæreses sibi habuerint, neque aliis eas persuadere conati fuerint, parcendum putet: sed mortis pœnam se posse arbitretur constituere, si docere alios voluerint: eritne sic consultum piorum

virorum incolumitati? Non vtiq; ejusmodi enim magistratuum edicta, quotiescunque veritas hæreseos nomen consequuta fuerit, Dei servos de medio tollent: nam cui patefacta à Deo veritas fuerit, ei acceptum talentum in terra defodere non licet: hoc est, non licet eam silentio dissimulare. Sed vult eam Deus coram hominibus agnosci: vult patefieri. Non potest igitur contingere, vt bonum ac fidelem aliquem Dei servum magistratus pro hæretico habeat: quin idem, quæcunque sit pœna constituta, quæ hæresis videtur magistratui, conaturus sit quibuslibet eam persuadere. Itaque fiet vt cum talium gratia fuerit lex lata, nullis profutura sit minus, quã illis. Sequitur ergo vt interpretatio illa legislatoris menti consentanea esse nullo modo possit: quinimmò ei repugnet maximè. Neq; verò nullum ob id volo pii magistratus in Christi regno esse officium, multa sunt alia quæ facere & possit, & debeat: vt, punire irreverentes in Deum voces: animadvertere in eos qui deserere vniversam Christianam religionem, quique authores esse cuiquam, vt eam desereret, ausi fuerint. Si qui instituti fuerint externi cultus, aut erecta simulachra, ea tollere, avertere à piorum cervicibus impiorum

vim, atque injurias: publicam tueri tranquillitatem: & si quid aliud est ejusmodi. Cæterùm vt se controversiarum judices constituant eorum, qui se Dei verbi subjiciunt authoritati, ejusq; vtuntur testimoniis: vtq; vi interposita hæc dogmata doceri jubeant, illa vetent, videant etiam atq; etiam quid sibi sumunt, & quantum sibi permittant. Sunt quibus quiescente gladio, protinus de religione omni actum fore videatur: magna verò fiat Domino injuria si eum dormire suspicemur: neq; sui populi vllam eum curam tangere, vel sine gladio Evangelium eum suum conservare non posse, quasi verbi nulla esset vis: verùm Christianis omnis in ferro posita spes esse videatur. Nam si postquam occupassent omnia satanæ præstigia, ipseq; satanas rerum esset potitus: tamen verbi Dei tanta vis fuit, vt potuerit satanam de fortissimo munitissimoq; suo regno deturbare: itane verò defendendo Christi regno ab hebetatis, confractisq; jam satanæ jaculis nulla vis fuerit, nullum robur? Bono simus animo: non dormit Dominus, sed vigilat. Si in illo nostra posita sit spes omnis, si verbo pugnaverimus: sed ejus afflati spiritu (qui assiduis impetrandus est precibus) diligenter prudenterq, vitatis satanæ dolis iis de

quibus

quibus adhuc diximus: næ, quod ab hære-ticis timeamus, nihil fuerit congrediatur aute cum imposturis veritas ac tandem superior evadat, necesse fuerit. Proinde si quotidie sint qui novas moveant quæsti-ones, novas ferant lites, pastoribus obla-trent, negotium faciant: veniat aliquando illud in mentem cogitare: Quid sibi vult hic satanas? Evangelicam scilicet oppugna-tum venit veritatem: sed hoc ne autem so-lum? Quid si & hoc quidem agit, & aliud forte quiddam adhuc maius? Vt videlicet nouæ (ac tua quidem opera) fundamen-ta iaciat tyrannidis, quam aliquando in pi-os Dei seruos exerceat: ipsumq; prorsus de-leat Evangelium, factus demum rerum Dominus? Age igitur, quid tu hic qui stu-dium honoris Dei iactas? Qui te Evangeli-cam veritatem tanti facere prætefers? Qui totus ecclesiæ commodis mancipatus vi-deri vis? Quid (inquam) tu hic facies? Ibis scilicet, ac tuas cum satana coniunges vires? Tuam ei locabis operam? Instrumenta, lapi-des, cæmenta suppeditabis? Communis tibi cum satanæ mancipijs erit sudor? Ita-ne vero, vt vnius momenti declines mo-lestias, adiutor iaciendis tanti mali funda-mentis fueris? Quid si id etiã agit, vt à qui-bus armis sibi maxime timet: ea tibi è mani

bus

bus extorqueat, & ad ea provocet quæ nihil formidat: immo verò quæ plane contemnit? Certè autem ferrum atq; id genus terriculamenra ille ne pili quidem facit: nihil est autem quod timeat magis, cuiq; resistere minus possit, quam Dei verbum. At vero, si semel illud obtinuerint pastores, vt quisquis mutire quid ausus fuerit, protinus sit accersendus carnifex, qui solo gladio omnes soluat nodos: quod deinceps magnum sit divinarum literarum studium? certe non magnopere sibi opus esse intelligant. Poterunt enim quicquid somniauerint misero popello obtrudere & suum nihilominus tueri dignitatis locum. Væ nobis, væ nostris posteris: si hoc quo vno & pugnare nobis licet, & vincere semper possumus, abiecerimus telum, actum sit. At enim (inquies) quorundam adeo importuna, adeoq; intolerabilis est cum impudentia, tum rixandi libido, vt necesse sit alijs quam solius verbi armis coerceri. Vis dicam quid istud sit? profecto non aliud, quam si dicat miles quispiam, & vero is miles quim militari virtute antecedere sibi omnes videatur, adeo gnaviter, adeo strenue suum pugnare hostem, vt abjicere sibi hastam necesse sit, eique obtemperare. O egregium militem: quid enim aliud faceret

Certe telum vnum vnicumq; confodiendis hæresibus, Dei verbum.

satanas: quam vt egregie perditos summitteret homines, qui Dei servos irritarent, & improbissime quidem irritarent? Ergone, quia illi strenue satanæ rem agunt: nos quod maximè volebat satanas, fecerimus? Illud, inquam, maximè agit satanas, vt nobis hoc verbi telum extorqueat: nosque alio muniti armorum genere quod ipse contemptui habeat, in certamen descendamus. Ergone quia ille maximo id conatu enititur, qua pertinacissime pugnat, quia maximè idoneos suo consilio exequendo summittit milites, obtemperandum ei est: vt abiectis ijs armis quibus vincere solis possumus, ea arripiamus quibus succumbere protenus nos oporteat, quæque in nostrum protinus iugulum convertenda sint? Quin protinus hoc verbi Dei telum mordicus teneamus: hoc vno pugnemus: hoc vno conemur & satanam ipsum, & omnes eius emissarios iugulare: demus autem operam, vt & feriendi hoc telo, & ictus repellendi commodissimas quasque discamus rationes: qua quidem de re satis multis supra egisse videmur.

Sed cum alienum sit à magistratus officio: vt se dogmatum iudicem faciat, vimq; adhibeat: tum vero alienum sit maxime: si alieno arbitratu vim adhibuerit. Veluti si,

Non sit magister. Minister alienæ libidinis, seu furoris.

si, cum certis hominibus religionis curam permiserit: in quoscunque illi suaserint, gladium stringere sit paratus: aut eosdem ipsos etiam ad id armaverit. Quàm autem probatutus sit suum factum regum regi in die illa, impijs quidem summi terroris, at delectis summæ iucunditati plena, hinc perpenditur: si ipse rex, cum esses peregre profecturus, regni, familiæ, rerumq; tuarum omnium curam commisisses alicuius servi fidei: isque in quibus positum esset regium decus, dignitas fortunæq; omnes, ea alijs deligasset servis, qualibuscunq; illis quidem, sed præsertim eiusmodi, vt qua essent sapientia fideq; exploratum non haberet: ipse interim rerum levissimarum quarumque curam sibi delegisset: cumq; venissent summa illa in discrimen, ipse nihilominus in suo perseverasset instituto, domum vbi redisses, atque hæc cognovisses, tibi ne probari illius servi factum posset? Etenim vt salva invenisses omnia, non eum propemodum eodem haberes loco: ac si adversa omnia contigissent? Quid verò si indigna, maximeq; indecora aliqua accepta clades fuisset? Quo supplicio dignum eum servum iudicares? At vero Dei ecclesia non ne Dei est regnum, patrimonium, deliciæq; omnes? An non in eius do-
ctrinæ

ctrinæ puritate, atque ad eius præſcriptum inſtituto cultu omnis eius decor, dignitaſque eſt poſita? Quid habet autem vniverſa regni adminiſtratio, quod, ſi hiſce cum rebus conferatur, non leviſſimum ſit quiddam, nulliuſq; precij? Age igitur, qui agnoſcere poſſis rectè de religione ſentire quenquam vt tuum ei tuto committas credasq; gladium, niſi ipſe ante, quid ſentiendum ſit, diceris? Sin autem res tantas eorum commiſeris, tum fidei, tum iudicio quos non (quod dicitur) intus & in cute noveris: immo vero ſi qualibuſcunque commiſeris: ipſeq; alias res egeris: qualem adminiſtrationis tuæ rationem redditurus es? Præſertim ſi te dormitante, tantaſque res nihil curante, & pia doctrina pro impia oppreſſa fuerit, & impia pro pia ſtabilita: proptereaq; ſequuta ſit & multorum piorum cædes, & innumerabilis populi perditio? Quem populum tanti fecerit Dei filius, vt pro eo ſervando ſuam non dubitaverit vitam impendere? Quam in te futuram judicij ſeveritatem putas. Equidem ita ſentio: Quicquid Dei gloriam vllo modo attingat, ſiue coercenda ſit hæreticorum in ſpargendis pernicioſis erroribus licentia, ſiue quidvis aliud (quantum videlicet aut poſtulare, aut permittere muneris tui ratio vide-

videatur) id ſine maximo pretermitti crimine non poſſe: veruntamen culpam infinitis maiorem fore partibus, ſi aliena in eo vti malueris ſcientia, quam vt quid fiat ipſemet intelligas, ſumma omnia facere, quod ſi aſſequi non poſſis, multo minus fore periculi, ſi nullam potius interpoſueris neque per te, neque per alios authoritatem tuam. Quo autem illuſtriori moneri exemplo potuiſſent magiſtratus, ne cuiuſquam fiderent iudicio, quam quod ipſe Dei filius per huiuſmodi ignaviam iniquiſſimorum hoſtium ſuorum non tam iudicio, quam libidini permiſſus fuerit? *Accipite* (inquit Pilatus) *eum vos, atq; vt veſtra lege cautum eſt, ita eum iudicate.* Caue autem ita cogites: Nunc in clariſſima Evangelij verſamur luce: nunc ſanctiſſimi ſunt paſtores: nunc in tuto ſunt omnia. Quid? An etiam ſatanam ſtertere arbitremur? Non enim quicquam moliri? Vt novi alicuius regni fundamenta iaciat? Vt novas erigat tyrannides? Nova pariat monſtra? Notum eſt autem illud: parvus error in principio, fit maximus in fine. Cumq; maximi hæc omnia ſint momenti, quicquid occurrat, magiſtratum equidem hortaret: vt ab eo ardentiſſimis precibus peteret conſilium, qui fallere poſſit nunquam: nihil autem

non constitueret neque in illam: nisi exploratum haberet se recte facere. Quod si tandem in ea consistat sententia, vt putet se edictis præscribere posse quæ dogmata docenda sint, quæue non sint: saltem cauendum est etiam atque etiam: ne hic quicquam lucretur satanas: dum autem nimis procul ab hæretici sententia magistratus suam ponit, inciditq; in Scyllam, cupiens vitare Charybdim: aut quid ei permittit quod non oportuit: aut verbis loquendive formis vtitur, quæ, cum nihil minus velit, tamen novum aliquod invehant dogma: aut quod ex divinis literis quasi necessaria consequutione colligerit, forte non satis recte, pro sententia, à qua dissentire non liceat, esse velit. Quo minus autem eiusmodi errorē incurrat vllum, exploret quam compertum quidq; habeat ijs rationibus quæ supra sunt à nobis expositæ. Ac præterea optima nobis illa cautio videtur, vt quicquid ponatur tanquam cum divinis literis consentiens, eisdem etiam verbis ac loquendi formis quibus Dei spiritus ijs in literis est vsus, exprimatur. Alioqui fieri vix possit, quin aliquid de suo humanum intrudat ingenium: quod si accidat, propemodum immedicabilis sit error: cavendum est etiam, ne aliud narretur

tur hæreticus tenere, prohibeaturq; doce-
re, quam quod tenet, docetq; ad ea vitanda
incommoda quæ supra commemorata à
nobis sint.

Illud profecto, quin omni prorsus care-
at ratione, assequi nunquam potui: quod
qui falsum quid, impiumq; docuisse vide-
tur, vt palinodiam canat adigendum pu-
tent, proposita (si faciat) impunitate. Quor-
sum id quæso? Quæ vtilitas fuerit: si decli-
nandi supplicij causa reluctante conscien-
tia, suam hæreticus retractaverit sententi-
am? Illud vnum prætexi potest: quod qui
eodem tenentur errore, ac forte latent, e-
ius exemplo idem facturi cum animis suis
videantur: erroremq; abiecturi, quin eti-
am alius alij vt idem faciant, authores fu-
turi. Levissimè vero impressam eam per-
suasionem esse oporteat, quæ tam facile e-
velli possit. Quid? nulla ne subeat suspicio,
vitandi supplicij causa non ex animo fa-
ctam retractationem? Non hinc potius in-
vidiam accesserit plurimum, si videatur
magistratus non corpus tantum occidere,
sed etiam in animi machinari perniciem?
Itane autem inermes ad debellandos erro-
res simus, vt ponendum nobis sit in men-
dacio, in fictis præ metu retractationibus
præsidium? Sed dicat aliquis: Minimè

ni hoc agimus, vt qualemcunque extorqueamus palinodian: sed vt hæreticus errorem non tam ore quam etiam corde agnoscat: Præclarè id quidem: si modo impetrare possis. Verum quid sibi volunt hîc siue minæ, siue blandimenta? Nam hæc quidem ad voluntatem expugnandam valere aliquid possint. Sed cum intellectu res est: ille neque minis, neque blandimentis mutatur. Efficere hæc non possunt, vt quod verum ante videbatur, postea videatur falsum, ne si mutare quidem sententiam vehementer cupiat. Quod si tuis fortè auribus novum mirumque sit: haud multis tecum egero argumentis. Tu censes videlicet hominem, quum vult, nulla noua oblata ratione, quæ ei aliter rem se habere, atque persuasus fuerat, videri faciat, sententiam mutare posse: ego nego. Experire igitur ipse tecum, possis necne in hoc ipso ad minimum tempus abs tua abduci sententia: vt mecum credas non posse hominem, quum vult, sententiam mutare: absque dubio enim intelliges te id facere non posse. Verum cave imaginationem pro persuasione hîc accipias, nam quominus imaginatione fingas quicquid volueris, nihil impedit. Illud etiam quæso expendet, si quid fortè vereare: veluti ne parum bene cadat

quid, ne contingat quod minime velles: protereaque id te vehementer sollicitum habeat, vt ne capere qnidem somnum possis: mutato tibi in eo opinionem, vt bene speres, ac sic sublata ægritudo fuerit. O facile promptumque ad levandam hominis ægritudinum partem maximam in vita, remedium: ô breuem etiam philosophiam: si quicquid timuerit homo eventurum mali, credere possit (si modo velit) non eventurum: quicquid eum male habeat, propterea quod videatur malum (cum persæpe insit quidem re vera mali quicquam) persuadere sibi possit, quum vult, non esse malum. Verum experientia horum quicquam fieri negat posse. Quod si non potest, hæreticus ne, si velit quidem errorem, nisi cogat ratio, abijcere: quid estis misero vt mentiatur, Deumq; in eo magis ac magis offendat; molesti? Negari profectò non potest, quin satanæ hoc fuerit inventum, qui suppliciorum metu Dei servos renunciare Christo cogeret. Vt mirer, non id vidisse quosdam alioqui minimè ineptos. Quid præstaret autem, si exploratum sit, alioqui morte plectendum esse quempiam religionis causa, siue recantaret, siue minus, lege agere: neque eum vel vno verbulo ad recantandum invitare, nisi vt lucri fieret.

Quod

quod tamen ipsum non minis, aut blandimentis, aut vlla spe proposita: sed testimoniorum demonstrationumq; efficacia faciendum esset.

Sed in eo maximè necessaria est magistratus authoritas, ne immodestiam, maledicendique libidinem in quoquam, quisquis ille sit, impunitam sinat. Si probrum audire aliquis debeat, audiat vbi respondere liceat, & iudicio defendere. Cæterum tuta sit à cuiusuis tum lingua, tum stylo alterius vita, nomenque. Si controversiæ de religione sint, testimonijs argumentisque certetur vtrinque sed quicquid ad se mutuo lacessendum pertinet, videant etiam atque etiam magistratus, vt ab eo constitutæ pœnæ metu abstineant. Id si fecerint, & vehementer tranquillam reddiderint ecclesiam, & amplissimam apud cordatos omnes laudem consequentur. Atque hactenus quidem de ea sententiæ mutatione, quæ in religionis doctrina fieri animadvertitur, dictum sit. Qua in mutatione, qui errores sunt amplexi animaduertunt illi quidem se sententiam mutasse: verum meliorem in partem eam se mutasse arbitrantur: tantum adversarij deteriorem in partem fuisse factam intelligunt. Nunc quo pacto fiat, vt adulteretur doctrina, nobis

bis non animadvertentibus: & qua ratio
id ne fiat, cavendum ſit, dicemus.

SATANÆ STRATA- GEMATVM

LIBER QVARTVS.

Vòd cum depravetur doctrin mutatio tamen fieri videa nulla, plures ſunt cauſæ: qu rum alias ipſa in doctrina telligas: alias in mutatio quæ fit modo. Nonnullę eos reſpiciunt q docent nonnullæ eos qui docentur. In do ctrina hæc mihi videntur eſſe: primu quod ſit quaſi plurimorum diſſimiliu granorum accervus quidam vt muta per partes eaſque minutiſſimas fieri poſſ Quemadmodum enim, ſi ex magno acer quopiam aliquot quotidie grana aufer alijs eorum loco reſtitutis: manere accerv idem videatur, cum tamen paulatim m tetur, incipiatq; eſſe alius ita, cum relig nis doctrina ex plurimis conſtet diſſim mis ſententiis, quanquam conſentaneis, demq; tendentibus: modo hac, modo depravata, commutataq; ipſum doctri

(vt ita dicam) corpus, eandem illud qui-
dem retinere videatur speciem: sed tamen
omnino idem non manserit, partim enim
istum fuerit aliud. Immo vero vna sola
sententia tanti esse possit, vt ea depravata
et mutata, tametsi haud ita videatur, ta-
men cum eius sententiæ depravatione do-
ctrinæ omnis sit coniuncta depravatio.
Quia videlicet absque illa sententia, reli-
quæ doctrinæ omnis nullus sit fructus,
nullum precium. Atque eiusmodi quidem
illa est sententia, quod *solo Christi sangui-
ne pro nobis fuso, eiusq; sacrificio pro salu-
te nostra in cruce oblato, nostra omnia expi-
ata fuerint crimina.* Quã sententiam si ita
commutaueris, vt dicas: crimina nostra e-
lui nostrorum bonorum operum meritis,
aut vllis sanctorum suffragijs, ex Christiana
doctrina prorsus Antichristianam feceris.
Neque vero propterea quod ex multis dis-
similibusq; sententijs constet doctrina, oc-
cultæ mutationi obnoxia est, quatenus so-
lum ita depravari, commutariq; sententiæ
ipsæ possint, sed etiam quatenus possunt
aliæ addi, aliæ subtrahi. Non dico autem,
huiusmodi depravationem ita fieri occul-
tè posse, vt etiam sacri corrumpantur libri.
Id enim si fieret, latere dolus non posset:
verum ita, vt tũ in sermonibus tum in scrip

tionibus falsæ vsurpentur sententiæ pro veris & pro sinceris depravatæ. Quo porro maior acervus fuerit, eo etiam minus promptum sit, si mutatio contingat, eam animadvertere. Quapropter plurimum ad eam occultationem facit doctrinæ amplificatio: atque amplificatur quidem, dum variè tractatur, dum multis ac varijs extenditur quæstionibus quæ pullulant aliæ ex alijs, propaganturque in infinitum. Cuius mali causa est nimia hominum curiositas, temeritas, arrogantia & ambitio, quibus morbis dementati quicquid somniamus literis mandare volumus. Immo vero si desit quod scribamus, aliena retexímus, ac de novo contexímus: malumusq; actum agere, quam videri nihil agere. Sed illud ad tegendam depravationem plurimum adiuvat: si, quæ pro sinceris sententijs falsæ reponuntur, cum re sint multo aliæ, in speciem tamen eædem videantur. Quod pluribus potest rationibus accedere. Ac prima quidem est, quum vera quæpiam sententia in divinis literis verbis fuerit comprehensa, quæ plures admittant interpretationes, minimè tamen veras omnes: aliaque conflata fuerit quæ verbis illis perperam acceptis sit consentanea: ita enim cum multo aliud dicatur: idem tamen dici videatur,

Causæ mutationis illius partim in doctrina ipsa, partim in mutationis modo quæ pauiatim sensimq; fit sine sensu.

videatur, neque mutatio vlla fieri. Huc autem pertinent, si figuratus sit sermo: vt aliud dicatur, aliud dici videatur, accipiatur autem quod dici videtur: atque id quidem fieret, si, cum scriptum sit, *Si oculus tuus offendiculo tibi fuerit, erue eum, & proijcere*, ita dicatur, si homini peccandi occasio sit videndi sensus, eruat sibi oculos, atq; omnino cæcus, atque ita peccandi ab se occasionem amoueat. Videntur enim verba illa hanc exprimere sententiam, cum tamen multo sit diversa: illud enim volunt. Quicquid sit quod in Evangelij via tuos vel retardet, vel impediat progressus: amoue id abs te quamprimum. præstat enim eo carere, quam ab eiusmodi cursu avocatum regni coelorum iacturam facere, atq; sempiternis addici cruciatibus. Eodem pertinet: si, cum eadem sit sententia quam verba exprimunt: perinde tamen exponantur, atque si aliud vellent. Quod fit de verbis illis: *Ito, ac te ostendito sacerdoti*: ex quibus illa sumpta est sententia, qua jubetur quilibet sacerdoti sua enarrare delicta. Altera est ratio, quum in vera sententia aliquid intelligitur (siue exprimatur, siue minus) ac falsa ita exprimitur, vt ei locus non relinquatur. Estque aut exceptio, aut conditio, aut circumstantia, aut ex-

explanatio quælibet: aut additur aliquid, aut ponitur siue conditio, siue expositio quæ non convenit. Conditionem aut exceptionem omnino habent Apostoli verba illa: *Ne erretis, neque scortatores, neque idolorum cultores, &c. Regnum Cœlorum adipiscentur*, intelligenda est enim conditio, nisi resipuerint. Quod si quis ita diceret, impudicitiæ crimen nunquam condonatur, verbis quidem illis consentanea poneret, verum sententia esset multo alia. In expositione opus habent Salomonis verba illa. *Eadem est hominum & brutorum conditio*, vt hæc moriuntur, ita & illi: perinde vtraque respirant, neque quicquam præstat homo brutis. Estque expositio quam intelligi oportet quad quantum assequi humano iudicio licet, ita sit, non autem omnino. Qua exclusa expositione, si quis Salomonis verba vsurpet, religionem omnem ipsis à fundamentis euersurus sit. Veræ sententiæ illi addunt, qui pronunciant eos vitam æternam consequuturos: qui credent condonata sibi peccata propter Christum, si modo peccata sua singillatim sacerdoti recensuerint, absolutionemque ab eo obtinuerint. Mutat aliquid ex vera sententia, qui dicit sanctam esse legem propterea quod eius cognitio sanctum

homi-

minem efficiat. Non enim ideo sancta ... sed propterea quòd hominem de suis ... ribus desperare faciat, & ad Christum v... eam salutis spem perducat, quodque insuper quæ placeant Deo, quæve displiceant, monstret: quo eum non nostris inventis institutisq;, sed ad ejus præscriptum colamus. Alia deniq; ratio est, quum ex vera quapiam sententia perperam falsa elicitur, deinde autem ejus sententiæ loco vnde fu... ducta, consecutione vtuntur. Ita cum Romanus pontifex illis ex verbis: *Quicquid in terra ligaveris, & in cælo ligatum erit, & quicquid in terra solveris, solutum & in cælo erit*: hanc coegerit sententiam, qua po...it se posse novas leges condere, novaque constituere doctrinæ capita (fidei articulos vocant) hominesq; tum ad illas servandas, tum ad hæc credenda adigere: consecutionem eam, tanquam sententiam divinitùs traditam vsurpat. Sed falsarum consequutionum quoddam est genus mirè occultum, quippe quæ partim ex sumptionibus ducantur, quæ neque exprimuntur, neque fortè cogitatione comprehenduntur: sed vt si ex maximè certis conspicuisque emanarent, ita citra vllam admittuatur controversiam. Quod accidit de ea quæ modò commemorata est consequutione

quutione. Vt enim efficiatur Petro leges condendi permissam fuisse potestatem, oportet ligandi verbo idem significari, quod leges condendi. Sic enim rectè colligas: ligare est leges condere: Petro ligandi permissa est potestas: igitur & leges condendi. Atque eodem etiam modo colligere liceat: solvere, est leges abrogare: Petro autem tributa est solvendi potestas, igitur & leges abrogandi. Cumq; dictum sit, Quicquid ligaveris: & quicquid solveris: consequens erit vt licuerit Petro quascunque leges tum condere tum abrogare, vel si Decalogum abrogare in animum induxisset. Deinde vt id juris ad Romanum pertinere pontificem efficiatur, illud sumendum erat: Quodcunque jus Petro tributum est, idem Romano pontifici tributum est: cum igitur Petro quascunque leges & condendi & abrogandi jus tributum sit, idem Romano pontifici est tributum. Atqui hæc conclusio collecta est, mentione nulla facta sumptionum illarum, quòd ligare ac solvere, sit leges tum condere tum abrogare, & quòd quicquid juris Petro tributnm est, idem ad Romanum pontificem pertineat. Neq; sanè sit cujusvis, quid consequutionibus cogendis prætermittatur, silentioq; tanquam exploratum aliquid involvatur, cum tamen minimè

mè verum sit, animadvertere. Obscuri- ... etiam verarum sententiarum contin- ... ,vt si qua fiat mutatio, ea deprehendi ... non possit? intelligere quivis sua ... possit. Contingitque Christianæ ... doctrinæ obscuritas primùm ex eo, quòd quæ spiritus sunt tractet: propterea q; sine spiritu intelligi non possint. Cujus si sit in- ... etiam si magna fiat doctrinæ depra- ... haud tamen agnoscatur. Accedit de- inde alia obscuritatis causa: quòd, cum a- liis linguis fuerit tradita, aliis in quas mag- na ex parte parum commodè sit translata, addiscere eam nobis opus sit: ac tametsi ad eas linguas discendum se cótulerit quis, Hebraicam dico, & Græcam, cum tamen eæ amplius in vllius populi vsu non vivant sed in solis jaceant literis, ac libris, nunquã eas tam plenè assequatur, quin eum pro- pria multorum vocabulorum, locutionum- que vis, multiplexq; vsus lateat: quæ tamen obscuritas tanta non est, quin si aliquid ad- sit spiritus, ea saltem quæ ad salutem cogni- tu necessaria sunt, intelligi facilè possint. Ac de causis quæ in doctrina intelliguntur cum dictum sit, de modo quo fit mutatio, dicendum est.

Causæ mutationis illius partim in doctrina ipsa, partim in mutationis modo quæ paulatim, sensimq; fit sine sensu.

Quo minus igitur conspicua sit, quæ fit mutatio, illam habet modus occultationis

causam

causam,quòd mutatio paulatim fiat. Etenim si, quòd modò dicebamus, ex magno quopiam granorum aceruo aliquot quotidie grana auferrentur, aliaque totidem eorum in locum substituerentur, atque in acervo confunderentur, quis posset commutationem eam agnoscere? Quis etiam notaverit,quantum quotidie accedat ad proceritatem puero cuipiam? Aut quantum quotidie senescat homo? At idem omnino in doctrinæ mutatione accidit. Si quidem hic hodie, si non aliud, generale aliquod excogitabit nomen, cui res aliquot,quarum communis sit vel natura, vel ratio subjiciat,postea idem nomen ad res transferetur admodum dissimiles: itaq; fiet,vt priorum illarum obscuretur notio, ratioque: quod fecerunt,qui sacram ablutionem,ac Domini cœnam, Sacramenta cœ- cœperunt appellare. Quid enim hîc mali vel suspicari aliquis potuisset? Sed post aliquod tempus fuerunt,qui,cum quemlibet sacrum sanctumve ritum Sacramenti nomine putarent appellari, cœperunt vocabulum illud etiam ad manuum impositioné, ad matrimonium, pœnitentiam, confirmationem, & extremam vnctionem transferre quo factum est: vt cum ablutio ac cœna commune cum rebus admodum diversis

adeptæ

deptæ nomen eſſent, earum obſcurata ſit ntio. Manſit enim cum generali nomine generalis etiam & communis cum iis rebus notio: quæ propria erat, quemque nunquam non verſari ante oculos oportebat, ea in oblivionem venit. Inde etiam factum eſt, vt, quam conſtabat obliuionem, ac cœnam à Domino fuiſſe inſtitutas, tam crederentur vulgo ab eodem inſtituta fuiſſe omnia quæ dicerentur ſacramenta. Tandem cœptæ ſunt ablui etiam campanæ: (quas vocant) quod quid aliud fuit, quam occaſionem præbere imperitæ plebi cogitandi, tantundem eſſe in hominis ablutione, quantum in campanæ intelligerent: atque ita ablutionis peccatorum memoria, quam ablutionem Chriſti ſanguine factam fuiſſe, ea quæ aqua fit, ſignificat, tolleretur? Illud autem multum adfert ad tegendum dolum, ſi coloratus adſit prætextus: vt non innovare aliquid, ſed accepta inſtituta infirmiore obſervatione cuſtodire velle videantur. Quare cum primi Chriſtiani, aut potius qui primis ſucceſſerunt, de priſtino pietatis ardore non parum remiſiſſent (quod ferè fit, ceſſante afflictionum exercitio) ideoque non iam adeo frequentes in panis fractione eſſent: fuit fortè qui conſultum putaverit, ſi ſaltem ſacerdos

ſæpius

ſæpius multis aſtantibus eum panem ac vinum ipſe ſumeret, atque ita mortis Domini memoriam celebraret: idem enim propemodum futurum, ac ſi aſtantes omnes participaſſent. In quo ſanè innovatio eſſe nulla videri poterat: quin potius aliud videbatur nihil, quàm ne maximè ſalutare Domini inſtitutum deſuetudine obſoleſceret, proſpicere. Quod cum in conſuetudinem abiiſſet, propterea quod id totum in ejus ſacrificii commemorationem fieret, quod pro nobis Dominus in cruce obtuliſſet, nec deeſſet jam ſacerdotis nomen: occaſionem id alicui præbuit rei ſignificatæ nomen ad ſignificantem transferendi: vt eam actionem non iam ſacrificii commemorationem, ſed ſacrificium appellaret. Poſtmodùm vt ſacrificii nomen res obtinuerit, ita pro ſacrificio haberi cœptam, quis miretur? Ita cum quotidie innovatum aliquid ſit, quia tamen minima erat quæ quoque tempore fiebat mutatio, neque vnquam ſpecioſiſſimus aliquis fucus deerat, animadverti non poterat; vt tandem ſimpliciſſimum Domini inſtitutum fractionis panis in auguſtiſſimum operoſiſſimumque illud Miſſæ opus mira quadam metamorphoſi converſum ſit. Idem de rebus aliis omnibus accidiſſe, quiſquis attentius inſpexerit

præterit, facilè inveniat. In iis qui docent, siquid depravent, quominus id appareat, illud præcipuè facit, si in magna sint pietatis, sanctitatis eruditionisque opinione, & si credantur erga receptam doctrinam optimè affecti. Eiusmodi autem opinionem quilibet assequitur, aut dato sui egregio aliquo specimine, aut testimonio quopiam eorum qui sint ipsi optima in opinione, aut quasi hæreditatio quodam jure. Bonū sui specimen dat, qui acutè copioseque divinis de rebus disserit, multisq; citandis è sacris literis testimoniis, neq; ineptè, multum in studiis ejusmodi versatus videtur: sed præcipuè, si iis oppugnandis dogmatibus à quibus abhorret populus, acrem sæpe se præstiterit: & si quos populus plurimi facit, eos ipse etiam se vehementer suspicere colereque præseferat. Opinionem autem afferunt probatorum hominum testimonia: quòd credantur propter eorum gravitatem prudentiamq; non nisi de iis quæ explorata habuerint, testaturi fuisse: cum tamen persæpe multis simulationibus, assentationibus, aliisque artibus nimia expugnatur bonorum virorum facilitas, vt ad eos commendandos, quorum pietatem, eruditionemq; parum cognitam habent, adducantur. Sed tamen quomodocunq; excidant

Aliquando: in iis qui docent, ob magnam eruditionis & sanctitatis famam.

cidant quibusdam testimonia: non aliter tamen fidem adhibet simplex vulgus, quam ex tripode editis. Quasi hæreditario quodam iure opinionem adipiscuntur quidem ideo, quod eorum in locum succedant quorum admodum probata cnm vita tum doctrina fuerit. Verisimile est enim, bonorum in locum non nisi bonos suffectos fuisse, itaq; transfertur probitatis eruditionisque opinio ab vno in alios: non secus atqne à patribus in filios hæreditates. Verum enimuero quemadmodum qui ab humili tenuiq; fortuna magnis laboribus ac molestijs, pariq; industria amplas sibi fortunas pepererunt, filios relinquunt partorum quidem bonorum omnium, sed non suæ industriæ ingenijq; hæredes: quippe qui inter opes nati exercendi ingenij necessitatem nullam sint experti: ita qui divina providentia ad perpurgantum ab erroribus ecclesiam nonnunquam excitantur, cum necesse sit eos magis arduisq; difficultatibus exerceri; necesse est etiam eos præstantissimis communiri virtutibus, indeq; illustres admodum fieri: qui postea secedunt rebus iam compositis, quo tempore satanas non vi amplius, sed dolis, quos illi minimè animadverterunt, bellum gerat, nulla præclara habent prudentiæ pietatisq; exercitia.

Sed

sed tametsi virtute multò impares, tamen externa quadam specie majorum suorum & locum obtinent, ita dignitatem, opinionemque sustinent: quoque longius à primis illis recesseris, ferè eò etiam minus similes illis successores videas. Cumque eadem, aut etiam major maneat autoritas, minimum autem sit pietatis, prudentiæ, eruditionis, cordatæque diligentiæ: quis non intelligat facillimè fieri posse, vt & depravent per inscitiam indies multa: & tamen propter authoritatem nemo animadvertat? Quo autem ejusmodi sufficiantur pedetentim pastores, vt ab iis majorem satanas doctrinæ corruptionem celerioremque sperare possit, maximo illi adjumento est, si cum Ecclesiasticis muneribus ea fuerint conjuncta, propter quæ admodum reddantur optanda: vt si pastores plurimi fiant, iis omnes assurgant, loco cedant: si commode vivant in magna aliqua opum affluentia: si eorum esse videatur omnium censuram agere: eos autem attingere nefas existimetur. Quis enim tali esse in statu non maximè cupiat? Quare si hujusmodi adsint illecebræ, locus aliquis, vbi vacaverit: cave putes fore vt eum optimus quisque obtineat, multò facilius qui ambiendi artibus omnes vin-

N. Crynes

cat. Vir bonus ac pius, vel ſi videatur ſibi alioqui honeſtè ambiturus totus ad Dei gloriam, non ad ſuam dignitatem aut commoda intentus: ideo tamen non ambiat, quòd in quibus vera inſit pietas, cum ii præter cæteros imbecillitatis ſuæ, quæ nunquam non magna eſt, ſibi ſint conſcii, de ſe modeſtè ſentiunt, ac propemodum neminem non ſibi præferunt. Quòd ſi tam bona adhuc ſint tempora, vt munera non ad petitores, ſed ad delectos deferantur: ne tum quidem meliorum melior ſemper fuerit conditio. Etenim homines ſimplices omnis doli, omniumq; malarum artium hoſtes cùm magis dandam ſibi operam putent, vt ſint boni, quàm vt videantur, in adipiſcenda ſanctitatis opinione ab artificioſis hominibus honorum avidis facillimè vincentur. Suas enim labeculas minus ſtudioſe tegent: magis laborabunt, vt deponant ſua vitia, quàm ne appareant, nullis artibus hominum aucupantur ſtudia. Qui ad honores animum adjecerit, ſua omnia vitia teget ſtudioſiſſimè: quæ maximè probari ab iis intellexerit qui ſe promovere poſſint, ad ea quam ſtudioſiſſimè componet ſeſe; nihilque ſimulando, diſſimulando atque aſſentando ſibi reliqui faciet, dum ſe illis probet ad amuſſim: atque hoc tecto, multoque

toq; majoris tum artificii, tan operis ambiendi genere non minus vincunt nonnunquam improbi, quàm si aperto illo vti liceret.

Supereſt vt de iis dicamus cauſis, quæ cum animadvertere, quòd mutatio in doctrina fiat, non ſinant, in iis qui docentur ſunt poſitæ. Sunt autem potiſſimum duæ: incuria, & ignorantia. Incuria magna ex parte ex eo obrepit, quòd populus ſuis nimium fidat paſtoribus: perſuaſumq; habeat, eos nullum eſſe in errorem lapſuros, ac propterea nulla magna animadverſione opus eſſe: quinimmo quod ipſi dederint accipere oportere, neq; curioſius examinare. Accedunt ad id occupationes aliæ quibus homines dant ſeſe. Latiſſimè enim patet illud, *Vbi theſaurus, ibi cor*: & illud, *Nemo poteſt duobus Dominis ſervire*. Quî fiat autem, vt poſtquam ſemel fuerit in populo magna divinarum rerum cognitio, ea quaſi evaneſcat: præter eam cauſam quæ modò dicta eſt, alias etiam nonnullas alibi enarrabimus. Illam vnam nunc quidem addemus: quòd populus ipſe in continua quadam mutatione ſit: aliis indies decedentibus, aliis ſubnaſcentibus atq; ſuccreſcentibus. Quo fit etiam, vt cum minima ſit quæ cujuſque ſit ætate mutatio, aut ob-

Aliq. eorum qui docentur incuria ſive inſcitia.

Mat. 6.

ſervare eum non poſſit : aut ſi inſpiciat, tā-
ti eam non faciat, vt propterea vllam putet
movendam litem : ſed quominus populus
mutationem vllam fieri animadvertat, ma-
ximo & illud eſt impedimento : ſi perſua-
ſum habeant homines de iis quæ religio-
nem attingunt, judicare ſe non poſſe: quaſi
non idem ſignificent in divinis literis, Eſt &
Non, aliaque verba quod in communi lo-
quendi conſuetudine, aut ſine magna tum
linguarum, tum rerum aliarum peritia in-
telligi nihil poſſit: quaſiq; ſpiritus abſque
hiſce adjumentis nulla ſit vis. Quo fit, vt
cum ne ea quidem intelligere ſe putent,
quæ tamen intelligunt quodammodo,
quæ videlicet verbis expreſſa ſunt maxi-
mè perſpicuis : tandem eò ſtupiditatis ve-
niant, vt re vera non intelligant; adeò, vt
quanquam ante oculos ſententiam habe-
ant divinitùs traditam adeò perſpicuam,
vt clarius fieri poſſit nihil : tamen, ſi ii quo-
rum omnia tribuunt authoritati, planè
contrarium aliquid dixerint, fidem illis ad-
hibituri ſint, ac ſe quod apertiſſimè vident,
non videri opinaturi. Atque hiſce quidem
rationibus accidit, vt cum doctrinæ fiat
deteriorem in partem mutatio, non animad-
advertatur. Quum porrò corrumpendæ
doctrinæ factum initium fuerit, conti-
nuò

imò necesse est ex erroribus errores nasci, atque in infinitum propagari: tantamque paulatim sibi accersunt homines caliginem Deo justissimis eos de causis obcæcante, tamq; fœdos delabuntur in errores: vt si cujus misertus Deus ei oculos aperiat, vt quibus versatus sit in tenebris videat, vix possit sibi ipse credere, ac se tam cæcis involutum aliquando fuisse erroribus persuadere. Quòd si ineptis tantum quibusdam de plebe homunculis accideret: multò esset miraculum mirandum minus. Sed peræquè accidit hominibus maxima eruditione, maximoq; rerum vsu præditis, si Scholasticorum (quos vocant) Doctorum quorundam perlegeris scripta, tantum alicubi invenias acuminis, vt mirêre. Quid? Findere eos sæpe videas tenuissimum filum multas in partes, ac pulicis anatomen conficere: mox autem adeò turpiter labi, tamque absurda ponere: vt stupere satis nequeas. proinde obtemperandum est poetæ consilio illi:

Principijs obsta: sero medicina paratur.

Est autem duplici opus cautione: videlicet ne fiat in doctrina, quum pura est, mutatio, & si qua facta fuerit, vt animadvertatur. Quæ fit autē mutatio ejusmodi, quorū est populum docere, ii omnem propemo-

dum culpam sustinent: nam si ejus ipsi sunt authores, at certè ipsis fit dormitantibus. Oportet igitur pastores doctoresque lynceis esse oculis: causasque eas, quibus fit quo minus notentur mutationes, in promptu numeratoq; habere: ac sedulò videre, ne quo impingant. Optima vero cautio puræ doctrinæ conservandæ fuerit, si curiosas omnes, inanesq; vitaverint controversias: si doctrinæ omnis scopum, prætereaq; seriem rerum omnium quæ eòdem tendunt (qua de re dictum nobis est suprà) nunquam non ante oculos habuerint: si modò res ipsas, verùmetiam verba ac loquendi formas quibus Spiritus sanctus est vsus, amaverint, alias vehementer suspectas habuerint. Non quòd velim eos nihil præter Ebraismos sonare: neq; enim plana perspicuaq; eorum esse posset oratio: sed eas loquutiones vitari velim omnes, quæ præter necessitatem Græca aut Ebraica exprimendi à nimium argutis disputatoribus excogitari solent, easq; sententias quas homines suo ingenio ex divinis colligunt testimoniis. Quod quantum referat, hujusmodi exemplo conjectare liceat. Pontificii nihil interesse putant sive dicant, ecclesiam errare non posse, sive afferant Domini verba illa, *Vbicunq; erunt*

Cautiones ad puritatē doctrinæ cōservandum.

Ipsis scripturæ verbis phrasibusq; anxie inhærendum.

duo aut tres congregati in nomine meo, in medio illorum sum. Atqui quantum intersit ex eo palam esse potest: quòd si quis intelligat ecclesiam esse Papam, Cardinales, & à Papa vnctos Episcopos: audita priore illa sententia. Quicquid illi decreverint, ratum firmumq; esse oportere, opinetur. Quòd si ipsa Domini verba potius animo intueatur: veniatq, in mentem, id genus homines nihil præter sua commoda, opes, potentiam curare: tantum abest, vt idem sit intellecturus, vt fortè cum eorum actiones, factaque probare nequeat, in spem venturus sit ex iis verbis, se cum aliquot bonis viris Deum ex animo amantibus, si convenerint, vnaq; divinam opem imploraverint, de eo quod credendum faciendumque sit, salutis adipiscendæ causa, melius constituere posse, quàm si perstiterint talibus confidere pastoribus. Atque id quidem vt verba vsurpent potius quæ divinis literis sunt comprehensa, quam vlla alia: tum præcipuè faciendum est, quum enunciatur quid vt certum exploratumque: aut quasi fidei vitæve regula: aut ex quo conficiendum aliquid sit aliud. Nam in expositionibus vt majore fortè aliquo opus fuerit licentia, ita minus est etiam periculi. Vbi enim simul veluti in conspectu sunt & Dei

verbum,& expoſitio: ibi latere non poteſt, expoſitionem hominis eſſe verbum,vt eam rejicere niſi idonea videatur,liceat. Quaq; ratione rectè caverit quis,ne fiat mutatio: eadem explorare poſſit, facta necne ſit vlla. Conferre autem debet quiſq; ætatis ſuæ doctrinam non cum alia quàm quæ extra omnem controverſiam abſque vlla fuerit macula: hoc eſt, cum Apoſtolorum doctrina. Quare & ſi ætate noſtra quaſi revixit Evangelium: non tamen ita cogitet quis, explorandum ſibi eſſe, deceſſerit, necne quid de ea puritate quam Evangelium aſſequutum hoc tempore fuerat: quinimmo videndum potius eſt etiam atque etiam, reliquane ſit labes vlla: aut, ſitne parte aliqua ad priſtinam ſuam puritatem priſtinumq; candorem non ſatis plenè reſtitutum: certoq; ſibi perſuadeas, vix te vnquam ſatis ſuperſtitioſe (vt ita dicam) verbum omne quod in divinis non ſit literis rejecturum. Nuſquam enim non vult homo Spiritu ſancto eſſe cautior ſapientiorq;, vix poteſt non de ſuo aliquid immiſcere. Itaque nunquam ſatis poteſt, quicquid ab homine eſt, ſuſpectum eſſe. Ac quoniam quo plures quæque res cuſtodes habet,eò ſervatur melius : monendus crebrò eſt populus, non ad ſolos eccleſiæ paſtores pertine-

pertinere tum divinorum librorum lectionem, tum religiónis curam. Sed quisquis se virum cupit, eum etiam exploratorem esse debere, num quæ inferatur, aut illata labefit: non secus ac si persuasus esset alios dormitare omnes ac quicquid abducere ab eiusmodi studijs plebem solet, danda est opera vt id omnino amoveatur. Qua de re paulo inferius commodior fuerit dicendi locus.

Quandoquidem autem haud magni sit fructus, si privatus quispiam homo animadverterit erroris aliquid invectum, nisi id aperiat, palamq; faciat: rationem certè esse oportet aliquam, qua commode id fiat. Atque aptior quidem ea fieri possit nulla, quam Corinthijs proponit Apostolus. *Prophetæ* (inquit) *duo aut tres loquantur, & cæteri dijudicent*, quod si alij patefactũ quid fuerit assidẽti: prior taceat. Potestis enim singillatim prophetare omnes, vt omnes discant, & omnes exhortentur. Si vnus quispiã perpetuo verba faciat in ecclesia, neq; ei quispiam contradicat vnquam: vehementer mirum fuerit, ni vnus ille inflatur, ni in eam de se persuasionem delabitur, vt ipse sibi vnus esse omnia videatur, solus mentẽ habere, solus sapere: cæteros esse quasi bru- 1 Cor.14.

ta

ta animalia quæ à se pendere oporteat, vt discant tantū. Quod si quis docere etiam posse quid speraverit, piaculum videri debeat. Sed quid ad hæc Apostolus? *An à vobis sermo Dei profectus est? An in vos solos incidit? Si quis videtur propheta esse aut spiritualis: agnoscat quæ scribo vobis, quod Domini sint præcepta. Cæterum si quis ignorat, ignoret. Proinde fratres ad id enitamini, vt prophetetis, & loqui linguis ne vetueritis, omnia decenter & ordine fiant.* Hanc consuetudinem huiusque Dominici præcepti vsum non restitui in ecclesijs, magnopere dolendum est. Sed dicat aliquis: Tanta est hoc seculo temeritas, tanta audacia, tanta impudentia, vt, si liberum sit cuiq; in ecclesia verba facere, nullus contentionum rixarumq; futurus sit finis. Quid ita? An aliud quid forte nunc est homo, atque olim fuit? Etiam, inquis. Degenerauit enim indies humanum genus adeo, vt iam ad summum ventum esse videatur. Itane vero? At vt ita sit: qui populi es institutor, an non & ipse ex eodem es luto? Non tu eodem es natus seculo? Quinimmo cum eo imprimis pertineat hoc institutum, vt pastores intra modestiæ contineantur cancellos: vt intelligant non se divini sermonis authores esse, non se solos esse spiritum adeptos

Ibid.

deptos

deptos: quo magis degenerauit humanum genus, eo necessarium est magis, quod cum maior hodie est temeritas, arrogantia, superbia, id tam ad eos pertinet qui præsunt, quam ad reliquum populum. An tu propheta es? (Teramus enim hoc verbum) inest in te quid spiritus? Si non est, adeo non te solum decet in ecclesia verba facere: vt propemodum solus dignus sis qui taceas. Quod si es propheta, si est in te spiritus attende quid tibi dicat Apostolus: *Agnosce* inquit, *quæ scribo præcepta esse domini*. Age igitur, ab vna parte est Domini iudicium volentis prophetiam (& hoc enim verbo vtendum nobis est) communem esse omnium: atq; non in perniciem ecclesiæ, verum in salutem: ex altera tuum est verentis, ne id contentiones confusionemque gignat vtrius igitur iudicio standum magis fuerit? Si tuo putes: vide quid tibi sumas, ac quem locum tuæ relinquas modestiæ. Scilicet non intelligebat Dominus, quale animal esset homo: tua videlicet opus habebat sapientia, qui moneres periculi: aut non succurrebat fortè præter modum corruptum iri humanum genus, vt libertas eiusmodi futura vtilis non esset At respondet tibi Paulus, *non esse contentionis authorem Deum, sed pacis*: qui cum opti- Ibid.

mè

mè intelligat; quid ſerere contentiones poſſit, quid pacem parere, neque tamen contentiones amet; aut velit, ſed pacem: hanc prophetandi libertatem in eccleſia velit eſſe. Quid tu contra afferes? Quid tu ipſi obijces Deo? Illum ne accuſaueris imprudentiæ? lingua quidem nemo tam nefarius fuerit, qui auſit. Verum tuum ſi cor exploraveris diligentius, procul dubio eiuſmodi ſenſum aliquem, neſcio quomodo ipſo cum Deo litigare paratum deprehenderis: qui audiendus non eſt, ſed acriter reprimendus, ac ſpiritui omnino ſubijciendus. Abſurdum illud quidẽ videatur, poſtquam fortè eruditiſſimus quiſpiam verba fecerit, contempto cuipiam eſſe contradicendi locum. An ne autem tale quid aggrediatur ille, ſiue temeritate maxima? ſi humano rem iudicio metiri debeam, negare equidem non poſſum? Verũ ſi ſerio perſuaſi ſumus, divinarum rerum ſcientiam non vigiliis noſtris, non ſtudijs, nõ ingenijs acceptam fieri debere, ſed Deo, eiuſque ſpiritui: atq; is momento donare ea poteſt vel ineptiſſimum quenq;: neq; ſane maiore labore aut difficultate quam eum qui Neſtoris annos in ſtudijs contriuerit: quid eſt quod hunc, ſi contradicturus aſſurgat, temere putem facere? An non potuit ei quid ſpi-

spiritus aperire, quod te celaverit? Ac si aperuit, & in eum finẽ aperuit vt contradicat, vt per eum res illa ecclesiæ palàm fiat: an eo temere eum dixerim facere qui spiritui sancto pareat? Quod si tibi aliter videtur, nec haud persuasus es huius scientiæ authorem doctorem. q; esse spiritum: verum eam laudem studijs, vigilijs ingenioq; deberi omnem putas. Ac si ita censes, tibi iterum dico: dignũ te esse non qui solus verba facias, sed qui solus taceas potius. Ac quo magis intelligas, dicendi locum esse oportere, vel indoctissimo cuiq; vult Deus suorũ donorum se agnosci authorem: non vult suam laudem tribui nostris aut studijs, aut ingenijs, sed sibi. At si is qui omnẽ vitam in studijs consumpserit, sapienter loquitur non id Deo tribuitur, sed studijs: verbo quidem forte, sed vehementer tamen repugnante nostro iudicio: hoc inquam pati non vult Deus. Sin ex indocti cuiuspiam ore sapiens verbum audieris, velis nolis, Deum authorem agnoscas necesse est. Sic cum Israeli Gedeone duce, in Madianitas tributurus victoriam esset Deus, coegissetque Gedeon xxxij hominum milia, ne gloriaretur Israel, se sua virtute victoriam reportasse, nõ Dei favore (quod videri potuisset, si tam numeroso pugnam commisisset exercitu) non supra Iud. 7.

pra

pra trecentos esse voluit: vt appareret, victoriæ authorē fuisse, non pugnantiū numerum, vel virtutem. Est autē cum Dei gloria coniuncta maxima ecclesiæ vtilitas. Nam si videat populus modo hunc, modo illum prophetiæ donatum spiritu, præter omnem expectationem, erigentur multi talibus exemplis in spem eiusdem doni, si petierint, obtinendi: accendentur ad divinarum literarum lectionem multi: discent, proficientq; multi, atque ita fiet: vt cum verbi ministri opus electione fuerit: non necesse habeat ecclesia peregrinos, ac sibi incognitos accersere, sed habeat ex suis quorum nota sit vita, & spectati mores, quos elegat. Cumq; magnus esset eorum numerus qui ad prophetandum idonei redderentur, non necesse esset ijs vti pastoribus, qui iam inde à pueritia eiusmodi munera sibi tanquam studiorum suorum mercedem proponunt: neque secus ad divinarum rerum studia se conferunt, quam ad aliam artem quamlibet ex qua sibi victum quærerent, fecissent: vt vix perpaucos eorum alios sperare possis evasuros pastores, quam mercenarios, fuisse autem hunc communis prophetiæ morem in veteri Iudæorum ecclesia, ex eo conjicere licet, quod literis proditum sit, *Dominum Na-*

Luc.4.

zareu

ute die qui sabbatum dicitur, pro more in synagogam cum venisset, librum accepisse, Esaiæ locum exposuisse: & *quod duodecem* annos natus Hierosolumis in templo inter doctores sederet, disputaretque. Non e- ratione vllius ordinarij muneris id facere poterat, cum neq; id ætas ferret, neque quis esset, doctoribus illis constaret. Quinimmo oportet in eo Dominum potestate cuique permissa vsum fuisse. In Christianorum quidem ecclesijs duravit saltem ad tempora vsque Constantini. Sic enim ea de re scriptum reliquit Eusebius: *Si quis Dei afflatus gratia ad populum orationem haberet, magno omnes silentio defixis in eum oculis, vt si cœlitus nunciaturus aliquid esset, ita eum auscultabant.* Tanta erat auditorum reverentia, tantusq; in sacerdotibus cernebatur ordo, inde alius. Neq; solum duo, aut tres, sicut Apostolus dixit, sed quibuscunq; daretur quod dicerent. Vt magis contingeret in eis illud quod Moyses optasset. *Quis det vt populus omnis prophetet?* Nullus enim livor erat: nemo invidia æstuabat, dona Dei dispensabantur, vnusquisq; pro vt scriptum est, ad ecclesiæ confirmationem vt abundaret, dabat operam: fiebantque hæc omnia cum charitate ita, vt certatim se honore afficerent mutuo, & aliter alterum

Lib. 9. Eccl. Hist.

terum sibi preferret. Sed vtilis esse possit ecclesiæ communis hæc prophetia: attendendum diligenter est, quid nos moneat Apostolus, nam certum illud est, hominis tantum esse superbiam, vt quicquid semel exciderit, omnino ratam esse velit: neque pati possit id a quoquam infringi. Ergo si eius esse possit iudicare, qui prior dixerit: mirum fuerit, si semel in vita contingat videri qui contradicenti cedat, quid porro hic Paulus? *Prophetæ duo aut tres loquantur* (inquit) *cæteri iudicent.* Non vult ergo eosdem esse partes ac iudices. Additq; paulo post: *Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est, non enim dissentionis est Deus, sed pacis.* Quare vbi quisque suam dixerit sententiam, eum aliorum acquiescere oportet iudicio, neque pertinaciter contendere, hoc ni fiat: certum est contentionum finem fore nullum. Sed quid si assidentium iudicio acquiescere quis nolit? Equidem dixerim admonitum grauiter, ne turbet ecclesiam, neuè contra Apostoli, vel potius Domini præceptum faciat, iubentis prophetarum spiritus ptophetis subiectos esse: ejiciendum è cœtu, vel si principem in ecclesia locum obtineret. Monendus etiam sæpe est populus, non fieri cuiq; ab apostolo dicendi potestatem in ecclesia vt

1 Cor. 14.

Sed absit contendendi libido verecunde modesteq; agere oportet.

tanquam in foro liceat quicquid in buccam venerit, ſed quum ei cui patefactum quid fuerit, loquendi poteſtatem facit, abeſſe omnem vult temeritatem imprudentiamque. Qui Dei eccleſiam veritus non fuerit: is Dei ſpiritum, qui ei præſidet, ſciat ſe ſpernere, neque impune laturum. Antequam in medium adferat quid, cogitet quid, cogitet etiam atque etiam cum animo ſuo, quam certam eius habeat patefactionem: ac quicquid tandem ſit: meminerit verecundię ac modeſtię, ſine quibus certè fieri nihil poteſt. Sed hic videndũ eſt intentis animis, & quatenus, acquieſcere quẽque ſedentiũ oporteat iudicio, & quis merito haberi eccleſiæ turbator poſſit. Equidẽ eatenus cedendum puto, vt poſtquam quæ habebã in ſententiam meam attulero, ſi adhuc ſedentibus minus mea probetur ſententia, tueri eam deſinam, ceſſemq; eccleſię ea de re moleſtus eſſe, vt autem etiam fatear me erraſſe, vllamq; culpam deprecer cum erraſſe me nondum intelligam, cogi non debeo, cum ſi paream, reluctante conſcientia id facturus ſim, ideoq; in Deum delicturus. Eccleſiæ ergo turbator is fuerit, qui ſtare aliorum iudicio quatenus dictum eſt, recuſat, pergitq; moleſtus eſſe: ſed maximè is qui exigere ab alio quod non debet, velit:

videlicet vt recantet non persuasus. Sed plerunque turbatores habentur ij qui suo calculo probare quicquid quomodo pastoribus exciderit,recusant. Rursus quæri hic haud absurde possit,vtrum postea quam semel aut iterum quapiam de re actum est, si quis denuo cognito iam ecclesię iudicio revocare eandem rem in controversiam vellet,audiẽdus sit:an potius silere, ac rem pro judicata haberet iubendus.sed de hoc alius commodior fuerit differendi locus. Quod superest igitur,assiduis precibus cõtendendum à Deo est nobis,vt det hac tam salutari libertate vti, & ex ea fructum consequi quam amplissimum. Atque id vt accidat, suo spirito nostros vt domet frangatque spiritus ac mansuetos reddat: neque patiatur, quod ipse ad ecclesiam suam confirmandam stabiliendamque instituerit, nostra pervicacia ingeniorumque perversitate in eius malum perniciemque converti. Sæpe autem illud factum est, vt si gravius aliquid occurreret judicium, non vna particularis quæpiam ecclesia sola iudicaret, sed aut provinciæ, aut vniversi etiam Christiani orbis consilium convocaretur. Quod an fieri debeat, & quæ conciliorum esse debeat authoritas,quærere aliquis possit. Quod retinenda consuetudo

tudo ſit convocandorum conciliorum, mihi videatur ſatis aperte Apoſtolorum docere exemplum. Si enim veris tanto ſpiritu donatis expediebat conferre inter ſe de religionis controverſiis: multo magis id fieri debere videtur, vbi non tantum eſt ſpiritus: neque vero parvi facienda eſt Domini promiſſio, qui receperit, vbicunque convenerint duo, aut tres eius nomine, ſe interfuturum, ſed de authoritate difficilior eſt quæſtio. Ac cum mihi nunc non cum Pontificijs res ſit, ſed cum ijs qui Evangelicam reſtitutam velunt veritatem: non eſſe vlli concilio ius aut nouas leges condendi, aut novos cultus inſtituendi demonſtrare multis verbis, neceſſe non eſt. Sed quid de religionis controverſiis quæ ſuper ſanctarum Scripturarum interpretatione oriuntur, dicemus? An de illis ſaltem ius ſit concilio, quid tenendum ſit ſtatuendi? ac niſi hoc ſaltem facere poſſit: an vllus alius reliquis ſit conciliorum vſus? Et quicquam ne interſit inter Apoſtolorum, & ſucceſſorum concilia? Si quam certum eſt Dominum ſtaturum perpetuò ſuis promiſſis, tam etiam certum eſſet, qui conveniunt, ſemper ad Dei gloriam ſuas conferre cogitationes, eorum veri cognoſcendi ſpem in ſolis Domini promiſſis, eiuſque ſpi-

ſpiritu poſitam habere: quin conciliorum iudicia omnia firma rataq; habenda eſſent, nulla cauſa eſſet. Verum cum hæc animorum cordiumq; ſint arcana: ea cognoſcere ſolius eſt Dei. Cumq; hæc lateant quæ Domini promiſſioni ſunt adiuncta, nihil habet hic conſcientia cui innitatur certi. Doce me conveniſſe ſiue epiſcopos, ſiue quoſvis alios Chriſti nomine: libenter acquievero, ſed vt id fecerint, quo pacto id docueris? Quia ita illi teſtentur? Quaſi vero non & impij ſimulatores idem de ſe teſtaturi ſint. Certè autem nullo modo veriſimilè eſt, Deum nobis talem impoſuiſſe legem: vt aliquando ſiue parere ei vellemus, ſiue nollemus, omnino culpæ nos ſubiectura eſſet. Eiuſmodi eſſet autem nobis lex impoſita: ſi cum obtemperare nos concilio oporteret, aut concilium errare poſſet, aut ſi erraret, nolq; pareremus, habitura apud Deum excuſationem non eſſet noſtra obedientia. Atqui errare poſſe concilia, non dubitamus: quinimmo ſæpiſſimè erraſſe, nihil eſt certius. Nos autem ſi impio cuipiam concilij iudicio paruerimus, excuſatum iri nullo verbi Dei teſtimonio certi ſumus: immo vero graviter monemur, ne vel cœleſti angelo, ſi docere quid voluerit, præterquam quod ab Apoſtolis ſit traditū,

fidem

idem habeamus. Divina enim ſcripta proposita nobis ſunt, ex quibus Dei voluntatem cognoſcamus: quæ vt rectè intelligamus, docemur ſapientiam ſpiritumque à Deo petere concilijs vt acquieſcamus nullum eſt, quod ſciam, verbum. Quod ſi neque excuſationem habitura eſt noſtra erga concilium, ſi perperam quid decreverit, obedientia: neque certum eſt, concilia nunquam errare: neque dicendum eſt, Deum nos tali legi ſubiecisſe, cui aliquando neque parere, neque non parere abſque culpa poſſemus: ſequitur vt conciliorum iudicijs acquieſcere nemo ſit cogendus. Cumque idem ſit, ſiue dicas, ius concilium habere de religionis controverſiis iudicandi: ſiue dicas, oportere quemlibet, quicquid concilium decreverit, ei obtemperare; nos autem docuerimus, nulla lege quenquam parere juberi, conſequens eſt, vt conciliũ tale ius non habeat. Quid porro de eo dicamus qui ad docendi munus ſit vocatus? Num ei omnino obſequendũ eſſe concilio: vt non aliter doceat, quam quemadmodum à concilio ſit ſtatutum? Abſurdũ quidem fuerit, quenquam quod credere ipſo tutò nequeat, eũ id docere alios oportere. An verò ſi impium in ducendo concilij iudicium ſequutus fuerit, magis excuſa-

bitur, quam si ei fidem adhibendo ipse sit sequuturus? Immo vero multo minus eum enim qui quid docuerit, præterquam quod ab Apostolis est traditum, execrabilem vult Paulus esse, aut is ne magis quam qui tantum credit concilio, nec docet, tali teneatur laqueo, vt siue obsequatur, siue minus, in culpa sit futurus? An silentio potius se dederit? *Væ mihi* (inquit Paulus) *nisi Evangelium docuero*, & Petrus: *Magis oportet obedire Deo quam hominibus.* Patet igitur concilium ius non habere de controversijs ita iudicandi, vt eius decretis parere oporteat. Cumque concilia convocanda illa quidem sint, sed non hunc in finem: necesse est, finem alium esse aliquem, cuius gratia convocentur. Quod si coierint concilia, vt propositis controversijs quæ turbent ecclesiam, & facta cuique libera dicendi potestate, quibus placuerit Domino aliquid quod ad rem faciat, patefacere, ij verba faciunt, dicantque quod sentiunt: alij deinde iudicent: non vt collectis sententijs maior numerus legem faciat, quæ cuiquam assentiendi necessitatem imponat (sic enim plerumq; maior pars meliorem vinceret) sed vt quisque expenderet, quod dictum esset, vt si idoneis diuinarum literarum testimonijs comprobari

videret

videret: id & amplecteretur ipse, & alijs persuadere conaretur non concilij authoritate, sed ijs verbi Dei testimonijs quæ didicisset in concilio. Certè hunc scopum si propositum sibi haberent qui conveniunt, etiamsi inter ducentos aut trecentos hypocritas tres tantum aut quatuor essent verè pij, quibus cordi esset Dei gloria, quique Domini promissis fiderent, & peterent sibi veritatem patefieri, illi tam pauci non frustra convenirent, non faceret profecto tanta illa hypocritarum multitudo Domini promissa irrita: quod vni patefactum fuisset: id omnes quicunque essent dociles, amplecterentur, atque ita frustra victoriæ spem collocaret satanas in imperitorum, suorumque simulatorum numero, aut in externa personarum dignitate. Non tantopere laboraretur in redimendis suffragijs, eorumq; implendo qui vincere posset numero: sed magis vt ea invenirentur veritatis fundamenta, quibus videret se tuto quisque posse initi. Videremus profecto non raro, etiam per contemptissimum quenq;, Deum magnas disijcere errorum nebulas. At quandiu numero, atque externæ dignitatis splendori ptimæ potioresq; tribuentur partes, qnandiu maioris partis consensus quasi legis loco fuerit,

rit, nihil certius eſt, quàm fore, vt plerunque vincat ſatanas. Quo pacto igitur poterit (inquies) aliquis cuiuſpiam impij dogmatis ergo piorum priuari communione? An maior fuerit particularis cuiuſpiam eccleſiæ, quam vniverſæ authoritas, vt illa damnare tum dogmatum hominem poſſit, hæc non poſſit? Reſpondeo: Eccleſia quæpiam, quum aliquem damnat, niſi id iuſtè facit, à ſe quidẽ eum ſeparat eatenus, vt non agnoſcat pro ſuo: ſed nó ſeparat à Chriſto: neq; propterea quod ſibi fidem non adhibeat, vlli eum apud Deum culpæ ſubijcit: quam iuſtè quidem reijciat, ipſa viderit. Cęterum quum iuſtè reijcit, non ideo iuſtè reijcit, quia ſua ille dogmata non amplectatur, aut ſuis iudicijs nó acquieſcat: ſed quia doctrinam divinitus traditam reſpuat, & eam quidem ad ſalutem cognitu neceſſariam. Quum etiam eccleſia quæpiam hoc probat dogma, illud improbat, non credendi legẽ cuiquam imponit, quam Deus omnino ratam habeat, ſed tantum ſuam declarat fidem: vt qui non idem ſentit, ſaltem in præcipuis doctrinæ capitibus, is ad eum cœtum intelligat ſe non pertinere, neceſſe eſt enim, aliquam eſſe politiam, vt non cogatur cœtus habere communia cum eo ſacrorum iura, quem cum Dei eccle-

ecleſia nihil commune habere perſuaſum habeat. Atque ex his quidem quid interſit inter Apoſtolorum, & eorum qui ſe illorum ſucceſſores faciunt, quicunque ii tandem ſint, concilia, & intelligi facilè, & explicari uno verbo poteſt. Quandoquidem conſtabat, Apoſtolos ab ipſo Domino ad Apoſtolos, ab ipſo Domino ad apoſtolicum munus nominatim delectos fuiſſe, conſtabat magna ſpiritus vi donatos, qui ſpiritus eos in omnem ductutus veritatem eſſet: de vlis autem ſucceſſoribus nullum tale extat teſtimonium: ſed tantum qui, & quales ſint ex eorum tum dictis, tum factis in quibus fucus eſſe poteſt, capienda conjectura eſt: in Apoſtolorum conciliis, ſpectandum erat, non tam quid judicatum eſſet, quàm per quos id judicatum fuiſſet: vt non neceſſe haberent quamobrem quid decernerent, multis verbis rationem reddere. Contra, in ſucceſſorum conciliis non ita multum refert, qui ſint qui quid decreverint: ſed illud multò magis eſt videndum, quid, & quale ſit id quod decreverint, quæ teſtimonia ex divinis afferantur literis, quam apertè, quàm perſpicuè ea teſtimonia id doceant quod aſſeritur. Ita quod Lutherus docuit, ſolo nos Chriſti beneficio ſervatum iri, id nunc perſuaſum

ſum habemus: neque tamen Lutherum hic intuemur, ſed quæ citat è divinis literis teſtimonia, quæ ipſe etiam interior expoſitor ſpiritus teſtatur animis noſtris id velle. Alioqui ſint valde multi, ſint pii, ſint eruditi, ſint ſancti, immò verò ſint etiam cœleſtes angeli: niſi id quod aſſerunt verbi Dei teſtimoniis comprobatum intellexeris: non eſt quòd tibi concilii ſplendor oculos præſtringat. Eam tamen concilio authoritatem tribui æquum eſt (niſi palàm ſit veritatis hoſtium fuiſſe concilium) vt non temerè ejus rejiciatur ſententia: ſed eam expendat quiſque diligenter, implorata ad rectè judicandum divina ope. Hinc etiam conjicere licet: quibuſnam eſſe aditus debeat in concilium, quibus in eo eſſe locus. Nam cum non ad fidei leges vllas condendum conveniant, ſed magis ad petendum à Deo ſpiritum per quem in veritatis viam perducantur, atq; vt vno verbo dicam, ad diſcendum: non neceſſe fuerit aut Epiſcopum, aut Archiepiſcopum, aut Romanum Pontificem eſſe, ſed neque præclaro vllo eruditionis nomine, immò verò in quocunque aliquid eſſe videatur pietatis, atq; ſpiritus: quamobrem excludendus ſit, nulla cauſa erit. Ita videre eſt in Apoſtolici concilii decreto poſt Apoſtolos, ac ſenio-

res

totam nominari ecclesiam. Cum enim non sit Sp. sanctus vlli externæ alligatus dignitati, aut certo personarum generi: quis novit per quem potissimùm sit Deus veritatem patefacturus? Cumq; non vllus suffragiorum spectandus sit numerus, sed tantum quid dicatur: tametsi ineptus fortè aliquis, aut simulata vir pietate admissus fuerit, obesse non multum poterit: siquidem qualem eum sua expresserit oratio, talis habeatur. Ac de doctrina quidem quibusnam depravetur rationibus, & quibus cautionibus ad eam, quum pura ac sincera est, conservandam vtendum sit, dictum est: deinceps vt morum solvatur disciplina, vtque quo minus id fiat, sit cavendum, sequitur vt dicamus.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER QVINTVS.

CONTRA legem qui committunt, partim intelligunt illi quidem se delinquere: sed aut depravatæ naturæ quodam rapti impetu, quodammodo inviti delinquunt: aut ruptis timoris habenis omnibus

omnibus, legem parvi faciunt: partim ita delinquunt, vt ſe contra legem facere aut non intelligant, aut non animadvertant. Ac non intelligere quidem dicendi ſunt ii qui legis cognitionem aut nullam habent, aut magnis impiiſque depravatam erroribus: qua de re ſatis multa dixiſſe videmur Libris ſuperioribus. Non animadvertere autem, qui etſi legem vtcunque cognitam habent, eam tamen ad faciendum ſuarum actionum, ſtudiorum cogitationumque examen non adhibent, tanquam qui ſpeculum haberet ille quidem, verùm haud introſpiceret: propterea que maculas quas haberet in facie minimè cerneret, aut ſi adhibent, adeò depravato, nulloq; in eo vtuntur judicio, vt quales ſint in ſuis actionibus videre nequeant. Quemadmodum ſi quis proponeret quidem ſibi ſpeculum: ſed cum corrupto vteretur videndi ſenſu, videre ſuas maculas non poſſet. Vt qui legem cognitam habent, eam ad judicandum de ſuis actionibus non adhibeant: id pluribus de cauſis poteſt contingere. Præcipuaq; illa eſt, quòd in rebus aliis occupati hi quidem ſuis voluptatibus illi in ſuis mercaturis, alii in quærendo ſuis manibus victum, alii in humanarum literarum ſtudiis: quinimmò etiam divinarum

Sanctimoniæ fingendæ artificia.

(ita

(ita videlicet contemplationibus dediti, vt quis earum esse vsus debeat obliviscantur) alii occupationibus aliis districti haud sumunt sibi tempus ad faciendum suæ vitæ examen, eamq; ad divinæ legis normam exigendum. Alii hoc examen prætermittunt: quia tantum jam profecisse sibi videntur, tamq; in promptu legem habere, vt parum iam arbitrentur necessarium. Quasi labi amplius ac decipi recti specie non possint. Qua persuasione ducti, securi vivunt: multaq; more hominum admittunt, in quibus etsi plurimum sit culpæ: tamen vel tantillum inesse ne venit quidem in mentem vnquam suspicari. Sed plerisque illud quidem accidit, vt tãtùm aut ea mala opera intueantur quæ suo judicio nó perpetrant, aut ea bona opera quæ se facere opinantur, vt in illis sibi placeant: quid mali perpetrent, aut quid prætermittant, haud ita animadvertunt. Itaq; fit, vt cũ Pharisæo blandiatur sibi quisq;, *quasi non sit qualis cæteri homines*. Atq; hujusmodi quidem incuriam ille consequi plerũq; error solet vt somniãtibus persimiles vitæ sanctitatem omnem in re quapiã collocent, quæ à Dei prorsus abhorreat institutis: defixisq; in eã oculis præclarè admodum secum agi arbitrantur: aut etiam in res aliquot earum quę divina

divina ſunt lege comprehenſæ intenti, perinde ac ſi à nobis Deus nihil præterea exigeret, rerum aliarum non recordantur. Equidem, vt mira quædam fœdiſſimorum errorum caligo fuerit in Papatu (vtamur enim hoc verbo) nunquam tamen eò cæcitatis ventum eſſe crediderim, quin, ſi quempiam interrogaſſes, crederet necne decem Dei mandatorum neceſſariam homini Chriſtiano obſervationem eſſe: reſponſurus eſſet, omnino eam ſe credere neceſſariam. Et ſi præterea interrogaſſes: Quid ergo? Cum ne tu in bonis piiſque Chriſtianis duxeris, qui illorum decem mandatorum neglecta obſervatione, conſpiceretur tamen frequentare miſſas, abſtinere carnium eſu iis diebus quibus à Romano Pontifice iis interdictum eſt: ſemel, aut bis in anno ſua confiteretur ſacrificulo delicta, divorum venerarεtur imagines, & alia id genus omnia faceret? Non dubito quin prorſus negaturus eſſet, & tamen id vſu venire certo certius eſt: vt ſi quis videatur frequentare miſſas, aliaque ſervare quę modò à nobis dicta ſunt: etiamſi conſtet eum eſſe adulterum, aliiſq; vitiis deditum, quæ ſunt decem Dei mandatis damnata: & aliorum judicio, & ſuo ipſius Chriſtianam ille vitam ducere perpulchrè videatur. Ejuſmodi

jusmodi igitur persuasio, quòd vitæ sanctitas illis solis in rebus insit, ita latet in hominum animis, vt se sic judicare non animadvertant: immò verò si quis interrogetur, ita respondeat, vt nihil minus credere videri velit: sed eo tamen errore duci plerosq; ex cujusque tum de aliis, tum de se judicio certissimè cognosci potest. Eodem modo si à quamplurimis ex nostris sciscitere, arbitrenturne in eo Christianam pietatem positam: vt de Rom. pontifice, cardinalibus, monachis, ac sacrificulis contumeliose loquendi finem quis nunquam faciat, eorum tum imposturas, tum errores nunquam cesset stomachari, nullum habeat (religionis quidem causa) ciborum delectum: adeò fateantur ad vnum omnes, nequaquam in rebus ejusmodi solis pietatem esse positam: vt miraturi sint, id cuiquam venire in dubium potuisse: sed nihilominus latêre in multorum animis hujusmodi quandam persuasionem, perspicere licebit: si quis diligentius ex vna parte observet quales sint iis in actionibus quæ verè Christiano sunt homine dignæ: ex altera videat, quantam suæ sanctitatis præ se ferant opinionẽ, haud alia de causa, quàm quòd magnas profiteantur in Papatum inimicitias, ac magnificè de Evangelio in congressibus

congreſſibus, atque inter pocula loquantur, mirificiſq; laudibus eos extollant qui in Evangelii reſtitutione clari extiterunt. Permulti etiam in eas res nimium intenti, quæ res potius ſua ſponte veram animi dejectionem conſequuntur, quàm quòd vllo ſtudio eas affectet vera pietas: quod genus ſunt, omnis ornatus in veſtitu, in rebus omnibus neglectus, omnis muſicæ, niſi quæ aliquod conjunctum habeat pietatis exercitium, contemptus, quædam vultus ſeveritas, atq; in actione omni gravitas, qualis in iis cernitur omnibus qui animo res magnas, graveſq; agitant: hiſce igitur in rebus, atque id genus aliis occupati, adeò in eis ſibi placent, tantique eas faciant: vt eorum ex quibus hæc ſua ſponte manare oportebat, ne meminerint quidem: cumque in illis abundè ſibi ſatisfaciant: Chriſtianè ſanċteque ſe vivere non dubitant. Idq; iis accidit non ideo, quòd à quodam tantùm excitati ſomno qui eorum occupat mentes de rebus judicare melius non poſſent: ſed quia quid faciant, parùm attendunt. Quid autem remedii opus fuerit iſtis omnibus, niſi vt à ſomno excitentur, moneanturque frequenter, quàm brevis ſit hujus vitæ vſura: quas pœnas daturi ſint ignaviæ, incuriæ oſcitantiæq;: niſi intentis animis Domi-

legem meditati fuerint die noctuque, & ejus normam vitam suam prudenter instituerint? Sed sunt & alii, ac valde quidem multi: quinetiam eorum ex numero qui non parvo intervallo alios se putant antecedere, immò verò alios omnes præ se contemnunt: qui similiter quid faciant non attendentes, mirum quoddam sibi finxerunt sanctitatis genus: nam diligentissimè quisque vicini sui facta explorat, suamque ad censuram revocat. Neque verò hi ex illis sunt qui vulgo compotationibus, gulæ, crapulæ, scortationibus, luxui, lasciviis, aliisque id genus perditissimis moribus sunt deditis: quinimmò ex iis quorum alioqui multo emendatior videatur vita quàm cæterorum. Sed cum hominis Deum amantis sit ab omni vitæ turpitudine, licentiaque abhorrere, ac rectè, honestè sanctèque factis delectari, hanc pietatem quam in sua quenque vita præstare oportebat, in examinandis aliorum factis præstare magna ex parte volunt. Itaque indagant illi quidem admodum curiosè, qualem hic, & ille ducat vitam: quid faciat, quid dicat: quinetiam fortè quid cogitet: quos amet, quos colat, quos minus: neque ulla tam parva res est, quin ea satis sit idonea propter quam malè de fra-

Quidam ut se sanctos simulent, rigide tetriceq; alios censent damnantq;.

tre ſentire incipiant. Quicquid ejuſmodi eſt, vt potuerit tam malum, quàm bonum in finem fieri, id aliter quàm deteriorem in partem interpretaturi nunquam ſint: minus ſæpe videlicet ſe erraturos rati, ſi ſemper quod deterius ſit, opinati de altero fuerint. Ac ſi ſemel aliquando minus commodam quiſpiam apud eos in opinionem venerit, actum fuerit. Illum enim eodem perpetuò habebunt loco, ac exploratum haberent, ad meliorem eum frugem redire nunquam poſſe: quamprimùm autem ad eorum aures de vicino quid pervenerit, cave putes fore, vt eum conveniant, amanter moneant, officiiq; vt meminerit, hortentur: nihil minus. Immò verò cum quovis potius de eo maledico dente egerint, quàm cum illo vel vnum verbum fecerint, in vulgus rem extulerint citius: neq; ſuſurrandi finem facient antè, quàm aliud aliquod argumentum illis offerat ſeſe ad egregiam illam ſuam pietatem exercendam. Tantumque abeſt vt deinceps eum in fratrem vllum collaturi ſint officium: vt potius, ne apud quenquam vllam poſſit ille humanitatem invenire, operam ſint daturi: atque hæc cum faciant, mirum quàm ſublimi loco ſuam ſitam ſanctimoniam arbitrantur: vtque qui ſe non imitantur, ſpernunt, ac

ac pro nihilo ducunt : id quod eò eſt dolendum magis, quòd iſti ex iis ſint qui Evangelii cauſa extorres fieri, bona, honores, commoda, propinquos, amicos relinquere non dubitarunt : quoq; ſpecioſiora eorum fuerunt initia. Equidem quid dicam, ſcio multos novi, nec vno loco, nec vnius nationis : ſed erant tamen omnes propter Chriſtum extorres. Hem fratres, iſta quidem quam ingreſſi eſtis, haud recta via eſt ingreſſi quidem olim rectam eſtis : ſed declinatis ab ea. Certè autem quam nunc inſiſtitis, ea vos perditum ductura eſt : redite verò in rectam, dum licet, dum diei vobis ſupereſt aliquid, neque committatis, vt iſtac vos aberrantes nox offendat. Certè autem charitati adeò non lyncei ſunt oculi ad videndas alterius maculas, vt ne ſint quidem ei oculi vlli : planè cæca eſt. Tegit alterius peccata : neque ſinit ea videri, ac libet ne quî id fiat, perſpicere ? Matrem intuere quæ filiolam vnicè diligat : tametſi minimè venuſta ſit forma, ei tamen videatur valde egregia; ſi ejus inconditi, ruſtici, atque etiam perverſi mores ſint : ei tales videri non poſſunt. In morbo quũ fuerit, ſi ea illi accidant quæ cuivis movere ſtomachum poſſint, ab iis mater nihil abhorret. Si grandior facta

1.Cor.13.
1.Pet 4
Prov.13.

ad mores parum honestos deflexerit, vix tandem post omnes mater persuaderi id sibi patitur: quicquid eam illi suspectam reddere debuerat, id meliorem in partem interpretatur: neque de ea suspicari quicquam potest mali ante quam peccati testes suosmet oculos habuerit: hæc scilicet facit amor charitasq;. Sed stolidam (inquis) ineptamq; tu quidem charitatem narras: ego verò stolidam atq; ineptam: non enim charitas fuerit (in homine quidem) nisi stolida

1:Cor.13. & inepta fuerit. Quid illud est enim? *Mali cogitat. omnia fert, omnia credit, omnia sperat?* Tibi ne Apostolus hisce verbis videtur admodum callidam versutamq; depingeret? Annon matris videtur, quem modò dicebamus, affectum exprimere? Pulchrè

Prov. 20 etiam concinit quod ait Solomon, *Odium suscitat rixas: at vniversa delicta operit charitas.* Sed, obsecro te, si cui offensionem condonaveris, isq; eadem ipsa die cum te rursus offenderit, veniat, dicat se pœnitere, ac sibi ignosci postulet: quid ineptius fuerit (nostro quidem judicio) quàm fidem adhibere, ac non potius ludibrio te illi esse suspicari? Hoc enim eadem dictaverit sapientia quæ illud: Qui semel malus, semper putatur malus in eodem genere mali: attamen quid hic præcipit Dei filius? *Si in te* (inquit

(inquit) *peccaverit frater tuus, reprehende eum: & si eum pœnituerit, ignosce ei. Quod si vel septies vno die in te peccaverit, & septies eodem die ad te redierit, & se pœnitere dixerit: ignosce ei:* consulite hîc, quæso, rigidi tetriciq; censores omnes, vbicunq; terrarū estis: consulite vestros sensus, an non ineptissimè vobis videatur facturus, qui huic paruerit præcepto. Huic septiesne? Et eadem die? Negare non potestis: at cum is constans vester sit sensus, vt quæ Dei filius pręcipit, ineptissima judicet: atque adeò non repugnetis ei sensui: vt potius eo nomine in vobis mirum in modum placeatis: quod quæso istud est judicium? Non res ipsa palàm loquitur spiritus Domini in vobis esse minimum? Quod si est ita: quid est quod vos tantopere inflet? Quid alios præ vobis contemnitis omnes? Non necesse habeo hîc quibusnam dicam, significare. Ad quos hæc pertinet oratio: eos (si legerint) sua indicabit conscientia: ac si ipsi intellexerint, satis est: non enim eum in finem hæc scribimus, vt vllam cuiquam infamiam inuramus: sed vt charissimos fratres nostros ad mansuetudinem, ad charitatis officia, & ad verum, non fucatum sanctitatis genus pertrahamus. Hæc igitur: ad vicini peccata cæcutire, meliorem

Luc. 17.

in partem interpretari omnia, nihil non bene ſperare de altero, adeò conjuncta cum charitate ſunt, vt vbi hæc non ſunt, ibi eſſe charitas non poſſit: non magis quàm ignis, vbi non ſit calor; proinde cum charitatem à nobis exigat Deus, & hæc profectò vnà vult, quæ ſeparari à charitate nequeunt: non ſanè, quin veriſſimum illud ſit quod dicunt quidam: Si minus ſæpe errare volueris, quod deterius ſit de quocunque ſemper cogitato: quippe cum optimè conveniat verbo illi, Pſ.13. *Non eſt qui bonum faciat, ne vnus quidem, alijſq; ſimilibus*: ſed ideo nobis hac charitatis cæcitate opus eſt: quòd ęgerrimè inducere ſuum in animum poſſit quiſpiam in eum vllum conferre beneficium, aut eum amore proſequi, de quo haud bene ſentiat. At verò ſi curioſius lucerna adhibita velimus in alterius quiſque vitam inquirere, tandem qnales ſumus, inveniemur omnes: vt ejuſdem videamur farinæ, quorum videlicet præſtantiſſima quæque opera, (vt inquit) Cap. 64. *Cum immundiſſimo mulieris conferri panno poſſint*, quæ conſuetum patiatur profluvium. Cumque ſuis culpis extenuandis nemo non clementiſſimum agat, indulgentiſſimumque judicem: alienis autem judicandis plus ſatis ſimus ſeveri omnes, nihil erit quod conci-

liare

iare alterum alteri poſſit: ad odia vero occaſio nuſquam deerit. Sed cum velit Deus bonitatem noſtram ſuæ eſſe ſimilem qui ſolem illuceſcere faciat bonis pariter ac malis: & quantacunque ſit aliquis perverſitate, eum tamen immenſæ ſuæ beneficentiæ expertem non ſinit eſſe: non vult in nobis tantum ſtudium quo nos, quales ſimus, mutuò cognoſcamus: immò verò id ipſum etiam quod exploratum de altero habeas: quodammodo non vult te credere: vt ita cum charitate ferre inter nos poſſimus. Nam vt fratrem ad bonam frugem revoces, à malo quopiam abducas inſtituto, non dedecet neque ejus cognitas habere actiones, neque vt cognoſcas ſatagere. Sed ita demum, ſi tantum in Chriſti ſchola profeceris, vt poſſis fratrem vel innumerabilibus obrutum delictis diligere: niſi adhuc hoc ſis animo, ſcito in alterius vitam inquirere tuum non eſſe: domi tuæ quod agas adhuc plus ſatis eſſe: tibi adhuc dici illud meritò poſſe. Medice cura teipſum. Etenim ineptè quum in vicino quod non placeat offendis, ejuſq; rei cauſa indignum gratia tua judicas, quid videre te tandem arbitrare? Etiam ſi indigna admodum res fuerit, ne dubita, multò adhuc deteriora eſſe quæ latent, Quod

quidem cernis, non nisi festuca est quædam in ejus oculo: sed permagnæ adhuc insunt trabes quas aspicere non potes. Ac nihilominus eum vt diligas, exigit abs te is cui omnia debes. An verò tuo in oculo nullam festucam esse censes? Sunt absque dubio multæ, easque tam vident alii, quàm tu alienas. Immò verò & trabes insunt, & magnæ trabes, quas præter Deum, ac tuam fortè ex parte conscientiam videre nemo possit. Apostolus quidem intelligebat, in suis se oculis habere trabes: & ita intelligebat, vt graviter ingemisceret: *Hem* (inquit) *me miserum, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Quare cum domi tuæ habeas quod aspicias, quod arguas, quod odio prosequâre: tantumne tibi superest ocii, aliena vt inquiras? Qua fronte ea impetere audes? Qui audes ob eam causam à fratre tuo tuum avertere animum, eiq; & apud alios invidiam conflare? Atque si fratrem tua indignum benevolentia judicas propter vel multa magnaq; delicta in eo animadversa: qualem, quamq; severam in te ipse pronuncias sententiam? Qui fac vt non tantopere, at certè omnino Dei misericordia & ipse opus habes. Non te illud verbum terret? *Serve nequaquam, ego rogatus abs te totum illud debitum tibi con-* Mat. 18.
donavi

maui, non ne debebas tu vicissim tui conserui misereri, quemadmodum & ego misertus eram tui? Te vero miserum, cum fratri id quod maximè ex omnibus quisque charum habet, bonum videlicet nomen tua linguæ petulantia eripueris: qua illi magna in re profueris vnquam? quum eum tuis susurris fama spoliaueris, quid ei reliqueris? Leue tibi quiddam videtur (credo) os aperire, ac verba effutiri. sed perinde ne leuis tibi res videtur, vbi idem quispiam in honoris tui fraudem faciat? Quod si etiam tum solum id faceris: quum exploratum tibi esset fratris peccatum (cum fieri possit, immò vero charitati quæ omnia credit, credibile sit admodum, fore vt is resipiscat, abducaturq; à praua illa consuetudine) eo efferendo, atque per ora hominum traducendo rem faceres Christiano homine minimè dignam, id quod Iosephi exemplo doceri potest. Exploratissimum illi erat (quantum humano quidem iudicio assequi posset) Mariam suam sponsam, quã, cum nondum attigisset, gravidam tamen comperisset: magnum admisisse facinus, ac magna dignum animadversione. Quid dicit autem sacræ historiæ scriptor? Eum ne protinus exclamasse: rem in vulgus sparsisse: ad magistretum questum iniuriam confugisse

fugisse? Sic certè fecissent isti de quibus nunc agimus, sancti viri. Sed vide quam nihil eiusmodi cogitaverit Iosephus: quàm alio prorsus fuerit concilio, sensu? *Iosephus* (inquit Matthæus) *vir pius cum esset* (nota) *vir pius cum esset, nolletq́ eam traducere, cogitabat quomodo eam clam repudiaret.* Ergo si hominis pij erat peccatum illud tegere: profectò impij fuisset, eiusq; in quo neq; Dei timor, neq; vlla esset charitas, id efferre: tametsi delicti tanta esset (vt ita dicam) certitudo. Quod si, quum quis compertum alterius habet peccatum, tamen haud optimè facit eo divulgando quid fuerit, si nihil habuerit præter suspiciones, ac leues etiam suspiciones? An vero vel mica Christianæ charitatis in eo esse possit, qui ad quemlibet levissimam etiam suspitionem ea re temere privare fratrem non dubitaverit: qua, secundum Dei gratiam, nihil habere possit præstantius? quamque restituere postea ei, si maximè cupiat, nequeat? *In quo autem non sit charitas, quive suum non diligat fratrem: quod facere de eo possis iudicium, nisi quod Deum nondum noverit?* Quid? Tu ne legem eum in finem positam fuisse somniaveris, vt quisq; quam sanctè hic eam impleret, quam ille nequiter violaret, curiosè observaret: potiusque

Matth. 1.

vt

vicinum carperet, efferretq; quam vt ad sanitatem reducere eum conaretur? Si ita existimas: verè tu quidem somnias. Non (nunquam) is est datæ legis finis sed hic potius, vt esset cuiq; vitæ regula, in qua, tanquam in speculo inquinamenta aspiceret, fœditatesq; non vicini, sed suasmet, vt vitam suam corrigere primum, deinde etiam vicini, si posset.

Aliud hallucinationis genus est, in quod qui incidunt, multa admittunt peccata: nihil minus se facere opinantes. Quod quidem est huiusmodi: Cum actiones, factaq; multa ideo solum tum laudem, tum reprehensionem mereantur, quod vel bonum, vel malum fuerint in finem instituta: multis vsu venit quod merito mirari omnes possint, vt suasmet cogitationes sensusque minimè intelligentes alio concilio revera quid instituant, alio id instituere sibi videantur. Scio absurdum hoc auditu visum iri: sed tamen (mihi crede) nihil verius, ac ne longe abieris, Iacobus & Ioannes Domini discipuli, quum in quodam Samaritanorum castello vna cum Domino admissi hospitio non fuissent propterea quod Hierosolymam contenderent, cui ciuitati propter religionis controversias quas illi cum Iudæis habebant, infensi erant, Do-

minum

minum sic interrogarunt: *Vis ne iubeamus ignem de cœlo descendere, qui eos conficiat quemadmodum Elias facit?* Sed quid Dominus? *Nescitis* (inquit) *quo sitis Spiritu.* Videbantur illi sibi proculdubio divinæ gloriæ studio, eaque charitate, & pietate qua Dominum prosequebantur, id cogitasse: alioqui enim nunquam sic Dominum interrogassent. Verum quod retulerunt responsum, palam ostendit, ab offensione ex denegato hospitio accepta, inveteratoq; quod inter duos illos erat populos odio, nec non ab occulta quadam vindictæ cupiditate profectam eam cogitationem fuisse. Sed & quo tempore cœperunt Romani Pontifices opinionem, authoritatem splendoremq; adipisci, equidem nunquam crediderim eos omnis expertes fuisse pietatis, præter fortè paucos quosdam: cum minime vulgaris pietatis eorum in scriptis conspicua videre liceat vestigia. Igitur cum illi non modo paterentur se honorificentissimè coli, evehi, liberalissimeq; donari: sed etiam in acquirenda maiore indies authoritate potentiaque diligentem suam ponerent operam: verisimile profectò est, ita visum illis fuisse, eum splendorem Dei ecclesiæ vehementer fore vtilem: vt cum in maiore essent apud ordines

s omnes veneratione, eorum multò plus
onderis haberent & monitiones, & repre-
ensiones, & ecclesiasticæ censuræ, quibus
n officio populum continerent. Sed nihi-
lominus ingenita in homine insatiabilis
quædam habendi cupido, summaque ani-
mi elatio, qua fit vt quisque sublimi sem-
per loco suam tum dignitatem, tum autho-
ritatem, si possit, esse velit, non fere quic-
quam aliud illas ecclesiæ vtilitates eis per-
suadebat, & si nihil tale animadvertenti-
bus. Nostra etiam ætate in Evangelij op-
pugnatione vt multi nihil spectent aliud,
quam ne quid eis decedat de existimatio-
ne, de commodis, de opibus: quippe qui
religionis cogitationem omnem ineptam,
cachinnisque dignam putent : multos ta-
men adhuc esse, non possum mihi non per-
suadere, qui, quod faciunt, videntur sibi
religionis amore, atq; vt Deo suam probent
pietatem, facere. Immo vero ita futurum
multis ante seculis ipsemet prædixit Do- Matth. 11.
minus, ô qui tamen nisi eorum privatim
quicquam interesset, vtra prævaleret sentē-
tia: quam non tanto impetu, tantisq; ani-
morum contentionibus hisce in cōtrover-
sijs versarentur. Quid de ijs dicam, qui ad
tutandam Evangelij causam arma induunt?
Equidem vereor, multos magis duci con-
ceptis

ceptis in adverſarios odijs, & vindictæ ſtu-
dio, tum autem etiam patriam ſedem, bo-
naq; ac commoda conſervandi cupiditate,
vt Chriſtum domi commode liceat colere,
neque extorres contempti inopeſq; eum
ſequi cogantur, quam vlla admodum ar-
denti veraq; pietate. Faxit Deus, vt mea hæc
prorſus inanis ſit ſuſpitio: certè committen-
dum nemini eſt, vt non diligenter ſuos ex-
aminet ſenſus, ne fortè ſibi ipſe fucum fa-
ciat: ne cum ſuam rem agat, Chriſti ſe rem
agere ſibi perſuadeat. Non diſputo autem
hic quid liceat hoc in genere Chriſtiano
homini, quid minus: tantum ſuos cuique
falſos prætextus notos eſſe vehementer
velim.

Quin ſummi viri multoties hic falluntſe ſuam cauſam agunt quin Dei ſe agere putant

Maior quædam hic occurrit ſpeculatio,
in qua eorum ad quos ea pertinet, æquani-
mitate vehementer mihi opus ſit. Obſecro
itaq; eos per Chriſtum Ieſum, ne quic-
quam, niſi re plenè cognita, commovean-
tur: tum, ſi temerè, ſi iniquè feciſſe reperi-
emur, ſuccenſendi locus ſit, ſin dixiſſe ali-
quid viſi fuerimus, eorum erit dignitatis
pietatiſq; boni id conſulere. Qui docendi
in eccleſia funguntur munere, eaque de
cauſa præclarum nomen opinionemque
ſunt adepti, ſi quis eorum attingat dogma
aliquod: videmus ſane quanta in eum ſo-

Adeo efferueſcunt ſi quis ſibi auſit contradicere.

leant

tant acerbitate insurgere. Neq; vero dubito (nam non nisi de pijs hic agimus doctoribus) quin sibi in eo videantur nihil spectare aliud, nisi vt Christi causam agant. Sed an subesse tamen possit aliud præter omnem eorum opinionem: quia tales homines maxime interest Christianæ reipublicæ nulla in re (magna præsertim) labi, vt a quo cavendum eis sit non lateat, magna animi intentione indagandum est. Cum prædixisset Dominus Hierosolymam proficiens, quæ illic sibi eventura essent, eumque hortatus Petrus esset, sibi vt parceret: quid illi Dominus? *Apage sis*, inquit, *satana: impedimento mihi es, non enim divina sapis, sed humana*. Quorsum hæc? Nimirum vt Domini apostolo, & ei quidem Apostolo cui Dei filius summi in se amoris testimonium reddiderit, ac pro cuius fide, ne vnquam deficeret, oraturum se pollicitus est, tale aliquid excidere appareat potuisse tam gravi dignum animadversione, vt eum Dominus, qui incredibili esset lenitate, satanæ appellaret nomine. Cum tamen verisimile omnino sit, visum sibi fuisse Petrum ea pietate qua Dominum coleret, addictum, sic eum fuisse hortatum. Quare etiam si præstantissimi sint aliqui in Dei ecclesia viri, & vates, & Apostoli ad eam instaurandam

ſtaurandam miſſi: tamen haud abſurdè eorum facta aliqua in dubium vocatum iri: potuerint ne aliunde, poſſintuè quam à Dei ſpiritu, proficiſci. Certè autem, quando eorum dogmata ita communi omnium conſenſu coluntur, vt omni careant controverſia, eorum illuſtriori loco ſit nomen, dignitaſq; ſpectatior authoritas, vita omnis iucundior, magiſq; tranquilla. Si illa in dubium vocentur, ſimul de omni eorum ſtatulis eis moveri videatur: id quod placere humano ingenio non poteſt. Ac tametſi iſti Dei ſervi ſunt, magnaq; ſanctitate viri homines tamen adhuc eſſe, certum eſt, in quibus hæreditatis quam à primis parentibus acceperunt, aliquæ adhuc maneant reliquiæ: quæ reliquiæ temporibus eiuſmodi ocioſæ non poſſunt eſſe, ac ſi minus emergere palam poſſunt, at certè clam inſidioſè aliquid moliantur oportet, ne eo quidem animadvertente, in quo id conentur. Certe autem, ſi quicquid faciunt optimi iſti viri, eo in genere rectè faciunt, ac ſolo Dei glorię ſtudio ratione alia nulla admixta: cum *nos ne cogitare quidem boni aliquid quaſi per nos poſſimus, ſed ad quancunq; rem ſimus idonei, id à Deo ſit:* Dei ſpiritu duce id faciant neceſſe eſt, at vero ſpiritum carni, hoc eſt humano ſenſui repugnare

2 Cor. 3.

pugnare

gnare, humanumq; sensum spiritui, eius doctrina qui mentiri non possit: vt quicquid facias impellente spiritu, non si tota reluctante natura, ægrè atq; invitus facturus sis. Quod experimur amandis inimicis, condonandis iniurijs, agnoscendis erratis delictisq; si quis nos merito reprehendat: exponenda vita propter Dei gloriam maledictis, ignominijs, insectationibus: deniq; cruciatibus, atq; id genus alijs. Age igitur ad quos hoc quidem pertinet, expendite, obsecro, cum animis vestris quando in aliquem insurgitis qui cum aliquid sit vobis de doctrina controuersiæ, magnaq; eum incessitis verborum acerbitate: quam invitis, quam reluctantibus eò impellamini sensibus vestris. Sic enim fieri par est, si quidem impellente Dei spiritu id facitis. Itaq; verisimile est, quasi coactos ad advenire haud alio sensu, quam credibile est, Abrahamum vnicum filium suum Isaacum immolare paratum fuisse: vt parendum quidem censeret Deo, verum præduram sibi rem mandatam tota exclamaret, doleretq; natura. Verisimile est, non facilè eo vos descendere, neque primo quoque impulsu: sed acriter demum, ac sæpe extimulatos, non dico adversarij irritamentis,

ſed internis ſpiritus motibus docentis omnino exigere Dei gloriam, eccleſiæq; ſalutem: vt tales homines quam aſperrimis tractentur modis. Veriſimile denique eſt, frigidius vos, parcius jeiuniuſq; omnia exequi, quam exigat interna illa ſpiritus vis: ægrè verba quibus alterum durius impetatis, ſuppetere, ſubinde ad leniorem manſuetioremq; delabi ſtylum: orationem vix poſſe ad probra & maledicta redire. Conſiderate, quæſo, apud animos veſtros primum ſit necne veriſimile: quæ quis facit Dei ſpiritus impulſu, in ijs eum tam difficili, tardo tergiverſantique verſari ingenio. Simul autem expendite, eiuſmodine vos pugnam tergiuerſationemque hoc in genere experiamini. Quod ſi vlla hic eſt vis, miror equidem vnde tanta ſit verborum copia, atq; in quibuſdam etiam tam elegans, tam ornata, ac tam pulcrè, concinneque compoſita. Etenim quorundam ſcripta ſi quis inſpexerit quibus rixentur cum aliquo: iuraturus ſit, nihil fieri poſſe eloquentius, nihil copioſius. Quare ſi ad inceſſendum inexhauſta quædam vobis ſuppetit lectiſſimorum aculeorum copia: ſi inſtar cuiuſdam rapidiſſimi fluminis veſtra currit oratio: ſi ad initium faciendum leviſſima quæque vobis ſatis idonea

Ad conuitia promptiſſimi, in ijs facundi.

idonea eſt cauſa: ac nuſquam non ſatis multæ vobis occaſiones offerunt ſeſe: & poſtquam ſemel vellicare quempiam cœpiſtis, quaſi addita in dies flammis materia, veſter ſedari nunquam videtur impetus poſſe: hic invito genio rem agi nullo apparet veſtigio. Quare videte, obſecro, etiam atque etiam, ne non vllus Dei ſpiritus veſtris tunc aſpiret velis: potius enim videtur tum Dei ſpiritus veſtris animorum permotionibus excuſſus vos vobis omnino permiſiſſe, vt per vos quidem qualeſnam ſitis appareret, id niſi ita eſſe vobis videtur, periculum facite veſtræ in tractandis controverſiis lenibus verbis, humanis, manſuetiſque dexteritatis. Ac viderimus, vtrum hic eadem futura ſit verborum copia, idem ornatus, eadem vis. Equidem vereor vt tantundem præſtare hic poſſitis. Quæ ſit autem cauſa alia, niſi quod inſectandis adverſarijs, veſtris obſequamini ingenijs: & quod veſtræ eſt naturæ aptiſſimum, faciatis. Lenitatem autem vt adhibeatis, charitate opus eſt, magnaque vi ſpiritus: cuius videte ne vobis non nimia ſit copia. Neque vero propterea nego vos Dei ſervos eſſe, quin etiam ad res maximas delectos. Etenim ſi minus agnoſcere Dei ſpiritum poſſum in tanta veſtra acerbitate, vel ſi ipſum

in satanam vteremini,ne dicam aliquando in homines non pessimos: alia esse video, quæ aliunde quam à Dei spiritu profecta fuisse persuadere mihi non possum,sed Dei serui erant & apostoli illi quos modo dicebamus: cum interim à Deo non esset neq; vindictæ cupido illa,neq; vitandæ mortis consilium. Equidem pro Dei servis vos habeo,pro quibus etiam Deo maximæ debeantur gratiæ: quippe per quos tot, tamq; tetras fugaverit tenebras,tantum lucis attulerit Evangelio,ac tam immensum hominum numerum à sævissima satanæ tyrannide liberaverit.Magna hæc sunt,quæq; facilè ingrata deleri oblivione nō debeant.Verum enimuero non ideo fit,quin homines sitis,& hominum more nonnunquam faciatis aliquid. Quare oportet ea opera quæ Spiritu sancto duce atq; authore perpetratis,ab ijs separare quæ vestra sunt propria: illaq; cognoscere,vt eorum nomine ingentes Deo (vt dixi)agamus gratias, eamq; imitari conemur: hæc vt eundem precemur Deum, vt ea qualia sint vobis patefaciat, neq; in ijs perseuerare vos permittat: nobis autem det vt ea prudenter declinemus. Sic aliud judicandum erat de Ionæ concionibus quas ad Ninivitas habebat, quæ à Deo erant: aliud de execrandis verbis,quæ

ipsi Deo iratus dicebat. Quamobrem autem iratus? ô quam detestabilis res est hominis ingenium, si suum Deus subtrahat spiritum: quia, quemadmodum per ipsum Ionam comminatus ipsis Ninivitis fuerat, nolebat amplissimam eam vrbem delere: quinimmo perspecta eius populi pœnitentia parcere ei maluerit, quod quidem exemplum divinis ideo mandatum literis non est, vt eo legendo tantum oblectaremur, tempusq; falleremus ridenda inepta hominis insania, qui Deo ipsi in animũ induxerit irasci, ac mirum in modum: cuique videretur Deus tanta exercenda clementia haud sapienter facere, seque melius quid facto opus esset intelligere. Immò verò, vt sunt omnia ad nostram tradita institutionem, documentumq; sic exemplum hoc scriptum reliquit Dei spiritus: vt in eo quasi in speculo, qui nostri sint sensus, qualeq; nostrũ ingeniũ dispiceremus, quod cũ salutẽ adipisci aliter nequeamus, quã à sũma Dei misericordia, clementiãq; inpetratam, ita sumus affecti: vt hanc clementiam, atq; misericordiam quisq; sibi tantum habere velit, ac paucis quibusdã quos diligat: in cæteros autẽ omnes vellet Deũ summo iure agere, severe, crudeliterque. Ac qualem quidem videre Deum vellet, talem nimirũ

 se

ſe ipſe gerit. Quinimmo proditum eſt li-
teris hoc exemplum præcipuè, vt vobis
documento eſſet, qui Dei agitis internun-
cios ac legatos, quorum proprius hic ſen-
ſus eſſe ſolet. Non ſane quaſi deteriore vos
ſitis ingenio quam alij: ſed quia in vobis
officij veſtri opportunitate, niſi magna ſpi-
ritus vi reprimatur, magnis prodat ſeſe, vt
intelligeritis, veſtros ſenſus cum Dei natura
nihil habere ſimile: itaq; veſtro munere ex-
ercendo haud eos duces ſequendos puta-
retis, ſed Dei præcepta: diſceretiſq; eius
exemplo, qualem ſe ipſe præſtitit erga Io-
nam: talem ſe quiſq; veſtrum erga eos om-
nes genere quia à rectis inſtitutis deflexiſſe
videbuntur. Ac videte vt deflecteret Io-
nas, cui Dei non ſatisfaceret iudicium, qui
ſuum præferret, & ita præferret: vt ipſum
in Deum excandeſceret, eſt ne quicquam
quod vel cogitari poſſit ſceleratius? Non ne
illud erat puditiſſimam ſuam ſtultitiam
immenſæ Dei ſapientiæ præferre? Sed vbi
ſunt tamen convicia, probraq; tanta digna
arrogantia? *Non tu* (inquit Dominus) *ve-
hementer es commotus*? Quaſi diceret: Quid
hoc rei eſt, Iona? Mihi ne tu ſuccenſeas? Ne-
que in mentem veniat, quis tu ſis, quis ego?
Mecum igitur tibi agendum putas, perinde
atque cum homine quopiam æquali tuo?

An

An nescis me cœli, terræ atq; omnium quæ ijs continentur esse opificem? Me ea omnia summa administrare sapientia? Hanc meam sapientiam nullis terminis, nulla mensura contineri longissimè supra omnium positam cogitationes: cum tu persæpe ne intelligas quidem vbi tuum figas vestigium? Itaq; cohibe ipse te, ac quid facias cogita. Hic nullum est convicium: nulla contumelia: sed potius summa quædam lenitas. At quam init deinde rationem, vt Ionam in suæ agnitionem perducat amentiæ: siue cucurbitam, siue hederam crescere facit, quæ Ionæ tuguriolum opacaret, *cumque magnam ex ea Ionas capisset voluptatem, vermes qui eam perderent immittit:* Iohn 4.
vt cum Ionas doleret rei nihili iacturam, quæ vna nocte nulla in eam insumpta molestia, nullo labore creuisset, eo exemplo eum doceret, quam gravior fuisset sibi causa tam amplæ civitatis excidium dolendi, *in qua essent præter iumenta, supra centum viginti milia hominum, qui ne dextram quidem à sinistra discernerent.* Non igitur ei insultat: non eum convicijs obruit: quod plerunque facere vos soletis: sed dexteritate maxima ei suas patefacit ineptias. Quod si Deus sic ferre hominem potest non se homines ferent mutuo, nemo cum

ſit qui non aliquo teneatur errore, qui non ſuo laboret morbo, qui non aliena & ipſe opus habeat manſuetudine, clementia ac miſericordia? Taceo quod nonnunquam aliquis alterum magna animi indignatione inſectetur, contumelijſque afficiat, qui cõtumelijs illis multo ipſe ſit dignior. Non fruſtra etiam quo loco Dominus reſpondet Petro, non ad ſepties, ſed ad ſeptuagies ſepties ignoſcendum eſſe peccanti fratri, ſimilitudinem adijcit eius ſervi, qui cum à rege ſuo debiti decem milium talentorum liberationem impetraſſet, mox in conſervum ſuum qui ei centum denarios deberet ſævire non dubitaret: ad vos enim potiſſimum pertinere hoc exemplum præcedentia facile declarant. Ex quo dicendum vobis eſt, vt extenuetis apud vosmetipſos multitudinem, magnitudinemque delictorum quæ vobis Deus condonaverit, tamen, ſi cum peccato aut errore quem aliquando in altero tam acerbe inſectamini veſtrum quo Deo obſtricti estis conferatur debitum: eandem proportionem fore, quæ ſit inter decem talentorum millia, & centum denarios. Quod exemplum profecto ad frangendos tantos quorundam ſpiritus aliquam habere vim deberet, Quæ cum vos veſtra ſponte non ſi-

tis

tis animadvertiſſe videamini, ægre ferre non debetis: quinimmò magnas Deo gratias habere, agereque, quòd ea alicui patefecerit qui vos amanter moneret: non vt ullo modo veſtram inquinaret famam, ſed potius vt vos iſta veſtra minimè laudabili conſuetudine valere juſſa, aliam quæ magis veſtris digna eſſet perſonis, cum cæteris maximis veſtris laudibus conjungeretis: itaque fieret, vt in Dei regno ejuſmodi eſſetis lux: vt nullum veſtrum factum, nulla actio indigna quam poſteritas omnis imitaretur, notari poſſet. Quòd ſi is quem ad vos monendum excitavit Dominus, haud ea eſt vel nominis celebritate, vel authoritate quæ videri in eo poſſet neceſſaria, qui magnos in Dei eccleſia viros moniturus eſſet: cogitate quam non ſit hoc nòvum: vt Deus ad maximas quaſque res gerendas contemptiſſimis vtatur hominibus. Quæ facinora patravit Deus per Apoſtolos? Sed quales homines? Quam magnus autem vir fuit Moyſes? Sed is tamen ſoceri ſui hominis alienigenæ, ac nullo pacto ſapientiæ nomine cum eo conferendi opus habuit conſilio: Quod cum datum ei eſſet, adeò non contempſit, aut minui in eo dignitatem ſuam arbitratus eſt, vt humaniſſimè probaverit, vſuſq; eo fuerit. Reprehē-

dit

dit etiam Iudith & fœmina,& juvenis Hierosolymitanum ſenatum: neque tamen ille id ad vllam ſuam revocat ignominiam: quinimmò humaniſſimè aures ejus præbet monitis, obtemperatque. Proinde ſi vos eam aſſequi laudem non potuiſtis, vt veſtra ſponte quæ oportuit, vitaretis: quia videlicet homines ſitis, non dii: ſaltem cavete etiam atque etiam ne ea quæ proxima eſt, effugiat: quaque nulla fortè in hominem cadere poteſt major: videlicet vt veſtra cernatur modeſtia, qui rationi, per quemcunque patefiat, ac quantacunq; ſit nominis veſtri authoritas, parêre lubentes velitis; vtque cor habere non lapideum, ſed carneum videamini. Id tam decet vos facere, quàm quod maximè: quippe qui lux ſitis mundi, in quos omnium ſunt ora, oculique converſi. Neq; verò omnem ego verborum damno acrimoniam ſublato omni perſonarum, rerum, loci temporiſq; diſcrimine. Sic enim & Ioannem cognomento Baptiſtam reprehenderem, qui Phariſæos quoſdam viperarum progeniem appellaverit, & Dominum ipſum qui idem hominum genus tam duris, atrocibuſque aliquando acceperit verbis. Sed hoc tamen contendo, magna graviq; ac maximè certa cauſa opus eſſe, vt eò veniatur. Vt exempli gratia

ratia, compertum habeatis errorem esse, & magnum eum quem oppugnatis, & auctorem perverso pertinacique esse animo, qui ne agnitæ quidem veritati velit acquiescere. Verùm vt propter quemlibet vel levissimum lapsum, nisi quis ad primum quodque verbum vobis cedat, ac prostratus quasi deos quosdam colat, excandescatis, ad probra, & maledicta veniatis, morbum reddatis incurabilem, ad sectas constituendas homines adigatis, summa imis æquetis: nonnunquam etiam hæc faciatis, cum vos hallucinemini, non ii quos insectamini: quis ferre possit? Quis etiam, cum vos videat quasi indoctos medicos ad omnem morbum idem semper ministrare medicamentum: quis (inquam) non maximè stomachetur? Vultis quod res est, dicam? Dicendum omnino est, vt demittatis animos, vt magna patientia eum audiatis qui vobis videatur sapientia eruditioneq; multò inferior: vt expiscari velitis quænam illæ sint decipulæ quæ rudi ineptoque, sed tamen fortè arroganti cuipiam ingenio fucum faciant: vt excogitare velitis rationes adeò apertas, conspicuasq; vt quibus cum res est errores suos videre ac palpare possint: hæc, inquam, vt faciatis, magno conatu naturæ resistatis oportet, quæ

minima

minima quaque re commovetur, impatiens est, & ad injuriam maximè prompta: ac proinde ægrè contineri intra modestiæ, humanitatisq; limites potest, invicta quadam opus est patientia, magnaque vi spiritus. Vt merito hoc dici angustum possit ostium. Vt autem ad iras, ad insultus, ad probra maledictaq; veniatur, humano quidem ingenio haud opus est calcaribus. Neque sanè ei vt obtemperes, magna est opus industria. Quod adeò verum est, vt etiam si hanc quam nos laudamus lenitatem adhibere institueris, acerbitatemq; vitare, tamen nunquam tantum depositurus sis ferociæ, quin adhuc plus satis retineas. Quòd si naturæ per se præter modum feroci etiam calcaria addiderimus quod ejus fit, Spiritui sancto tribuentes, nobisque in eo blandia nur, quonam res evadet tandem? Profectò necesse fuerit pulcherrimum instauratę Ecclesiæ ędificium denuò ruinam facere irreparabilem. Videre est autem, si quis bonum aliquem in finem facere se somniet id, in quo tamen suis indulgeat cupiditatibus in eo nullas esse metas, nullas leges quibus sic fucata coerceatur libido. Ita Romani Pontifices cùm suum splendorem, opesq; ad Dei gloriam, optimumq; Christianæ reipublicæ statum pertinere

tinere arbitrarentur , ipſimet ſibi in eo ſu-
um facientes: tantæ illis indies accenſio-
nes factæ ſunt potentiæ, dignitatis, faſtus, vt
potentiſſimis quibuſq; regibus , atque Im-
peratoribus eſſe poſſent invidiæ. Cui libet
quæ maximè miretur videre , perlegat li-
brum cui titulus eſt Ceremoniale Roma-
num, non ita pridem Coloniæ Agrippinæ
excuſum. Ibi videbit qua pompa Roma-
nus pontifex ſolennem celebret Miſſam:
qua pompa ſolenne convivium, qua pom-
pa ſolenniter equitet : vt ſi Deus humana
forma inter homines regnaturus ſit, more-
que hominum pro dignitate ſua pompa v-
ſurus: quid jam pro eo cogitari poſſet ma-
jus, relictũ videatur nihil. Vna ex re qua-
lia ſint cætera conjectare liceat. Etenim in-
ter alias leges & illa eſt: vt ſi , quo tempore
pontifex ſolenniter equitat , rex quiſpiam
adſit, aut ipſe etiam Imperator , illi etiam
obeundum aliquod ſit munus. Sed quale,
obſecro, munus tamen? Fortè vt ſua tum
ſapientia, tum authoritate omnia decenter
fieri, ac concinnè pro fabulæ dignitate cu-
ret: & certè vt ſecundum eum primum ob-
tineat locum? O indignum facinus. Quis
credidiſſet? Immò verò pontificia illa lege
Imperatoris munus fuerit , vt pontificem
quaſi pedeſter famulus à latere comitetur.
quod

quod fecit in Constantiensi concilio Sigis-
mundus, cum pontificiam coronam obti-
nuisset Martinus Quintus: quid addi vel
cogitatione ad tantam possit superbiam?
Ita si qui videantur tibi Christi rem agere
ac Dei gloriæ inservire quibusvis quacun-
que ratione insectandis: cum interim id ad
eorum pertineat vel commoda, vel digni-
tatem, vel studia, nihil tam acerbum, nihil
tam sævum, nihil tam crudele, aut atrox
excogitare possunt, quin eis lenitatis nimi-
um habere videatur, & clementiæ: adeò v[illegible]
mentiri eorum in fraudem quos exagitan-
dos, aut conficiendos putant: eosq; maxi-
mis, & iniquissimis quibusque calumniis
onerare multo eis res sanctior videatur,
quàm si vlla alia in re verum dicant: atque
horum vni cuipiam vitam eripere, quàm
plurimos alios vel eorum ipsorum quibus
favent, servare incolumes.

Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo.

Persimilis suprascriptæ alia quædam ac-
cidit tum collocanda nostra quacunque in
Deum fiducia, tum agnoscendo quicquid
adepti fuerimus beneficii authore præva-
ricatio. Sit enim quispiam rebus necessa-
riis ita instructus, vt vivat commodè, sive
ex fundis suis, sive ex arte, aut mercatura,
sit hujus vita honesta, mores qui bonum
virum deceant, religionem amet, cœtus fre-

quentet

quentet, conciones audiat, Deum tam publicè quàm privatim vocet: denique ea præstet omnia quibus commendare non indiligens observator pium hominem possit. Neque verò simulatè ille se quicquam arbitretur facere. Hùnc igitur si ita interroges: Vnde nam iste tuus est victus? à tuisne fundis? Quid (inquiet) à meis fundis? illi quidem mei citò esse desierint: nisi efficeret sua summa bonitate Deus, mihi vt essent salvi. Neque verò mei etiamsi essent, alere me possent, nisi idem mihi fructuosos eos redderet. Perbella verò sanctaque oratio; cui fortè addiderit insuper, dixeritque: ne eum quidem panem quem jam paratū domi habeat, immò quem manu teneat, alere se posse: nisi dederit Deus eo frui, atque ali vt possit: itaque petendum illum nihilominus esse etiamnum. Hujusmodi verbis quid cogitari possit vel sanctius, vel religiosius? Nihil (inquis) si modò nihil habeant fictum, sed hominis sensum bona fide exprimant. Fac hominem illum haud aliter loqui, quam ipse sibi persuasus esse videatur. Quid si nihilominus aliam re vera hominis esse fiduciam docuerimus: aliam eum sibi præter omnem suam existimationem fingere? Difficile (opinor) factu videatur: sed certum est tamen experiri. Age

igitur

igitur hanc ingrediamur viam: eripiamus huic pio homini bona, artem omnem lucri faciendi, amicos, hominum omnium societatem; denique quicquid Deus non est: constituamusque eum in deserto quopiam loco, procul ab oppidis, pagis, omniq; hominum commercio cum sola conjuge, ac filiolis quos vnicè diligat, sine vllo commeatu. Audiat clamantes filiolos, panemque poscentes: quid faciat hic noster cum solo Deo relictus? Cœnæ (opinor) tempus patienter expectabit: quod cum venerit, Deum precabitur cibum sibi vt suppeditet: aut fortè etiam majusculo filio de more id delegabit muneris, certus non minus divitem ac liberalem hîc fore Deum, quàm domi cum esset expertus eum fuerit. Hei mihi quàm vereor ne hic multò videatur alius, vt videlicet exanimatus ægrè spiritum trahens magnis gemitibus petiturus à Deo sit, ne se deserat. At quid hîc sibi volunt isti gemitus? Domi quidem quum esset: haud habebant preces hunc gemituum comitatum. An veretur fortè ne non tam habeat hîc in deserto Deus quod suppeditet: quàm domi quum esset? Aut minusne factus est bonus Deus nunc, quàm erat paulo antè? Vbi pristina illa tam firma, tamq; tranquilla fiducia? Quî fit vt non eadē hîc

it quæ domi fuerat? Idem certè Deus eſt. is quidem hîc loquitur ipſa: domi quum te noſter eſſet: quæ fiducia videbatur in Deo poſita, rerum quæ aderat, innitebatur affluentiæ penè omnis. Sed quòd homo tam ſe habere in ſolo Deo poſitam putaret, non niſi præſtigium quoddam erat, ac ſomnium. Deo videlicet fidebat (quod vulgo dici ſolet) accepto pignore: dum aſpiceret Deum in penu, in horreo, in cellis, abundè ſidebat ei; is poſtquam corporeis ab oculis ſubduxit ſeſe, vt jam nonniſi animo cerni poſſit: multò alia res eſt. Hinc igitur illæ lachrymæ, atque illi gemitus: huiuſmodi autem exemplo, ſive ſimilitudine diſcere poſſumus, quod dictum eſt à Domino. *Si tantum fidei habueritis quantum eſt granum ſinapis, ſi dixeritis huic monti, Migra illinc illuc* migraturum: haud ita accipiendum, quaſi in verbis exceſſus quidam ſit, qualis in illis intelligi poſſit Ioannis quibus dicit: *Si literis mandarentur ſigillatim quæ fecit Ieſus omnia, fore vt ne ipſe quidem mundus tot libros qui ſcriberentur capere poſſet*: ſed accipiendum, vt verba ſonant: noſtram enim fidem, vel cum maxima videatur, ſi ab iis omnibus abducantur oculi, omniſque cogitatio quæ Deus non ſunt, tam exiguam eſſe, vt perci-

 pi vix

pi vix poſſit. Maximè autem prodeſt hîc non hallucinari ne cum abundare nos ea opinemur, cujus maximè ſimus inopes, non ea animi intentione qua oportet, id nobis tribui petamus.

Quàm parùm autem ponere in Deo fiduciæ ſolemus: tam parum etiam, quicquid aſſequamur, illi acceptum ferimus quodq; fit in rebus ad vitam neceſſariis idem fit aliis in rebus omnibus. Quis enim noſtrûm eſt, qui quantulamcunq; habeat cum cæterarum rerum, tum præcipuè divinarum ſcientiam, non ea ſibi videatur Deo acceptam ferre: atque illum ſe ejus adnoſcere doctorem? Verùm ſi tam commodè hîc atque ſuperiore exemplo ab omni abducere cogitationem poſſis quæ Dei non ſit, palàm fieret, adeò exiguam hujus honoris partem nos Deo tribuere, vt percipi vix, ac ne vix quidem poſſit. Verè quidem Deum fatemur authorem: neceſſe ne ſimulare nobis videmur: ſed interim noſtrum ingenium, vigiliæ, labores, libri, doctores ſunt ante oculos. Vt ſi à calce ad carceres ſimus revocandi, ac erepta nobis ſcientia de novo acquirenda ſit: ſed ita, vt iis nobis deſint præſidia, ſolus nobis Deus quo eam impetremus, ejuſque oracula relinquantur: neſcio quàm certam ſimus ſpem

ſpem ejus adipiſcendæ habituri. Hujuſmodi ex diffidentia manant omnes illæ proviſiones, quas excogitare homines ſolent ad conſervandam, quominus depravare eam queat poſteritas, doctrinæ puritatem: eas dico proviſiones, anxiè citra vllum Dei mandatum ſua humana prudentia comminiſcuntur: quas profectò miſſas facerent, ſi seriò perſuaſum haberent, Deum harum eſſe rerum diſpenſatorem: perpetuò vivere, atque excubare ejus ſpiritum: vt eas cuſtodiat, & ab adverſarii artibus inſidiiſque tueatur. Sed cum præſidium ſibi in ſuis collocent inventis: velit autem Deus quàm inepta omnia noſtra ſint conſilia, conſpicuis docere experimentis: fit, vt ſua ſubtracta tutela, nos ſinat noſtro Marte cum ſatana bellum gerere: hoc eſt quamprimum ſuccumbere, atque vt meriti ſumus, perdi. Si omnis ſapientiæ Deum verè agnoſcemus authorem, nequaquam talia legerentur vſquam verba: Niſi à nobis didiciſſent, ne verbum quidem de Evangelio facere poſſent. O bone vir, nunquam non tibi in manibus eſt Evangelica hiſtoria, neque ſuccurrit illud verbum, *Si hi tacuerint, lapides loquentur?* Sanè tui fuit ingenii, vt ſanam Evangelii intelligentiam aſſequerere: tuque vnus ex

omnibus natus es, qui facere id posses: i
est: nisi tu fuisses, pro humani generis s
lute nihil erat spei reliquum: igitur t
præclaro in facinore restauratæ Eccles
Spiritus sancti nullæ partes fuerint: tibi
go vni acceptum ferri oporteat: tibi om
debeatur gloria. Quòd si illud Dei op
fuit, si ejus contigit munere, vt veritat
aspiceres: annon æquè cuique alii ape
Deus oculos potuisset atque tibi? An
fortè tuo ingenii acumine indigebat? A
1 Cor. 14. tibine quid debebat plus quam alii c
quam? Quid est igitur quòd dicas, Ni
nobis didicissent, ne verbum quidem
Evangelio possent facere? Sed ne il
fieret, vt quicquid in lucem prodeat q
ex tua non exierit taberna: quasi prop
rea satis certum sit, nisi malum esse non p
se, protinus in animum veniret cogit
aha, quid novi excogitavit satanas? Ne
te, re nondum cognita, præceps objice
Quin potius ita cogitares cum animo t
Dominus quidem perbenignè mecum
git, qui mihi plurima, eaq; admodum p
clara patefecerit: quid si huic quoque p
tefecit aliquid, quod me adhuc celave
petamus à Domino, vt si ab ipso sunt q
hic dicit, det nobis vt & nos grato revere
tique assequi ea possimus animo. Sin h
ma

ſunt inventa, ac proinde à vero alie-
det nobis vt tanquam vana, nulliuſque
ii contemnamus : neque patiatur ea
ſtros illabi animos. Quòd ſi ita ſe res
et(vt certè habet) vt niſi tibi Dei ſpi-
illuxiſſet, non plus videre tu potue-
quam quivis alius: & eo beneficio tam
n quemvis proſequi potuerit, quam
tum autem illi perinde facile ſit, quic-
d vult, ſiue hunc, ſiue illum docere abſ-
e vllo diſcrimine, neque tibi quicquam
uerit magis, quam alij cuiquam : qui
ad contemnendum quicquid ab alio
ficiſcatur, tam ſis proclivis, vt protinus
pectum habeas? Immo vero vt pro dam-
o habeas? Teque omnino re in com-
ta obijciendum putes? Neque tanta
potes patientia, vt auſcultes prius: at-
e perpendas? Profectò non alia cauſa eſt:
quod tuo ingenio, iudicio, vigilijs
idē omnia tribuas. Quoniamq; tibi in-
es phœnicis cuiuſdam, cum quo con-
ri nemo poſſit, neceſſe eſt tibi cuiuſuis
ontemptui eſſe ingeninm. Quoniamq; in
cum incidimus cognitu valde quidem
ceſſarium, operæ precium fuerit, paulu-
m hic inſiſtere,

Contingit temporibus alijs, & noſtra eti-
n ætate, vt inter viros quorū ſpectata eſſet

non tam eruditio, quam pietas, intercesse-rint de religionis doctrina controversiæ atque adeò nulla coire facilè potuerit concordia: vt potius indies lites increbuerint, recruduerintq; magis ac magis, quid ergò hîc dicendum est? Vbi idem tum asseritur, tum negatur, vera dici vtrinque non possunt: vt alteram partium errare necesse sit. Quid (inquam) de ea quæ erret, dixerimus? Nunquamne eam ad Deum confugere, qui ei opem ferat, suumq; impertiat lumen: vt rectè eo duce judicare de rebus possit? Verisimile id quidem non est: immò verò constat in fieri, si non alibi certè publicis in precibus; quid ergò? Forte non stat Deus promissis dando petentibus suo spiritu? Ne id quidem fieri potest. Quid deniq;? An isti absq; fiducia petunt? Absq; maxima fortè fiducia fieri potest sed prorsus absq; vlla, credibile non est: ac mirum est tamen, eos veri lumen nunquam impetrare. Profectò huius rei alia causa esse nulla potest, nisi quòd tametsi lumen spiritumque à Deo poscentes agnoscere videantur se illo carere, atque opus habere, re vera tamen id non agnoscant. Quin immò in ea esse videntur persuasione, occulta illa quidem, sed maximè tamen firma, atq; constante: vt tantum se jam pro-

fecisse

isse arbitrentur, vt errare amplius non possint, neque quicquam quod præterea ficant, supersit, saltem certè hominis cuiusquam ope adjuti. Hinc illa sunt verba quæ de quopiam narrantur: Huc nisi discendi causa nemo intret. Præclarè. Annon hic videbatur non tantum gustasse aliquid ex arbore scientiæ boni ac mali: sed ipsam penè arborem totam, quanta quanta erat, devorasse? Huic quidem qui iam Dei sibi est instar: idque à Deo petit quo se abundare affluenter arbitratur, quem spiritum, quod lumen dederit Deus? Fieri etiam potest, vt petant isti quidem, verùm non rei, quæ in controversiam venerit gratia: quippe quam se certissimè cognitam habere arbitrentur, sed generatim rerum omnium gratia: neque tam quia intelligant quicquam sibi deesse, quàm inveterato potius quodam vsu verba non tam corde attentè, quàm lingua perfunctoriè pronunciantes, quodq; faciunt super vno puncto in controversia posito, idem facerent super quocunque alio quod deinceps vocaretur in dubium. Quo fit, vt tametsi isti in vniversum opus se habere majori lumine videntur non diffiteri: venire tamen tempus nequeat, quo tempore præsenti quapiam in re eo se carere intelligant, ac pro-

pterea aliqua id petant animi intentatione, Huiusmodi porro persuasiones à primis nostris parentibus hæreditate accepimus: quippe qui ad arrogantiam, ad superbiam temeritatemque simus nati. Accedit autem eò, quod homo in rebus omnibus huiusmodi vtatur industria, vt si quid obseruauerit frequenter certo quodam modo fieri: neque vnquam accidere aliter animaduerterit: coniecturam faciat, id semper ita contingere. Quare, cui aperti oculi fuerint, vt multos discernere erorres posset tam antiquos, quàm recentes, de omnibus se eodem modo absq; vlla erroris suspicione iudicare se posse sibi persuadet. Cumq; ea coniectura eadem capta ratione quæ omnibus in rebus capitur, eò pertineat quo suapte natura homo maximè fertur: ad eius videlicet laudem, dignitatemquè: videri mirum non debet, si altissimas firmissimasq; in animo radices agat. Quòd si aliqua etiam accesserit popularis aura (vt deesse quidem non potest)quasi hominis diuinę sapientię certũ firmumq; testimoniũ: id verò fit(nisi diuina in tẽpore occurratur prudentia) hominem prorsus in sui opinione dementare. Sed quid de populis diximus? ò rem prorsus admirabilem. Excitabit Deus hominem qui in quibus

versentur

verſentur erroribus, eis oſtendat: omniſq; eius hominis oratio eum habuerit ingreſſum, quod fidendum hominibus non ſit: quippe qui tum fallere, tum falli poſſint, quinetiam plerunq; & fallantur, & fallant: immo vero ne multum quidem tribuendum vniverſi populi iudicio, neque multarum ſimul nationum neque multarum ætatum, quia falli nihilominus, ſi fidem adhibueris, poſſis: vnam autem eſſe Dei vocem cui tutò abſque vlla erroris ſuſpicione poſſis acquieſcere, qui tandem divino illi homini aures præbebunt: quid facient? quid? Pape, inquient, hic qui ab hominibus in ſolum Deum omnem noſtram transferre vult fiduciam, ſoli Deo fidem adhiberi, ſanctus vir, piusq; ſit neceſſe eſt. Quam hic, hic dignus eſt quem ſequamur: huic tutò plenam poſſumus fidem adhibere: huic poſſumus fidere: non illis qui ſeducere nos, ſuam vt rem agerent, ſolebant. & ſic cum & cogitent, & dicant, videntur tamen ſibi recto ſancti hominis conſilio obtemperare, fidem ſuam ab hominibus in Deum transferentes neque animaduertunt ſe eam ab hominibus in hominem transferre: cuius haud talis erat oratio: Ne illis aut illis hominibus fidem habeatis, qui tantùm hu-

mana vos docent inventa: sed mihi qui vos non nisi divina sum docturus, sed hæc, ne vllis credatis hominibus, cumq; & ipse homo esset: ea lege ne ipsi quidem credendum erat, nisi quæ attulisset, conspicuis confirmasset divinarum literarum documentis, sic enim non tam ei credidissent, quam multo magis divinis illis quæ attulisset testimonijs. Quod si hic vir errores omnes qui essent in ecclesia videre nequaquam potuit: aut in novos forte incidit aliquos (quod quibusdam contigisse constat) populus, cum eisdem fere rationibus adductus, quibus vir ille in nimiam sui fiduciam illapsus fuerat ex eo Deum sibi fecerit: iam aures quibus eos audiat, qui vel latum pedem ab eius dogmatibus declinare velint, non habeat. Quod si quis objiciat ei, non esse vni cuipiam homini, quisquis ille sit, tantum tribuendum, quin eius omnia dogmata Dei verbo indicanda sint: ita eundem ipsum docuisse quem sequatur, nihil proficiat. Quanquam enim nihil iam audire possit præter doctoris sui decreta: nunquam tamen efficies, vt se vni homini totum initi, non Dei verbo assequatur. Sed hoc adhuc nihil est. Sit alius quispiam qui primi illius lapsum aliquem animadverterit: eius notauerit morosita-

tem,

tem, nimiamq; sui fiduciam: sed & populi hallucinationem, qui cum videatur sibi ab hominibus in Deum suam transtulisse fidem, ab hominibus in hominem transtulerit: expertus etiam fuerit, quantum ea res habeat incommodi: quare summa omnia fecerit, vt eum populum ab eiusmodi quasi fascino quodam liberaret, aditumq; ad eum veritati patifaceret: deniq; ostenderit suis hæc omnia:& ita ostenderit, vt illi nihil mirentur magis, quam erroris vim illam tantam. Sed quid tandem faciat ipse? multo opinor prudentius cavebit videlicet, ne quod in alio damnauerit, idem ipse admittat, suos monebit ne sibi plus adhibeant fidei, quam par sit se hominem esse, propterea q; errori obnoxium immo vero fieri vix posse, quin multa ignoret, itaq; eatenus tantum sibi fidem habeant, quatenus ex divinis literis certa perspicuaq; testimonia attulerit, si quem autem animadverterit se nimio in honore habentem, obiurgabit eum: vt fecerunt Paulus, & Barnabas, quum eis divini offerrentur honores. Heu, quicquam ne horum faciat? Nisi magna cogat vis spiritus: caue tibi persuadeas. Immo vero & ipse cum se esse arbitretur qui omnia noverit, qui errare

errare nequeat, in quem Deus immensos suæ sapientiæ thesauros ita effuderit, vt quod alij tribuere possit, nihil sibi reliqui fecerit: qui denique sapientia ipsum æquet Deum, quare claudere cœlum volet, ne vel gutta pluere amplius possit: nullam aquam patietur bonam existimari, nisi suo de fonte fluxerit. Tametsi autem verbum aliquod excidat nonnunquam, quo modestiæ aliquid præ se ferat: vt si rogaverit quisquis, erroris aliquid suis in dictis aut scriptis deprehenderit, se vt moneat: pergratum id sibi futurum, aut quid eiusmodi, si quando ad experimentum veniendum sit: iam videre liceat, verba illa non nisi à summis labijs profecta fuisse, vt vt sibi forte videatur valde ea ex animo, ac serio protulisse. Qui porro hunc sequuti fuerint, ex eo tam ipsi sibi Deum facient, quam alij fecerant ex priore; & qui hoc mirabuntur stupore maximo, quasi cogitari nihil possis absurdius, tandem tamen & ipsi idem facient, aut multo etiam peius: tanti est negotij homini cuiq; non aut alium quempiam hominem, aut se ipsum Dei in locum collocare: cum tamen nihil minus se facere opinetur. Atq; hæc quidem mihi occurrerunt exempla quibus contingere ostenderem, vt aliud quis ageret, aliud sibi videretur

tur agere, in alio positam haberet fiduciam, in alio eam se habere sibi persuaderet in dignoscendis suismet cogitationibus, mirum in modum cæcutiens. Atq; haud scio, an aliud quiddam addendum sit, quod illi ipsi qui de Christiana religione differentes sola Dei gratia propter Christum salutem hominibus contingere fatentur: collocanda deinde sua fiducia vix possint à sua dignitate, suisq; meritis oculos deijcere, cuius rei suspicionem illud mihi inijcit: partim, quod naturalis hominis sensus deprimi se ægerrimè patiatur, suæq; laudi, ac gloriæ impensè studeat: partim quod videam, cum tanti sit negotij ad Evangelicam normam citra fucum vitam instituere, adeò procliuem esse hominem ad comminiscendas sanctimonias alias, quibus ipse sibi placeat, vt colligendis (quod paulo ante dicebamus) aliorum peccatis, ijsq; seuero supercilio damnandis, multis, admodumq; verbosis ferendis de Evangelio sermonibus, atque ijs qui paulum de spacio curriculoq; receptæ doctrinæ deflectunt, insolenter tractandis, & in corporis cultus omnis neglectu, & id genus rebus alijs. Nam de Pontificijs qui tot æternæ vitæ lucrifaciendæ rationes excogitaverint, mirũ non est, apud quos palam ea iam invaluisset opi

nio,

nio, quod ſuis bonorum operum meritis ſervari quemlibet oporteret. Quinetiam vehementer ſuſpicor, quamplurimos parum animadvertere, longe aliam eſſe rem de religionis doctrina diſſerere, ac dicere quod fide & gratis obtineatur ſalus: atque ita perſuaſum eſſe, aliud de ſua quenq; ſpe privatim conſtituere, perſuaſumq; habere quod ſibi Deus propter Chriſtum ſua condonet delicta, ac ſe in filium benigne acceptet. Cum fieri abſque dubio poſſit, vt quis vnum quidem pro comperto habeat, ac de eo diſſerere luculenter poſſit: alterum ne ſummis quidem labijs guſtaverit adhuc. Quo fit fortaſſe, vt non pauci circa ſuammet ipſorum fiduciam hallucinentur, eam ſibi fiduciam vendicantes cuius guſtum nullum habent. Atq; vtinam etiam horum non nimis magnus eſſet numerus. Quo minus porro ratione vlla earum quas adhuc recenſuimus hallucinemur, vna propemodum cautio eſt, in quo lubricus ſit error non ſolum non ignorare, verum etiam in promptu, meditatoq; habere. Quapropter haud ſatis fuerit, hæc ſemel didiciſſe: quinimmo nunquam non volutanda animo ſunt: ita, vt hinc ante oculos ſint iſti (occultiſſimi quidem alioqui) ſatanæ laquei, illinc tuum vitæ genus, conditioque, & tuum

um ingenium: tum autem quæ in tempora incideris, vt quicquid eſt eiuſmodi in quo haberer poſſit pravus hominis ſenſus quod quærat, quod cupiat, quo oblectetur, quod amet, quod æſtimet: etiamſi tibi is eſſe animus videtur, in quem nihil tale cadere poſſe putes, alius quo ducaris ſpiritus, alius ſcopus in quam tua dirigas conſilia: caue tibi blandiare, caue tibi ipſe facile fidem habeas, excute ipſe te ſæpe ac ſæpius. Experieris enim non ſemel, quod iuraſſes, nihil eſſe præter ſpiritum: quidvis fuiſſe potius quam ſpiritum: ac ſi aliter olfacere quicquam potes: veniat tibi in mentem doloſi ſimulatoris cuiuſpiam, aut avari, aut ſuperbi, aut ambitioſi, aut invidi, aut vindictæ cupidi, ſed tibi probè noti, ac cogitato ipſe tecum, ſi quod tu meditaris, aut coneris aut facis, id ille fecerit: quam putas eius eſſe ſuſpicareris mentem, quod concilium, quem ſenſum? Mox redito ad te, ac perſcrutare perquam diligenter tui cordis arcana, num eiuſmodi ſenſus in te veſtigium ſit vllum, ac ſi vllum vel leviſſimè impreſſum appareat, caue contemnas: ſed perſcrutare magis ac magis, invenies enim profectò quod miraturus ſis. Quantique faciendum putas Dei gloriam, & optimum eccleſiæ ſtatum, & ſempiternæ vitæ ſpem

ſpem, tam ſerio in harum rerum omnium verſandum tibi meditatione fuerit.

Qui fit ſcientes prudenteſq; multi peccent.

Vt autem ſciens, ac prudens in Dei legem committat homo, facit præcipuè deprauata primorum parentum lapſu natura in omnes homines diffuſa, omnibus in rebus divinæ legi prorſus inimica. Primum etenim haud illi ſatisfacit Dei providentia: quippe qui tum parum ſapienter ei facere videatur amplis opibus, atque imperijs ijs largiendis qui nec illis vti, neque hæc regere prudenter poſſint: tum parum iuſtè, qui ſceleſtos homines fortunet, deprimat bonos, eoſq; nefariorum hominum iniurijs expoſitos ſinat, neque vlciſcatur quamprimum eis illatas iniurias. Cumque vellet eum Deus ab humilibus huius vitæ rebus ad cœleſtia oculos attollere, atque in cœlo non hic cumulandis ſibi theſauris intentum eſſe: ipſe tamen hic totus hæret: hic commodè ſibi eſſe vellet: hic maximè, atque optimè ſe inſtructum ab ijs rebus quæ non tam animo cerni, quam manu palpari poſſint. Iubet Deus eum ſuas omnes cupiditates abijcere, atque ab ſe evellere: ipſe autem multo mallet eas vel cumulatiſſimè implere. Exigit ab eo Deus in vicinum ſuum charitatem: ipſe ſui charitate metiri omnia multo mallet, ac de vicino haud aliter

ter cogitare, quàm vt eum sibi subijceret, & ad omnia sua commoda illo, eiusque rebus omnibus pro animi libidine tanquam rebus suis vteretur. Idemque fit in rebus alijs omnibus. Præter autem communis naturæ vitium, est etiam suum cuique proprium: quod tametsi cum communis naturæ depravatione est coniunctum: ideo tamen cuiusque proprium dici potest, quod alij ad alia maiore quadam vi, atque impetu rapi videantur. Quod si aliqua virtutis semina in homine sint, vt omnino sint: fere videas, qui vnam aliquam participauerit aut alteram, aliarum expertem esse. Cuius differentiæ causas attigimus alibi, diversitate ejusmodi fit, vt si quis à rapinis, inhonestisque lucris abstinuerit, suæ nequeat imperare libidini, aut si hanc domuerit, avariciæ succumbat: si ab hisce vitijs vtcunque liber fuerit, decipiet eum superbia, aut aliud aliquod vitium. Præterea qui in humili fortuna, in afflictionibus magno fuerit animo, ditatus quum fuerit, timidiusculum se præbeat. Et contra, qui rebus secundis multas pietatis significationes dederit: quicquid adversi imminere videatur, animis concidet, neque defuerit qui aliquandiu quidem validissimè pugnet: verum tandem nimis diu durante

conflictu, velut hastam abijciat. Plurimum
est etiam in locorum temporumque op-
portunitatibus positum: magnaque vi
est & irritamentorum, & illiciorum qu
nos modo in hoc, modo in illud facin
aut impellunt, aut attrahunt. Illud aute
ad resistendum vitio præter cætera negli
gentem hominem facit: quod non omni
no persuasus sit, tam infensum esse Deu
peccato, quam est, eumque vere illud v
turum esse, aliam vitam præter hanc es
reliquam: huius autem nunquam vide
sibi homo visurus finem vllum. Vide
quotidie efferri multos: recordatur i
quidem mortis, disseritque ea de re subt
liter admodum, & graviter. Sed est tam
ei nescio quis genius in corde qui ei
blanditur; nequaquam tam propinqu
tuum fuerit tempus: non morieris: cre
annorum numerus: decrescant indies m
gis ac magis vires: neque ille malus ge
us vnquam desinit longiorem pollic
vitam: neque homo aures ei patefac
Videmur nobis quidem multò aliter c
dere: elegantissimaque ea de re nostra
oratio: sed humano ingenio nihil est ex
bus omnibus creditu difficilius. Qu
hic laborandum est die noctuque, vt ta
dem frangatur hæc tanta nostri cordis

riti

...ities. Quanam autem potissimum re id
...fecerimus? Certe non alia quàm assidua,
...ximeque reverenti divinæ legis medi-
...tione, additis ardentissimis ac nunquam
...termissis ad Deum precibus. Cumque
...nquam tantum nobis immineat pericu-
..., quantum quum secundis vtimur rebus:
..., vt eo etiam tempore potissimum eius-
...ditum meditationibus, tum precibus
...opus. Certè autem nisi cum pia religi-
...is doctrina vitæ coniunxerimus sancti-
...tem: futurum est vt & doctrinæ cogni- 2 Thes. 2.
...nobis eripiatur, nosq; rursus in seducto-
...permittamur potestate, qui maxima
...stra infamia extremoque exitio nobis,
...icquid voluerit, imponat. Ac nisi tene-
...rum illarum ex quibus vix dum emer-
...us, exemplum satis est ad nos deterren-
...m, equidem quid satis esse possit, non
...eo. Est autem nobis enitendum dum
...mus, ne cadamus: siquidem vbi semel re-
...cere cœperit disciplina, vix fieri poterit,
...n sit posterior quæq; dies priore deteri-
..., donec omnis aboleatur Dei timor, om-
... pereat pudor, vt tandem vitium virtu-
... locum obtineat, virtus vitij.
Sed inter alia quæ hominum mores de-
...vant, nescio an primum locum obtine-
... mala exempla, omnium quidem, sed eo-

 rum

rum præsertim in quos maximè conve
hominem sunt oculi: vt ecclesiastico
pastorum, aliorumque qui propter
munera quibus funguntur, aut studia,
ætatem: adde etiam, si placet, fortu
sed certè qualemcunque externam dig
tatem, seu gravitatem antecedere alios p
tantur sapientia. Optimum autem re
dium ad conservandam morum disc
nam censendà est ecclesiastica cen
Quid ni enim esset, cum absque du
Dominum habeat authorem? Qua ta
in re cauendum diligenter est, ne q
quam vel immisceat, vel habeat satana
suo. Ac duplex quidem finis in Domin
stituto non obscure cernitur: quorum
terum assequatur siue admonitio fratr
ue censura: nempe, vt aut lucrifacias ip
fratrem, aut deinceps pro eo habeatur
cum Dei ecclesia nihil sit commune. Q
loco habebantur olim extranei, & pub
ni. Itaq; fiat, vt eius dissoluta vita ad Ec
siæ dedecus, vel doctrinæ divinitus tra
transferri nequeat vt nemo putet se im
ri eum posse sine suæ salutis contem
itaq;, vt nocere ille suo exemplo neq
sed prosit potius. Quid porrò harum
gratia fieri Dominus velit, minimè ob
rum est: quem enim offenderit frater

Conseruandæ morum puritati utilis Ecclesiastica Censura.
Math. 18.

aliq

uo exemplo, ab illo vult corrigi, remo-
rbitris; qui si eum audierit, lucrifactus
nt: sin minus, vult adhiberi vnum aut
rum testem: si nec illos audierit, vult
ificari ecclesiæ: quod si tandem neque
siam audierit, pro extraneo & publi-
habeii vult, Quæ quidem sunt eius-
di, vt si cui vel minimum sit spiritus ni-
anius videri possit. Verum invenisse
n videtur satanas in scirpo nodum,
si correptus quispiam negasset se,
dei objiceretur, admisisse: advocasset.
monitor testes quibus præsentibus,
facti quod objiceretur ignaris, denuo
eretur, ac ne sic quidem culpam ag-
isset, ideoque ad ecclesiam ventum es-
non defuerunt qui talibus testibus con-
ci eum vellent. Quod profecto valde
um est, in cuiusquam potuisse mentem
re: Nam cum reus non neget se cor-
um: sed illud neget, iustè correptum
isse: quis non videat testibus opus esse,
eius ipsius facti certam habeant scienti-
quod est in controversia: non eius
od nemo neget? Contingit etiam non-
quam, vt arguatur aliud in quo quic-
m esse peccati qui arguitur, non intel-
t, ac nisi agnoscat culpam, censura no-
dum hoc est (quemadmodum loquun-

Sed in ex ercenda ... te fraude impuri ... ny

 tur)

tur) excommunicandum putent. Quod vlla ratione fieri, equidem non assequor. Ergone cum me peccasse non intelligam, mentiri cogar, linguaque eam culpam agnoscere, quam cor non agnoscat? Neq; tis fit, si eatenus obtemperem monentibus, vt ab eo quod licere negant, abstineam? Quis, quæso, vsus fuerit vnquam in ecclesia simulationis eiusmodi? Si peccaui, doce me, non fuisse mihi eam rem liberam: sin ea mei est ingenij tarditas, vt assequi id nequeã, vbi tua est charitas qui meum infirmum nequeas? Immo etiam quid sibi vult ista peccati agnitio? Quo eam, quo iure exigis? Profecto enim Domini verba illa. Si te noluerit audire, non id significare videntur. Si peccatum agnoscere noluerit, sed hoc potius. Si parere, id est si abstinere deinceps ab eo quod reprehenditur, noluerit. Quod cum non recuset facere: quid est quod requiras præterea? Neq; vero ad finem cuius gratia fieri debet admonitio, quicquam facit peccati agnitio illa, dicere forte possis: in quo delinquatur, si fiat liberum duci non oportere. Quid tum? propterea id eũ testari oporteat, qui nondum sit persuasus ipse? Egregium vero testimonium, & dignum cui nemo non fidem adhibeat. Quod si ne hæc quidem

ea eſt cauſa propter quam talis exigatur
initio, quorſum ergo exigitur? Profectò
nõ non ſupereſt, quam vt correptoris ſit
inſultum dignitati: ne ſcilicet videatur
fruſtra corripuiſſe, aut vt victoria quo-
modo potiti videantur qui præſunt:
que vt eorum formidabilis reddatur au-
ctoritas. Huc enim certè aſpirat homi-
nis ingenium: etiamſi nonnunquam ni-
minus videatur ſibi habere in animo.
Quicquid ſit, indigna certè eſt Chriſtia-
na lenitate hæc conſcientiarum carnifi-
cina.

At quoniam, ſi peccati eccleſia motum
pœnituerit, ei Dominus ignoſci vult: id-
que faciendum non videtur, niſi pœniten-
tiæ idoneum extiterit ſignum: hoc ſig-
num interpretantur plerique omnes, vt
culpam publicè deprecetur: & publicam
vocant pœnitentiam. Tantaque vete-
rum fuit ſeveritas, vt aliquos non plenè
admitterent, niſi ad multos annos in illa pœ-
nitentiæ ſignificatione perſeveraſſent; non-
nullis ad vitæ finem vſque indicebatur pœ-
nitentia: in quo videre licet quam benè
memores eſſent eius facilitatis ad ig-
noſcendum quàm præcepiſſet Dominus,
qui velit non ſepties tantum, ſed ſeptua-
gies ſepties peccanti fratri ignoſci. Cum igi
 tur

Pœniten. publica nec neceſſaria nec vtilis.

tur tanta illa veterum severitas Domini maxime repugnaret documentis: nobis videndum est diligenter, non quod minus, sed quod nihil omnino illis sit repugnaturum, Qui autem exploratum habere possimus, quod instituerimus, nihil ei repugnare? Profectò ita demum, si nihil prorsus, sine quo Domini impleri instituta possint, instituendum putaverimus. Certè autem, vt restituatur is qui contemptis non tantum duorum, aut trium fratrum admonitionibus, sed ipsius etiam ecclesiæ ab re homine Christiano indigna abstinere noluit: constet oportet ecclesiæ, resipuisse eum, atque vt constet, publica illa pœnitentia opus esse arbitrantur. Sed quid si innotescere id Ecclesiæ alia quapiam ratione possit, eaq; vsitata & divina voce comprobata: Efficietur profectò vt significandæ recipiscentiæ causa necessaria ista publica pœnitentia non sit. Potest autem ei innotescere, si testentur vicini, & qui cum eiecto versantur, eum non obscure recipiscentiam præ se ferre, & suum factum accusare. Simulari (inquies) hæc possunt. Quid non possit simulari? Sed quæso te, qua cum ecclesia rem esse vis? Non cum ea in qua aliqua sit charitas? Non negabis (opinor) at charitas quidem (vt docuimus) non vsq; adeo cau-

ta est,non adeò suspiciosa: quinimmò nescit malè cogitare:omnia credit,omnia fert: sed fides tamen adhuc tantam facilitatem, maximeq; ineptam fore arbitraris. Ego verò,si quidem meum hoc sit judicium, quin rideas,non recuso: verùm charitatem talibus certè notis depictam reliquit Apostolus,vel spiritus sanctus potius. Quòd si tuum aliud est judicium, atque adeò contrà-rium: à quo id esse authore oporteat,etiam me tacente,res ipsa loquitur. Dei profectò spiritus sibi contrarius non est. Quod igitur Spiritus sancti judicio est contrarium,à satana sit necesse est. Sed præterquam quòd resipiscentiæ signum sit, aliam afferunt causam quidam, quamobrem exigatur publica pœnitentia. Quemadmodum enim, si vnum quempiam offenderit quis, non antè offerre suum munus debet,quàm reconciliatus ei fuerit: ita, cum vniversam ecclesiam offenderit, ei satisfieri vniversæ oportere. Atq; hîc equidem fateor non gravatè: nisi aliter satisfieri possit Ecclesiæ. Quippe quæ deponere offensionem, nisi peccatorem supplicem viderit, ægrè possit: ipsius peccatoris partes esse,vt quacunque ratione mitiget offensorum animos. Verùm,quemadmodũ nemo Christianam lenitatẽ tribuerit ei qui offensus à fra-

tre

tre cum fuerit,non ante ignoſcere ei poſſit, quàm viderit ante ſe humi proſtratum, ac ſupplicem: neque omnino eum facere dixerit quod Chriſtianum hominem decet, cujus ad ignoſcendum ſumma eſſe debeat facilitas: ita equidem vereor non decere id eccleſiam,in qua tota non cerni eas virtutes quæ in ſingulis requiruntur membris,profectò minimè laudandum ſit. Illic (inquam) docetur qui offendit alterum, quid facere eum oporteat, vt placeat Deo: non agitur de ejus qui offenſus fuerit officio,quem ad ignoſcendum eſſe facillimũ oportere,ac nihil minus quàm triumphos animo agitare clarius eſt,quàm vt teſtimoniorum citatione ſit opus. Ita nondum neceſſariam vllam videmus iſtius publicæ pœnitentiæ cauſam. Sed addat fortè aliquis: vtilem tamen, atque adeò neceſſariam eam fore,propterea quòd minimè vulgaris pudor cum ea conjunctus eſſe videatur: vt ea tanquam firmiori quodam freno homines à peccandi cohibeantur licentia. Atqui hîc nihil præter humanum auditur conſilium: Dei vox, quæ ſola fallere non poteſt, non auditur: an verò non eadem ratione perſuadere volunt Pontificii auricularem ſuam confeſſionem? Quamobrem illic eam reſpuimus? Profectò ea de

de causa, quòd humanis commentis, aut commodorum incommodorumq; supputationibus ejusmodi locum non arbitremur relinqui oportere: taceo, quòd quem non cohibuerit ejectionis cogitatio, is neq; publicæ pœnitentiæ recordatione cohibetur. Age (inquies) non sit illa quidem necessaria: quid inest tamen mali? Respondeo: Etiam si nos non videamus, quid insit mali: non propterea statim sequatur, nihil inesse. Præterea, etsi nihil aliud habeat mali; cum tamen neque instituta divinitùs fuerit, neque vllius divini instituti causa sit necessaria: satis inest mali, quatenus jugum vllum hominibus imponendi authoritatem sibi homines vsurpant, quod solius est Dei: ac timendum est, ne si vel levissima quapiam in re sui muneris limites transgressi fuerint, ad majora animum paulatim adjiciant: aut posteris exemplo suo majora aggrediendi sint authores: ita sæpe fit vt qui semel verecundiæ honestatisque leges re vel minimi precii surripienda violaverit, deinde paulatim reddatur magis ac magis audax. Est etiam mihi profectò suspecta publica ista pœnitentia, quòd videatur ad Pharisaicum spiritum alendum nonnihil momenti habere. Inest enim omnino homini à natura elatio quædam animi, qua

affectet

affectet quisque in alios imperium quoddam,& authoritatem & eminentiam: eaq; de causa pulchrum cuique videtur supplices,ac demisse veniam precantes conspicere. Qua de causa profectò non rarò accidet, vt cùm quis hæc sibi videatur exigere gloriæ Dei causa,privatis aut rationibus aut affectionibus ductus exigat. In summa ei quod præceptum sit, nihil prorsus addendum censeo: sed simpliciter quod Dominus docuit faciendum, vt qui ab ecclesia correptus non obtemperaverit,deinceps illa eum pro suo non agnoscat. Quòd si ille postea pœnitentiæ significationem dederit aliquam: idq; testentur fide digni viri, significatum id ecclesiæ quum fuerit, eodem sit loco,quo erat ante: idq; fiat etiam quam minima verborum pompa.

Sed quas ob causas locus censuræ fuerit? Certè quicquid conspicuo verbi Dei testimonio in homine reprehenditur, nisi quis ab eo abstinere admonitus voluerit, satis causæ ad censuram videtur fore. In quo tamen humanæ imbecillitatis habenda ratio est: quam neminem equidem rectè habiturum putem, nisi qui, cum vero teneatur Deo obtemperandi desiderio,in exploranda etiam assiduè sua ipsius imbecillitate negligens non fuerit: magna hîc cùm charitate,

ritate, tum prudentia eſt opus, ſine quibus hoc in genere nihil fieri rectè poteſt. Sed miror, cùm vix quicquam ſit æquè homine indignum Chriſtiano, atque vt linguæ petulantia alterius obſit, aut inſidietur famæ, nullaq; in re peccetur magis: nunquã tamen quenquam hoc nomine cenſura notatum audiverim: atqui vt nullum aliud ferendum erat vitium: ita neque hoc vllo modo eſt negligendum, quo infinitæ quotidie excitari ſoleant rixæ, contentiones & ſimultates in eccleſia. Sed cum plerunque ſuſurrones iſti aſſentandi artibus multum valeant, ſibi eorum qui authoritate aliquid poſſent gratiam conciliant: & referendis modò hujus, modo illius peccatis, illiſque deteſtandis, bonam apud eos de ſe opinionem aucupantur: atque ita ſibi conſulunt.

Præterea quoſnam dicemus ejuſmodi ſubjectos eſſe cenſuræ: ſolam ne promiſcuam plebem? Quid ſi illi quos Dominus Sal terræ appellat, cenſura digni fuerint? Cum de iis dictum ſit, Si ſal infatuatum fuerit, ejus deinceps vſum fore nullum, niſi vt abjiciatur, & ab hominibas conculcetur: facilè apparet, eos quoque cenſuræ ſubjici: & verò perabſurdum eſſet, ſi, cum in pede, aut alia contempta corporis

parte

parte nulla esset labes toleranda, in facie, atque ipsis in oculis tolerari eam oporteret. Sed quinam fuerint ipsorum censorum censores? Finge enim, vniversum ecclesiasticum senatum infamia laborare: an cogetur ecclesia connivere non eatenus modò, vt patiatur eos sua membra esse, aut haberi: sed etiam vt eorum iniquum ferat dominatum? Certè cum jam illi non præsideant, nisi vt perdant ecclesiam: necesse est fieri posse quod Dominus dicit, vt projiciatur infatuatum sal, & ab hominibus conculcetur. Cumq; ecclesiæ duæ tantum sint partes: vna eorum qui gubernant, altera eorum qui gubernantur: illi profectò non damnabunt se ipsimet: à reliqua igitur ecclesia damnari possint necesse est.

Quin & illud cognoscendum est, cuiusvis ne sit peccantem corripere: an aliqua sit exceptio? Certè autem qui trabem ipse in oculo habet, idoneus qui ex fratris oculo festucam extrahere conetur, non est: nisi fortè vt cum se ipse etiam apud fratrem accusaverit, eum ad emendationem vitæ secum hortetur: si enim sequatur sic alterum hortantis non obscura emendatio: adeò non inutilis talis fuerit admonitio, vt fortè alia nulla esse possit accommodatior. Sed nec ille quidem sit idoneus, qui suspectus

spectus esse possit peccanti alieni ab se animi: aut qui vlla omnino laboret infamia: quinimmò in eo qui ad alterum corripiendum accedat, bona omnino requiritur opinio: sed præcipuè, vt sit Christianæ charitatis atque mansuetudinis nomine valde commendatus: cui etiam non supercilium, non tetricus severusq; vultus, non tardus incessus, non vllum externum adjumentum, sed conspicua morum sanctitas authoritatis aliquid conciliaverit. Quæ si absint, magis ad irritandos animos, replendamque simultatibus ecclesiam, & muniendam ecclesiasticis pastoribus ad tyrannidem viam hujus disciplinæ vsus fuerit, quàm ad mores emendandos. Quorum tamen abusurum periculum tanti facere non debent magistratus, vt rem ab ipso Domino proculdubiò institutam impediant. Quid enim hoc sit aliud, quàm Dominum quasi accusare imprudentiæ, qui rem vnde plus mali emergere posset, quàm boni instituisset? Vt timeant abiturum valde salutare, atq; adeò necessarium institutum in abusum, magna causa est: atq; in eo sapientissimè quidem fecerint. Sed ejusmodi tamen suspicionis causa non prorsus impedire illud debent: sed vt explorent subinde quàm decenter, quàm sanctè vsurp[illegible]

que vt iniquis temerariisque: quorumcunque resistant conatibus, severitate magna adhibita, inferiorem ne arbitrentur sua dignitate curam: reprimant ipsi tantùm eorum qui suam majorem quàm oportet, authoritatem esse volent insolentiam: & omnia rectè habeant necesse sit. Sed multi magistratus ideo etiam non permittunt hujus disciplinæ vsum, quòd velint ipsi in summa vivere licentia: atq; interim etiam Christianæ pietatis frui nomine, qui divinam iram non effugient. Quicquid enim ex improbis falsorum Christianorum vita, quibus absque disciplinæ vsu perpurgari ecclesia non potest, in Evangelicam veritatem dedecoris exundat, ejus certè ipsi poenas dabunt. Ac de doctrinæ morumq; depravatione qua omnis Christi regni eversio, regni autem satanæ constitutio continetur, hactenus dictum sit. Sed quoniam satanæ haud satis est, si Christi regno everso suum erigat, nisi suum illud sibi communiat, firmetque: proximo loco quæ sint satanici regni munimenta, dicendum erit.

* * * *
* * *

SATAN

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEXTVS.

ILlud constat, Christi regni instaurationem in doctrinæ, hoc est, in Evangelicæ veritatis restitutione esse positam: ea enim & ostendit quid nos velit Deus facere & partim promissis allicit, partim comminationibus impellit ad Deo obtemperandum. Quod vbi fit, ibi Christus regnet, indeque exulet satanas, necesse est. Quare omnia quidem satanica regni munimenta eò pertinere par est, vt Evangelicæ veritationnis sit aditus præclusus. Proinde ad ejusmodi consilium quænam conferre possint, investigandum est. Ac illud quidem occurrit primùm: quod si integrum sit cuique quàm maximè velit religionem colere, ac tueri, cum maxima sit ingeniorum judiciorumque diversitas; fiet, vt opinionum sententiarumque permagna etiam sit diversitas: vtq; nemo non habeat qui ab se dissentiat, sibiq; contradicat: cumq; nemini propemodum non contradicatur, necesse fuerit multos in dubium venire, quid

Opinionum de religione modesta libertas, regno Satanæ imprimis adversatur.

potissimum probent, sequanturq;. Qui dubitat autem, is ad veri inquisitionem extimulatur, & multis inquirentibus mirum ni aliquis invenerit. Inventa porrò veritate si disserendi sit libertas, facta sententiarum collatione, illa superior evadat, necesse est. Ex quo quidem efficitur, cum opinionum de religione libertate consistere satanæ regnum diu non posse. Quòd si ei libertas non convenit, consequens est, certam aliquam legem convenire quæ libertatem illam coerceat, ac tollat. Ac cum neque prorsus tolli omne religionis nomen queat, & omnes facilè intelligant plus vna veram esse non posse: quæ alia ejusmodi lex fuerit, quam qua certa quæpiam: sed maximè illa quidem impia, atque detestanda cui jubeatur religio? Quisquis autem contra vel mutire quid ausus fuerit, in eum atrocissima quæque constituta sint supplicia? Quæcunque autem lex promulganda sit, occasione aliqua est opus: ac quænam occasionem præbere soleant ad tollendam opinionum de religione libertatem, haud difficile admodum sit cognoscere. Sunt enim proculdubio hæc nimis magna dissidentium opinionum multitudo, contentiones, lites, rixæ: quas quidem non tum demùm serit satanas, quum jam depravata
est

est doctrina: sed jam inde ab eo tempore quo integra est ac syncera, sunt enim contentiones & rixæ ad eam depravandum, labefactandumq; via quædam ac ratio: ac tametsi placere satanæ illa instituta nequeunt quæ doctrinam, quum sincera est, depravari non sinunt: at illa certè placent, quæ, tametsi eum quidem in finem excogitata fuerint, potius tamen confirmant, propagantque errores, & sectis occasiones præbent, quàm horum quicquam impediunt. Quænam autem sint ejusmodi, jam demonstratum supra est. Quoniamq; quo plures sunt ii qui in receptam insurgunt doctrinā: & quo magis temerarii, insolentes, morosi, quoque magis absurda sunt quæ afferunt: & quo plus habent authoritatis, magisque iræ, atque indignationi sunt obnoxii qui ecclesiis præsunt, eo impotentius videntur in publicæ quietis turbatores omnia conaturi: quid decernatur, etiam atque etiam videndum est: ne, dum satanæ te resistere pulcherrimè existimas, præter omnem spem ipsius satanæ potius rem agas, qua de re multis verbis Libro tertio disseruimus. Quandoquidem autem ad sciendi cupiditatem natus homo est, valetq; judicio nonnihil, quo non rarò cernere verum possit: possunt autem & sciendi cupiditas, & judi-

cium tum intendi,tum remitti,intereſt abſque dubio ſatanæ,hęc quam minimum habere virium: ac quoniam à ſciendi cupiditate inquiſitio proficiſcitur: eſtq; inquiſitio ad veri agnitionem perveniendi via: partim quidem haud expedit ſatanæ (vt dictum eſt) inquirendi permittere libertatem ſuo in regno: partim etiam videtur, ſi tollatur,obfuturum, ferè enim (vt ille ait)

Nitimur in vetitũ ſemper,cupimuſq; negata.

Magnum autem intenſumq; deſiderium ſi fuerit,quieſcere non poſſumus, donec impedimentis ſublatis,quacunq; ratione omnibus ei ſatis fecerimus. Quare ſi ſublata inquirendi libertate,intenditur ſciendi cupiditas, alia quapiam eſt opus ratione qua ejuſmodi compeſcatur cupiditas: aut etiam, ſi fieri poſſit, omnis tollatur prorſus. Eſt autem deſiderium omne in cogitatione poſitum. Nemo enim optare quicquam,niſi cogitans, poteſt. Ergo ſi poſſit ſatanas conſequi, vt de religionis veritate cognoſcenda ne cogitemus quidem, profecto ne eam optemus, aſſequutus fuerit. Quoniamque cujuſque rei deſiderium ex tribus cogitationis quaſi partibus conſtat: quarum prima eſt, qua cogitamus eam rem bonam eſſe: altera, qua cogitámus e-

Satagit is vt tollat omne veri inquirendi deſiderium.

am

nabesse à nobis: tertia est, qua cogitatus fieri posse, vt eam assequamur: si horum vnum desit, desiderium ipsum consistere non possit. Multò autem minus, si desint duo, aut omnia. Age igitur, si persuasus sit quispiam, quicquid fecerit Deo placendi desiderio eorum hortatu quorum videatur populum ad pietatem instituere, fore vt id Deus boni consulat: nam si perperam edoctus fuerit, eos daturos pœnas qui docuerint, non se: huic quidem haud multum referre videatur, siue aspiciat veritatem, siue minus. Quoniamque si cum re quapiam, etiamsi alioqui bona, expetendaque mali aliquid conjunctum esse videatur: quantum illud malum fuerit, tantò res illa minoris fit: adeò, vt si plus mali habere, quàm boni videatur, non in bonis, sed in malis eam habiturus sit: si quis primum parùm referre putet, siue habeat in religionis negotiis veri agnitionem, siue minus: deinde autem simul persuasus fuerit, eam se agnitionem adipisci non posse, nisi adhibitis maximis laboriosissimisque studiis, ac magnis etiam sumptibus (quæ videlicet mali rationem obtinent) ei quidem res haud bona quæsitu, sed mali ei videatur. Qui etiam persuasus fuerit, haud posse se vllo modo eam consequi

 scientiam,

scientiam, sive quia non possit in eam illa impendere studia quæ videtur requirere, sive quia desit ei aut judicium quale videtur opus esse, aut ingenii acumen, aut quid aliud: haud magno tenebitur eam inquirendi desiderio. Qui denique pro certo habet receptam doctrinam veram esse, & quicquid ei repugnet falsum: haud ei deesse veri in religione cognitio videatur: itaque inquirendam eam non putabit. Quæ persuasiones cum ad extinguendum veri inquirendi studium maximam videantur vim habere: unde illæ oriantur, quibusque rebus confirmentur, operæprecium fuerit cognoscere.

Verisimile est, quum populus videt viros eruditos, magniq; nominis de variis religionis punctis haud sentire eadem, sed magnas inter eos esse lites, ac contentiones, eum in ejusmodi labi cogitationem, ut arbitretur religionis doctrinam admodum obscuram, difficilem cognitu, atque incertam esse rem, cujusque veritatis inquirendæ finis sit nullus: quippe cum non Latinæ, non Græcæ, non Hebraicæ linguæ scientia, non vlla eruditio alia, non tot expositorum qui se divinas literas illustrare posse crediderant, scripta, non denique aliud quidquam tantum conferre possit ad re-

rum rerum cognitionem; vt tandem omnis tollatur obscuritas ambiguitasque, ac simul omnes cessent lites: quam quidem perplexitatem & alia quædam adaugent: velut illud, si, cum librorum qui in sacrorum scriptorum explanationem infinitus ematur numerus, eruditi viri de religione differentes, eorum qui de ea scientia scripserunt sententias citare, atque iis vti quasi testibus quibusdam consueverint. Necesse etenim hujusmodi hinc gigni opinionem, vt nemo quicquam explorati habere posse videatur, nisi qui innumerabiles evolverit libros, ac de quaque re quæ fuerit præstantissimorum scriptorum sententia, probè teneat. Mirum est autem, quàm multum scripserint quidam: nam solus Origenes sex milia librorum reliquisse dicitur. Augustini tam multa extant etiamnum, vt dubitare quis possit, vtrum hominis ætas iis solis perlegendis suffectura sit: multa etiam reliquerunt Hieronymus, Chrysostomus, & alii: nostraque ætas ita fœcunda est, vt Patribus palmam in eo genere non tam invidere videatur, quàm jam eripuisse. Plerique autem cùm desperent se posse tot evolvere volumina: & multi etiam vnde ea sibi emant, non habeant: cumque absque eorum diligenti

Præcipuè vt reiiciat populus Sacrorum curam & lectionem in Pastores.

lectione proficere se quicquam posse non arbitrentur ; quid superest, nisi vt omne divinarum rerum studium, omni proficiendi spe sublata, deserant ? Qui cum non ideo salutis spem omnem queant abjicere, in eam cogitationem delabantur necesse est: vt arbitrentur haud esse cujuslibet exploratum habere quid credat: sed satis esse si illis obtemperet qui religionis curam habent: quorum periculo futurum sit, sicubi peccatum aliquid fuerit ; illorum esse quid populum doceant, videre. Immò verò cum hæc ratio expeditissima esse videtur, & procul ab omni molestia, simul ac periculo, inepte illi facere videantur qui laboriosis studiis, valdeque molestis, quæ de industria quærant in quo insaniant. Quæ persuasio & ex eo confirmatur magis, quòd quum omnes sacræ lectioni operam navant, siquidem haud omnes eodem præditi esse possunt vel spiritu vel acumine, ne potest quidem omnibus de rebus idem videri, omnib. Neq; verò quia aliquis iudicio parũ valeat, protinus agnoverit se parum videre, vt cedat melius sentiẽti. immò verò vt quisq; minimũ valet ingenio, ita sibi maximè placet: cũq; id quãplurimis vsu veniat, ac sæpissimè, multas oriri cõtroversias oportet non inter eruditos tantùm, sed

etiam

tium inter quoslibet, quarum causa cum Ecclesiasticis pastoribus multæ sint subeundæ molestiæ, accidantq; ea quæ cum cótroversijs coniuncta ferè esse diximus: iræ videlicet, indignationes, probra, maledicta, ad quærenda remedia quibus omnibus os obstruant, adiguntur pastores. Quo fit, vt cum postea integrum non sit quicquid velit tueri, eo delabantur tandem (quo videlicet aliquam habeant ignorantiæ excusationem) vt arbitrentur, quemadmodum ad solos viros doctissimos, eos videlicet qui ecclesiis præsunt, pertinet, quid tenendum sit, decernere: ita earum rerum studium ad eos solos pertinere. Cui errori adeò sæpe non occurrunt pastores, vt etiam suffragentur maximè, dum ijs victi molestijs quas ex frequentibus controversiis eos aliqui accipere necesse est, audaculorum arrogantiam nimis acerbè retundunt: jubentque cum stomacho aut calceos suere, aut pannum texere, aut venationi indulgere ac quæstiones de religione eis relinquere, quorum omnis sit vita cum libris. Quibus ex obiurgationibus cum aliqua notentur nonnulli ignominia, aut alio etiam aliquo afficiantur incommodo graviore, horum ex exemplo cæteri discunt, haud expedire eiusmodi involui molestijs. Atq; ita ab omni

sacrarum

ſacrarum literarum lectione abſtinere cu-lunt, immo vero etiam ſuis, vt ab ea abſtine-ant, authores ſunt, ex quo paulo poſt igno-ratio rerum omnium conſequatur neceſſe eſt, cumq; ignoratione firmum ac perditum in ea perſeuerandi propoſitum. Quid tu ergo hic fieri velles? Inquies: certe quidem cum Spiritus ſanctus tot locis ad divino-rum ſcriptorum lectionem, ex æquo horte-tur omnes: quicquid eiuſmodi eſt, vt vl-lum hominum genus inde abducat, deter-reaturque, neceſſe eſt à ſatana eſſe, non à Deo: proptereaque vitandum. Quare ſi quorum retundenda nimia ſit temeritas quod qui nihil intelligunt, doctores velint agere atq; omnes præ ſe contemnunt, vi-dendum eſt etiam atq; etiam, quid illi pec-cent, quiduè tu reprehendas, oportet enim non præcipitem, aut iracundam reprehen-ſionem eſſe, ſed prudentem. Non peccat au-tem, ne quidem ſi ſit baiulus, quod ſacra legat ſcripta, quod inquirat certa ſuæ ſalutis fundamenta, quod conferat cum amicis ſiue æqualibus, ſiue etiam ſe doctioribus: quinimmo maximam hinc meretur lau-dem: & omnes idem vt faciant, hortandi ſunt, ſed nec peccaverit quidem, ſi non-dum cognita veritate, probare meliorem noluerit ſententiam, ne ſi magni quidem

nominis

nominis vir de eius testetur veritate: quippe cui verbum Dei cui credat, sit propositum, non celebri nomine viri, quin potius inquirendæ erunt ex Dei verbo tam commodæ, tamq; apertæ veri demonstrationes, vt non possit rem non videre, hortandus erit, vt à Deo veri lumen petat: coniungendæq; tuæ simul præces, quod si parum reverenter, si temere, si insolenter hisce in rebus versetur, hoc solo nomine obiurgandus sit, sed ea tamen cautione, atque moderatione, vt eius primum peccata à personæ seiungas vilitate, atq; vitæ genere: deinde ne nimio obiurgationis rigore tum ipsum, tum æquales eius divini studij desertores facias, quinimmo si videatur populus haud ita multi facere hæc studia, ad ea erit omni ratione inflammandus. Quoniamque omnino duo sunt incommoda quæ vitare ambo vix, ac ne vix quidem possis: ne quod infinitis partibus sit minus declinare malis, vehementer cavendum est. Certè enim si vigeant divinarum literarum studia in populo: deesse lites controversiæque non poterunt, nam vt mittam ingeniorum diversitatem, inæqualem spiritualium donorum mensuram, & naturæ vitium illud, quo fit vt sua cuique plus æquo placeant: quiescere profectò non poterit satanas

nas, quin ſuis emiſſarijs turbare omnia conetur, & eiuſmodi lites non poſſunt non magnas afferre paſtoribus moleſtias. Atque hoc quidem vnum eſt incommodum, ac illud profecto magnum, alterum eſt, quod ſi populus deſeruerit hæc ſtudia, ſoliique Eccleſiaſtici paſtores ea ſibi vendicaverint: paucis illis ſatanæ artibus depravatis, rerum omnium brevi ſequutura ſit depravatio. Hæc igitur datur optio pijs paſtoribus: malint ne illud perpeti quicquid eſt moleſtiæ, vt maneat in populo Dei, eiuſq; legis cognitio: an vt ſuæ conſulant tranquillitati, vtque beatè ſuaviterque vivant, caligini ac tenebris feneſtram aperire, eccleſiæ curam deſerere, omnia ſatanæ dominatui permittere. Tametſi enim quam primum (te videlicet vivo) ſequutura hæc vaſtitas non eſt: certè procul abeſſe non poterit. Quominus autem propter controverſias quæ inter doctiſſimos quoſque de religione ſunt, adeo videatur Evangelium obſcurum, vt rectè id intelligendi ſpes non ſit: primum quidem danda opera eſt, vt aut ſopiantur controverſiæ, aut, quanto minore cum ſtrepitu fieri poteſt, tractentur, qua de re multis verbis ſupra diſſeruimus. Deinde etiam, quia omnino (vt diximus) controverſias eſſe neceſſe eſt, monendus

bendus sæpe est populus de hac necessitate: neque inde capiendam coniecturam, obscuritatis, aut incertitudinis doctrinæ, quod inter viros eruditissimos de ea non conveniat: prædictum iam fuisse à Dei filio, quod placuerit cœlesti patri celare arcana sua sapientes, parvulis autem ea patefacere. Quid igitur mirum, si videamus id contingere, quod ipse Dei filius testatus est? An non hinc potius crescere spes debet simplicibus si se Deo permiserint, si eius spiritum imploraverint, fore vt sibi pateſiant quæ assequi sapientes nullis queant studijs, nullis humanarum artium adiuti præsidijs? Immo vero sapientes illos ideo ea percipere non posse: quia præsidijs eiusmodi plus satis tribuant? Quod cum ferre Deus non possit: quippe qui sibi acceptam ferri sapientiam omnem velit, non rei cuiquam, eos videndi vi omni privat, vt planè videre nihil possint, an vero non maxima ex parte imperiti homines fuerunt ij qui Christum, quum inter homines versaretur, sequuti sunt? Viri autem docti, quales Pharisæi erant, eum insectati sunt, maximiq; eius extiterunt hostes? Miremur igitur, non videre eos, proptereaq; andabatarum more in tenebris pugnare, qui capti sunt oculis?

Matth. 11.

Sed

Mos scripta vel Authores citandi, improbandus & periculosus.

Sed de consuetudine scriptorum authoritates citandi quid dicemus? Certè vbi invaluerit, necesse est arbitrari homines aliter exploratum esse, quid tenendum de quaq; re sit, non posse, nisi excussis meliorum quorumq; scriptorum sententijs, quo errore implicati qui fuerint, de ijs (nisi omissis rebus omnibus, totos eorum lectioni se tradiderint, qui admodum pauci futuri sunt) quid sperari possit, non video: nisi vt lectionem omnem deserant, in eamque opinionem veniant, vt arbitrentur haud aliorum esse diuina scrutari, quam ecclesiasticorum pastorum. Quare etiam si nihil aliud haberet hæc consuetudo incommodi: tamen hoc solo nomine maximè detestanda videretur. Verum non desunt & aliæ causæ, atq; illæ quidem grauissimæ, propter quas sit improbanda. Ac primum quidem qui honor scripto Dei verbo habendus erat: dico eum hac consuetudine in expositores transferri propemodum omnem, nam quod quisque persuasum habere debebat, quia ita Dei spiritus scriptum reliquisset, iam persuadetur: quia sic quidem interpretentur, tametsi enim persuasum habet quod scriptum sit, verum esse oportere: non id tamen quod scriptum est, ideo credit, quia ita scriptum sit: id enim

se

intelligere diffidit: sed quia sic exponant illi quorum acquiescendum authoritati putat; adeo, vt si scripto contraria sit expositio, interpretum sequuturus sit, non scriptam Spiritus sancti sententiam. Quis ergo hic non videat, plus fidei haberi expositoribus quam divinis scriptis? Aut saltem certè tantundem? Idem enim accidat: atq; si ad regem legati alicunde venerint, quorum linguam non intelligat, vt vti oporteat interprete: nam si credit quod dicitur: profectò non quia legati sic referunt, quippe quos non intelligat, credit: sed quia interpres sic eos referre testatur, adeo, vt si interpres perperam exposuerit, interpreti fidem habiturus sit, non legatis: vt interpretis fidei niti regis credulitatem, non legatorum verbis facilè appareat, ac cum scriptorum authoritas firma quædam ac stabilis res non sit: quippe, cum alij alio tempore maiori sint in precio, vt non ita pridem Thomæ Aquinatis summa erat apud omnes authoritas, apud nos nulla est, fiet vt si adepti authoritatem fuerint parum sinceræ doctrinæ homines: eorum testimonio ea credatur divinitus tradita doctrina quæ diuinæ forte ex diametro repugnet, id quod in Romana ecclesia contigisse videmus. Præterea cum testetur Dei filius, pa-

trem

trem sua arcana non sapientibus patefacere voluisse, sed parvulis necesse est etiam quæ scripta sunt, parvulis fuisse scripta, non sapientibus. at vero consuetudine illa fiet, vt soli sapientes intelligere ea posse videantur: illi videlicet, qui Domini testimonio soli intelligere non possunt, non quod scriptores omnes ex eo sint sapientum numero, de quibus intelligit Dominus: sed tamen vt vt rem accipias: non potest inde non gigni opinio ei contraria quam parvuli ex Domini verbis habere debeant, Ad hæc vt optandum est, ne vlla oriatur lis, aut controversia: ita optandum est, vt si quæ oriantur, ad eas componendum quam expeditissima sit via, atqui si expositorum afferendæ sint sententiæ: cum videri possint & ipsi multo magis quam Dei spiritus pugnantia ponere, ambiguè atque obscurè loqui, vt ipsorummet expositorum alij loci alijs explicandi sint: quis non videat infinitis partibus prolixiorem fieri viam terminandorum dissidiorum, quam si sola citentur divina testimonia. Hic enim tandem finis sit aliquis & citandi loca, & ea excutiendi, ac illic nullus omnino est finis, an vero non videmus in vnam aliquando quæstionem conscriptum maximum volumen, atq; adeo non subla-

tamen omnes cavillandi anſas, vt poti-
latiſſimus cavillandi campus datus eſſe
deatur? Reſtituerat Lutherus, alijq; pri-
es Evangelicæ veritatis vindices, pulcher-
mam illam, maximeq; neceſſariam ex ſo-
Dei verbo teſtimonia petendi conſuetu-
dinem: ſed quidam alij pulcherrimè ſe fa-
uros arbitrati, ſi hoſtes eorum ipſorum
confoderent telis, eo redierunt, vt Patrum
authoritatibus omnia denuo replerent,
quod vtinam tam ſecundo feciſſent ſucceſ-
ſu, quam bona ſpe aggreſſi ſunt. Certè cum
ante adverſarij peranguſtum in locum co-
gerentur: vt quo iam ſe verterent non
haberent, hac ratione valde amplum ſpa-
tium exercendis cavillandi, tergiverſandi,
eludendique artibus adepti ſuut, equidem
perniciosiſſimam, omninoque fugiendam
hanc eſſe arbitror conſuetudinem, aureſ-
que aſſuefaciendas, vt nihil, cui adhibea-
tur fides, præter ſola Dei oracula ſacris li-
teris comprehenſa agnoſcant. Sed quoniam
ingeniorum permagna eſt varietas, longe-
que maxima naturalis quorundam curioſi-
tas, qui nihil cuius non certam ſe habere
putent rationem, perſuadere ſibi patiantur,
quo minus hominibus eiuſmodi quicquam
conferat ad veri inventionem ſua curioſi-
tas: aliqua ſatanico regno proviſione

opus est ad hebetandam illis omnem inge-
nij iudicijque vim. Sanè autem tum qui-
dem obtinet hominis iudicium præcipuè
suum robur, quum matura est ætas: quum-
que ipsum rectis meditationibus cogita-
tionibusq; assuefactum est, nullis contami-
natum, antequam ad suam perveniret ma-
turitatem, erroribus, & ab omni animi per-
motione liberum, contra autem nulla e-
ius est vis in pueritia, neq; etiam sequen-
tibus ætatibus, si pravis assuefactum sit co-
gitationibus: si præoccupatum fuerit erro-
ribus, quumque animi obnoxium est per-
motionibus. Ergo si qua sit in populo con-
stituta stabilitaque religio, eaque fals-
cum eam pueri quasi cum nutricis lacte
imbibant, quo tempore nullum prorsus e-
iudicium: posteaque audiant de illa paren-
tes, domesticos, vicinos, omnes denique
vno quasi ore loquentes: cum imprimatur
teneris animis ea opinio, quod si quis a-
ter crediderit, certissimè sempiternis infer-
ni ignibus cruciandus sit: eiusmodi pr-
stigia non sinunt crescere iudicium: i-
opprimunt, prorsusque interimunt: v-
aspicere nullum lumen queat. Itaque n-
que per se indagare verum, neque si q-
patefacere id ei velit, ferri potest. Pr-
ter autem eam sic credendi consuetu-
ne-

Quibus artibus firmet Satan in animis vulgi errores.

nem, quæ jam cujusdam instar est naturæ facta: illud etiam accedit longe quidem maximum ad veri agnitionem impedimentum: quod ita credidisse maiores videantur, quos in errore fuisse, ægerrimè persuadere sibi omnes patiuntur. atque hæc eiusmodi quidem sunt: vt præcaveri nisi doctrinæ conservatione, non possint, tantum ad id quod de maioribus dictum est, prodesse aliquid possit: si sæpe illud inculcetur: perpetuo hoc esse observandum: vt quid Dei verbum nos doceat inspiciamus, non quid maiores nostri crediderint, nisi inquirendi fortè causa, quod quum fecimus: vbi quid ipsi crediderint, quomodoq; Deum coluerint, invenerimus: haud ibi consistendum esse: verum adhuc inquirendum, quo verbi Dei testimonio freti ita vel crederent, vel facerent, forte enim si cõsiliũ hoc frequentissimè inculcatũ fuerit: eius vestigiũ aliquod manere etiam depravata reliqua doctrina possit: vt eo admonitus, aliquis ad veri inquisitionem excitetur, sed & cum prava ingeniorum exercitia ad iudiciorum depravationem valeant plurimum: eo quidem pertinet differendi consuetudo, qua id ait quisque, vt vincat ipse, non vt vincat veritas ad ingenij tantum ostentationem: qualibus ex disputa-

tionibus propagantur infinitæ lites, depravantur corrumpturque omnes liberales artes, fitque vt tandem quo plus quisque studij ijs perdiscendis insumit: minus acquirat solidæ vllius scientiæ, cui renascenti iam consuetudini, obviam eundem est primo quoque tempore, vix enim vlla maior est pestis.

De animorum motibus qui iudicium depravant, etsi aliquid jam attigimus supra: hoc tamen loco, vbi aliud est propositum, nonnihil agamus rursus oportet, illic enim de ijs agebatur permotionibus quæ à cognita deducere veritate possent: hic de ijs motibus disputatio est, quæ qui in erroribus creverit, eum præbere advenienti veritati, aures non sinunt. Illud constat, hominem eatenus verum amare, atque odisse falsum, vt neque velit alterum pro altero sibi obijci: neque velit vel labi, vel falli, quo fit vt amet eos, quos persuasus sit vera dicere, veraque docere: quos autem credit falsa dicere, aut docere, ab ijs abhorreat, eoque maiore tum odio prosequitur vtrosque quo plus boni aut mali in re qua de agitur, positum esse arbitratur, maium autem bonum sempiterna beatitudine, maiusue malum sempiternis cruciatibus quibus de rebus agitur, quum de religionis doctrina

doctrina agitur, ne fingi quidem cogitatione vlla poteſt, quo fit, vt quam doctrinam religionis vt veram amplexus fuerit, eam amet, & eos etiam, qui eam docent, quique ei fauent: odio autem habeat quæcunque ei repugnet, eiuſque tum doctores, tum fautores. Quare qui quidem inter errores ſit natus: cum eos veritatis loco habeat: non poteſt eos non amare, ac veritatem, quæ illis repugnat, odiſſe, ac quanquam ſi veræ doctrinæ ne vlla quidem reliqua ſit memoria, in eam rem, cuius nulla eſt cogitatio, exerceri odium nullum poteſt: eius tamen tale iam latet in animo ſemen: vt quamprimum emergat alicunde veritas, ipſum quoque odium emerſurum ſit. Quoniamque quo plus bonorum alicui in re ineſſe videtur, tanto etiam amatur magis: ſi dogmata illa, in quibus quis natus fuerit, eiuſmodi adipiſcendæ æternæ vitæ viam monſtrent: vt à voluptatibus non admodum abſtrahant: neque ſanè ea requirant quæ vlla magna difficultate, moleſtiis vel labore præſtentur: hoc eſt in ſumma, ſi eiuſmodi invaluerit religio: vt ſi homini facta poteſtas fuiſſet, qualem maxime religionem valet ſibi arbitratu ſuo fingendi: nam eam & Deo ipſi probatum iri, haud diſſimilem admodum fabricaturus

 fuerit

fuerit: tanto erit in eius amorem procliuior. Quare minimè mirum est, si homines adeo ægrè patiuntur se à Pontificijs tenebris auelli, tametsi enim Pontificij quædam exigunt, quæ quis faciat invitus: vetet quæ cupiat sibi præmissa (quod fit Decalogi, quem vtcunque adhuc retinent, præceptis) tamen si quis deliquerit, admodum faciles proponunt delicti expiandi rationes, vt frequentem missarum auditionem, earumque emptionem, ad numerum pronunciatis preces quasdam, Pontificiorum diplomatum, quibus minimo pretio remittuntur peccata, redemptionem aliasq; id genus nugas: sed ne hic quidem alia ratione occurri videtur posse: quam nondum corrupta doctrina quam frequentissimè moneatur populus, Evangelicam legem haud esse talem, quæ humano judicio, atque sensui arrideat: sed maxime repugnare, ea exigere, à quibus maxime abhorreat homo: qualia sunt illa, vt inimicos diligat, sua contemnat, aliena minime curet, probra, convicia, omneque injuriæ genus, Christi causa patienter ferat, atque alia eiusmodi. Quoniamque quo vehementius persuasus aliquis est, falsum esse quod ei obijcitur, eo minore judicio credere, id potest: magisque ab eo abhorret

lud ad firmandum stabiliendumque errorem, maximam habuerit vim: si eius quæ vera sit doctrina, aliquis maxime infami nominis hæreticus author putetur fuisse, inde enim fiet, vt si quis eam rem in controversiam vocaverit, maximi reus habeatur sacrilegij, fere enim ejusmodi est hominis ingenium, vt non quid quisque dixerit, sed quis dixerit spectandum putet, at ea quidem ratione, vix vllum Christianæ doctrinæ punctum, non rejiciendum esset, vix enim est vllum, cujus non hæreticus quispiam assertor fuerit. Monendus igitur sæpissimè est populus: ne curet quis quidque dicat, sed quid illud sit, quod dicitur. Etenim vel si satanas, quod verum sit asseruerit, adhuc manere verum: contra autem, si cœlestis angelus asseruerit, quod sit falsum: non propterea fieri posse verum.

Plurimum etiam refert, quum arbitrantur homines se indicia tenere, quibus verã religionem à falsa discernant: eaq; indicia illorum conveniunt erroribus, ac veritati repugnant, id enim animos in erroribus obfirmat mirum in modum. Primum autem, quod iampridem diximus, fingit sibi homo Deum, quasi homo sit quispiam humano ingenio, qui delectetur auro, gemmis, lapil-

Indicia falsa & fallacia Religionis veræ falsæve.

lis, sumptuosis apparatibus, quique fabu-
las & nugas amet; cui placeant magna
superba ædificia, qui de suo iure dimitt
velit nihil: veluti condonandis iniurijs
que compensatione aliqua: atque alia
am de eo somniat id genus multa. Sed
lum ea in re etiam infra hominem po
quod cum non credat eum quicquam
suo iure dimittere velle: mirum quas
gas somniet eum boni consulturum,
rebus infiniti ponderis: dum putat se re
prorsus nullius precij, ac inanitate ipsa
anioribus peccata compensare posse. N
contendo ego sic loqui homines: sed ta
si quis eorum observet studia, quæ dog
ra facile amplectantur, mordicusque te
neant: à quibus desiliant, atque abho
ent: comperiet profecto eorum hunc
sum esse, quare depravata religionis d
ctrina, si quid imaginationibus eiusm
repugnet: id protinus omnino falsum a
trantur esse oportere. Secundo vero lo
ex eo conijciunt veritatem doctrinæ: si e
nationis suæ homines videantur diu p
basse: præsertim si quos habuit sapien
nomine insignes viros: tametsi, quę non h
beat? Quicunq; enim vel minimũ inter e
cos videat, oculatissimus videatur, qu
quicquid nouitatẽ aliquam redolet, qu
po

receptos errores veritas faciat, necesse id non potest non falsum videri: qua ... one fateri oporteret maximè, ex omni... in veritatis via fuisse eos, qui Iovem, ...mum, aliamq; eorum Deorum turbam ...erunt, quorum religioni quamplurimæ ...ones, diutissimè adhæserunt. Sed & ...ionis cujuspiam, tum veritatem, tum ...tatem, ex rebus vel secundis, vel adver... ...etiuntur, quæ eius contingunt cultori...: sed ea tamen lege: vt quod in alie... religionem valere volunt, in suam va... non patiantur. Quamprimùm enim ...igione sua alienis aut grando aliquid ...i intulit, aut quid accidit ejusmodi: ...rotinus eorum impietatis certissimum volunt argumentum. Sed si idem, aut ...to etiam majora perpessi ipsi fuerint: ...aut casu factum esse volunt, aut quid... fateantur potius, quàm divinæ iræ ...pter vllam impietatem fuisse signum. ...que eadem quidem etiam æquitate, ex ...vis moribus conjecturas ducunt. Ne... enim ex suorum flagitiis religionem ...in suspicionem adduci vult. Ad alie... infamiam quibus arbitratur sufficere. ...tremò eo etiam signo arbitrantur ho...nes, se falsam religionem à vera discerne..., si clam doceatur: neque prorsus ineptè.

nam

nam cum furta, adulteria, multaq; alia facinora, non nisi clam admittantur: mirum non est, si etiam ea in doctrina, quæ clam docetur, scelus aliquod inesse videatur: tametsi aliquo tempore valere hæc ratio potest: valere tamen semper non potest. Quemadmodum enim, quum magistratus veræ favet religioni, quidquid clam docetur in angulis, aut noctu, necesse est falsum impiumq; esse: ita si ille veritatis sit hostis, mirum non fuerit: si quod palam fieri non licet, clam, ac quasi furtim fiat. An verò olim clam sacrificabatur Iovi, Saturno, Iunoni, aliisq; ejus farinæ Diis? Annon palam (nisi fortè ipsa obstaret religio) eorum sacrificiorum tradebatur ratio? Quid Turcæ? An illi hodie non publicè suos in sua instituunt impietate? An propterea vera illi dicantur docere? Contrà, quid prisci Christiani sævientibus in eos tyrannis? non illi noctu & clam precibus ac lectioni persæpe operam navabant? Ideone autem eorum damnanda erat religio? In tempore igitur, antequam subtrahatur veritatis lumen, quàm frequentissimè monendus populus est: ne putet indiciis ab se excogitatis, aut quoquo modo rationis suæ iudicio de doctrinæ cujuspiam, vel veritate rectè posse, vel falsitate judicare: sed vnam judicii

dicii regulam esse Dei oracula, sacris lite-
ris comprehensa: hæc sola nobis Lydium
esse lapidem, quo aurum ab ære discerna-
mus: alium verum indicem esse prorsus nullum; quare hoc præceptum memoriæ
mandandum, hoc tradendum liberis, & do-
mi sedenti, & iter facienti, & cubitum itu-
ro & consurgenti, hoc manui signo aliquo
alligandum, hoc in parietibus domus in-
scribendum: denique semper ante oculos
versari oportere, si hujus præcepti semel ir-
repserit oblivio, fieri non posse quin proti-
nus doctrinæ omnis sequatur depravatio:
ita sequatur, vt postea vix magno cona-
tu adhibito, inventura sit locum veritas. *Deut. 6.*

Ac quoniam etiam eò vehementiora
sunt odia, majoreque vi judicium omne
opprimunt, quo sæpius irritantur animi,
exacerbanturque: cum non possint odia in pi-
am doctrinam exerceri tum, quum jam
sublata est, atque in oblivionem venit, vt o-
diis assuefiant animi, in falsam aliquam do-
ctrinam exerceantur oportet. Cumque non
possit idem populus eandem doctrinam &
amare, & odio prosequi, oportebit plures
falsas religiones esse, easque diversas: quæ
cum coalescere vno in populo vix possint,
oportebit etiam diversis eam esse in popu-
lis: ita, vt suam quisq; probet: quicquid ab

ea

ea diffidet, improbet, odioque habeat, atque eos simul qui ab illa quid abhorrent: quare cum secta in sectam odia exerceat, fiet vt vndecunq; veritas illucescat, in eam vndique maxima parata sint odia: atque vt cuiusque impietatis sectatores à sectis aliis excipi soliti erunt, ita excipientur veritatis assertores: ac tanto etiam asperius, quanto improbius tum in eorum odium hominum animos inflammabit satanas. Hac de causa moneri sæpe populum oportet: eatenus quidem odio habendos à vera religione alienos, vt eorum infensi simus impietati, atque actionibus & factis iis quibus aut veritati resistunt, aut quoquomodo in Deum, ejusque ecclesiam sunt injurii. Alioqui adeò non decere nos vllas in eos exercere inimicitias: vt orandum nobis sit pro illis, vtque omni beneficii genere sint nobis ad meliorem mentem provocandi.

Qui ecclesiæ præsunt, quomodo irritentur in veritatis Professores.

Sed cum consultum est satanæ, ita depravari hominum qualiumcunque judicis, atque mutuis inter se odiis exerceri: tum verò maximè consultum est, si hæc in ijs accidant quorum magna sit authoritas: vt in iis qui ecclesiis præsunt, aut qui adhibere vim possunt: vt in magistratibus, potentibusque omnibus. Atque ad ecclesiarum quidem pastores quod attinet, quo sint

tin veritatis professores, quandocunque citetur aliquis; multo acerbiores, irriturque promptius, plurimum in eo fumomenti, si ex depravata doctrina mulmilli percipiant commodi ac venerati- in populo: vt quum in controversiam atur doctrina, de omni eorum statu lis moveri videatur. In magistratibus au-, cæterisque viris potentibus si quid modi esse possit, optimè quidem aga- cum satana. Sed illud maximè ad ejus facit, si persuasi sint, ita demùm proba- iri Deo eorum officium, si in iis quæ ad religionem attingunt, ad ecclesiastimm pastorum nutum, accommodavet sese, eorumq; arbitratu absq; vlla sua cognitione sanguinem fundere nunm non parati sint. Atque hæc quidem magna sunt satanici regni munimenta: demus enim vt contra Evangelicam ritatem Romanum pontificem, cardina- episcopos, monachos, aliosque ejus nz homines arment eorum potentia, gnitates, opes, commoda, quæ ex animonundinationibus percipere erant soliatque vt sæviant in nos eorum facti carfices magistratus, principes & reges. Idco dum aliqua viget pietas, cavendum populo, ne patiatur pastores suos quovis

Et qui Reipublicæ.

quovis prætextu aliquid instituere nund
nationis: ne quidem ita , vt initio ipsi
non immisceant. Futurum est enim, vt in
stituta quum fuerit, eam postea ad se rap
ant: verùm hæc jam nimis sera cautio e
novissimo jam instante die. Sed magist
tus qui alioqui, quocunque etiam tempo
peccare vel gravissimè possent, monitos e
oportet, ne se faciant ecclesiasticorum p
storum carnifices: verùm sciant, quicqu
fecerint, ejus sibi reddendam rationem e
se: neq; auditum iri, si causati fuerint, ita si-
bi persuasum à pastoribus fuisse. Non en
præceptum illis est, vt vlli parerent homi-
num generi: sed vt legis volumen legeren
ipsimet, indeque discerent quid in quaque
re factu opus esset. Qua de re pluribus ve-
bis est à nobis suprà disputatum.

Quoniamque haud potest satanæ re-
num in tuto esse, nisi aliqua extet ratio qu
detegantur, agnoscanturq; quicunque in-
ferendo clam alicui damno sint idonei, ve-
lut erroribus patefaciendis, atque aliqu
veritatis lumine importando, plurimu
ad id valet, si vna cum erroribus mos inva-
luerit aliquid ita vulgo faciendi, vt qui id
faciant, qui minus haud difficile sit obser-
vare: idque sit ejusmodi, vt cum gravi ali-
qua Dei offensione sit conjunctum. Id ge-

nus

multa videre est in papatu: est enim primo loco missa tanto in honore, vt illam arbitrentur præstantiorem sancti-moniam, quàm si quis ei quotidie intersit: que nihil tam vsitatum cuiq; est, quam interesse: ex quo illud est, quidã quũ currit amicus amico, quo quidem tem-pore celebratur, vt de re quam nemo cre-ditur prætermittere, ita eum interroget, audieritne missam: aut vbi audierit: aut velitne vna secum hoc aut illo in templo adire? Atque hîc quidem, si quis intelli-gat eam abominandam esse rem, ac satanæ inventum: aut se prodat, aut in suspicio-nem veniat, necesse est, vt deinceps quic-quid dicat, faciat, penè etiam dixerim co-gitet, obseruetur diligenter: donec tandem quis sit, compertum habeant. Ita passim e-recta sunt simulachra, & Christi cruci affixi, virginis, & aliæ quas venerari plerique omnes solent: in quo nisi quis communẽ sectetur errorem impietatemq; argumen-tum id fuerit, eum haud sentire de religione cum cæteris. Ita sunt & alia multa: sed pręcipuè illud institutum peccata quotannis in sacerdotis aurem exonerandi, qua occa-sione Põtificii exploratores illi expiscantur quicquid sua interesse arbitrantur. Quod argutissimum fuit inventum ad amplifican-dum

dum ſtabiliendumque illud Pontificium regnum. Vbi enim ejuſmodi ſint inſtituta, difficillimum eſt veritatem cognitam habere, neque protinus notari, rapiq; ad ſupplicia: aut certè, quod multo ſit frequentius, Deum graviter, conſcientiamq; offendere. Itaq; quo minus, ſi fortè (quod avertat Dominus) rurſus aliquid invehatur in eccleſiam errorum, neque deſit ad eos vel invitis obtrudendum tyrannis, ejuſmodi aliquid denuò inſtituat ſatanas, quod ſit ad pios comprehendendos quaſi rete quoddam, aut in quo delinquere timidi in Deum cogantur, etiam atque etiam cavendum eſt. Atque error quidem omnis aut conjunctus eſt cum actione aliqua, vt imaginum cultus: & ne invehatur ratio eos qui ab illis abhorruerint notandi, aliter cavere non poſſis: niſi ne recipiantur ipſi errores, caveris: aut nullam conjunctam habent actionem: atque eos qui deteſtentur, illi alia ratione cognoſci non poterunt, quàm ſi ſua ſe prodiderint confeſſione, aut ſi recuſaverint receptos comprobare errores. Ac poteſt quidem eo ipſo tempore quo puriſſima ſit doctrina ejuſmodi induci mos, qui poſtea illa depravata eundem ſatanæ vſum præbeat ad pios illaqueandos: vt ſi (quod alicubi jam fieri cœptum eſt)

ocunq; exigatur suæ fidei confeßio. Si adulteretur paulatim doctrina, mosle nihilominus retineatur, fiet vt tannunc deprehendi fortè poßint ea ra- qui impiè quid sentiant, vt excludan- ecclesiæ communione: postea ii dedantur potius, qui rectè senserint: gantur contra conscientiam recep- rores, atque ab se cognitos suo calcu- bare.

que verò nullam ego fidei confeßi- recipiendam esse dico: sed talem no qua compellatur quisquam vllius tis mentionem facere, quod non sit cipuis Christianæ religionis capiti- salutem cognita necessariis. Nam nque extiterit controversia, recens tim: quam sententiam improbant æsunt: nisi quis eam damnet, non tur. Equidem de hoc instituto e optimè non possum: vix enim o quid habere poßit commodi, in- oda verò multa, ac valde quidem olfacere mihi videor. Quid enim tur diligenti hac confeßionum ex- ne? Nempe vt si quisquam in aliquo ore, cogatur se prodere: quid tum vbi overis, quid ea in re vtilitatis fuerit? mum (inquies) siquidem erit ejus

Confeßionis quæ à singulis exiguntur, incommoda multa ac magna.

admonendi locus. Et si resipuerit, fratrem
lucrifecero: si pertinax fuerit, excludetur
ab ecclesia, ne alios corrumpat. Atqui v
doceant qui errant, tali instituto nihil
pus fuerit. Nam si absit ab ecclesia tyran
nis: & si fuerit in pastoribus cum magn
mansuetudine atq; humanitate vera co
juncta charitas, & eruditio: qui aliqua
re ab ecclesia dissentient, vltrò prodent
se: accedent, interrogabunt, rem in contro
versiam vocabunt: sua proferent vel argu
menta, vel è divinis literis testimonia. Ne
solutiones à charitate pariter ac solida e
ruditione profectas recusabunt audire. E
si dextre, humaniter prudenterq; res tra
ctentur, nunquam non vincet verita
Quòd si occupata jam tyrannis fuerit, ta
bus quidem institutis ad tyrannidem exe
cendam, nihil fieri potest aptius, nihil fu
aliud quam meræ conscientiarum lanien
Sed quoniam plerunque tyrannis admo
dum speciosis ornatur titulis: ac sese ven
ditat pro legitima ac salutari ecclesiæ gu
bernatione, agendum est cum tyrannis tan
quam cum talibus quales videri volunt
aut fortè sibi etiam videntur: non enim
soli sunt tyranni, qui animo ac proposit
sunt tyranni: sed illi etiam qui per impru
dentiam falsa aliqua boni specie decepti

fratres

res suos premunt quovis servitutis genere: ac sua in eo abutuntur authoritate. igitur, videtur perniciosa esse in ecclesia sententiarum libertas: itaque eam esse pateris, consultumq; arbitraris, diligenter inquirere, si qui fortè perperam aliter sentiat: vt aut ad veritatis confessionem pertrahantur, aut excludantur ab ecclesia: adde, si placet, etiam vt vita priventur. atque eam ad rem commoda videtur, vt ejusmodi exigantur confessiones. simile est igitur, si quid immineat vel mulctæ vel ignominiæ ab ecclesia quavis dissentientibus, plerosque libenter celaturos sententiam. Quare si confessionem facere possint, quia id quod celare cupiunt, non exprimant: sive nulla ejus facta mentione, sive adhibitis verborum ambagibus, quibus aliud exprimere videantur, exprimant, quod volebas assequutum non fuerit; quòd si necesse sit id exprimi, tunc siquidem dejecto ac timido fuerit animo, quid fiet? Testabitur credere quod re vera non credit, & sic sibi assentiri falso dogmati, Deum profectò offendet. Et si tanti res non est, quin potuerit cum errore illo servari: conscientiæ carnificina in salutis conjicitur periculum. Multo autem gravius

Opinionum de Religione modesta libertas, regno Satanæ imprimis adversatur.

peccatum fuerit, si error quispiam is sit, cui in pastorum gratiam assentitus fuerit, & gravis. Vt si ad magnam pertineat Dei gloriæ imminutionem. Sin magno sit vir animo, ac Dei timore præditus, ille quidem subiturus sit potius periculum omne, quam mentiturus. Quare si animadvertatur in eum, atque is constanter mortem perpessus fuerit, papè quàm multos faciet discipulos sanguis ille? Sin subduxerit sese, cogatur patria, fortè etiam conjuge ac liberis, bonis suis carere: quæ odia existent in ecclesiam? Quæ jaciet in eos qui præ[...] maledicta? Quàm enixè conabitur (asylum aliquod vbi nactus fuerit) suam probare sententiam? Ecclesiæ autem, [...] ejectus fuerit, doctrinam convellere? [...] accedent diversa hominum studia, [...] paulatim crescet, pullulabunt errores [...] quibus supra dictum est rationibus, [...] modo: & res inducetur in ecclesiam [...] niciosissima: summa acerbissimaq; disc[...] dia. Compertum est autem, & ipso rer[...] vsu, & certissimo ejus testimonio qui ne[...] falli poterat, neque fallere: nullum esse [...] gnum tam firmum, nullam domum [...] stabilem, quam non dissidia eversura [...] Ita cum jam inde à primordio ecclesiæ ta[...] multæ, tam frequentes, tam acerbæ in[...]

semper

per ſectæ, rixæ, diſcordiæq; fuerint: tan-
collapſa maximæq; luctuoſa ſequutu-
ina eſt. Quorum malorum præcipua
propemodum vna cauſa fuit, quòd pro-
quamlibet etiam levem diſſenſionem
lios condemnarant, atq; in ſectas divi-
ntur. Quare ſi noſtros in eo imitemur
ores, quis dubitet vix dum paululum
uratæ eccleſiæ denuò ſummum immi-
exitium? Præſtat igitur multo, nullis
gitatis aut legibus aut inſtitutis qui-
liquando illaqueari hominum poſſint
cientiæ: ſimplici fidei confeſſione, quę
neceſſaria religionis complectatur ca-
contentos eſſe: ad alia verò dogma-
uod attinet, qui ſua ſponte emergent,
denturque errores, eos commodis ap-
tiſque demonſtrationibus convellere.
dium arcana Deo permittant paſto-
ne vſurpent ſibi animorum imperi-
: neque ad leges vllas condendum a-
um adjiciant. Vnius illud Dei eſt mu-
qui ſolus certò videre poteſt quæ bo-
quæve mala ex quoque inſtituto mana-
poſſint: homines abſque divini verbi
ne ad ſuam deflectere prudentiam,
n ſumpta ſatanas cœleſtis angeli
ſona conſultorem ſe adjungat, ne tan-
um quidem poſſunt. Quæ initio ſugge-

 rit

rit satanas, quid habeant veneni sæpe ne oculatissimus quidem aliquis animadverterit: sed, quemadmodum diximus, nascuntur occasiones: fitq; indies accessio aliqua vt quam rem initio jurasses nihil habere posse incommodi, ea demum in horrendum aliquod monstrum evasura sit. Si die in diem oriantur in ecclesia controversiæ (vt nunquam non oriuntur conversa curiositatem pia divinæ legis meditatione) crescet etiam dogmatum, quæ fidei articulos vocant, numerus. Neq; forte meliorem semper amplectetur partem ecclesia: qua ob causam homines soleat Deus *seducendos Spiritus permittere libidini*, eamq; justissimam, salutis videlicet incuriam, eam non deesse, certissimè videmus propemodum in omnibus. Quidni igitur denuò expectanda sit vindicta, cæcitas scilicet, ac tenebræ? Immò verò quum veniet Dominus humanum genus judicatum, prænunciatum est, vix vllam reliquam fore fidem. Vbi observatum fuerit, non paucos post editam suæ fidei confessionem in errores labi, constituetur fortè vt sæpius repetatur: addetur fortè etiam juramentum. Sed quis pronunciatim, quid excogitaturus sit satanas, divinaverit? Optima omnium cautio est, in tempore novum nunciare opus, atque adeo

jaciam

…antur fundamenta, prohibere: sed agè
…deat rationis judicio. At Dei verbum
…profertur clarum, & certum. Apagesis
…ur cum isto tuo rationis judicio: sata-
…instrumentum istud est, ipsaq; pernicies
…ad vllum salubre consilium adjumen-
…: sed vrges tamen adhuc: Si propter
…ommoda quæ ex bonorum instituto-
…accipi abusu possunt, rejicienda sint,
…neum quidem serpentem fuisse in de-
…erigendum, cui postea divinos deferre
…ores populus cœperit: neq; Dominica
…itui cœna, quæ postea in tantam sit cō-
…abominationem: quod de aliis mul-
…dici eodem modo possit. At quis tu es,
…cum Dei factis tua conferre audeas?
…respondeo tamen: Deus quicquid in-
…at, novit quid faciat: quid boni, quid
…i sequuturum inde sit, exploratum ha-
… Ac quamobrem tamen hoc aut illud
…it, certa illi constat ratio. Et omnia illi-
…int, vt jure optimo suis rebus suo vta-
… arbitratu: neq; cuiquam jus, fasue sit e-
… interrogandi, quare quicquam faciat:
… autem talpis sumus cæciores: quibus
… licet de rebus alienis periclitari: neq;
…a in alea audaces esse. Immò verò jus-
…mus nostro non vti judicio in ijs quæ
…quo modo ad ejus cultum pertinent.

Itaq; si nihil aliud sit peccati, hoc certè fu-erit non leve: si acquiescere huic mandato noluerimus, ne cognitis quidem tot ingen-tibus malis, quæ sibi posterisq; pepererunt majores nostri: dum instituta, ritus, leges excogitandi finem faciunt nunquam. Proinde facessat, facessat tandem, abeatq; in imum in malum antiquus ille serpens, nostra videlicet stultissima, ineptissima, maximeq; temeraria prudentia. Quæ porro Christianæ religionis capita necessaria sint cognitu, Secundo libro demonstratum est.

Tandem etiam, si non ad tuendum integrum regnum, at saltem ad retinendum quicquid acciderit, reliquias aliquas plurimùm satanæ videtur expedire, vt nullam prorsus rem non aliquo modo sui jurisfaciat impietatis ei impressa nota aliqua, ut quoquo te vertas, versetur aliquid ante oculos. Vix verbum proferre possis, quin consuetudine corrupta lingua ei quodammodo sacra faciat, non aqua, non aer, non ipsum tempus sit, non alia res vlla, in qua ejus regni perpetuò insigne non maneat aliquod. Neq; cavere, quominus hæc fiant, quisquam possit, nisi in tempore vigilent pastores, & viri pii, prudentesque alii, ut impetratam veritatis lucem sibi eripi denuò patiantur.

SATAN

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEPTIMVS.

SEd tandem rerum potitus vbi est satanas, atque omnibus quibus potuit munitionibus suum firmauerit regnum, sic vnde veri vlla illucescat scintilla, penetrare eo possit, quibus artibus caueat, quibus repellat infensissimos suos hostes veri assertores, & quæ sit tamen eius debellandi ars, sequitur vt disseramus. Ac magni quidem negotij non est, quem in scopum satanas mentem, oculos cogitationesque omnes defixas habeat, cognoscere. Vellet nimirum receptos errrores omnes in hominum animis firmos hærere. Quod si necesse sit aliquos detegi, vt perpauci essent qui eos agnoscerent: tum autem etiam vellet, qui errores innotescerent, eorum in locum non veritatem succedere, sedertores alios, aut diuinarum rerum omnium incredulitatem. Quæ credere pios oportet: eorum nihil, aut certè minimum vellet patefieri, & si quid patefiat, vt id ad quampaucissimorum veniret noticiam: vtq; fundamentum

Ne eijciantur errores, ne intret veritas, quo pacto conetur satanas.

damentum nanciscerentur infirmissimum
neque possit consistere. Cumque dete-
neque errores, neque ea quæ creden-
sunt possint: nisi sint & qui detegant, & qui-
bus detegantur: vellet ipse profecto nemi-
nem esse neque qui detegere, neque cui
detegi quicquam posset. Homini autem, vt
faciat aliquid, necesse est scilicet eum
posse, & velle id facere. Quod si aut ne-
queat, aut nolit, id ille quidem nunquam
fecerit: atque vt alterum docere quid pos-
sis: necesse est primum vivere te, posseq;
ibi esse vbi sint qui te audiant: aut posse te
tua mittere scripta quæ vocis suppleant of-
ficium, ad hæc necesse est te antè scire quod
alios sis docturus: cum nemo possit alios
quæ ipse nesciat, docere. Ne sit omnino
quisquam vllo tempore qui errores, veri-
tatemq; cognitam habeat: assequi adversa-
rius haudquaquam potest: multo enim
maior est divina vis ad docendos quoscun-
que vult: quam vt intercedere hostis possit.
Sed conatur ille quidem tamen ea ratione
qua depravari, corrumpique religionis do-
ctrinam diximus, ac quanquam nec facere
quidem potest omnino: ne qui ad patefa-
ciendam veritatem missi à Deo fuerint, &
vivant, & doceant eos quorum gratia mis-
si fuerint: id tamen vt assequatur, nihil sibi
reliqui

aliqui facit. Proinde quamprimum cuiuſ-
iam oculis affulſiſſe aliquid lucis intelli-
t, interitum ei quacunque ratione po-
ſit, machinatur: ſed alia ſi deſit ratio: vt
r magiſtratum id perficiat conatur. Opus
autem, id vt fiat, eum cognoſci; at qui
tefaciendæ veritatis cauſa miſſus fuerit,
m cognoſcere haud fuerit difficilè: quip-
qui tacere, ac ſuos celare theſauros non
ſit. Quod ſi os aperiat: non deerit qui
amprimum deferat: ſin cautius id fece-
t, at certe cum detexerint ea inſtituta quę
nt ad ſatanici regni munimentum (vt
imus) comparata, vt inter Pontificios,
i interſit miſſis, niſi veneretur imagines,
alijs eiuſmodi indicijs: inter quæ illud
d poſtremum obtinuerit locum: ſi, quo
mpore piè ſentientium aliquis ſit nume-
s, eorum aliquo præſente de ijs tanquam
hæreticis maximis ſit ſermo: multaque
r ſummam calumniam in eos dicantur:
q; is ſuos etiam emittere contumelia-
m aculeos auditus fuerit: aut certe niſi
d argutiſſimum quodq; maledictum ſuos
m alijs miſcuerit cachinnos: tum verò
ulto magis, ſi vno verbulo auſus fuerit
nnocentes à calumnijs nonnihil eximere:
uaſi vero quum talium ſit mentio, nemo
on irruere in eos omni debeat maledicti
atq;

atq; iniuriæ genere. Cumq; haud liceat possit cuiq; de populo manus in aliquem injicere: quorum est in facinorosos homines animadvertere, aut speciatim in hæreticos: per eos id fiat necesse est. Neque sane vnquam tanta invalescere barbaries feritasq; potest, vt magistratibus absq; vllius causæ colore fundere sanguinem liceat minimè diu alioqui certè regnaturis, quin immo videri oportet reos alicuius delicti morte digni convictos. At vero si ei qui seduxisse populum dicatur, daretur sui defendendi copia, cum tanta sit veritatis vis, quanta est: cum imposturis collata non posset non agnosci, certissimumq; satanico regno crearetur periculum. Quocirca omni eiusmodi subterfugienda satanæ collatio est. Sed tamen quominus iniustè quicquam fieri videatur, satis est hæreseos aut sectæ componere nomen, aut vetus aliquod vsurpare, idq; damnare, ita Lutherum initio dicebant renovare Iohannis Hussij & Viclefi errores. Quiq; Evangelicam amplexi sunt veritatem, à Luthero Lutherani sunt postea dicti: itaq; quisquis doceatur Lutheranis dogmatibus fauere, id maiore causæ cognitione, quin concremandus sit, opus esse non videtur, ac quominus curiose inquirat populus, quam iusti

adsit

s hoc genus hominum morte multandi
tu: immo vero eorum applaudat suppli-
s, plurimum ad rem facit: quod secta
, quam appellant, fœdissimis quibusq;
ret infamijs tamq; malè audiat, vt ne
men quidem proferre sine stomacho
sint. Id vero assequuntur calumniandi
ibus. Ita nascentis ecclesiæ tempore di-
ntur Christiani noctu convenire, lucer-
que extinctis incertæ Veneri fœdissimè
ulgere: quæ calumnia in renascentis
um ecclesiæ Christianos improbissimè
ovata est: aliæq; insuper additæ, quod
ni libidinis generi habenas prorsus re-
iterent, quod actionum operumq; dif-
ntiam tollerent. Quomodo quisq; vi-
ret, siue ad Dei præceptorum normam
quis suam componeret vitam, siue quid-
i sibi permitteret: perinde esse docerent,
quibuscunq; rebus possunt, summam
bis conantur invidiam conflare veritatis
stes: qua ab omni inquirendi cogitatio-
, quæ nam re vera, qualiaque nostra sint
gmata, dimoveant. Atque vbi is sit re-
m status, vt qui religionis sibi curam
ndicant, ijdem gladio sint armati: quem-
modum sunt Romæ multisque lo-
s alijs: ipsimet in Dei seruos animad-
tent. Atque ita animadverterent:

vt

vt, nisi stupor maximus hominum occuparet mentes, facilè apparere possit, quo ducantur spiritu: verum vbi aut rex imperator aliquis, aut quiuis alius magistratus, vt idem fiat, impetrari à magistratibus oportet: sed ita, vt nullus sit causæ dictioni locus: quod vt impetrent, iisdem calumniandi artibus est opus.

Ne sint vlli qui doceant, calumnijs tales aggreditur.

Ea est autem calumniatoris ars, vt cum falso accuset quempiam, ita eius apud quem accusat, vtranque occupet aurem, vt accusatus obtinere vllam partem nequeat: sed vt si certissima iustissimaq; accusatione ita damnetur, nunquam facta coram æquo iudice dicendi copia. Quod vt contingat, multa concurrant oportet: ipso in calumniatore authoritas magna: in eo apud quem accusant, magna earum rerum de quibus agitur ignoratio: & circa res eas quas plurimi faciat, summa suspicio: in ijs qui accusantur summa inopia, omniumq; contemptus: vt nemo ne vno quidem verbo fauere eis vel dignetur, vel audeat. Calumniatoris authoritas duas habet partes. Vna est, vt ea videatur tum innocentia, tum sanctitate, qui neminem vnquam iniusta gravaturus accusatione esset. Altera est, vt ea videatur sapientia, vt non possit in cognoscendo eius quem accusat crimine

ine hallucinari. Generaliter quemadmo-
m eaiam improbis ecclesiarum pastori-
s accederet authoritas, dictum supra
Sed eam præcipuè apud principes, ali-
que magistratus confirmant (vt missas
im assentandi, adulandi, & id genus
s alias) simulata insigni sanctimonia,
eris quod sibi vsurpant, nomine. Illud
stat, vt quidque longissimè abest, ita
nime aspici: procul autem abest à prin-
is oculis cuiusque vita: quippe qui re-
da suæ amplitudinis mole occupatus,
vare vt quisque vivat, quoue sit in-
o, non possit. Neque sane quicquam
re potest, nisi ex suorum relationibus:
us persæpe non secus atque ipsimet
cipi fit fucus, multi etiam muneribus
uque corrumpuntur. In ecclesiasticis
e pastoribus, eorumque adiutoribus
ere princeps potest vultum, gestum, ha-
m, orationem ad authoritatem, gravi-
m, sanctitatisque simulationem dili-
issimè compositam: nihil præterea. Vt
sum vllum consilium latere sub tam
iosis tegumentis posse nullo pacto sit
mile: præsertim si princeps ipse ani-
sit candido: vt plerunque solent qui
aris orti sunt natalibus. Eiusmodi eti-
homines satis exploratum habere, quid

verum

verum in religione sit, quid falsum, quid pium quidue impium propter eorum professionem, rem subtilius non excutientibus dubium esse non potest. Eos etiam cuiusque factum antè quam deferant, plenè diligenterque cognoscere propter eam, quæ de eorum tum sanctitate, tum sapientia habetur, opinionem, nemo vel tantillum suspicatur. Vt ignari sint principes rerum earum de quibus accusantur Dei serui: ea præcipuè facit opinio, quod ad eos non pertineat religionis cura, ecclesiæque administratio, sed ad ecclesiasticos pastores tantum, ita enim persuasi, neque vllam nauant operam diuinis literis, neq; vllis religionis controuersiis audiendis vacare volunt. Sed quicquid persuadent eis pastores faciendum esse, cum diligenter exequuntur, adeo numeris omnibus suum se implere officium arbitrantur, vt quid prætereà optes, non sit. Quoq; melius omnia suo calumniatores moderentur arbitratu, nihil minus fecerint vnquam, quam vt regem, aut magistratum alium quempiam ad diuinorum scriptorum lectionem meditationemque hortentur. Suspiciosi sunt autem principes potissimum circa fortunarum suarum amplitudinem, dignitatem atque imperium. Quare si quid receptorum er-

rorum

um attingatur; id qui ausus sit, protinus itur, tanquam qui in præsentem reipublicæ statum machinetur aliquid, seditio motusque cogitet. Ac quominus tempti eiusmodi homines habeant qui audire velint causam, eisdem artibus diantur principum familiaribus, quibus cipibus ipsis. Quapropter cum soli atis hostes audiantur, summaque adhibeatur fides: tot probris, convicijs, meliis, suspicionibus Dei seruos one-, vt in summum eorum odium atque niciem, & principes, & totum terrarum orbem inflamment prorsusque in fu-m adigant: tantaque calumniæ vis est, idem cogitationemque omnem infinitibus vincat. Quid? Cum Christia-ligio tam honesta contineat vitæ præ-ta: fuerintque primi Christiani mori-sanctissimis, emendatissimisque: quan-amen molis fuit obtrudere Rom. im-torum auribus, fidemque facere, quod ristiani haud seditiosi essent homines, que vlli flagitiosæ vitæ generi dediti: mmo (id quod erant) & principibus quentissimi, & vita maximè inculpa-Sed mittamus ea tempora: nimis enim a abhorrebat à rationis judicio, d persuadendum illis erat: ho-

 minem

minem ſupplicio affectum Dei filium eſſ
atque adeò Deum. Quid noſtra accidit æ
tate? Sunt iam anni plus minus quadr
ginta ſeptem, quum cœpit Lutherus co
tra Romanam eccleſiam docere: eiſdem
timur Scripturis divinis quibus ipſi Pon
ficij. Sed contendimus, non doceri in ec
cleſia illa, ea dogmata quæ ſunt Scriptu
ſacris conſignata, ſed quæ illis maximè
pugnent. Ad ea provocamus: docum
ta quæ ipſi ſumma fide digna eſſe, ne ij
dent quidem negare: ad ipſa videlicet D
oracula, nunquam ceſſarunt noſtri per h
tempus loqui, clamare, ſcribere, libros ed
re, & quid non facere? Ipſa etiam exper
entia docet, vbi receptum ſit Evangeliu
ibi eoſdem imperare qui imperabant an
neque per nos vlla eſt facta mutatio, n
tentata, immò ne ſomniata quidem: n
dum tamen extrahi ex principum ani
potuit hæc calumnia, quod ſeditioſus
mus populus, principibuſque atque om
bus honeſtis inſtitutis infenſus, multo
tem minus aſſequi, vt vel ad eorum ſe
perveniret aures, quid re vera velim
quid moliamur, quo ſpectemus, quis n
ſter ſit ſenſus. Calumniæ igitur vi dem
tati qui cum imperio ſunt, ad eos opp
mendos, qui patefacere veritatem vol

feru

untur, hic autem vna ſententia, vnumq; dicium in omnes valet, veritati hæreſeos t dixi) imponitur nomen, vt Lutheranæ, t aliud quodpiam, error veritatis orthodoxæ, aut catholicæ nomen obtinet. , ſi quis ab errore quopiam abhorre-, & veritati favere præſeferat, hic diſpudi non eſt locus. Cum dicto ignes ſunt nati, quoſque nequeunt comprehen-e, præ metu eos fuga cogunt ſibi conſu-e.

Sunt autem calumniatorum duo genera: um eorum quibus ſuuſmet animus teſta-eos mentiri, ac calumniari: quod genus unt ſenes illi Suſannæ accuſatores, & phi domina: alterum eſt eorum qui non ſus ſe calumniari intelligunt: ſimiliter-e hallucinantur, vt ij quos diximus ſuaſ-non recte cogitationes, & conſilia in-igere. Hique duas rurſus dividuntur in tes, quidã enim etſi intelligunt illi qui-n ſe mentiri, & cavillari aliquid, dignum é putant eum quẽ accuſant, qui oppri-tur: & cùm veris accuſationibus convin-e nequeant (quaſi verorum criminũ te-deſint tantum) non habent crimini, ſi ſis eum gravent, ac falſis convincant te-us. Immo vero videntur ſibi & ſanctè fa-, & magna digni laude. Alij, & ſi nõ om-

 nino

nino intelligunt se mentiri quicquam: tamen cum odijs accensi ad accusandum descendant, quia veritatis assertores eorum minuant dignitatem, commoda, lucra: simulatam patefaciant sanctimoniam: fucum sibi ipsi faciunt: vt non videantur sibi suam rem agere, sed Dei. Huius generis necesse est fuisse multos eorum qui Dominum sunt insectati: quippe *qui* (vt ait Apostolus) *si gloriæ Dominum agnovissent: cruci affixuri nunquam fuerint*. Illud persuasum habeo: calumniatorum genus hoc quod vel sibi fucum facit: vt suo genio indulgens Deo sibi videatur immolare: immanitate multis partibus omnes vincere: alij vix videntur tantum amare posse commoda, honores, dissolutum vitæ genus: vt qui impedimento in ijs esse eis videntur: quæ odia in eos suscipient non aliquam videantur habitura modum. Sit certè in illis si non humanitatis scintilla, tandem certè satietas. Hi quo plus vident fusum sanguinis, eo maior eius ardentiorque fit sitis: hic satanas quantus quantus est, patefacit sese. Sint documento recentes Gallici motus, & inaudita post hominum memoriam quam in illis satanas exercuit seritas. Neque vero in solo Iudaico populo tales extiterunt calumniatores qui

impotente

otenter in Prophetas,in Dominum ip-
,inque Apoſtolos furerent:neque ſunt
e inter ſolos Pontificios: vix vnquam
bono loco eſt eccleſia, quin tales ali-
in ſinu alat ſerpentes tantopere ſem-
on apparet virus: quia non ſemper a-
a eſt ad omnem ſæuitiam via:non ſem-
eſt ad manum carnifex. Sed tamen cui
oculi,ij non difficulter ex vngue (vt
tur) leonem: in quocunque ſit vlla a-
elatio, avaricia, ſuaviuſculæ vitæ a-
: ſi coniuncta ſit vlla ſanctimoniæ opi-
qui quid horum vel ſummo digito
erit: experiatur certiſſimè ſuos om-
ætatem, omnemque locum habere
iſæos. Quid multis moror. Vix quiſ-
m non ſuo pectore ipſum geſtat Phari-
um: vt explorare ſe ipſe debeat. im-
vero neceſſe habeat quilibet ne fortè
d in altero abhorret, deteſtaturque,
eodem laboret vitio: alioqui, ſi non
occaſio, Phariſaiſmum ſuum certiſſi-
liquando proditurus. Quo tempore
it eccleſia talibus monſtris: cum Apo-
lorum tempore in ipſis piorum cœtibus
deeſſent? Quidam certè Diotrephes Ioan 3.
farinæ homo,eo etiam opinionis irrep-
,vt Iohannem Apoſtolorum excludere
tu poſſet: & dubitabimus ætatem om-

 nem

nem suos habituram: cum suis illa non c
ruerit? Ne putemus solis Iudæis dictum i
lud verbum: *Væ vobis qui prophetis sep*
chra exædificatis: cum vestri eos maiores
necem rapuerint: dictum est enim omni
ætatum hominibus. Semper enim ve
& illud verbum est.

Sed nemo videt manticæ quod in terg

Illud autem maximè omnium cona
calumniatores omnes: vt nulla admissa
sæ dictione, sua sit instar certissimæ pro
tionis authoritas, hinc est illud: Nisi e
hic peccator, nunquam eum ad te addu
semus, &, Est nobis lex quæ vt mori
exigit, & accusatores cum sint, volunt
testes esse, hunc (inquiunt) offendimus p
pulum seducentem.

Sed quominus velit aliquis ea doc
ac patefacere quæ novit, si facere q
quam potest, facit eorum exemplum q
viderit pessimè tractatos simili de c
Facit etiam altera ex parte eorum com
dorum, honorum, aliarumque rerum
quas ineptum hominis ingenium plus
quo æstimat, ita fit vt quidem mortis
riculo perterriti, earumque rerum ia
quas nimium amant, id quo donati a
sunt lumine abscondant: quare qui
tat: opprimendæ dant operam, parti

is, bonorum rereptionibus, ignomini-
ſæuiſſimiſque ſupplicijs metum incu-
nt: partim ad impietatem ampliſſimis
mijs propoſitis alliciunt: capiuntque
hamo piſces. Sed tamen qui veri lumi-
donati fuerint, non tantum vt ipſi vide-
: ſed etiam vt doceant, non facilè pa-
ntur ſe hiſce rationibus ab ſuo abduci
nere: nam vt contemnant & terricula-
nta illa omnia, & quodcunque impieta-
ſceleriſque præmium polliceri ſatanas
ſit, cogitabunt etiam atque etiam cu-
deſtinati ſint militiæ, quanta res ſit,
nta, quam certa, & quam etiam diu-
na propoſita ſint præmia. Ita enim ſe-
n ratiocinabitur quiſque: Eho, quid hic
quod hæreas? quod cuncteris? Non in
ntem veniet cuius deſtinatus ſis militiæ?
nimirum eſt qui mundum reſque omnes
creauit, tum gubernat infinitis parti-
maiore & potentia, & ſapientia, & bo-
te, quam vt complecti eam vlla poſſit
gitatio. Quod ſi ambitioſus es, ſi honoris
pidus: quid vel fingi poſſit præclarius:
m tali militare Domino? Quis autem
belli? Quis niſi vnigenitus Dei filius?
uid eſt quod optes amplius? Eſt ne au-
de victoria quod dubites? Atqui illa
tui eſt imperatoris manu, cuius votis re-

ſiſtere poteſt nihil: atque ita nihil vt ne ca-
pillus quidem perire tibi poſſit citra eius
cui militas voluntatem, capillorum ille
tuorum omnium numerum tenet. Quod ſi
cadere quoſdam è ſuis patitur, haud id fa-
cit exiguo in eos amore, aut incuria: con-
ſtat illi tam ſapientiſſimo, quam noſtrum
amantiſſimo iuſtiſſima, graviſſimaq; quam-
obrem id faciat, cauſa: ſed non deeſt ei
ratio, quomodo quicquid id videatur ma-
li, cumulatiſſimè compenſet, & quampri-
mum. Qua nam autem re? Non ille qui-
dem aliqua pecuniæ ſumma, aut re alia
eiuſmodi brevi peritura, ſed ſempiterna vi-
ta, eaq; beatiſſima. Quid ni igitur optimo
ſis animo? Ac vide quanam de re certetur:
vter videlicet regnare debeat: Deus ne, an
Satanas? Sępe viri fortes patriæ amantes, ne
ea in hoſtium veniret poteſtatem fortaſſis
etiam nihil peius habitura: vitam ſuam cer-
tiſſimis periculis, promptiſſimis expoſue-
runt animis. An tu igitur ne ſatanæ hoſti
crudeliſſimo ſiue patria, ſiue humanum ge-
nus omne ſeruiat, atq; æternum ſeruiat, non
ei pari alacritate vitam quæ neceſſitati de-
betur, donare potius, quam reſeruare na-
turæ malis? Præmia quæ ſint propoſita
dictum eſt, ſunt autem eiuſmodi vt eorum
amplitudinem neminima quidē parte ve
expri-

primere oratio, vel complecti cogitatio ssit vlla. Militiæ similiter id genus est: vt modò sapientissimo tuo, optimoque pateris imperatori, vel si occumbas: tamen on victor esse non possis. Quid? Annon psemet Dei filius sic olim Satanam è suo ejecit regno? Victus, ac neci traditus vicit. Te ne igitur vel pigeat, vel pudeat eadem vti conditione qua ipse tuus imperator, ac tantus imperator vsus olim fuerit? Sed victoriam præcedunt dedecus, ignominiæ, cruciatus: ita est. Sed eo etiam major futura est triumphi gloria: cumque illa minius sint momenti, hæc perpetua æternaque est futura. Sed ad cogitationes ejusmodi ardentes, assiduæque addentur ad Deum preces, quibus invictam hanc assequaris animi magnitudinem. Certum est enim, contingere eam nemini posse, nisi à Deo impetratam. Neque sanè calumniam satanicæ ministram sævitiæ facilius admodum sit effugere, quàm ipsam vim ferendo, contemnendo, tempus locumq; prudenter patienterque expectando repuleris Quod si suppliciorum, ignominarumve metu perculsus aut perfidiæ captus præmiis ad veritatem restituendam quum posses, tuam commodare operam recusaveris, impellentique spiritui restiteris: væ tibi, quantam

tam gloriam cum quanta judicii ſeveritate commutaveris. Satius fuiſſet multo, in lucem editum te fuiſſe nunquam. Sed ſi ſint qui docere & poſſint alioqui, & velint: ne ſint tamen qui velint audire, multa faciunt. Primum autem illud eſt: quòd ſemel collapſa diſciplina omni homines indulgent ſuo quiſq; genio. Alii voluptates aucupantur: alii congerendis opibus inhiant: alii ad inanis cupiditatem gloriæ accenduntur: atque vt fiat quiſque ſui voti compos, nihil prætermittit: æqui ac iniqui, honeſti turpiſq; ratio eſt nulla. At verò qui ita corruptis ſunt moribus, ad ſanctam piamque omnem monitionem ſurdi fuerint. *Non eſt enim* (inquit Solomon) *ſapientiæ in pravum animum aditus.* Maximo deinde eſt impedimento: quòd in erroribus ſint nati, atque educati. Quod quidem ad naturam ad errores per ſe maximè proclivem cum acceſſerit; fit, vt nihil videatur veritate abſurdius: vtque ferre vera dicentem nequeant. Tum autem accedit opinio quędam: quod in religionis mutatione ſit periculum: tutum autem conſilium, majorum non deſerere veſtigia. Quod abſque dubio perſuaſiſſimum habent ii, qui arbitrantur, ſi vllo tamen in errore verſarentur, id non ſibi, ſed paſtoribus ſuis fore fraudi: quòd

Sed id agit maximopere vt populum in receptis erroribus obſtinatum reddat.

quòd si rebus novis aures patefacerent, se-
ducerenturque: & suam fore culpam, & se
daturos pœnas. Quod periculum eò eti-
am videtur illis majus: quo plus temporis
laborum sumptuumq; opus esse ad conse-
quendam divinarum rerum certitudinem
opus esse arbitrantur. Accedit illa persua-
sio: quòd quæ veniunt in controversiam,
& aliàs sæpe oppugnata à diversis hæreticis
fuerint, optimeque defensa à viris videlicet
summa sanctitate, summaq; sapientia præ-
ditis, vt jam pro rebus judicatis habeant.
Accedit denique illud, quòd in rebus æ-
stimandis ineptissimo suo homines vtantur
judicio, atque illis regantur indiciis quæ
suprà recensuimus. Non enim probari eis
possunt ea dogmata quæ hominis non tan-
tùm judicio, sed etiam votis repugnent
maximè. Quæ majorum, multorumq; ætta-
tum, ac nationum damnent judicium: quin
etiam plurimorum hominum sapientiæ no-
mine clarissimorum. Quo in numero fere
habentur qui ampla vtuntur fortuna, quos-
que isti ipsi evehunt, plurimique faciunt:
sed ii maximè quibus vetustas authorita-
tem addiderit. Sed neque vera videri illa
possunt dogmata, quæ qui amplectuntur,
iis protinus quamplurimæ maximæq; pa-
ratæ sint afflictiones: fiantq; (vt quidem vi-
detur)

detur)tam Deo quàm hominibus exosi. Eaq; tandem dogmata quæ non publicè tradantur, sed clam in angulis, ac quasi furtim in hominum aures instillentur: præcludunt etiam veritati aures, quum in nefandum hæreseos nomen, quo est infamata, odiis præoccupati sunt ante, quàm quid dicatur, noverint. Quod quibus rationibus contingat, dictum jam est. Sed & in timore qui ex edictis animadversionibusq; cócipitur eorum, qui cum assentiri rebus novis (vt videntur) voluerint, sævissimis affecti fuerint suppliciis, plurimum est positũ, neq; ea solum ratione quòd præsentem tranquillitatem veri cognitioni gloriæque Dei præferant, sed ideo etiam, vt magis hæreses esse videantur illæ, quas tanta insectantur sævitia. Nam (vt dictum jam est alibi) quod homines nollent, id etiam ægrè sibi persuaderi patiuntur: quoniamq; neq; subire æternam vellent damnationem veritati resistentes, neq; etiam dogmata illa amplecti quæ sibi illicò maximarum calamitatum futura essent causa, nisi eis Deus magnam vim faciat, adduci vt ea vera esse credant, non possunt. Sed illud maximè ex omnibus homines obstinatissimis animis veritati reluctantes, prorsusq; surdos facit: quòd apud eos tam Evangelium, quàm

qui

illud profitentur, peſſimè audiant. E-
ngelium quidem, dum hæreſeos nomine
famatum alia continere dicitur, quàm
vera contineat: veluti omnis libidinis,
impuræque vitæ licentiam, aliaque ejuſ-
modi, profeſſores, dum impuræ, omnique
vitiorum genere contaminatæ vitæ accu-
ſantur, dum dicuntur non eadem ſentire
omnes, neque convenire inter ſe, verùm
ſe quot capita, tot ſententias. Sed in eos
debacchantur præcipuè qui docendi fun-
guntur munere, quòd ſint imperiti, arro-
gantes, temerarii, animis corruptiſſimis,
quòd non Dei gloriæ ſtudeant, ſed omnia
humana & divina jura evertere, omnes ju-
ſti & honeſti, omnes pudoris leges effringe-
re invidia odioque adducti conentur. Vt
de Luthero apud Pontificios fama eſt,
quòd ob id quòd impetrare Cardinalatum
(ut vocant) non potuerint, Romanam in
eccleſiam inſurrexerit: id quod & de qui-
buſdam aliis eſt dictum. Quæque jaciuntur
in eos probra, partim nihil prorſus habent
veri, ſed per ſummam excogitantur calum-
niam, partim etiam habent illa quidem ve-
ri aliquid, ſed præter quàm quod de ſuo
addunt calumniatores, perperam etiam in-
terpretantur. Nam ad opinionum tantam
diſcrepantiam quod attinet, verum quidẽ
eſt, inter eos quos impii vno appellant no-

mine quamplurimam esse, multiplicesque dissensiones. Sed quid tamen istud est? Nisi quòd, quamprimùm aliquid Evangelicæ veritatis restituitur: vt eam infamem reddat satanas, eique fidem adimat, multas absurdasque hic illic serit opiniones, lolium scilicet inter frumentum, & multas conflat sectas? Quibus commune aliquod cum Evangelica professione imponit nomen. Quare cum illa quidem opinionum multitudine nihil cum Evangelio est commune, neque ad vllam justam ejus pertinet infamiam: faciat enim Satanas quantam, quamque multiplicem lolii sementem voluerit, nunquam effecerit tamen, quin frumentum sit frumentum. Sed illud tamen & contingere potest, & contingit, vt quanquam aliqui de præcipuis religionis capitibus rectè sentiant, in nonnullis etiam, sed minimè tamen ejus ponderis, errent: alius in alia, itaque etiam inter pios Dei servos aliquid sit dissensionum. Sed quis mirari satis possit? Si sint in vna quapiam civitate viginti, aut triginta hominum milia inter quos de religione summa sit consensio, quinque, aut sex diffidebunt inter se. De tanto illo idem sentientium numero vix vlli erunt sermones: de paucis illis vagabitur fama: atque ita in hominum voculas conjicientur

icientur, vt videatur in ea civitate præter dissensiones esse nihil: vix ex omni civium numero inter duos convenire. Idem accidit de hominum vita: si quo enim in populo qui Evangelium amplexus fuerit, sequuta quidem sit magna morum emendatio: quia tamen adhuc homines sunt homines: fieri non poterit quin nonnunquam ab aliquo crimen admittatur aliquod. Hîc igitur ad pauca quædam crimina notandum adversarii lynceis fuerint oculis, ad videndam illam morum emendationem nullos prorsus oculos habuerint. Ac videtur nescio quo modo ita vsuvenire: vt plerisque in rebus magis animadvertatur quod male fit, quàm quod benè. Reddit aliquis depositum? Honeste cum vicini vxore gerit sese? Dat justam ab se ementibus mensuram? Vix quisquam cuiquam id narrat: nisi magnam aliquam res præ se fert novitatem. Vt si contenderet quis, non plus decem nummis deberi sibi, neque acceptare plus vellet: alter contenderet se debere quindecim, velletque eum vt acciperet, cogere. Quòd si quis vno verbo alterum attingat: aut quoquo modo (vt fit) lapsus fuerit, protinus volat fama: audiuntur querelæ. Taceo quod vbi populus aliquis Evangelium amplectitur, multi sunt de

de populo, qui tam amplexi fuissent quamlibet doctrinam aliam, quàm Evangelicam: quippe qui religionis nulla tangantur cura. Quare impura sua vita multis maximisque reprehensionibus digna, Evangelio quod magnificis fortè verbis inter pocula, ne dicam inter scorta jactant, infamiæ sunt, ac dedecori. Qui aliquando suæ impietatis ac flagitiorum justas Deo pœnas dabunt. Immò verò non desunt ex talium numero, qui cum re vera religionem nihil curent, simulent tamen impendiò eam se amare: divinis literis multam impendant operam, evadantque divinarum rerum eruditi disertiq; disputatores: & tandem ad docendi concionandiq; munus præveniant, cumq; (proh nefas) magnum sit cordis ac linguæ dissidium: cum multò aliter doceant & faciant: id videlicet ad maximam revocatur Evangelii infamiam. Mirum est enim, quàm incommodi atque indigni sermones veritatis hostium ac Satanæ opera in vulgus exeant, quamq; hæc nulla conterere possit oblivio. Verùm sint licet simulatores multi, sunt & multi absque dubio qui ex animo Deum colunt, qui tamen & ipsi non possunt non aliquando humanitùs pati aliquid, quod calumniatoribus susurrandi materiam suppeditet. Qui si ad Evangelii professorum

ofessorum infamiam eorum ipsorum vti
sint testimoniis, dum se (proh dolor)
tuò infamant: id verò ad arcendam, ac
ocul abigendam veritatem firmissimum
propugnaculum. Vt autem isti se mutuò
ament, ita contingit, quum oritur inter
s (vt diximus) aliquid controversiæ, in
differendum incidunt in ea quæ dixi-
dudum in disputationibus continge-
commotisque ac perturbatis animis
id faciant non cavent, dum indignatio-
obsequantur: quod eò accidit magis,
o plus ponderis in controversa re vel
rique parti, vel saltem alteri videtur.
alium offendiculorum frequentiora,
ioraque habet hæc nostra ætas exem-
, quàm vt vel cogitatione complecti a-
is, nisi planè ferreus siccis oculis pos-
quippe cum ea nostra sit cæcitas, vt non
madvertamus quàm retardetur hinc
ngelii cursus, aut ea perversitas, vt si-
idem id animadvertimus, malimus ta-
exhibere hostibus nostris spectacula, qui-
quidem accidere illis nihil jucundius,
il optatius posset, quam ea fraudari vo-
ptate quam animorum permotionibus
sequentes percipimus. Neque id fit
olò, quum re vera orta est inter aliquos
ssensio, verùm accidit etiam nó semel, vt

 cum

cum alicujus verba haud commodè accep-
ta fuissent, vt videretur ille aliud velle
quam re vera vellet, excitati in illum fin
clamores, ac quanquam is postea millies te-
status Deum fuerit, haud se id voluisse
quòd alios offenderet, nihilque novi sen-
sisse se, nihil profuerit, quin omnino eum
facere hæreticum pergerent: eique ea tri-
buere quæ neque dixerit, neque cogitave-
rit vnquam. Itaque tanquam hæreticum
insectati sunt. Exempla nominatim referre
ne cujusquam offendam animum, superse-
deo. Horum malorum causa est natura
morbus, qui ociosus esse in nobis non po-
test: arrogantia videlicet, ac superbia: arro-
gantia facit, vt quisque solus sibi sapere vi-
deatur, solus oculos, ac mentem habere, so-
lus Deo à secretis fuisse. Superbia facit, vt
errasse, aut vel tantillum lapsus esse videri
nemo velit.

Monita salubria iis qui veritatem propagare cupiunt.

Sed si sint qui docere veritatem possint
velintq; qui fiet vt occupati satanæ artibus
hominum animi audire recusent? Certè
cum perversum in animum testetur (vt di-
ximus) Solomon penetrare sapientiam non
posse, perversusq; is sit maximè qui excusso
Dei timore omni totum se nequitiæ tra-
dit, curentur aliquatenus animi ante om-
nia oportet: id quod fit commemoratio-

ne mandatorum Dei, ſempiternorumque ſuppliciorum in tranſgreſſores conſtitutorum: ac talia quidem habuiſſe Dominicas conciones initia, videre licet: ſic enim vulnerati animi admittunt medicum, non ſolum autem à commemoratione mandatorum, propoſitæque tranſgreſſoribus pœnæ initium faciendum eſt, ſed oſtendendum eſt etiam populo vt tranſgreſſus ea ſit mandata, vtque ſibi iratum Deum habeat: cum enim auditoribus non teſtari ſuuſmet non poſſit animus, rem ita ſe habere, qui Dei timen fuerint, arrigent profectò aures bonamque de te opinionem concipient. Quidnam autem primò, quid ſecundò, quid tertiò dicendum ſit, vix præſcribi, ac ne vix quidem poteſt. Locus, tempus, occaſio docebit: ſed ante omnia ſpiritus. Videtur autem vt quidq; paratiſſimam habet approbationem, minuſque calumniæ obnoxium eſt, ita primo loco docendum. Vt antè de fidei juſtitia egeris, quàm de impietate Miſſæ, divorum, ſimulachrorumque cultu, & id genus aliis: cumque eorum in quibus erratur, alia ſint doctrinæ quaſi partes, alia ad judicium de doctrina pertineant, vt quod non hominibus habenda fides ſit, non ex proſperitate, aut calamitatibus, non denique vlla alia ex re-

petendum piæ, aut impiæ religionis judicium, quàm ex solis Dei certis, claris, perspicuisque oraculis: vtra proponenda sint antè, haud satis apparet. Quæ plus præ se ferunt novitatis nonnunquam majorem injiciunt cognoscendi cupiditatem, nonnunquam etiam prorsum alienant animos. Quæ novitatis habent minimum, initia instillantur illa quidem facilius, sed ferè etiam leviter admodum imprimuntur: nisi fortè continuare opus possis, vt indies quasi adacto cuneo majora addas, sed & nonnunquam rectè à depulsione calumniæ exordimur: in quo vehementer cavendũ est, ne dolori, aut indignationi quid tribuentes non tam repellere injurias, quàm rependere voluisse videamur. Decet enim Christianum summa lenitas, moderatioq;: sit scopus, non vt reddas cuique pro meritis, sed hominum animos Domino vt lucrifacias. Ac quo minus quid aut aggrediamur temerè, aut faciamus minus circumspectè, consulendus est optimus magister spiritus. Orandus (inquam) assiduè est Dominus, vt ipse moneat vbi, quando, & quos aggrediamur, dictet verba, corda aperiat: denique vt ipse opus, qui solus potest, conficiat. Atque ne vllo vel supplicii, jacturæq; metu, vel cujusvis incommodi causa Evange-

lium

m homines averſentur, eiſdem ſunt hor-
ditationibus quibus qui docent, ſe ipſi
mmuniant, oportet. Videndum eſt au-
n etiam atque etiam, vt non tantùm di-
ntur ea quæ tum in veritatis aſſertores,
m eorum in doctrinam jaciuntur, verùm m
ltò etiam magis, ne habeant impii quod
iciant verè, aut etiam veriſimiliter. Vt
n modò abſit crimen omne, ſed omnis
m criminis (ſi fieri poſſit) ſuſpicio.
nde cum delictum omne maxima per
dignum animadverſione ſit, ſi tamen is
admiſerit qui Evangelicæ veritati no-
n dederit, idq; impiorum in conſpectu:
t inde occaſio eis infamandi detur E-
ngelii, aut ſi inde infirmorum offendan-
nimi, quaſi pia ſanctaque ea videri
gnata non poſſint, quorum ita vivant
feſſores: tum verò id Deus abominetur
imè. Quo etiam teſtimonio gravari
gis poſſit Evangelium, quàm ſi ii qui e-
em errores, idemq; ſatanæ regnum op-
gnare eiſdem telis, ijſdemq; tormentis
greſſi ſunt, maledictis ſe mutuò conſici-
, alterque alterum vt ſatanico demen-
um ſpiritu condemnet? An dubitemus
n impetum, eamque acerbitatem qua
nter ſe ferociunt quidam, non ab vllo
e Dei ſpiritu, ſed ipſo ab ſatana, vt vel

ipſorummet Evangelii aſſertorum teſtimo-
nio ſanctum Dei damnetur Evangelium?
Quibus non lachrymis digna hæc noſtra
ſit dementia? Ergone cujus nos tam in-
fenſi, tam acres videri hoſtes volumus, cu-
jus conficiendi, perdendique cauſa tot ſuſ-
cipimus labores, tot nos committimus pe-
riculis, tantumque noſtri effundimus ſan-
guinis, ei deinde vltrò ſuppeditabimus ar-
ma quibus tueatur ſeſe, immò etiam qui-
bus nos confodiat? An verò obſcurum
hoc eſt? Si Satanæ optio deferenda fuiſſet,
vt quod maximè è re ſua fore arbitraretur,
quòd maximè optaret, id obtineret: qu
optare potuiſſet aliud, quàm vt ſuor
hoſtium cauſa eorundem acerrimo jugu
retur teſtimonio? At hoc ipſum fit, impe
trat (inquam) Satanas quod maximè
omnibus habebat in votis, & ab illis ip
impetrat quibus quis dixerit eum vali
ores hoſtes, formidabilioreſque vix hab
iſſe vnquam. Atque hinc, ſi qua ex re al
cognoſcere licet qualis quantuſque ve
rator ſit Satanas, qui talia non tantum m
liatur, ſed tanto etiam cum ſucceſſu, ac
pulchrè perficiat. Verùm quid facias? I
ille tantus veterator eſt, & homo, quiſq
tandem ſit, præ illo non niſi tyrunculus
vnquam, vt ſi illius capiatur dolis, mi
admodu

modum non ſit, Sed detectis jam do-
, quid fiet? An nihilominus pergimus
tanæ cauda adblandiri? At verò quod
te incauti fuerat militis, facileque con-
nandum, jam nequiſſimi impuriſſimi-
que proditoris fuerit excuſatione prorſus
illa dignum. Verùm ne dubita, non de-
erunt ſatanæ doli alii, quibus, niſi caveris,
adhuc ſibi obſequentem habeat: ſugge-
videlicet, turpe fore, ſi mutato ſtylo
erraſſe te ante fateri videare, id haud
dignitate tui fore officii, deceſſurum
de authoritate plurimum, quin etiam
gnatum tuorum fidem titubaturam.
que actum fore de omni Evangelio,
videare tanquam Deus quiſpiam nihil
ſapientiſſime feciſſe. Sed heus tu, ca-
tibi in tempore, Satanas (inquam) te rur-
ſuis tentat dolis. Ne erres, vel ſi mor-
tueri factum tuum pergas, nunquam
terea facias, quin errorem tuum ag-
ſcant omnes ac quo magis tegere cum
volueris pervicacia, eò conſpicuus fiet
gis, & fœdus, & inviſus: præterquam
od indignationem incurres Dei tan-
, vt cum tibi à parva timueris nota,
lis non ignominiis te obruturus vnde-
que ſit. Diſcamus ergo tandem aliquã-
majore lenitate prudentiaque in no-

 ſtris

ſtris verſari controverſiis. Qua de re cum alibi ſatis multa dicta ſint, non erimus hic pluribus moleſti.

Ne ſe mutuò maledictis conficiant.

Ad diluendas calumnias quibus infamari ſolent Evangelii profeſſores, eo quidem nomine, quòd multa eis nefaria, valdeque abſurda tribuantur dogmata, quæ illi nullo pacto agnoſcunt: & illud pertinet, quod jam fieri vbique videmus, vt quælibet aut particularis alicujus loci eccleſia, aut civitas, aut provincia quæ Evangelium fuerit amplexa, & privatim etiam homines nonnulli ſcriptis editis quæ ſit ſuorum dogmatum ſumma teſtentur, eaque ratione impiorum errorum quos nunquam non ſerit ſatanas, ad ſe doceant non pertinere infamiam. Quæ res quàm bene eis cedat, expendendum eſt. Certè quidem adverſarii quòd audiunt confeſſionum nomina, etiamſi in præcipuis religionis capitibus ſumma ſit conſenſio, tamen totidem videri ſectas volunt: faciunt id illi quidem ſuo vitio, nulla juſta cauſa, fateor; ſed colorem tamen habet calumnia. Si vnus Deus eſt, vnus Chriſtus, vnus Baptiſmus, vna fides, quid ſibi volunt (inquiunt) hæc tot confeſſionum nomina? Si eſt inter vos ſententiarum conſenſio, ſi vna fides, qui fit vt non vna ſit veſtrę omnium fidei confeſſio?

sio? Ac in veteri quidem Hebræorum ecclesia facta non semel est diuini cultus restitutio, neq; vllius tamen (quod me legisse meminerim) extat more nostro compositæ confessionis memoria. Legebatur populo legis volumen, & diruebantur altaria, tollebantur simulacra, abolebantur omnia impietatis vestigia. Hæc erat restituendi cultus formula, vt confessio esset ipsum legis volumen: quam ob rem nos eandem non imitabimur rationem? Qua fiducia volumus nos maiorem nostram esse prudentiam, quam sapientissimorum pariter ac religiosissimorum regum illorum, quorum hoc in genere studium ipse probauit Deus? Nam vt non purgentur piæ ecclesiæ à calumniatoribus multorum fœdissimorum errorum infamia, nostris quidem istis confessionibus non assequimur. Calumniantur nos nihilominus, nam hæreticos communi nomine appellant omnes, quicunque Romanæ ecclesiæ obedientiam detrectant, itaque quamcunque impietatem secta aliqua defendat, illa ex æquo infamant omnes, quin etiam confingant ipsimet quædam errorum monstra quæ nobis adscribant. Tum autem additur ad calumniam, quod qui Romanã ecclesiã repudiant, in tot sectas sunt diuisi, vt designandis sectis desint nomina.

Ac

Ac quo plures videantur, pro confessionum numero sectarum augent numerum. Ac cum Satanas nihil tantopere cupiat quam vt qui suo illi amplissimo regno Romanæ ecclesiæ bellum indixerunt, quam plurimas divisi esse in factiones, ac secti videantur, incertis atque inanibus tantum opinionibus quibusdam huc illuc fluctuantes, nihil certi, nihil firmi habentes. Hoc quidem assequimur nostris istis confessionibus, quod eius vehementer faueamus votis: quod probari mihi non posse fateor; nisi enim alioqui præclara insit vtilitas quæpiam, quam profecto videre nondum possum, Satanę consilijs tantulum commodari operæ certè quidem nolim. Si inter quas ecclesias de ijs convenit doctrinæ capitibus quæ sunt ad salutem cognitu necessaria, ea item communem vnam haberent fidei confessionem, vt quam re vera ad vnum pertinent quasi corpus, tam etiam viderentur, non improbarem. Sed cum id non fiat malim nullam esse, quam tot. Est & aliud quiddam quod in confessionibus istis me malè habeat: nam quicquid illis asseritur, in eo iam ei verbo: Si sedenti patefactum quid fuerit, prior taceat, nihil relinquitur loci: neque vero illi: *Prophetias ne spernite, omnia probate, quod bonum est*

tenete

...nto. Quicquid enim semel ita scriptum ..., id iam adeo certum, ratum fixumque ... volunt, vt potius ipsi Dei verbo quantumcunq; sint vim illaturi, quàm vt quicquam de eo sibi extorqueri patiantur, itaq; ..., vt quæ hominum sunt verba, superiorem Dei verbis adipiscantur authoritatem. Meo quidem judicio nihil præstaret, quam uno accurate concinnato fidei Symbolo confessiones alias abolere omnes. Certe enim talis ecclesiarum consensio multas sopiret hominum voculas, multa magnaque tolleret offendicula quæ Evangelij cursum retardant mirum in modum.

Extat quidem antiquissimum fidei symbolum Apostolorum titulo, sed illud ita probant omnes, vt tamen eius vsum non agnoscant. Est enim symbolum signum bellicum, quod Latinè tessera dicitur, quo socij ab hostibus & exploratoribus dignoscuntur. Quo nomine cum placuerit veteribus breuissimam illam fidei confessionem appellare, satis apparet illos persimilem voluisse eius vsum esse, videlicet vt quicunque eam reciperet, reciperetur ipse, etiamsi alioqui in multis gravibusque versaretur erroribus, qui reijceret, ipse etiam reijceretur. Atqui hoc non fit: non enim recipitur quisquis Symbolum illud professus

ſus fuerit: cumq; id non fiat, apparet id pro ſymbolo non vſurpari: quare operæpreciũ fuerit videre, qualem nam eſſe oporteat confeſſionem eam, quæ rectè pro fidei ſymbolo inter Chriſtianos omnes (eos ſcilicet qui ad Dei eccleſiam quoquo modo pertineat) vſurpari poſſit.

Optandum fidei ſymbolum commune & quale.

Ac oportet quidem confeſſionem eiuſmodi eſſe inſtar definitionis cuiuſdam, quẽadmodum enim requiritur, vt definitio neque plura complectatur, neque pauciora quam ipſa quæ definitur res: videlicet vt nihil deſit, nihil redundet: ita in fidei ſymbolo nihil deeſſe oportet eorũ quæ ſint ad ſalutem cognitu neceſſaria. Nihil etiam contineri debet, abſq; cuius cognitione contingere ſalus poſſit, etenim ſi deeſſet aliquid cognitu neceſſarium, fieret vt qui Chriſtianus haberi non debeat, neque eccleſiæ Dei membrum, propterea quod profiteretur illud ſymbolum, haberetur pro Chriſtiano. Sin contineretur ſymbolo aliquid non neceſſarium cognitu, vſu venire poſſet, vt qui confiterentur quæ eſſent neceſſaria, & qui cum ſua qualicunq; fide ſalui eſſe poſſent, propterea quod non reciperent id abſque cuius cognitione contingere ſalus poſſit, cum eſſent pro Chriſtianis & eccleſiæ membris agnoſcendi, reijcerentur. At ſi neque

que desit, neque redundet quicquam, tum neque reijcerentur, nisi qui sint reijciendi, neque recipientur, nisi qui sint recipiendi. Atque ita aptissimum fuerit symbolum quo Christiani à non Christianis discernantur. Quibus ex rebus satis apparet, longe aliam etiam esse rem, fidei confessionem conscribere, quam religionis institutionem aut summam. Institutionem enim qui scribit, is non tantum quæ necessaria sint complecti debet, sed etiam quæcunque vllum habent vsum: in confessione autem scribenda vt nihil quod omnino sit cognitu necessarium prætermittendum est: Et quicquid addatur non necessarium (etiam si alioqui verum ac bonum sit) id ad ecclesiæ diuisionem in sectas pertinet, atque ad discordias & rixas. Qui pacem concordiamq; in ecclesia esse vult, oportet earum rerum necessariarum confessione contentum esse, frustra enim sperauerit aliquis fore vnquam, vt cum Dei ecclesia tam bellligatur, vt de rebus omnibus omnes idem sentiant. Quare vna illa reliqua est concordiæ ratio, si qui necessaria amplectuntur ferant se mutuo, & suas controversias inter se amanter humaniterque vti fratres tractent.

Neque vero satis est, si neque desit quicquam

quam, neque redundet, sed quæ complectetur symbolum, ea etiam ita expressa esse oportet, vt ea neque agnoscere videri possit is qui non agnoverit, neque videri non agnoscere, qui verè agnouerit. Ac videri quidem possit agnoscere aliquid, qui re vera id non agnosceret, si quibus verbis id expressum esset, ea ipse aliter intelligeret quam oporteret. Quemadmodum Pontificij verbo quidem peccatorum remissionem confitentur, sed cum talem intelligant peccatorum remissionem quæ fiat compensatione meritorum bonorum operum, quod verbo confitentur, re vera non agnoscunt. Contra autem videri posset quis non agnoscere aliquid, quod tamen re vera agnosceret: si verba quibus id esset expressum, non intelligeret, proptereaque negaret. Cum tamen rem planius expressam non esset negaturus. Quid fiat igitur vt vitetur vtrunque hoc incommodum? Equidem sic vitari posse arbitror: Omnino quædam in fidei confessione afferenda sunt: vt, *vnum solum esse verum Deum, & eum quem ille misit Iesum Christum*, quædam negari siue damnari possunt, quod fit, si quid cum rerum cognitu necessariarum confessione pugnet. Vt si negem in lege positam esse iusticiam, aut cum Paulo dicam, ni-

nihil rei cum Christo esse ijs qui in lege positam habuerint iustitiam. Caue autem intelligas idem esse pugnare cum re cognitu necessaria, & pugnare cum confessione rei cognitu necessariæ. Cum enim supra venire posse docuerimus, vt credat aliquis quæ pugnant inter se, neque vera simul esse possunt, non necesse est, si quid pugnet cum re cognitu necessaria, id etiam pugnare cum eiusdem rei confessione. Persuasi autem sumus, quæ cognitu sunt necessaria, ea diuinis literis contineri omnia, & ea quidem apertè & perspicuè expressa: vt nemo possit ea nisi occæcatus non intelligere, nam si occæcatus aliquis fuerit, ei nihil satis perspicue dictum esse potest. Quæ cum ita se habeant, nihil mihi consultius videtur, quam vt fidei confessio quæ sit pro symbolo vsurpanda, non solum nihil complectatur non necessarium cognitu, nihil non verissimum, ac certissimum, nihil non diuinarum literarum testimonio testatissimum, sed etiam vt nihil complectatur nisi expressum eisdem etiam verbis, & loquendi formulis (quoad eius fieri possit) quibus ipse Dei spiritus est vsus. Quod ipsis in verbis aut syllabis vlla esse religio putanda sit, neque quod quicquam intersit quibus quidque verbis expressum fuerit,

si

si modo & verum sit, & recte intelligatur, sed cum lubricum admodum sit hominis ingenium, qui sæpe certissima exploratissimaque arbitretur ea, nec posse in controversiam adduci quæ postea non modo veniant in controversiam, sed etiam falsa fuisse demonstrentur, ideo consultius esse arbitror in fidei scribenda confessione Spiritus sancti verba retinere, quam vsurpare nostra, ne videlicet nostro indulgentes ingenio aliquid inseramus quod non solum non sit certum, & cognitu necessarium, sed ne verum quidem sit. Deinde etiam si nihil inseratur nisi quod & verum sit, & cognitu necessarium, at fieri poterit vt verba nostra nobis non animadvertentibus aliquid habeant ambigui (vix enim quicquam est persæpe tam difficile quam sensum aliquem ita exprimere, vt non cavillo aliquis relinquatur locus) · itaque fiet vt qui sententiam vt est diuinitus expressa, vltro amplecturus fuerat, proptereaque recipi ipse debebat, cum aliud quiddam dici suspicetur, nostris verbis expressam reijciat, ideoque ipse etiam immerito reijciatur. Quæ res alicuius sectæ origo sit, atque initium: quibus ex rebus efficitur, vt minimè contemnenda existat causa, quamobrem ipsa Spiritus sancti verba retinean-

antur: quamobrem autem noſtra mali- ... vſurpare, vix vlla cauſa eſſe poteſt. ... mo enim non fatetur quæ cognitu ſunt ... ceſſaria, ea divinis literis clariſſimè ap- ... ſimeque expreſſa contineri. Non loquor ... e de Pontificijs, quorum omnis fides ... thoritate nititur Pontificia, ſed de ijs ... verbum Dei volunt ſuæ fidei normam ... præterea nihil. Quid autem velimus ... aliud, quam apertè ac perſpicuè om- ... exprimere? Atqui præſtare id poſſu- ... ſanctæ Scripturæ verbis, quæ clara ac ... ſpicua eſſe confitemur, ideone forte ... bis noſtris vtemur potius, quam ſpiritus ... ncti, vt ſophiſtis tergiverſandi cauſas ... cidamus? Scilicet Spiritu ſancto nos ... tiores ſimus, & quid cauillo ſit expoſitũ ... id non ſit, melius quam ille videamus. ... æ iſta fuerit temeritas? Cẽſeo igitur quę ... renda ſunt vt neceſſaria cognitu, ea ei ... tiam verbis aſſerenda eſſe quibus divi- ... s ſunt expreſſa. Quæ vero ſiue reijcien- ... ſiue damnãda ſunt, ea forte ne exprimi ... idem poſſint niſi ijs vtamur verbis, quib. ... i illa aſſerunt vtuntur. Tantum videndũ ... quid damnemus: nõ enim quicquid fal- ... m ſit damnandum eſt ea quidem confeſ- ... ne qua pro fidei ſymbolo vſuri ſimus, a- ... qui ſi dãnetur error qui errantẽ à regno

Dei non excludat, & propterea quod da-
nare aliquis eum errorem nolit, ipsu
symbolum recuset profiteri, reijciatur, rei-
cientur qui reijciendi non erant. Sed ea
tum sunt damnanda quæ ita pugnant cu
fide rerum cognitu necessariarum vt n
possit aliquis simul credere, & in quod o
portet credere, & id quod damnatur, qu
admodum non potest aliquis iustitiam p
sitam habere in solo Christo, & simul e
am in lege: quare cum in solo Christo h
bere eam positam oporteat, rectè damn
tur ij qui in lege eam collocant. Quicu
autem error fuerit eiusmodi, vt non imp
diat, quominus qui erat ea credat q
omnino credere oportet, is damnandus n
est: alioqui symboli verus peribit vsus: qu
vt diximus hunc esse oportet, vt quisqu
illud receperit, recipiatur & ipse, quisq
autẽ recusauerit illud recipere, ne ipse qu
dẽ recipiatur. Atq; vt eo signo agnoscant
mutuo quicunq; vllo modo ad eam pe
neat Dei ecclesiam, quæ toto terrarum o
non nisi vna est, fuitq; à condito mund
Istis sic expositis sequitur vt tale aliq
conemur symbolum concinnare quale h
ctenus descripsimus, rudi licet Minerua
periemur tamen, fortè aliquem tand
dabit Dominus qui & expoliat, & absolu
Qu

Quæ nam habenda cognitu necessaria, Secundo libro disputatum à nobis est multis verbis, atque hæc quidem inveniebamus, non plura.

Formula talis symboli ex Authoris mente.

1 Quòd vnus sit verus Deus, & is quem ille misit Iesus Christus, & Spiritus sanctus. Et quod non rectè negatur alius esse pater, alius esse filius: quia Iesus Christus vere sit Dei filius,

2 Quod homo iræ judicioq; Dei sit obnoxius. Et quod reuiviscent mortui, iusti quidem ad sempiternam beatitudinem, impij vero ad sempiternos cruciatus.

3 Quod Deus Iesum Christum filium suum in orbem miserit, qui homo factus propter peccata nostra mortuus sit, & propter nostram iustitiam à mortuis excitatus.

4 Quod si crediderimus Dei filio, per eius nomen vitam consequuturi simus.

5 Quod non sit in vllo alio salus, non in Beata Virgine, aut Petro, aut Paulo, aut vllo alio sancto, vel quovis alio nomine. Et quod non sit justitia in lege, neq; in hominum mandatis aut inventis.

6 Quod vnus sit Baptismus in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti.

Proinde hæc forte non incommoda fuerit Symboli formula.

Iohn 11. Vnum solum verum Deum novi, & eum quem ille misit Iesum Christum, filium eius, & Spiritum sanctum. Noui Dei legem esse illam: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est, &c. Execrabilis est quicunq; executus non fuerit omnia quæcunque in lege scripta sunt.

Matth. 20. 2 Tim. 4. Ioan. 5. Credo futuram mortuorum resurrectionem, & iudicatum iri vivos & mortuos, qui rectè fecerint, in vitam æternam ituros: qui autem iniq; egerint, ad supplicium.

Et cum ego in peccatis conceptus, & natura iræ filius contra Dei legem graviter commiserim, agnosco me Dei iudicio obnoxium, atq; æternæ mortis reum esse.

Verum cum statuto tempore Deus filium suum Iesum Christum in mundum miserit, qui homo factus *propter peccata nostra*

Rom. 4. *mortuus est, & propter nostram iustitiam revixit*, qui nos à peccatis nostris suo sanguine abluit, per quem peccatorum venia nunciatur, nec est in vllo alio salus, nec vllum aliud nomen est sub cœlo hominibus datum per quod servandi simus, confido me per illius nomen & gratiam vitam consequturum.

Agnosco vnum baptismum, in nomine patris, & filij & Spiritus sancti. Si cui ita placeat, addi poterit eorum errorum con-

dem-

mnatio quæ cum supra scripta fide pug-
nt, hoc modo: Reijcio eorum sententiam
i negant alium esse filium, & alium esse
trem. Confiteor enim Iesum Christum
ré filium Dei esse.

Iustitiam positam non habeo in lege, ne-
e in hominum mandatis, aut inventis,
d in solo Christo. Neq; spero me salvum
e per beatam virginem, aut vllum san-
m, vel quodcunq; aliud nomen, sed per
um Christum. Sin placet hæc omitti,
ent quicunq; symbolum profiteatur,
fertim vbi aliqua sit suspicio, interro-
r, itane agnoscat patrem & filium, & sic
quacunque re alia de qua suspicio sit
, ne quis verba amplexus, rem quæ ver-
significatur, neget, in quo tamen (vt
retineatur symboli vsus) cauendum
, ne quis interrogando præter since-
symboli sensum, quicquam exi-

Certè autem si qua concinnari huiusmodi
fidei confessio quæ omnibus ad vni-
sam Dei ecclesiam pertinentibus ita sa-
ficeret, vt putarent eam pro symbolo esse
pandam, & ea contentos omnes esse de-
re, neq; plurium rerum confessionem es-
xigendam, esset eius vtilitas omni opi-
one maior. Etenim si quis rectè rem

expendat, aut hæc est concordiæ inter Christianos ratio, aut prorsus nulla est. Nam quamdiu volet vnusquisq; suum iudicium de rebus omnibus cæteris credendi normam esse, ac legem cui non parere non liceat, necesse fuerit pene dixerim omnes omnibus esse hæreticos: vt sectarum, rixarum, clamorum, simultatum modus futurus sit nullus. Quod si semel persuasi homines essent quicunq; symbolum illud profiterentur (quæcunq; reliquæ essent controversiæ) esse eos nihilominus pro Christianis, & fratribus amplectendos, communia esse cum illis nihilominus sacrorum iura, magnam esset fore, vt & ipsæ quoque controversiæ multo maiore tractarentur æquanimitate. Quin etiam vt sublatis simultatibus in eos tandem conveniret atq; ita adversarijs omnis præcideretur calumniandi occasio: quod vt aliquando contingat, summis precibus est à Deo contendendum.

Hæc nos pijs quibusq; ingenijs piè & recteq; consideranda proponimus, si quis in re plus aliquid viderit quam nobis hactenus Dominus patefecerit, eum rogatum volumus etiam atq; etiam, ne in tanti momenti suũ occultare velit talentum. Sed interim quicquid in nobis desideret,

certe conatum nostrum ne inique in-
putetur.
Sed quominus aliquot detectis patefa-
isque erroribus cæteri etiam patefiant, id
potest contingere: nam nisi qui primus
quam cœpit lucem aspicere, errores om-
animadvertit, quin immo aliquot quasi
dogmata semel approbavit, magni fu-
negotij, vt eosidem postea animadver-
præsertim à quoquam admonitus.
sæ sunt eædem quas paulo ante dice-
us, nimis magna sui opinio, & animi
illa facit vt quantulumcunque ali-
videat, illico omnia se vidisse facilè sibi
suadeat, vt expertus est suum judicium
quot in rebus rectum fuisse, ita sibi per-
det id fuisse in omnibus ac quicquid
uccam, esse oraculum: hac autem fit, vt
no qui modo aliquid de se sibi persua-
, videri velit aut errasse, aut non om-
vidisse: quare si quid semel asseruerit, æ-
adduci potest vt id ab alio præsertim
monitus retractet, sed neque vt patia-
id conuelli. Quodque invitus esset fa-
rus, ne intelligere quidem facile potest
lam, quamobrem id faciat, esse causam.
uare vt nollet falsa esse quæ asseruit, ita
a esse persuaderi non potest. Fa-
etiam animi nimis elatio quæ cum na-

turæ morbo eſt coniuncta, vt nemo laudis ſocios facilè admittat. Ex quo fit, vt ſi quis ea velit attingere quæ primis prætermiſerit aut ſuo calculo comprobarit, vt ſi fame confecto panis fruſtrum quod nactus fuerit: ereptum veniat quis, ita in eum excandeſcat. Ac quemadmodum illi ipſi qui primi profligandis erroribus navarunt operam, quominus alius in eo genere præterea attingat quicquam, ſunt impedimento, ita ſint quicunque primos illos doctores habuerint: illis enim ex hominibus cum ſibi deos fecerint, arbitrantur quod illi ignorarint, ſcire poſſe neminem. Itaque ſi quis vel tantillum de ſpacio curriculoque per eos trito deflexerit, adeo non præbent aures, vt ei vehementer ſuccenſeant: id vero contingit multo magis illis in rebus in quibus vera ſententia inſignis cuiuſpiam hæreſeos nomine infamis fuerit, neque meliore eam loco primi illi habuerint. Ita enim error adeo ſtabilitur, vt iam convelli nulla ratione poſſe videatur: cui & illud poteſt accedere, ſi qui, cum tentaverint errores eiuſmodi impugnare, aut id fecerunt abſurdis ineptijſque allatis rationibus, aut ferunt aliorum errorum nomine infames, aut in eorum errorum locum non veritatē, ſed errores alios, forteq;

fœdi-

[illegible]diores substituere voluerunt. Quisquis [illegible] res easdem aggredi voluerit, nemo fuerit, quin primo quoque verbo compertum sibi habere videatur: & quasi spiritu hominem eum esse oporteat, nimirum impio, maximeque sacrilego: & quò tendat, quid sibi velit: quid dicturus sit, & quid possit etiam dicere. Itaque omnino surda [illegible]rit aure, multo autem ed fiat magis, quo plures quid ejusmodi tentaverint, & pluri[illegible]: & quo morosioribus, magisque perditis [illegible] fuerint moribus qui id tentaverunt: sanè quæ viderentur homines à nimia tum suæ sapientiæ fiducia, tum animi elati[illegible]ne ad modestiam æquanimitatemque, revocare posse, sed & quæ dissolvere possent [illegible]niam illam de quibusvis hominibus o[illegible]nionem, de iis dictum jam est à nobis ali[illegible]. Tantùm ii sunt monendi, quibus post primos Deus patefecerit quid, vt ad ea in medium afferenda magna vtantur dexteritate, ne insolenter alios impetant, quasi crimini dantes, quòd non omnia viderint, ne maligne quid voluisse vel tegere, vel depravare privatis vllis adductos rationibus interpretentur. Non decet Christianum hominem suspiciosus animus, neq; verò in eos ingratus per quos Deus ecclesiæ suæ magnū aliquod contulerit beneficium: neque

quæ primo quoque verbo jactent habere se quæ patefaciant novo admodum, quæ nemo antè animadverterit, aut in quibus magni viri graviter hallucinati fuerint, aut verbis aliis ejusmodi ineptiant. In quo equidem vehementer quorundam requiro prudētiam, quorum cum alicubi minimum haberet sententia novitatis, tamen vt aliis remi genere allato, sic novitatis nomine hominum animos percellere voluerunt, quo & varias in se tragœdias excitarunt, & Dei ecclesiam vehementer perturbarunt: quæ vitari mala fortè poterant, si quid modò adhibitum dexteritatis fuisset.

Sed quibus rationibus diximus veteres errores constabiliri posse. maximè, eæ sint necne consideratione vlla dignæ, piis prudentibusque animis expendendum relinquimus. Quid enim hîc dicemus? Si quid ejusmodi de errore quopiam factum fuerit, nihilne id habiturum fuisse momenti ad eum magis ac magis confirmandum? Nemo opinor dixerit. Quid igitur? Non fuisse videlicet Satanæ tantum ingenii, ut in tempore quum per hominum ignorantiam licebat, aut per occupatos jam superstitionibus animos, multas vehementer pias sententias fœdissimarum, maximeq; execrandarum hæresum opinione infamaret?

Et

vt excitaret mox audaces arrogantesq;, nullo sano judicio homines diversis earum temporibus, qui erroribus malè oppugnatis turpiter victi magis ac magis eos hominum animis constabilirent? Nisi defuit ingenium, audacia (opinor) defuit animus? Quòd si nihil horum defuit, tentasse id eum non vna in re, neque semel, atque etiam perfecisse qui non suspicabitur, quid movere ei suspicionem possit, equidem non intelligo. Sin vt quid ejusmodi suspicemur, magna causa est, quacunque in re quis patefactum sibi aliquid dicat, quamobrem indicta causa damnandus sit, etiamsi ea de re multa sint hæresum nomina, multos absurdè, impieque multa dixisse constet, ac sæpius, non video. Satis in tempore damnari quisque poterit, vbi plenè diligenterque auditus fuerit, vbi ad vnguem rationum examinata momenta fuerint. Atque hinc quidem solui illa quæstio videtur posse: qua quærebatur, vtrum audiendus esset is, qui in qua ecclesia communis esset restituta prophetia, quæ sententia fuisset semel aut iterum rejecta, de ea quis habere se diceret, quæ in medium afferret nondum expensa ante: nisi enim audiendus sit, quomodo perpetuò locus fuerit verbo illi, quòd si sedenti patefactũ

quid

quid fuerit, prior taceat? Et illi, *spiritum nolite extinguere, prophetias ne spernite, omnia probate, quod bonum est tenete?* Quid enim jam tractare possumus, quod non tractatum sit prius? Illud non dico ferendum, vt quis eadem de re iisdem sive testimoniis, sive rationibus perpetuò obtundere velit ecclesiam, & ei molestus esse.

Sed ex eo etiam fieri potest, vt maneant errorum atque superstitionum reliquiæ; quòd quo tempore aliqua facienda sit divini cultus, piorumq; dogmatum restitutio arbitrentur non statim initio restitui omnia posse, sed primum ea tollenda esse in quibus insignis aliqua sit impietas, interjecto deinde tempore aliquo minore impedimento integram institui posse restitutionem. Evẽtus enim multis locis docuit, plus esse difficultatis postea in tollẽdis reliquiis, quàm fuerit initio in tollendis præcipuis erroribus: vt quum eò veniendum est præstet multo, eadem opera omnia corrigere. Tam conatur enim Satanas omnibus quibus potest, cum artibus, tum viribus qualemcunque impedire restitutionem, quàm plenam, atque integram.

Vt errorum fiat commutatio non cum veritate, sed cum aliis erroribus, eisdem videtur contingere posse rationibus quibus diximus

diximus ex controversiis errores crescere. Sed vt ab erroribus ad omnium rerum incredulitatem veniatur, primùm quidem occasionem præbent, ac præcipuam tot de religione (vt jam supra monuimus) lites, ac controversiæ. Eadem olim causa cum inter philosophos nulla non de re essent lites, & rixæ, ac probabiliter in vtramque partem de omni re disputaretur, non defuerunt magni nominis philosophi qui omnia contenderent in opinionibus esse posita, certam autem scientiam vllius rei esse nullam. Accedit autem etiam impura flagitiosaque fermè omnium cuiuscunq; religionis hominum vita. Sic enim argumentantur quidam, probandam eam religionem non esse quæ suos professores bonos non reddat, cumq; nulla eorũ judicio id præstet, ex æquo omnes contemnunt: sed ita quidem argumẽtari solent qui in libidines, turpesq; ac flagitiosas cupiditates cum suas cogitationes omnes abjecerint, id quærunt, vt omni conscientiæ aculeo qui voluptatum vehementer minuere sensum soleat, aliquando liberentur, possintq, solutiore animo genio indulgere: quodq; magnopere esse vellent, facillimè etiam sibi esse persuadent. Sed non paucos etiam illud eò adducit, quòd quicquid de religione persuasum

ſuaſum habent, ideo credunt, quod de iis quos ſequuntur doctoribus optimè ſentiant: eos autem qui contraria docent eſſe valdè improbos putant, & ignaros. Mutata enim de ſuis doctoribus opinione (quod nonnunquam leviſſima de cauſa poteſt fieri) omnis eorum fides, tanquam vitiato fundamento ædificium, corruit. Idque eo etiam acciderit faciliùs, quo majorem de ſuis doctoribus opinionem habuerint. Ita autem vſuvenit, vt ſi quiſpiam bona fide Chriſtiani hominis deſcribat vitam, qui in abſolutum omnibus numeris ſuum depingit exemplar, tam integra ipſum eſſe vitæ ſanctitate qui eum audiunt ſomnient, neque vllam in eo humanæ imbecillitatis ne quidem ſæpe admoniti habere rationem volunt, neque conſiderare, quàm facilius ſit veram ſanctimoniam verbis, quàm factis exprimere. Proinde quicquid audierint, obſeruauerintque eiuſmodi repugnans ſomnio, omnem viro illi protinus fidem abrogant: cumque redire ad veteres errores nequeant, neque quicquam melius, quod ſequantur, videant, reliquū eſt, vt religionis cogitationem abijciant omnem, idque tantum ſimulandum putent, quod ad conciliandos ſibi eorum animos à quibus bene ſibi ſperare poſſe videantur, ſit aptiſſimum:

quo hominum genere nihil fieri potest perniciosius. Vitandæ igitur sunt maximè contentionum, rixarumque plenæ controversiæ, ac non minus etiam cavendum est, ne impuræ dissolutæque vitæ, & à pietatis professione alienæ exemplis à veritate hominum alienemus animos alioqui horrendissimas daturi pœnas. Sed mouendi iidem sunt sæpe, non defigendos in homines oculos, non statuendam eorum vitæ integritatem pro fidei fundamento, sæpe simulatam esse hominum pietatem, sæpe instabilem, quin etiam humanæ naturæ imbecillitatem esse tantam, vt tametsi de religione ac de moribus sanctissimè disserere quis possit, neq; simulata Deum colat fide: tamen nimiam sanctimoniæ opinionem non possit diu sustinere. Quod abundè vnum Dauidis docere exemplum potest: taceo multas iniquas interpretationes quibus sæpe gravantur Satanæ industria sancti viri, qua re Dei oraculis initi fidem oportere; id si fit, vt vt se gerant homines, eam firmam, stabilemque fore: si in homines defixi oculi fuerint, certissimè quamprimum collapsuram.

At vero si erroribus veritatis succedat cognitio, hanc cognitionem firmam, stabilemq; esse non sinit primum, si fructus non extent.

extent. Solet enim Deus de ingratis pœnas sumere; pœnaque perisæpe est, sua dona quasi repetere. Ac cernitur quidem hæc ingratitudo tum adversis temporibus, sævientibus veritatis hostibus, tum rebus pacatis, & tranquillis: adversis quidem temporibus, quum quis ne jacturam faciat bonorum, aut carere cogatur patria, lectissimæ conjugis consuetudine, dulcissimorumque liberorum amplexibus, aut etiam corpus ignibus cremandum permittere, fœdissimaq; (vulgi opinione) notari ignominia. Quum ei patefecit Deus veritatem, eam non audet agnoscere, neque cuiquam impartiri, pluris videlicet faciens hujus vitæ commoda, quàm Dei gloriam. Rebus tranquillis cernitur ingratitudo, quum insolescimus, genioq; indulgemus, & in hujus vitæ commoda, delitias, beatitudinem, omnia nostra studia, conatus, rationesq; conferimus, divini autem cultus cogitationi vix locus aliquis ac interdum ne vix quidem relinquitur. Quod ne accidat, frequenti commemoratione divinæ iræ absterrendi sunt hominum animi, exemplaq; vastitatum quas, ut vindicaret Deus sui contemptum: atq; oblivionem sæpe fecit, afferenda sunt. Ideo autem etiam parùm diuturna est sincera divinæ legis cognitio, quòd quàm primum aliquid

liquid adeptus est populus lucis, eædem nascuntur occasiones quibus diximus jamdudum ad piæ, sanctæque doctrinæ depravationem viam patefieri. Sed quoniam loco dixeramus magna ex parte ecclesiæ ministrorum, pastorumq; insolentiam, morositatem, iras, causam esse eorum errorum qui ex contentionibus nascerentur, crescerentque, ne cui fortè videatur non posse, eo tempore nihil videre est in Dei ecclesia præter afflictiones, insectationes, ignominias, rerumque omnium inopiam, in ministros ea posse cadere, ne quæso obliviscatur, qua tempestate ambierit Diotrephes in Christiano cœtu principem locum, neq; adeo Iohanni Apostolo pateretur locum dare, ac operæprecium quidem est considerare quàm belle fucatam oportuerit illius hominis esse sanctimoniam, cui Domini Apostolum oporteret cedere.

Novi quidem errores qui in veterum succedunt locum, aut iidem propemodum sunt, specie tantùm mutata, aut sunt omnino alii, hujus generis fortassis ille fuit, quod Romanus pontifex peccata condonandi potestatem sibi vendicaverit: illius autem, quòd in locum tot Deorum successerint sancti viri, quos postquā excesserunt ex hac

vita Pontificis authoritate in sanctorum numerum relatos venerantur, nomina sunt mutata, & sacrorum ritus, cætera manent eadem. Appellant quidem non Deos, sed sanctos, verùm reipsa Deorum habent loco: quin etiam qui latinam linguam ad antiquum candorem, proprietatemque limare voluerunt, dicturi de quopiam quod in sanctorum numerum esset relatus, in Deorum numerum relatum dixerunt, quod de Francisco, qui Franciscanæ sectæ nomen dedit, in Veneta sua historia scriptum reliquit Petrus Bembus. Inter majora sacrilegia quorum nomine merito à nobis accusatur Romanus Pontifex, est, quòd sibi potestatem vendicaverit augendi Christianorum dogmatum numerum, & hominibus, vt ea crederent, religionem injiciendi. At sunt hodie in nonnullis perpurgatis cœtibus qui idem jus verbo quidem non sibi tribuunt, sed re ipsa id sibi arrogare non animadvertunt. Oriuntur enim controversiæ: ipsi quam sententiam valere oporteat, definiunt: ac tametsi nunquam ea doctrinæ capita inter præcipua illa connumerata fuerunt quæ omnino certa, fixaque esse oporteat penes eos qui salutis sibi de velint spem, tamen quisquis eorum sententiæ acquiescere nolit, ac subscribere, eum re-

jiciun

jiciunt, ac tanquam hæreticum insectantur, quid quæso hoc est? Quo hæc tendunt? Quid sibi volunt? Vidimus etiam alicubi ecclesiasticæ disciplinæ causa peccata non publica deprecari coactos nondum Evangelica regula vti præfractos cœtu motos. Quid & hoc rei est? Si in consuetudinem, moremq; abierit hoc exemplum, præ tali, levissimum jugum erat auricularis, quam vocant, confessio. Hei quàm vereor, nisi caveant pastores, ac prudenter quid faciant, expendunt, ne, qui satanæ regnum funditus eversum cupiunt maxime, per eosdem ipsos satanas aut idem regnum restauret, aut novi cujuspiam fundamenta ponat. Quid dico autem ponat? Immò verò ne posuerit jam, dum volunt homines sua vti prudentia & suis etiam animorum motibus nonnihil tribuunt. Scrutamini quæso diligenter, quæ fuerint Pontificii regni quasi incunabula, à quibus initiis, qui ritus, quæ leges, quæ instituta, quæ tyrannides profectæ fuerint, quàm bellè fucatos quæq; res prætextus habuerit, & quo tandem evaserit: nolite committere vt, cum tot, ac tam magna sint ante oculos exempla, non saltem alienum malo moniti profecisse vos nonnihil, & prudentiores facti esse videamini.

SATANÆ STRATAGEMATVM

Liber Octavvs.

QVænam eſſet ad eum quem conſiliorum ſuorum omnium finem ſibi Satanas propoſuiſſet, perveniendi via, cum hactenus diſputatum ſit, tantum illud ſupereſt, vt de ipſo harum rerum omnium inventore, artifice, atq; effectore ſatana diſſeramus, de quo minimè quidem tam plena hiſtoria literis eſt prodita, quam curioſa noſtra optarent ingenia. Tantum colligere licet, conditum eum fuiſſe præſtantiſſima quadam natura, & excellentiſſimis donis ornatum, verùm cum illis abuteretur ad ſummam ſuperbiam, de cœlo deturbatum, & præſtantiſſima illa dona juſtiſſimo, ac maximè tremendo Dei judicio in ſummam converſa nequitiam, qua illud ſibi ſumeret, vt Deo in rebus omnibus quantum facere enitiq; poſſet, adverſaretur. Nec verò vnus eſt ejus generis genius, ſed permagna multitudo, quorum caput princepſque eſt ſatanas. Si quidem ex viro quodam in Gadarenorum agro vnam dæmoniorum legionem

gionem ejectam fuiſſe litteris proditum eſt, ideoque dicitur *æternus ignis diabolo angelisq; eius paratus fuiſſe.* Eſſe autem Satanam veteratorem maximum, immaniſſimumque humani generis hoſtem, clarius eſt in ſacris literis, quàm vt demonſtratione indigere vlla videatur. Ex quo illud facilè efficitur quod initio diximus, quicquid eſt ejuſmodi, vt ſi id fecerint, dixerint, cogitaverint homines, ad ejus ſtatus conferre aliquid poſſit, id vt ſiat, dicatur, cogiteturque eum ſemper conaturum. Ac tametſi eius rei gratia cum hominum animis negotium ei ſit oportet, vt fucum faciat, vt illudat, vt perſuadeat, vt inflammet, vt ſpe, timoreque afficiat, quo pacto hæc ille faciat, non eſt inſtituti noſtri ſubtilius philoſophari. Illud conſtat eum impellere homines, vt ea faciant, quæ ipſe cupit, nemini parcere, neminem eſſe à quo ille ſibi timeat, aut quem vereatur, quantaeunq; ſit vel ſapientia, vel ſanctitate, vel authoritate, quippe qui ne ipſum quidem Dei filium aggredi dubitaverit. Neque verò quos pertentat, aggreditur omnes, immò neque minimam quidem vix eorum partem, vt videri poſſit, neque etiam eos alloquitur quaſi aliquiddã ab illis velit. Tametſi enim de

Luc 8.

Satan verſutiſſimus, indefeſſus inſidiator, dolos ſuos aſtu colit.

Iuda scriptum est,quod *Satanas ei cogita-tionem iniecisset Domini prodendi*, non ta-men scriptum est, eum ita convenisse Iu-dam, vt cerni posset,eumque ad id horta-tum fuisse. Quinimmò cum Satanas sit spi-ritus,haud aliter agere cum hominum ani-mis videtur,atque ipse Dei spiritus,is enim ita movet, afficitq; animos, vt tamen no animadvertant esse aliud quiddam, quod se veluti alloquatur: immò non aliter ei videntur,quàm suæ cogitationes. Nisi qua-tenus quispiam edoctus, quid præstare ho-mo possit, quid minus, si videat cogitatio-nes admodum pias,ac sanctas esse, Spiritu sancto eas tribui oportere, non sibi, intelli-git,sed ad id etiam ita interpretandum ipso adiutus spiritu. Quare quancunq; cogitationem & Satanas injiciat,idem pro sus homini videtur, se videlicet esse,qui cogitet, tantum si admodum scelestam a-nimadvertat eam esse cogitationem, e operum non prorsus ignatus eam ab i esse suspicetur. Fortè etiam non om prava cogitatio,pravumq; consilium ad tanam anthorem referendum sit,cum su te natura homo etiam nunquam non malè cogitet, & malè faciat nullo ad stimulo,eademq; prorsus sectetur quæ e sectari maximè vult Satanas. Tantum ill

inte

tereſt,quod homo tenetur neſcio quo ſatis deſiderio. Satanas nihil ei minus curat,quàm ſalutem: homini plerunq; accidit quod Medea de ſe dicit:

---Video meliora,proboq;:
Deteriora ſequor.

Satanas voluntate ac propoſito Deo adverſatur. Homo præſentem captat voluptatem,rebus movetur præſentibus. Satanas quæ hominem impellit, ea ſæpe certo conſilio in valde remotum finem confert. Atque fit, vt Satanas hominem adducat nonnunquam,vt faciat quæ ei minime jucunda ſint factu: veluti vt ſe verberibus cædat,vt nudis pedibus longum aliquod iter conficiat,vt ſibi ſæpe inediam, aliaque indicat id genus incommoda in quibus ad ſalutem multum ei perſuaſerit eſſe præſidii; homo etiam multa perpetrat mala ipſo (vt veriſimile eſt) Satana invito. Veluti magni nominis vir, idemque magnus errorum, impietatiſque patronus in tale aliquod labatur ſcelus cujus cauſa ejus nominis atque autoritatis jacturam faciat, atque hominibus oculos aperiendi, atque impoſturas cognoſcendi occaſionem prædeat. Alioqui hominis ac Satanæ inſtinctus tam ſunt inter ſe ſimiles, vt non magis ſit lac lacti. Sed & erroribus eſt homo

ſua ſponte obnoxius, etiam ſi Satanæ ad eum fallendum nulla accedat opera. Quare cum ſimillimæ ſint inter ſe & propriæ hominis cogitationes, & illæ quæ à ſatana ſūt, eo difficilius eſt homini ſatanam in ſuo corde (vt ita dicam) loquentem agnoſcere. Neque ſanè vllum eſt operæ pretium ſubtilius rationem vllam indagare, quę hominis ſunt ab iis quæ ſunt ſatanæ diſcernendi, dum conſtet quid bonum ſit, vt ſequamur, quid malum, vt declinemus. Quòd ſi fortè Satanæ tribuerimus quod hominis fuerit, aut homini quod fuerit Satanæ, minimè magnus fuerit error. Immo verò videre eſt, rem eandem fuiſſe modò homini modò Satanę
Act.5. tributam: quòd factum eſt à Petro Apoſtolo, quum Ananiam reprehenderet qui ſpiritui ſancto mentitus eſſet verum agri quem vendidiſſet pretium. Primò enim ſic ait: *Quare adduxit te ſatanas, vt ſpiritui ſancto mentireris?* Deinde ſic rurſus, *Quid ita rem deſignaſti iſtiuſmodi?* Et vxorem etiam ita increpat: *Quid ita conſpiraſtis vt domini ſpiritum tentaretis?* Illud maximè ad rem facit, quod Satanas hominibus cogitationes injiciat. Quemadmodum de Anania modo dictum eſt, ita de Iuda eſt ſcriptum, quòd *mentē ei iniecißet Satanas, vt Ieſum proderet*, & quòd *Satanas ex hominum cordibus*

ibus Dei verbum excutiat. Cum ergo ea Satanæ cum homine agendi ratio, vt um eo agere possit illo non animadvertente, mirabiles hinc eum opportunitates d illum mille modis aggrediendum, expugnandumq; habere necesse est. Etenim te conveniat homo quispiam, ac malum et consilium, vel fucum faciat semel aut rum; is si redierit, vt adhuc fraude quapiam te captet, etiam si specioso aliquo prætextu, cum iam hominis tibi suspectum ingenium, ac voluntas, non patieris tibi imponi. Sed cum possit Satanas eo quo dictum est modo accedere, etiam si hodie teterrimum aliquod, planeq; impium obiecerit consilium, vt vnde sit latere non possit, quin idem possit cras redire, & te alio callidiore aggredi id nullo fuerit impedimento. Non enim ideo cauere tibi ab eo possis consilio, quia eius tibi suspectus sit author, quippe qui non alium eius agnoscas authorem, quam te ipsum. Ex quo licet colligere, neminem esse quem non Satanas quacunq; ratione aggrediatur. Cum enim vllum eius factum impedimento alij esse nequeat, quacunque sit aliquis, siue sapientia, siue sanctitate, experietur profecto nihilominus possit ne aut ineptissimum pertrahere in errorem, aut ad scelestissi-

lestissimum aliquod, maximeque sacrilegium facinus impellere nulla personæ ratione habita: etenim si confecerit, amplum assequutus fuerit triumphum, sin irritus euaserit conatus, nihilo sibi difficiliorem reddiderit eum calidiori consilio fallendi rationem, vt à rebus minimis ducto initio paulatim ad maiora perveniat. Neque refert qua primum ratione aliquem aggrediatur: si quidem cui occultus posuerit insidias, eius sæpe animum etiam quasi ficta deposita persona & sua palam assumpta magno aliquo facinore explorauerit, quod fecit cum ipso Dei filio, apud quem cum callidis tentatiunculis nihil profecisset, non dubitauit se prodere, ac dicere, si prostratus me colueris, hæc omnia tua fient. Sin aperto incipit Marte, ne id quidem (vt diximus) impedit, quin postea etiam experiatur insidias. Ac quemadmodum & aperto pugnat Marte, & occultissimas collocat insidias, ita dubitandum non est, quin consilijs vtatur etiam neque prorsus apertis, neque occultis admodum. Verisimile tamen est, quibus cum calliditate maxima intelligit sibi opus esse ad iacienda magna cuiuspiam molis fundamenta, eos aperto Marte plurimum exerceri, vt cum vniuersam belli rationem in conflictibus illis positam esse arbitrentur

Nunquam non mali aliquid molitur aperte vel subdole.

arbitrentur, ad declinandas occultas insidi-
as incautiores reddantur, quod si perpen-
disset is qui præstantissimi cuiusdam viri
nuper descripsit vitam, nō tam forte auda-
cter pronunciasset, satanam nunquam po-
tuisse in illum impetum facere, quin graui
quopiam accepto vulnere pedē referre co-
actus fuisset. Eadem autem ratione fit, vt
quo minus eisdem de rebus aliud, atque
aliud conetur suadere: nihil ei sit impedi-
mento, quare vt ad facinus impellat ali-
quod, extenuabit rem, in memoriam redi-
get (sed valde alieno quidem loco) quanta
Dei sit in parcendo facilitas, atque clemen-
tia, aut eum talia non curare persuadebit.
Facinore admisso eius prorsus contraria fu-
erit oratio, nam & ipsam rem miris exagge-
rabit modis, & omnia ponet ante oculos di-
uinę seueritatis, vindictęq; exempla, ac tan-
dem ad summam desperationem hominem
adiget, ideoq; non agnoscatur dolus, quod
cuius ea sit oratio non apparet, sed suas ho-
mo esse arbitratur cogitationes, forte cum
istæ prioribus sint contrariæ, illas satanæ,
has vero sibi tribuerit. Cum autem satanas
sit spiritus, neque vllius sit materiæ pon-
dere grauatus, nullis potest laboribus fati-
gari, non eum æstus, non frigoris attingunt
iniuriæ, non enim capit somnus, non ob-
liuio

livio, ex quo intelligere licet incessanter eum in nos moliri aliquid. Ac quicquid moliatur, id aut per se facit, aut per alios, per se facere dicimus quicquid vel ipse tenebrarum rex facit, vel quilibet alius impurus genius, minus enim difficile nobis esset differentias eiusmodi cognoscere, per alios autem illa intelligimus eum facere ad quæ hominum vtitur opera, quasi instrumentorum quorundam. Ac quicquid per se faciat, aut suam retinet personam, vt quum dei filio dixit, si prostratus me colueris hæc omnia tua fient, aut mentitur personam cœlestis angeli, vt quum ad ea hortatur quibus ad inuehendam in dei ecclesiam impietatem aliquam aditum sibi patefaciat, eaque tegit admodum fucato, sanctoque prætextu, atque hinc absque dubio fuit magna ex parte illa maiorum nostrorum tanta in ecclesias, ac cœnobia liberalitas, nam suppeditatis ijs qui soli sibi omnem religionis curam vendicarunt ad omnem luxum opibus, atque instrumentis, sequuta deinde est & doctrinæ, & bonorum morum omnium corruptio. Quæ per alios tentat, ab ipso tamen initium habeant necesse est, initiumque hoc similiter facit aut sua retenta, aut aliena sumpta persona, ac quanquã omnia cum omnibus experitur,

Pietatis speciẽ laruamq́, sæpenumero induit.

aperitur, plerunque tamen ſuam retinet tum deploratæ impietatis hominibus quos ad omne flagitij genus obſequentiſſimos ſibi eſſe expertus ſit. Cum ijs in quibus aliquod ſit pietatis ſtudium diſſimulat, pietatiſque ſpecie omnia conatur: illos ſui ſtudioſos facit: penituſq; obcœcat, ſpes oſtentans maximas, ampliſſima proponens præmia pro cuius ingenio, alios enim ambitioſos honorum onerat titulis: alios obruit opum affluentia: alios rebus alijs ſibi devincit. Hoſce autem paſcit cum rebus ex parte eiſdem, tum vero etiam opinione rerum ab ſe præclarè geſtarum. Intelligere autem eum hominum cogitationes aliter quam coniecturis ab ijs quæ homo facit, dicitque, & quæ ei contingunt ductis: non equidem contenderim, cum ſcriptum ſit: ſolum Deum hominum ſcrutari corda. Verum enimuero neceſſe eſt ſaltem capiendis coniecturis eiuſmodi, ac cognoſcendis hominum ingenijs omni opinione maiorem illius eſſe perſpicaciam, etenim ſi homo perſæpe aliquo ingenio, nonnulloque etiam rerum vſu edoctus, ſi cum altero perpaucorum dierum conſuetudo interceſſerit, quis ſit hominis ſenſus, quæ mens: quo ſpectet: quibus delectetur rebus, quibus offendatur, dɔſcit.

Quid

Quid faciat Satanas tam diu in hac versatus palestra, tantusque veterator? Esse autem præter modum magnam eam vim qua (nisi eum Deus cohibeat) imponit Satanas, ex eo cognoscere licet, quod duarum cogitationum maximè coniunctarum alteram inijcere homini possit: alteram ei tegere. Etenim quæ duæ cogitationes coniunctiores esse possent illis, vt quæ Dei sint oracula, quod ijs prædicitur omnino futurum, & quin id contingat, nulla humana vi, aut consilio fieri posse? At potuit tamen Satanæ opera vnum sine altero in Herodis cogitationem cadere. Vatum enim oraculis de Regis Israeli promissi natiuitate fidem adhibet: propterea que à Principibus sacerdotum, scribisque sciscitatur quo esset loco nasciturus: simulque tantum irrita illa posset facere, ei machinatur mortem: ac ne effugere posset callido, illo maximeque crudeli vtitur consilio, vt mittat qui infantes omnes bimos, eoq; minores Bethlehem atque in illius finibus conquisitos interficerent. Nisi enim hoc Satanæ fuit opus, nullum certè fuerit. At quale tamen hoc est fascinum? Vt quia in vatum esset prædictionibus Iudæis regem nasciturum esse: persuasum habeat ita fore: & vbi, & quando nasciturus esset ex prædictionibus

nibus eiſdem ſe poſse cognoſcere: ſed poſ-
ſe etiam ſe eludere eas prædictiones, Dei-
que impedire, atque irritum reddere pro-
poſitum? Non eſt hoc vehementer mirum?
Ex quo conijcere licet, perinde facere Sa-
tanam in hominum animis: ac ſi, vt impe-
dias, ne quiſpiam aliquid videat, inter ip-
ſum eamque rem interponas aliquid, aut
ipſum: aut quoquo modo legas eam. At-
que vt videat, quod eum videre velis, id
illi ante oculos ponas: vt videlicet, quum
cupit Satanas à cogitatione aliqua homi-
nem abducere: illum alijs, atque alijs occu-
pet: neque illi in eam mentis oculos conij-
ciendi vllum vacuum relinquat tempus,
quæ vero cogitationes ad ſuum faciunt in-
ſtitutum eas illi paſſim obijciat. Ac quod
immaniſſimus iſte humani generis hoſtis
neminem dubitet aggredi: nemini dubitet
inſidias ſtruere: demonſtratum eſt filij Dei
teſtimonio, à quo vt ſe coleret, petere non
eſt veritus: ſed quibuſcum conficere ali-
quid poſſit, haud abſurde quis dubitaue-
rit. Dixerit enim, cum illis eum operam
perdere qui Deum verentur: atque in illo
ſuam poſitam ſpem habent. Quod eatenus
quidem verum eſſe neceſſe eſt: vt non poſ-
ſit Satanas vllum Dei propoſitum irritum
reddere: neque ſanè facere, Quin Deus ſua
cumula-

Quo fuco ſanctiſſimis viris nonnunquam impo- nit.

cumulatissimè impleat erga eos qui sibi fidunt, promissa. Verum quin ad multa tum faciendum: tum dicendum impellat: non vsque adeo est certum, vnde fuerunt enim prima illa Antichristiani regni fundamenta? Cuius opera Evangelium pristinum suum amisit nitorem? Quis tantum hominibus conciliauit authoritatem: vt iam Deorum quorundam essent instar? Nulla ne hic Satanæ fuit opera? Immo vero cuius nisi Satanæ? Attamen quid de ijs dicemus hominibus omnibus qui eam in rem qualemcunq; contulerunt operam non vllo prauo consilio, sed tantum bona quadam spe quod rectè, sanctèque se facere arbitrarentur, quodq; consilia sua magno cuipiam ecclesiæ bono fore iudicarent? Neminem ne eorum vlla fuisse pietate? Vllo Dei timore? Neminem ex Dei delectorum numero? At cuius antiquorum patrum non aliquid extitit eam in rem operæ? Dum enim (vt Apostoli more loquar) super fundamentum Christum ædificarent, tametsi fœnum, ac stipulas in opus conijcerent: nihil id impediebat quominus possent & sancti viri esse, & ex Dei delectorum numero. Sed fœni tamen stipularumque tantum est allatum vt in vniverso ædificio præter fœnum & stipulas nihil esse cœperit, cumque talem

dem res exitum vt haberet, à talibus etiam initijs exordiri necesse esset: negari non potest quin cui exitus tribuitur, eidem tribuenda sint initia. Et illud etiam Petri ab ista Evangelij semita diverticulum cuius causa obiurgatus à Paulo fuit: nihilne refert Satanæ spiritum? Immo vero non ipse Dominus Apostolis suis dixit: Satanam defixos in eos habere oculos, vt vehementer exagitaret, eisque fidem omnem excuteret? Quod etiam quin confecerit parum abfuit. Et quum negavit sibi cum Iesu quicquam esse rei: non ei ad id Satanam consultorem fuisse arbitremur? Tum certè esse non est dubium: quum Dominum à obeunda morte dehortaretur. Quibus ex his omnibus certa duci coniectura potest: Satanam vel cum sanctissimis hominibus conficere multa, non quidem vt eos perdat: sed certe vt ad plurimorum perditionem aditum patefaciat. Quod ipsum tamen non fit absq; summa Dei providentia. Et inde paretur in ingratos, maximorumque eius donorum contemptores vindicta: eorum videlicet tenebræ maximæ: & pijs, ne cum mundo pereant, valde necessaria afflictionum exercitia. Itaq; fit vt sæpe etiam sanctissimi viri præter omnem opinionem, Satanæ suam locent operam: e-

iusque sint quasi ministri atque instrumenta quædam. Quoniamque quo eminentiorem in Dei Ecclesia locum obtinuerit quispiam: si ei Satanas fucum facere possit, si eum aliquatenus flectere: eo ampliorem inde capit fructum: credibile est etiam hic eum summa omnia facere: vt tales viros in aliquas passim alliciat insidias. Neque tamen vsque adeo cum magnis viris occupatur: quin etiam obscurissimi cuiusque meminerit, instar videlicet diligentissimi patrisfamilias: qui ita res curet magnas: vt ne minimas quidem negligat.

Non tantum autem occupatur Satanas inflectendis ad sua vota ijs quibus dictum est modis hominum animis: immo vero & alia eius multo diversa sunt opera, ignẽ de cœlo detrahit ad perdendum Iobi oues, famulosque: magnam illam ventorum vim concitat, qua domus vbi eiusdẽ filij filiæque convivabantur, euertitur, illiq; pereunt omnes: ac eum ipsum deniq; grauissimo excruciat morbo. Sed & magna edit miracula, si quidẽ eius opera Pharaonis Magi Moysis imitantur miracula propemodum omnia, & de Antichristo quod prædictum est: eum huius opera miraculis clarum fore. Ex quibus omnibus conijcere lice-

Iob. 1.

2 Thes. 2.

cet quantum ille poſſit in rebus etiam alijs quamplurimis: appellatur autem etiam *Princeps huius mundi:* quod fruſtra fieri non poteſt, immo vero conijcere inde licet: cum opes, honores, dignitates, res mundanæ appellentur: eas ipſius arbitrio diſpenſari magna ex parte.

Cum igitur tantas Satanas opportunitates habeat, quantas diximus: quicquid ejus intereſt ſiue credi, ſiue fieri: vt faciat, crediturve dat operam, ſi falſis opus eſt rationibus: eas ſuppeditat modo per ſe, modo per alios. Si miraculis eſt opus: aut ea edit, aut edita fuiſſe multis dolis perſuadit. Si ad rei valde abſurdæ credulitatem quadam rerum ſerie eſt opus: vt à leuibus erroribus facto initio eo quaſi per gradus quoſdam hominum ducantur animi: facit id ingenioſiſſime. Cumque aliquid credi poſſit & falſo, & quia ita ſe habeat: ſi ita expediat: dabit operam, vt habeat ſe ad eum modum. Quare cum ei expediat maximè: vt qui vera de religione docet, credatur aliquo turpi contaminatus ſcelere: atque ita authoritatis omnis iacturam faciat: collocabit ei inſidiarum genus omne, vt incidat in aliquod, ipſeque habeat de quo triumphet, ſin id nō poteſt: ſubornabit qui calumnijs hominis impetat famam: & ſi per

aliquem labefactare eam possit qui eadem dicatur profiteri dogmata: nihil fuerit optatius. Quare eos qui evangelicam profitentur veritatem omni studio inter se committere côabitur, aliquas seret cõtroversias, lites, discordias, rixas, denіq; odia, quibus fiat: vt se mutuo maledictis lacerent. Atq; vbi expertus fuerit se iam veritati frustra te sistere: ad divinás literas ea incitabit ingenia in quibus olfecerit minimum esse pietatis, proposita videlicet spe magni honoris, nominis, celebritatis, & plurimorum commodorum. His fauebit quantum poterit, vt magnam in opinionem veniant, ac demum ecclesiastica consequantur munera, vt cum postea in aliqua eos flagitia impulerit, idque palam fiat: infamia inde notetur veritas: ac minus postea fidem inveniat: cum vulgo illa multi iactent: heu, siccine eos vivere qui quasi ex Deorum immortalium concilio ad religionis, & morum instaurationem missi videri volunt? Hæc igitur patrare illis magistris dicemus? Hæc eorum noua, ac recondita quam tanto venditant supercilio sapientia? Si opes, honores, commoda, aut contra, inopia, ignominia, incommoda, afflictiones præstringere hominum oculos possunt: præsto sunt. Si spes, metus, ira, amicitiæ, ini-

micitiæ

micitiæ adiumento sint futuræ: earum illi nunquam desunt semina. Si qua opus est consuetudine: occasiones excogitat, quibus veluti necessitatem eius imponat aliquam: authoresque subornat, & valde speciosos addit colores.

Arripit vero vndecunq; Satanas ad sua instituta occasiones, si quis enim imperitus, ineptusq; sit, quascunq; voluerit fabulas, illi persuadebit, cumq; ineptissimis repleuerit erroribus, persuadet excellenti aliqua donatum esse sapientia, eoq; nomine illi attollit animos, facitq, insolentem arrogantem, temerarium, si sit eruditus, adauget illi suæ eruditionis opinionem mirum in modum vt se solum scire aliquid sibi persuadeat, vt præ se contemnat omnes, neq; ferre possit. Si callido quispiam sit ingenio, parumq; religioso, eo commodissime vtitur emissario, atq; imposture ad omnia, fucis, imposturis rixis, ac incendijs implendium. Si quis veri donatus sit cognitione, ac pietate aliqua, subijcit eum quantum potest contumelijs, hominumq; contemptui, vt nemo eius verba, documentaque vel flocci faciat. Sin impedire non potest, quin ei habeatur fides, dabit operam vt de eo nimia hominum sit opinio. vtq; prorsus Dei habeant loco. Si populus sacrorum librorum

Occasiones rei suæ vndequáq; arripit.

deseruerit lectionem: excutit illi omnem Dei timorem: allicet paulatim ad voluptates, ad luxum, ad vitæ licentiam, omne libidinum genus, denique ad beluinam quandam vivendi consuetudinem. Si colet ea studia: lites, discordias, & alia omnia quæ diximus inde serit mala, quum labefactare non potest doctrinam: machinas admovet moribus: aut si hic frustra laboret: doctrinam impetit. Plerunque autem simul molitur vtrunque perspecta hominum socordia magnos conatur progressus facere: si paulo offendat cautiores: cœlestis cuiuspiam atque insignis angeli personam sumet, inflammabit hominum animos nimium sanctis (vt sic loquar) cogitationibus, quibus videlicet præfixos diuinæ disciplinæ terminos transgrediantur. Exempli gratia, cum nihil sit præclarius, quam paratum esse quotiescunque gloriæ Dei postulaverit ratio, atq; ad id impellat Deus: mortem in Evangelicæ veritatis testimonium oppetere: ambitiosum alicui talis mortis desiderium iniecerit: vt ea ratione nomen suum memoriæ hominum commendet sempiternæ. Nam talis quidem mortis desiderio diu flagrasse dicitur Origenes: & vltro eū occasiones captasse. Quod quidem vix est vt potuerit ab vllo bono profi-

proficiſci ſpiritu, cum videamus ne ipſum quidem Dei filium ad ſupplicium ſuum maiores attuliſſe animos, quàm opus eſſet. Quippe qui orauerit etiam patrem vt (ſi fieri poſſet) declinare id liceret: ſed vt eius tamen, non ſuæ ſatisfieret voluntati. Ex quo apparet id mortis genus horrori ei fuiſſe etiam: tantum abeſt, vt ad id cupiditate ferretur, niſi quatenus & patri erat obſequentiſſimus, & noſtram ſitiebat ſalutem. Quod cum ita ſit: qui fieri poteſt, vt præſentiore fuerit vel Origenes, vel quiſpiam alius animo: quàm ipſemet Dei filius? Vix igitur carere deſiderium eiuſmodi aliqua temeritate poterat, & nimia eaque inani confidentia: quod accidere etiam potuit ipſo (quomodo fieri potuiſſe pluribus exemplis alibi docuimus) minime animaduertente. Magna martyrum præconia (vtamur enim nunc quidem vſitato iam hoc verbo) eaque gloria quæ ſupplicio propter Chriſti nomen affectos ſequebatur: hominum non nihil titillabat animos. Ad eundem pertinet authorem tanta illa, quam diximus, veterum in eccleſiaſticis cenſuris ſeueritas: quæ tantum epiſcopis conciliabat venerationis, atque authoritatis: vt eisdem ad dominatum in populum atque ipſos etiam in reges aditum patefecerit.

rit, fieri etiam poteſt vt ſatanas ſanctis faveat cogitationibus,& quaſi calcaria curreti equo addat: vt opportune mox ad inſidias perducat. Quod fecit cum vt ſe viri potentes, ipſiq; etiam reges aliquando improbi ſubijcerent paſtoribus: viris pijs quidem illis ac ſanctis ſummam conciliaret venerationem, cuius poſtea, vt diximus alibi, hæredes eſſent ſucceſſores, qui a maiorum ſanctitate paulatim cum degenerent: tandem authoribus illa in bonorum oppreſſionem, tyrannidemq; verteretur, & quum, vt ſimulatores epiſcopatus aliquando ambirent, extimularet opulentos homines ad exercendam in epiſcopos qui donata pauperibus deſtribuerent, ſummam liberalitatem & mox (vt ad ſucceſſores perveniret) in ipſas etiam eccleſias, quæ quanta fuit aſtutia? aut quis talem liberalitatem initio ſuſpectam habere potuiſſet? Nunc autem quo res evaſerit videmus. Sic, vt perſuaderit in ciborum diſcrimine pietatem eſſe: perſuaſit primum caſtigandum eſſe corpus eorum ciborum abſtinentia qui illud multum nutrirent admodumque validum redderent: atque illorum vſu qui extenuarent, eneruarentque; ſic illud ſpiritui, rectæque rationi obſequentius futurum: ſic Dei præceptis obtempera-

facilius posse: cum deinde causa quambrem id fieret in oblivionem venisse: maneret autem mos certis diebus à certis cibis abstinendi: facile fuit pietatis opinionem ejusmodi abstinentiæ appingere.

Sũmã autẽ veteratoris huius studium, lites serere ac dissidia.

Sed hujus quidem veteratoris summa cernitur astutia, calliditasque in serendis litibus, ac dissidiis: eò enim quum ventum est: vt jam ex hominum manibus excutere sacros libros nequeat: & accendit eos insatiabili quadam omnia (ea etiam quorum nullus sit vsus) sciendi siti: & quotidie scrupulos injicit, ac quemcunque injecerit scrupulum: persuadet etiam quantum potest, ejus rei veritatem omnino cognitu esse necessariam, atque vtramcunque in partem inclinaverit judicium: sequitur vt persuadeat etiam qui ea in re aberret, salutis esse participem non posse. Itaque ejus esse officii, quod ei Deus patefecerit, id vt aliis etiam patefaciat: cumque Satanas eadem de re alia aliis persuadeat: hinc sunt controversiæ, ex quibus quominus vlla sequatur veri cognitio, sed potius tenebræ offundantur hominum oculis, eæq; indies majores: vtque oriantur inde discordiæ, dissidia, rixæ: & vt se mutuis lacerent injuriis: neq; vlli concordiæ spei relinquant locum: in sui quemque admirationem

tionem ducit quantam poteſt maximam: adeo,vt ſibi quiſque deus eſſe quidam videatur,à quo fas ſit omnis, vivendi, credendique accipere leges. Id quod hominis ingenio ſui plus ſatis amanti aliud eſt nihil quàm currenti equo addere calcaria. A nimia verò quam quiſque de ſe opinionem habet homo, oritur temeritas: qua fit, vt quicquid in buccam venerit,effutiat:quicquid occurrerit nullo adhibito diligentiori examine pro certo ſtatuat.Idq; tanquam oraculum quoddam pronunciet, ac quo confidentiora elicere calliditſſimus hoſtis verba poteſt: eò præclarius ſecum agi putat. Sic enim (vt alibi dictum eſt) videatur niſi magno cum dedecore retractationi nullus prorſus relictus locus, & ſi quis ſe objiciat: tantam confidentiam ſumma etiam inſolentia eo quicunque ſit, contemnendo ſequatur oportet. Ac quo melius aſſequatur quod vult:vt par eſt odiſſe falſa quælibet dogmata,eaque conatu omni delere: ita conatur ille perſuadere maximo dignos odio eſſe,atq; execratione quicunque tueri falſum aliquod velint dogma, & quiſquis ex animo deum colat: ab eo exigi,vt talia ſuſcipiat odia: homines ejuſmodi tam factis,quam verbis accipiendos eſſe quam duriſſimè. Si quis in eccleſia paſtoris

obtineat locum, aut doctoris, & si qua sit minis existimatio: ob oculos ei ponit neris dignitatem, qua eum veneratione ore quemque deceat, cujusq; officium e, vt ei fidem habeat: neque litem ei ovendam putet: qui secus fecerit, eum pudenter, arroganterque facere: ea ratione sacri ministerii everti, & conculcari gnitatem. Qui id tentet: perinde faceac si Deum ipsum de suo solio conetur jicere. Si quod ejus verbum habeatur lsum: omnem religionis fidem concidere portere, ac simul Christianam funditus verti rempublicam non secus ac si is esset nicum quo ea niteretur, staretq; fundaentum: ac Deus ejus curam omnem abcisset. Qui nullo tali fungetur munere, ejus subjiciet cogitationi: scientiam non esse cum vllis conjunctam muneribus: neq; positam in vulgi judicio, quod sæpe ineptissimos quosdam valde suspiciat, ac miretur: eum etiam si tanta non polleat authoritate, scientia tamen antecedere: quare nisicùm eo æquali omnibus in rebus vtatur jure sive ecclesiasticus pastor, sive doctor: id ei tanquam magnam aliquam depinget insolentiam, ac superbiam: quin etiam tyrannidem minimè ferendam: rem autem vehementer sanctam, ac magna dignam

laude

laude fore: si quis se objiciat: ac tales co-netur tyrannides evertere. Itaque vna ma-nu (quod proverbio dicitur) ignem ad-ferens, altera stramen, vbicunque potest, quam maxima facit incendia: ac quomi-nus vnquam restringuantur, materiam ad-dere nunquam cessat. Aquam hoc est, hu-manum, lene, prudensque ingenium quod-cunque arcet ab incendiis quantum po-test, ne quid opis afferat ad ea compescen-dum: sed illud fiat potius quod dicit En-nius:

Spernitur orator bonus, horridus mi-les amatur.

Ita furore inflammati animi omnia faci-unt, dicuntque temerè, inconsideratè, in-solenter, superbè: ac tam multa interserunt extra causam: vt vix centesimum quodque verbum ad rem faciat. Quicquid semel pro-nunciatum fuerit, nunquam patitur execra-bilis iste hostis (si modo impedire possit) retractari: exigendis autem retractionibus facit quàm maximè potest rigidos: nihil pronunciatur integrum: nulla est audi-endi patientia. Ex quo fit vt inter se non intelligant: vtque sæpe de alliis interroga-ti, de cæpis respondeant. Quapropter a-lius alii ea tribuit quæ neque dixit, neque fortè cogitavit vnquam: quibus de cau-sis

quid alius in alium machinetur, nulla
rimere possit oratio. Nunquam tam
batus est Septentrionalis Oceanus,
n multo turbulentior nonnunquam
lesiæ status videatur. Hic videmus
rum nostrorum, alios crudelissimis
jici cruciatibus, alios nequissimo ho-
cedere; & præ metu in Dei dedecus,
probriumque quicquid illi collibuerit
ere; illic audimus & tympana, & tuba-
n clangorem, & bellicis tormentis e-
a tonitrua, & sævissimas in nostrum
guinem, nostraque viscera se mutuo
ortantium voces. Fit ante oculos no-
os horrenda nostrorum cædes: non æ-
i, non sexui parcitur; quæruntur ad
cem, vel ipsi nondum in lucem editi
tus, & multas in partes discerpuntur.
uid nos interim? Hæc scilicet nihil nos
ovent: sed egregiè litigamus, contendi-
us, rixamur. Iaciuntur vltro citroq; con-
meliæ, maledicta, probra petulantissimè
dehonestatur indies magis, ac magis cō-
unis causa, atrociora indies concitamus
nos odia: & communi hosti ferrum quod
nosmetipsos aliquando stringat, exacui-
us: ac ligna illi quibus nostramet incen-
t corpora, suppeditamus. Ac tantus est
tifex Satanas: vt neminē sinat intelligere
in

in se quicquam esse culpæ: in adversariu
quisque suum crimen rejicit, extra omne
culpam, causamque ponit. Magna mihi co-
pia esset commemorandi quæ videre, audi-
reque est quotidie, multis profectò digna
lachrymis. Verum ne cujusquam incurram
offensionem, ideoq; minus fructuosa apud
eum nostra sit oratio: nominatim ea recen-
sere supersedeo. Sed mirum in modum me
affecit quod accidit non ita pridem civili
bello ex religionis controversiis miserè fla-
grante Gallia. Editus est libellus quo om-
nes propemodum quotquot in Evangelii
restitutione aliquid sibi nominis pepere-
runt, adeò contumeliosis indignisq; fœda-
bantur nominibus: vt clementius multò
excipi à Pontificiis soleant: & erat tamen
libelli author qui earundem partium
diu fuisset habitus. Hem (inquam) homi-
num amentiam: siccine illic tam miserè fla-
grare omnia intestino bello: nos autem hic
tam turpiter, tamq; indignè abuti otio? Sed
hominem ita obcæcaverat ira: vt quid fa-
ceret, & quàm jucundum spectaculum Sa-
tanæ pararet oculis, animadvertere non
posset: & qui refellere nihil possunt nisi
primo quoque verbo contumeliarum acu-
leis pugnant, discere ne quidem sæpissime
experti nequeunt: tali ex semente non nisi

talem

lem esse messem expectandam.

Talem igitur cum habeamus hostem, ejus fallendi artes tam sint occultæ, variæ, multiplices, vafræ: cujus tam diuturna sit exercitatio: cujus jucundissima, suavissimaque sit quies (dum aliqua re nobis incommodet) nunquam quiescere: quid nos faciemus? Dabimus nos somno, ac desidiæ? Non circumspiciemus? Non cavebimus nobis? Blandietur quisque sibi: vt putet aliis quidem ineptis hominibus cavendum: eos vt vigilent monendos: se prudentiorem jam factum, quàm vt possit amplius vllas illici in insidias? Atqui hoc est omnium quæ ille conatur summum. Quin etiam ratio frustra, vt homines (eos præsertim qui authoritate valent, quorumq; in prudentia vigilantiaque sita esse ecclesiæ videatur salus omnis) in talem de se adducat opinionem. Ego verò certissimè persuasum habeo vt quisque à Satanæ laqueis longissimè se abesse sibi persuadet: ita eum illis esse proximum. Quid dico proximum? Immo cum illis jam quàm arctissimè constrictum teneri. Scilicet tyrunculus cui cum callidissimo veterano sit negocium, non in maximo semper versaretur periculo: sis enim tanta prudentia, sagacitate, sapientia, rerum vsu: vt omnes homines facilè antecedas.

Excutienda ergo securitas, arma induenda contra hostem tam vafrem, tam varium.

Quid

Quid adhuc præ illo fueris nisi novus miles? Quòd eò ſanè à me non dicitur: quia ad ejus actus, doloſque declinandum nihil ſpei relictum videri velim. Eſt omnino ſpes: & illa quidem certiſſima: ſed quibus? Profectò non ſuæ nitentibus prudentiæ, aut ſagacitati, neque ſecuris, oſcitantibus, ſibiq; non caventibus: aut iis qui quaſi cum hoſte res ſit non conſiderant: proptereaque contemnunt: ſed iis qui, cum pericula probè comperta habeant, pro periculorum magnitudine idonea ad reſiſtendum, hoſtemque repellendum arma ſibi comparant quæ arma pulchrè deſcribit Paulus. Vult enim *lumbos Christiani militis cinctos eſſe balteo veritatis*, quo requirere videtur ſinceritatis amantem animum, à quo omnis abſit hypocriſis, ſive ſimulatio, & fucus; & qui ſeriò ad pugnam ſe comparet: vult *pectus armatum thorace iuſtitiæ*: vt bona adſit conſcientia: quòd quicquid facit, id ad Dei gloriam collatum velit, nec ſuis id ſe metiri vel commodis, vel incommodis, vel vllis aliis rationibus ipſe ſibi ſit teſtis: vult *pedes indutos calceis Evangelij pacis*: vt diſcat ſpinas ignominiarum contemnere, atque obliviſci: neq; ad vllas vlciſcendas injurias animum adjiciat: ſed potius ita ſe comparet: vt cuiq; pro malo bonum paratus

us sit reddere. *Latus tegit clypeo fidei*: quo
trepidè ignita iniquissimi hostis vel po-
entiæ, vel summæ ad fallendum callidi-
atis animum despondeat: sed certò sta-
at se sub eo militare imperatore, qui ne-
essario tempore destiturus se non sit:
inimmo idoneo consilio, atque satis fir-
is viribus communiturus: ei esse curæ se:
iad & ab omnibus satanæ dolis, insulti-
us, conatibusque servandum satis esse sa-
entiæ, viriumque: quamobrem quod
epidet nihil esse, *armat caput salutis galea*,
prementibus afflictionibus salutis eum
nsoletur expectatio: quippe in qua tot
ntaque insint bona: vt ne minima qui-
em parte ea vlla assequi possit cogitatio.
anum denique armat gladio spiritus
hoc est) Dei verbo, quo & hostis ictus ci-
a offensam accipiat, & ipsum hostem vul-
eret, ac planè conficiat. Sed quominus lo-
eius fiduciæ quam sic armatus in Deo
ositam habere debet, ignava vlla securitas
jus in animum irrepat: preces vult addi,
que ejusmodi quidem preces quæ ab a-
imo proficiscantur & periculorum non in-
pto æstimatore, & suæ imbecillitatis con-
io, & divinorum promissorum memore.
Cum precibus conjungit vigilantiam: quo
dmonet ita expectandam à Deo opem: vt

te interim circumspicere oporteat: observare satanæ ingenium, vt nunquam non ob oculos habeas quis sis, quod tuum sit munus, quis rerum status, quæ tempora, denique qua parte quoquo tempore, ac momento agredi te satanas possit. Non quo in tua ista vigilantia tuam positam spem habeas ex satanæ insidiis elabendi: sed meminisse nos oportet ita promissam esse nobis divinam opem: vt velit tamen eam nos non dormitantes, sed vigilantes ab se expectare. Sic pius ille agricola à Dei quidem liberalitate, ac providentia messem expectat: sed interim non dat se desidiæ: quin potius fundum colit: & cum fide suum conjungit sudorem. Addit postremò Apostolus etiam perseverantiam. Etenim cum ab isto hoste nullum sit tempus, nullum momentum periculo vacuum, nulla vnquam pax, nullæ induciæ: quis quæso aut exuere se posse arma, aut de excubandi sollicitudine remittere vel tantillum posse absque summo, certissimoque periculo speraverit?

Hæc sunt quæ in præsentia de satanæ dicere potuimus stratagematib. Quibus etsi multo plura addi potuisse non negamus: videtur tamen quę patefacta per nos à Deo sunt (quo nomine immortales sunt ei gratiæ habendæ)

bendæ) tot ac tanta: & ratio ad illa declinandum adjecta ejusmodi. vt si quis non tantum semel ea percurrerit, sed sæpe diligenterque perlegerit, memoriæ mandaverit, ac frequenti cum meditatione, tum verò observatione, exercitatione, atq; vsu familiaria sibi reddiderit: facilè intellecturus sit: ad sustinendam hanc pugnam artis sibi accessisse plurimum, ac prudentiæ. Vt sive tenebras offundere conetur satanas Evangelio: sive mores corrumpere: sive novæ cujuspiam tyrannidis fundamenta jacere: sive ejusdem Evangelii remorari cursum: quid moliatur facilè possis olfacere: & qua ratione ejus frangi consilia possint, videre. Expendendum est autem etiam atque etiam: quàm horrendæ sint istæ clades: illatæ Evangelio tenebræ, ejus cursus retardatio, morum corruptio, ecclesiastica tyrannis, conscientiarumque carnificina. Succurrat enim nobis Israeliticus populus, sed præcipuè Pharisæorum, Scribarum, Sacerdotumque inaudita cœcitas, quibus non clarissimæ vatum prædictiones, non tot tantaq; miracula ad eum ipsum agnoscendum quem tanto expectarant desiderio, aperire oculos potuerint. Est ante oculos Pontificium regnum. Infelix populus quos, aut quales nactus est pasto-

res? Quibus ſuam credit ſalutem? quos errare credit non poſſe? Quæ commenta, quæ ſomnia, quas nugas paſſus eſt ſibi Evangelii obtrudi loco? Quàm fœdam, quàm abominandam, quam exitioſam patitur ſui exerceri mercaturam? Vt emat pro medicamento venenum, pro ſalute damnationem pro vita mortem eamq; ſempiternam? colit pro Deo aurum, argentum, ligna, lapides, atq; alia ineptiſſima ſuæ amentiæ inventa. Cumq; Apoſtoli vno propemodum momento Evangelium per totum terrarum orbem diffuderint, ad idem reſtituendum quandiu, ac quam parvo cum fructu laboratum eſt? Ad garrulitatem, ad cõtentiones, ad pugnas ſatis multi ſunt inſtructi: ſed veræ pietatis non tam multa apparent exempla ad nos conſolandum, & exhilerandum, quam extent impietatis ad copioſiſſimas nobis lachrimas (niſi prorſus lapidei eſſemus) exprimendum. Hæc aſſiduè meditari omnes qui Chriſtum amant decet: ſed eos præcipuè, qui eccleſiæ tractãt gubernacula: ne qua fortè fiat ratione, vt imprudentes immaniſſimo huic hoſti ad ſua patranda facinora ſuam locent operam. Væ miſero cui quidem id acciderit: etenim ſi *ei qui fratrem ſuum fatuum appellaverit, ſempiterni ignis pœna eſt propoſita:*

præstaret cuilibet molari lapide de collo penso in mare mergi: quam quenquam vel minimum eorum qui Christo fidem adhibent, offendere:& si pro scelerum, criminumque magnitudine daturus quisque est pœnas: cum dictum sit oppidis quibusdam, In quibus absq; fructu multa fuissent edita miracula, fore, *vt in die iudicii cum Tiro, Sidone, ac Sodoma mitius agatur quam cum illis:* quas pœnas manere putemus eos qui cum Satana in plurimorum populorum perniciem, inq; Christi regni desolationem conspiraverint? Vide quid intersit: appelles ne tantum fratrem tuum fatuum: an vitam ei auferas, neq; hanc modo temporariam, sed æternam: neq; vni solum homini, sed multis: neq; etiam multis solum hominibus, sed multis populis. Neque vero te excusauerit quod ignoranter feceris: cum potueris traditis tibi dei oraculis quibus quid te sequi, quid cavere oporteret monereris, non ignorare. Si inquam pro tam leui delicto subeunda æterni ignis est pœna: quid pro hoc fiet tam immani facinore? Vide quid hoc rei sit: ex maximis, ac supra omnem humanam cogitationem positis dei laudibus vix vllam nominare maiorem possumus quam quod pro redemptione nostri ipsum filium suum morti tradiderit.

 Quale

Quale porro eius factum fuerit, qui cuiusquam perniciei vllam præbuerit causam, quam ve apud deum detestandum? Væ igitur vobis qui inanem captantes auram, vt siue ingenio, siue eruditione valere aliquid videamini, aut importuna curiositate adducti controversias, lites rixasq; serendi finem nunquam facitis. Væ vobis qui, vt vestris indulgeatis odijs, invidiæ, æmulationi, vestræq; seruiatis existimationi nescia cuiuslites non modo non compescitis, sedatisue: sed etiam irritatis magis ac magis animos, easq; sic immortales redditis. Væ vobis qui siue animi prauitate, siue etiam incuria ad tanti momenti res tractandas nullam affertis reuerentiam: neq; quid faciatis, expenditis: atq; ita offendiculis repletis omnia. Væ vobis qui defixis in vestram tantum dignitatem, existimationem, vulgi de vobis opinionem oculis, vt Deorum quorundam locum apud homines obtineatis, fratres vestros contemptui habetis, affligitijs, opprimitis, atque in eorum conscientiis dominium quoddam vobis vsurpatis: atq; ita satanico regno muros circunducitis: & propugnacula exædificatis: væ (inquam) vobis, væ, væ: quam horrenda vos manent in die illa supplicia. Neq; verò hæc dico nunc solis Romanis Pontificibus, Cardinalibus

libus, eiusq; ordinis hominibus, quid enim esset aliud, quam operam & oleum perdere? Illis dico quos auribus adhuc esse præditos spero, quibus audiant: qui cum Christum ament: merè callidis oppugnantur ab Satana insidijs: vt eorum nihil tale sibi persuadentium ad suos conatus vtatur opera, caueat sibi quisq; non Romæ primum natus Papatus est: sed iam inde à primis parentibus ducit originem, nemo est nostrum, qui non suum in pectore Papatum gestet prima quaq; occasione certissimè eum proditurus, nisi magna prudentia se ipse exploraverit, ac sibi plane vim fecerit, intelligant quibus sunt aures. Væ misero illi cui contigerit, maximam cernere damnatorum hominum turbam ad quorum perniciem qualemcunq; ipse, vel ignarus operam contulerit: præsertim ne admonitus quidem sibi caverit, qui quæso poterit Dominici vultus severitatem summa cum maiestate coniunctam ferre? Qui tum animus erit? Quæ mens? Qui sensus? Item fratres valeant ambitiones, fumi, iræ, simultates, lites, discordiæ, aliæque affectiones omnes, sit nostrum omnium vnum cor, vnaque voluntas, sit vnus omnium nostrum scopus Christus, eiusq; nominis gloria, excutiamus aliquando eum somnum per
quem

quem fit, quominus cernere quę nobis collocatæ ſint inſidiæ poſſimus. Neq; vero applaudat ſibi aliquis: iam ſe in portu nauigare, iam ſe extra omne eſſe poſitum periculum: huiuſmodi exhortationes alijs fore vtiles, repeto enim quod paulo ante dixeram, qui ita ſecum ratiocinetur: quiſquis tandem ſit, eum aut laqueo eſſe proximũ, aut artiſſime iam conſtrictum teneri. Satanæ ſcilicet illa eſt oratio qua ſecurum, inepteq; confidentem reddat hominem, cuius mos eſt: tum maximè polliceri pacem: quum nihil minus eſt quam pax. Caue tibi (inquam) caue immo vero cum, qui nobis propoſitus ſit hoſtes, noverimus: induamus quæ modo diximus arma, præcipuaq; illa noſtra ſit cautio, vt vereri nunquam deſinamus, quin immo, quo maiores in illum progreſſus feciſſe videbimur: eo cauendum nobis ab illo magis eſſe certo ſtatuamus, quo fiat vt neq; ceſſemus vnquam à Deo precibus contendere, vt nobis laqueos oſtendat, ſed cuiq; (inquam) ſuos: non tantum qui vicino ſint poſiti, eſt enim ſic precandi neceſſitas omni prorſus fide maior.

FINIS.

IACOBVS ACONTIVS IOHANNI WOLFIO TIGVRINO. S.P.D.

Vòd lucubrationum tuarum editionem nequaquam tibi præcipitandam putes: quin potius Horatii consilio nonum vt in annum premantur suadentis, parendum: ego verò mi Wolfi pudorem in eo prudentiamq; vehementer laudo tuam. Quid? Ergo ne tanto eruditissimorum hominum quibus hoc seculum floret, theatro nihil commovebimur? Cujus id esset frontis? Sed vt sapienter est ab eodem Horatio dictum:

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines:
Quos vltra, citraq; nequit consistere rectũ.

Vt enim faciendum non est, vt edas: quæ, si limam adhibueris, politiora possis reddere: ita neque premenda nimis diu sunt, quæ & aliis fructum, & tibi laudem possint parere. Ac tametsi facilius multò eam in partem peccatur: vt nimis facilè, ac repentè sibi placeant: esse tamen & in partem contrariam,

 si nun-

ſi nunquam tibi placeas, peccato locum, vel ex eo cognoſcere licet: quòd ſi majores noſtri nimium verecundi, cautique eſſe voluiſſent: nulla nobis monumenta ſuæ reliquiſſent induſtriæ. Itaquè nos pro tam culto ſeculo, rude, agreſte, ac rerum omnium ignarum haberemus. Sed illud in primis laudo: quòd omne ſcribendi edendique conſilium non inanis auræ cupidine, ſed publicæ vtilitatis ac Dei gloriæ ratione gubernari velis. Pleriq; præter laudem nihil ſpectare in ſcribendo videntur. Ex quibus tamen qui ſaltem intelligunt qualibus nam ſcriptis laus debeatur aliqua, taliaq; elaborare ſtudent: ferri vtcunque poſſent: non aliter atque ii, qui pro patria fortiter illi quidem pugnant, non tamen patriæ cauſa, ſed ſuæ gloriæ. Sed quid iis facies, qui cum ipſum ſcribere, qualecunq; ſit, laudi ducant: nihil in ſcribendo propoſitum habere præ ſe ferunt quàm vt ſcribant? Miraris, opinor, ejuſmodi vllos eſſe: & meritò. Quid enim ineptius? Sed vnde nobis indies tanta ſcriptorum turba, eorum qui cum nihil de ſuo quod proferant habeant, præter fortè inanes nugas quaſdam, aut deliria: tantùm hinc inde ſuffurantur & res & verba ex quibus ſuos conflent libros? Neq; interim quicquam ita aut exprimant, aut comprobant, aut collocant: vt non multò malis

apud

apud eos vnde ſit deprom̃ptum legere. Etenim nullam ad rem ingenioſi ſunt, præterquam ad ſpecioſos titulos excogitandum: quibus ex hominum manibus bonos libros extorqueant: ac ſuos eorum loco obtrudant. Et tam ſtolidum eſt vulgus: vt, quos expuere debuiſſet, & ſuſpiciat nonnunquam, & celebret. Sed iſtos ſanè mittamus: quippe qui pro merito tractari non niſi prolixa poſſent invectiva. Illud potius videamus: qua ratione nos in eo genere declinaturi omnem culpam ſimus. Quid enim ſi ſolam quidem vtilitatem publicam ſpectemus: ſed (vt ferè fit) nobis plus æquo noſtra placeant? An putas impunè laturos? Quonam autem tandem pacto ſtatuere poſſis tuum de tuo judicio rectum eſſe judicium? Cum tam multi in eo errent: qua ratione te non errare intelliges? Ardua res eſt; ac neſcio an vlla magis: amicis, inquies, plus de me credam quàm mihi: at verò id multò eſt dictu facilius, quàm factu: ſed facturus ſanè ſis: quid ſi amici parum ſinceri ſint, vt nolint: aut nimis verecundi, vt non audeant quod ſentiunt proferre? quid ſi fuerint aliis in rebus (quod plerunq; accidit) occupati: vt quod oportebat cenſuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia: quid denique ſi ne illi quidem judicio ſatis valeant? Dices, non niſi probatiſſi-

 mos

mos quosq; adhibebo. Cujus judicio probatissimos? Vulgi ne? Minimè præclarum tu quidem authorem narras. An tuo? Atqui vt certus esse possis, te in eo haud errare: constare tibi oportet rectum esse judicium tuū. Quod si fiat: jam alieno opus non habes: sed certè & si multi judicium sibi tribuunt: quibus nullum est: quibus tamen revera est, intelligant etiam sibi esse, necesse est. Sive de illo agas judicio quod naturæ adscribitur, multarumque rerum cognitioni atque vsui: sive de illo quod à divino proficiscitur afflatu. Quemadmodum vt multi existant, qui in quibus errant, ea se scire falsò sibi persuadeant: qui tum re vera sciat aliquid: id se scire non potest non intelligere. Neque enim scire diceretur vnquam: nisi se scire intelligeret. Itaq; periculum non est ne si judicio valeas: eo te falsò carere opineris. Sed contrà, si careas: ne illud tibi adscribas. Ineptè autem fecerit qui cum per se certò intelligere possit vtilem se operam scribendo aut navasse, aut navare posse: judicem adire alium velit. An verò qui veritatis Evangelicæ ex Pontificiis tenebris in lucem vindicandi Principes fuere: si plus cuiquam credendum quàm sibi censuissent: Romanæ se opposuissent ecclesiæ? Interfuit igitur plurimum Christianæ reipublicæ eos, cum rectè judicarent,

carent, aliorum non pluris facere judicium, quàm suum: neque sanè expectare, dum ad scribendum hortatu cuiusquam impellerentur, sed eos ad id sua sponte excitari. Quandoquidem autem in eam partem frequentissimus est error: vt multum se videre arbitrentur qui nihil aut parum vident: sintque etiam quidem judiciorum quasi gradus: vt de quibusdam rectè judicare multi valeant: de aliis non ita multi: de nonnullis perpauci tantum quidam: atque ita fit plerunque ut non eum quem debet sibi vendicet quisque locum: optimum mea quidem sententia consilium fuerit, si vnusquisque suum aliquando vehementer suspectum judicium habuerit. Non vt animum despondeat: sed vt diligenter exploret suas vires: & quantum videre possit, compertum tandem habeat. Quoniamq; sensim irrepere in hominum parum attendentium animos stulta solet confidentia: eaque vbi invaluit, præsertim si popularis aliqua nonnihil aspiret aura, diffidentiæ locum relinquit nullum: illa vna ratio videntur ad modestiam revocari omnes posse: si tantùm inspiciant quàm magnus fuerit in omni ætate numerus eorum, qui cũ sibi de se summa omnia promisissent, ridiculi tamen præter modum evaserint. Quid enim hinc sequitur aliud: quàm conjunctum

cum hominis natura esse, vt sibi, suisque plus æquo faveat? Quisquis ergo hominem se esse meminit: ei simul in mentem veniat: & si animadvertere non potest quibus in rebus, aut quo pacto nimia ineptiat confidentia: & se tamen ejusmodi esse morbo obnoxium. Itaque placent tibi fortasse ingenii tui fœtus? At quamplurimis placuerunt sui, qui tamen probari aliis nequiverunt: quid si idipsum contingat tibi? Cavendum est ergo primùm te tibi tui ipsius amor non satis rectè judicare de tuis permittat (id quod suscepta sæpe obtrectatoris persona, atque ad vnguem examinatis singulis assequere) tum autem operæ pretium sanè fuerit certo aliquo signo semel quale tuum sit & ingenium, & judicium cognoscere: & quantum ei tributurus rectè sis videre. Ac quandoquidem & tu prolixas à me requiris epistolas: & cum conjunctissimo amico vel nugari persæpe dulce est: quæ nam judicia colligere hactenus hunc in vsum potuerim, exponam. In primis autem intelligentis judicii illa certa videtur esse nota: si multa tibi in mentem sua sponte indies veniant, quæ cum summorum hominum judicio congruere postea deprehendas. Etenim statuere non possis recto illos vsus fuisse judicio: quin idem de te statuas. Firmi est etiam judicii signum: si propositis

positis eisdem rationibus atque de integro expensis præjudiciis, pertinacia, animique affectionibus omnibus valere jussis: idem semper judices. Qui enim eadem de re aliud atque aliud judicet nulla nova adductus ratione: sed ideo quòd ratio eadem modò plus, modò minus habere ponderis videatur: eum sæpe errare certum est. Subtilis autem judicii qui fuerit sæpe errare? At verò magnum infirmi judicii argumentum est; si, quas res aliquando maximè certas habueris, in iis postea errasse te toto cœlo deprehendas: & si id accidat frequentius. Sic etiam nihil tua sponte animadvertere, nihil judicare posse: nisi semper quos sequaris habeas: ingenii est valde imbecilli, & qui de rebus multis contra judicat quàm quos miratur est ætas omnis: necesse est eum judicio esse aut divino fortè quopiam, aut certè nullo. Hisce argumentis si quis ingenii, judiciique sui vim diligenter diuque exploraverit: ne ille à scopo haud longè aberraverit. Sed una est adhuc adhibenda cautio: vt quam audax sis, aut quàm timidus natura expendas. Audacia enim plus æquo tibi tribuere conabitur: pudor autem minus. Quocirca ad certius faciendum judicium addenda sunt experimenta: quæ tuam de te opinionem aut non æquabunt, aut fortè superabunt e-

tiam: itaq; animos aut addent, aut cohibebunt. Cognitis ingenii viribus alia ſequitur conſultatio explicatu minimè facilis: quam abſoluta eſſe oporteat ea quæ in publicum emittas. Nam ſi numeris omnibus eſſe arbitreris oportere: nemo quicquam rectè edet vnquam. Apparet ergo ea quoque edi licere: in quibus quod deſiderent, ſit aliquid. Ac, ne nimis longum faciam, mea quidem hæc eſt ſententia: vt quam in ætatem incideris, videas: & quid ſuſcipias: cujuſque rei gratia: hoc eſt qua nam magna vtilitatis ſpe adductus, expendas etiam atque etiam. Quæ literis mandavit Iohannes Hus, ſi ætatem qua floruit reſpicias, planè aurea ſunt: ſi cum noſtrorum hominum monumentis conferas, nullius ſunt pretii. Ergo talia ætate illa emittere omni fuit laude dignum: hodie verò edere etiam paulò meliora magnæ fuerit inſcitiæ. In occaſionibus etiam multum admodum eſt poſitum. Sit enim locus aliquis pertractatus quidem jam optimè: ſed non ſit ex iis quos maximè oportebat, qui legat: ſit autem ſpes novo aliquo ſcripto ad lectionem alliciendi: me authore etiam minus bono ſcripto id tentaveris, non modò ſine reprehenſione juſta, ſed etiam cum laude aliqua. Neque enim verè dici poſſis actum agere. Sunt etiam quæ inculcari ad impor-

tunitatem vſq; expediat, quo in genere ſi quid non prorſus invita (quod aiunt) Minerua aggreſſus fueris: iure tibi laus debeatur aliqua, pertinere autem huc videntur exhortationes ad pietatem, ad officium, & vitiorum reprehenſiones, at quæſtionum dogmatumq; tractationes aliam habere rationem videntur, vt non niſi elaboratiſſimus gratiam invenire poſſit,

Scriptus & à tergo nec dum finitus Oreſtes.

Iſtis porro atque alijs id genus omnibus perpenſis: ſi fuerit aliquid in quod vtilem conferre poſſe operam videare: expectandos qui tibi ſtimulos addant, non exiſtimo, An vero non ſatis magnus eſſe debet ſtimulus bono cuique publicæ vtilitatis ratio? Quin immo ne expectari quidē velim, dum tale argumentum offerret ſeſe: verum ſtudioſe inquiri, ac periculum fieri, Latiſſimè ſiquidem patet diuinarum rerum (vt intra hos me fines contineam) tractatio, argumenta ſunt multa & varia: fines tractationū diuerſi. Eſt enim doctrina de fide, de moribus, de ceremonijs, de politia: collapſa erant omnia, nihil non occuparant tenebræ. Hic igitur vehemēter vtilis fuerit inquiſitio: ſatis ne ad vnguem reſtituta in integrū omnia fuerint: an vero ſit adhuc reliquiarum aliquid veterum errorum, & quid. Cuius diligentiæ

gentiæ non aliam equidem existimem esse rationem: atque eam ipsam qua hactenus tot, tantæque ac tam densæ fugatæ sunt tenebræ: si ad ipsam diuinæ vocis normam exigantur omnia, non aliter quam si nihil non suspectum habeas, ne quidem syllabam. Huiusmodi autem inquisitionis si nullus alius sit fructus: hic certè maximus fuerit: exploratum semel habere errorum in ecclesia nihil prorsus esse reliquum, atq; id assequi, nisi qua diximus ad inquirendum via ingressus nunquam poteris. Constat etiam cum aliis agendum esse: ad quos respectum habere, atq; inde tractandi rationem ducere videtur oportere, nam & rudibus suæ quædam tribuendæ sunt scriptiones: aliæ verò eruditis, quorum hi quidem totos se diuinis tradiderunt: illi alia colunt studia. Atq; hi rursus omnes partim sua sponte sequuntur docentem: partim reluctantur: vt sit eis vis inferenda, pleriq; errore ducti resistunt: nonnulli affectionibus, aut rationibus nescio quibus seruientes. Sunt autem diuinorum librorum interpretationes, explicationes, paraphrases: sunt vniuersæ doctrinæ, atq; etiam singularum quęstionum tractationes: sunt exhortationes, oriuntur errores noui in ecclesia, & quasi reuiuiscunt veteres: vt sint profligadi, irrepunt praui mores modo in populum vniuersum

uctsum,modò in pastores, modò in hoc, odò in illud hominum genus: qui oratio- castigandi sunt: alias blandè, alias seueri- te adhibita: prout res tempusque postu- videatur. In summa tot sunt scriptionum nera quibus opus habet ecclesia: vt enu- erari omnia vix, ac ne vix quidem pos- nt. Ita autem facillimè quid te aggredi po- ssimum expediat, intelliges: si scriptionum nera hęc animo repetens, & in singulis sub- stens nonnihil, quæ in quoq; inesse opor- at, hoc est, qui rerũ delectus, quæ tractandi tio, quæ prudentia, quod artificium expe- tis, tum autem videndum erit, quid ex- quid desiderari posse videatur. De vno nere si dixero: promptum erit quid de om- bus velim intelligere. Quædam sunt scrip- quibus errantes nobisque aduersarios ad eri conamur agnitionem pertrahere, pri- num itaq; illud certum est: qualibuscunque ndem rationibus vtare, qui eas non expe- erint, apud eos nihil habituras ponderis, perturbatum autem animum siue ira, siue o- dio, ad rationum momenta recte expenden- dum idoneum nequaquam esse. Quæcunq; igitur iram aut odium mouere possunt, ca- uenda omnino sunt, quæ vero ad emollien- dos animos pertinent, studiose adhibenda. Ex quo intelligitur criminationis atque con-

vitij

vitij genus omne instituto esse maximè adversarium, illud etiam irritare adversarium solet mirum in modum: si videri velis in controversia esse quæ non sint: vt si tribuas ei quæ neq; dicit, neq; sentit, id quod accidere sæpe solet: quum quod ex illius dicto quopiam, quamlibet rectè, colligimus: id eum dicere asserimus: vt cum dicimus Pontificios Papam pro suo deo colere, aut plus Papæ quam Deo credere. Atq; illud eo pertinet etiam si vt amplior sit redarguendi copia aliter eorum interpretemur verba, quam ipsi velint, sed & si erroris magnitudinem turpitudinemq; intempestiuè exaggeres: quo minus agnoscere errorem possit, effeceris: atque ita infensum, pertinacemq; reddideris, præstiterit ergo excusare potius initio: re autem demonstrata, si tam apertis ac certis rationibus admonitum non resipiscere turpe supra modum fore ostendas, ab re non fuerit. Quoniamque scripti eiusmodi duæ præcipuæ sunt partes: vna, vt adversariorum argumenta refellas: altera vt tua confirmes, illaque aut nulla sunt, aut falsa, aut infirma: cavendum est ne confutandi confundatur ratio: dandaque opera vt aduersarios quamminimè offendamus, itaque argumentum nullum si fuerit, neque videatur esse: non intelligere te dices quid eo efficiatur, simili addita

addita ratiocinatione cuius constet falsam esse conclusionem, si videatur, nec sit, non protinus fallacias, ac dolos clamabimus: sed commoda solutione modestè vtemur, si falsum: non insultabimus odiose: sed satis fuerit testimonia comiter requirere, si infirmum erit: fatebimur coniecturam aliquam afferri: sed multo esse certiora argumenta contrariam in partem ostendemus. Sunt enim qui egregiæ suas se tueri partes arbitrātur: si nullum adversarij verbum reprehensione carere vel grauissima passi fuerint, atque ita consequuntur, nimiū videndo prorsus nihil vt videant, quoniamque persuasionis (inveteratæ præsertim) incredibilis quædam vis est: illud pro certo est statuendum: nisi firmissima quæque intulerimus, eademq; maximè perspicua fecerimus: inanem operam nostram omnem futuram, in quo dupliciter peccatur: aut enim non satis certa notaque ad nostra confirmandum sumimus: aut ex ijs quæ sumuntur, non satis apparet effici id quod volumus, itaque & demonstrandi initium à rebus adeo firmis perspicuisq; vt negare ea adversarius non possit, faciendum est: & ita coniungi cum re quæ in controversiam venerit oportet: vt appertissimè appareat, ijs potius & hanc sequi necessario, quoniamque omnino plus

virium

virium est in vna firma solidaq; demonstratione: quàm in sexcentis probabilibus argumentationibus: nolim scriptorem curare admodum, quam multis argumentis oppugnaret adversarium, sed quam validis, malimque idem telum si valde sit acutum alia videlicet atque alia verborum forma (quod commodè ingeniosa oratorum arte fit) vibrari: quàm magno numero somnium ne quid aliud dicam, induci. Explicanda verosunt omnia quanta maxima fieri potest perspicuitate.

Hoc ergo in genere si explorare libeat relictum nec ne sit quod agas: id ego hoc faciendum ratione putem: requiritur prudentia in rebus sic tractandis, vt adversariorum animum emollias potius, quam vt magis ac magis exacerbes, in quonam igitur ex omni scriptorum numero eiusmodi elucet prudentia? In M: Tullio nimirum ac Demosthene, quibus sæpe magnorum virorum atque ipsius populi confutandæ sententiæ fuerunt quorum tamen animos à se alienatos minimè volebant, qua igitur dexteritate illi vsi sunt (& si in rebus valde illis quidem diversis) vide an eam imitati fuerint istis in controversijs nostrl. Quanquam si Pauli obserues eá in re lenitatem: alios ad imitandũ vt tibi proponas, nihil opus fuerit, pũgit ille

lle quidem nonnunquam: ſed mox vulnus
a oblinit: vt reprehenſo talem caſtigatio-
em inuidere poſſis: ad captandam autem
mmam benevolentiam nedum offenſio-
em omnem declinandam efficacius fieri
oſſe videatur nihil, ſed genus hoc pruden-
æ non tam induſtria imitari, quam nun-
quam intermiſſis precibus à Deo impetra-
i oportet: quippe cuius vna ſit magiſtra di-
ina quædam charitas. Requiritur etiam
aximum atque adeo violentum quod-
am argumentorum robur? In quibus er-
o eiuſmodi cernitur maximè? Certè ſi res
pſas ſpectes, in Mathematicis: ſi rationem,
rgumenta ipſa validiſſimè torquendi, in o-
atoribus eiſdem. Age igitur, confer cum
Mathematicis noſtros, illos videas ſuas de-
monſtrationes à pronunciatis tam certis at-
que notis exordiri: vt imperium audire pu-
deat, tum autem ea tali contexunt ordine:
vt neque medium vllum tranſiliant: neque
potiori priorem vnquam locum tribuant,
taque fit vt tam proſtremis aſſenſum accom-
modare quam primis neceſſe habeas, noſtri
neque exoriuntur ſæpe vnde oportebat:
& ita media tranſiliunt: vt quo pacto poſte-
iora cum primis cohæreant: non facilè ap-
pareat, quo fit plerunq; vt aſſenſum non niſi
a ſuis extorqueant, ſæpe etiam quæ firmiſ-

ſima

ſima habent ſuæ cauſæ adiumenta: ea innuere potius videntur, quàm explicare. Oratores illi contrà: in quibus multũ ſpei habent: in ijs diu commorantur, atque ad ea in audientium animis penitus infigendum nihil ſibi reliqui faciunt, ſic perſpicuitas ad earum exigenda eſt tractationum exemplum, quæ maximam vnquam ſunt adeptæ. Ac ne abſurdè videamus ſacris in rebus demonſtrationes quales Mathematicorum ſunt requirere: quid velimus planius faciendum eſt, equidem initia alia ne optanda quidem exiſtimo: quam certiſſimam primum diuinorum librorum fidem: proximè autem loca illa quorum adeo aperta atque ſimplex ſit interpretatio: vt de ea nulla oriri poſſit controuerſia. Sed neque ſanus opinor quiſquam duo illa reiecerit diſciplinarum omnium cómunia: Vnumquodq; aut eſſe aut non eſſe: nihil ſimul eſſe & non eſſe: quæq; neceſſario ex ijs ſequuntur, vt pugnantibus inter ſe interpretationibus locus eſſe nunquam poſſit. Quod ſi alioqui vt demonſtrationes noſtræ ab ijs quæ ſuo in genere maximè ſint certa atq; perſpicua initium ducant, nulloq; prætermiſſo medio, neq; turbato ordine ad id quod agitur perveniant contendimus: quis niſi maximè iniquus atque planè ſtupidus æſtimator reprehenderit? Hoc igitur pacto

excutienda

excutienda esse scriptorum genera singula existimo: videndumq; (vt dixi) quid in quoque præstitum hactenus fuerit: quid nostræ posterorumq; relictum industriæ: ac demum cogitandnm: quid tibi de te polliceri habeas, quod si diligenter feceris: non deerit (mihi crede) in quo maximo cum fructu tuam ponas operam. At summa omnia in quoq; genere cum requiras: quis præstare se posse speret? Inquies. Quid? An aliud sibi proponerit sagitarius quo collinearet: quam medium scopum? Aliud est enim quid coneris statuere: aliud, quantulumcunq; consequi potueris, vtrum evulgandum illud sit, deliberare, illic enim nisi tibi absolutissimum quod sit, proposueris: ne illud quidem quod potuisses, assequere, hic non tam quantum à profecto procul absis videndum est: quam quantum remp. tua scriptione iuveris: vt si res cognitu valdè vtilis fuerit, tuque multo meliorem in eam quam quisquam alius operam collocaueris: aut cum nemo attigerit antè: tu primus lucis aliquid attuleris: tametsi enim multa desiderentur adhuc, quæ vires tuas forte superent: nisi tamen exire in publicum patiare: animi fuerit (me quidem iudice) nimium aut timidi, aut elati: sed certe reip. non nimium amantis. Tantum illud canendum est: ne, cum maiora forte

 possis

possis: ideo non præstes: quòd conatus non fueris: sed imprimis Deo authore tentanda omnia sunt, ab illo & consilium, & successus incessanter est petendus, sine quo certum est futurum: vt quo plurimum prodesse ecclesiæ sperauerimus: eo turbaturi eam simus maximè. Cæterum necessaria est omninò in aggrediendo magna quædam, sed minimè illa tamen præceptis audacia: vt summa omnia tibi proponas: nihilque prætermittas, quantum facere, enitique possis, quin tandem assequare, in quo Zeuxis memorabilis imitanda est industria: qui Crotoniatis Helenam forma vndequaque perfectissima effícturus, cum non omnia ex quibus constaret excellens illa quam quærebat muliebris pulchritudinis forma, in vno se reperire posse corpore speraret: quinque formosissimas delegit virgines: vt quod in quaque excelleret maximè, id ipse in suum transferre exemplar conaretur, atque ita opus perfecit omni laude maius. Idem ego lucubrantibus aliquid faciendum censeo: vt quæ in quoque scriptore maximè laudentur: ea sibi ad imitandum audacter proponant, req; semel ad calcem producta, videndum est quid assecutus fueris: quid desijt: quid etiã corrigere te posse speres, atq; id tentandum
est

est pluries, interposito præsertim à prima scriptione tempore aliquo: vt quasi non iam tuo, sed aliena perlegentis iudicio vti liceat saniore, existunt tamen eiusmodi etiam quædam ingenia: vt quantumcunq; possunt, id prima quaque scriptione assequantur: quæ quò magis expolire deinde opus conantur: eò rudius reddunt, vt dicere possis horum limam opus facere mallei, malleumque limæ. Sunt autem id genus homines mirè prompti: sed iudicij expertes: verborum redundant copia: vt quis vno pede stans (quēadmodum de se iocatur quidam, quem tamen vel hoc ipso, quod de suis scriptis rectè iudicet, horum in numero non pono) tres conflaturus sit libellos: sed quam succi plenos, noli quætere. Huic hominum generi quæ præcepta dem, equidem non habeo, tum cum iudicio careant: præceptis cum iudicio vti nunquam poterunt, cui vero iudicij inest aliquid: eum à lambendo suo fœtu desistere nimis cito nolim. Suadeo etiam vt amicos consulas: sed ita, vt haud plurimum tamen in ijs positum spei habeas, ferè enim aut verentur ne offendant sincere monitum: aut raptim ita percurrunt: vt quæ nota digna sint, animadvertere non satis possint. Id extremum tua deposita & iudicis sumpta persona, sed eius qui ad vnam Dei glo-

riam sensumque suas omnes conferat cogitationes, expendendum est etiam atque etiam: tantus ne fore videatur operis (si exeat) fructus, quale illudcunque tandem fuerit: vt quod tempus eius dandum lectioni erit, non melius collocaturi plerique sint, in quo illa erunt cogitanda: hinc quidem quid complectatur libet, & quam bene: & quanti ea res sit: illinc autem quæ ferè sint in manibus, & quam multa. Hæc omnia si spectarentur: & si demum subduceretur ad hunc modum ratio: primum quidem multi nihil ederent, deinde etiam quidam haudquaquam librorum montes nescio quos molirentur, atque ita pro tam multis libris pauciores quidem, sed multis partibus pretiosiores haberemus. Volumus omnes omnia vtinam satis bene singuli singula aut certè pauca possemus, sed quorsum hæc tam multa? Scilicet vt plane intelligeremus quatenus tibi sim author, & vt scribas: & vt evulges, equidem non dubito (quo es ingenio, atq; vt es ab optimarum disciplinarum cognitione instructus) quin si vires intenderis præclarum aliquid elaboraturus sis. Pauca conare: sed vt perficias, ad nimis multa, si sapis, animum non adijcies. De tuo Euangelico præcone: locus est haud ita à multis pertractatus, nec scio à quo tam luculenter,

ac

ac plenè: vt non arbitrer tui lectioni perhonestum locum relictum, atque eiusmodi est etiam: vt oportune, importune, inculcari eum identidem oporteat, quare interfuisse ecclesiæ illum edi, nihil equidē dubito, quod vnum ego iudicare possum. Cæterum potueris ne, si summum adhibuisses conatum absolutiorem emittere: id (vt ego quidem sentio) tui est vnius cognoscere, & si quî potuisset oratio in eruditorum hominum cœtu habita, multis (vt fit) flagitantibus amicis deberi, vt lima ne desiderari quidem iure videatur.

Sed quòd me, quod in alium statuerim iure vt vtar, qaasi pilam scitissimè tu quidē retorquens, mones: id veto est eiusmodi: vt æquius fieri posse videatur nihil. Itaque nostri vicissim otij reddenda tibi ratio fuerit aliqua. Post illud tempus quo excidit nobis inchoatum illud de methodo opusculum, scis me bis sedem ac locum mutasse· Argentoratum primo deinde in Angliam: vbi adeo frequentes incidunt mihi à studijs auocationes: vt quantum promoueam profecto pœniteat. Causæ ferè leues sunt: sed quibus non parere non possum, interim tamen conscriptam iandudum à nobis nostrate lingua muniendorum oppidorum artem latinam fecimus. Sed versio novum pene o-

pus fuit, quæ mihi ſcriptio nequaquam facilis extitit, qui primus (quod ſciam) hanc rationem arte complecti auſus fuerim, mitto difficultatem noua inventa latinis verbis exprimendi, homini præſertim qui bona vitæ parte inter Bartoli, Baldi, & eius ferinæ hominum ſordes conſumpta, multiſque annis aulicæ vitæ, ſed minimè tamen otioſæ datis, ſerò admodum ad politiores muſas acceſſerit. Quod addam operi iam non habeo, ſed quominus edam cauſis impedior quibuſdam, quas commemorare hic nihil eſt opus. Vt autem, quicquid eſt operæ id iſtam in artem conferrem: ex parte priuatis ſum rationibus adductus, etenim in hoc voluntario meo exilio inopiam vtcunq; ſublevat: & otij ad alia ſtudia ſuppeditat nonnihil, impetrato mihi ab huius ſapientiſſimæ atq; optimæ Reginæ liberalitate honeſto ſtipendio. Tandem etiam animum ad perficiendam vel potius de nouo inchoandam ſuſceptam olim de Dialectica ſcriptionem adieci, rem ſane difficilem ac faſtidij plenam: ſed tamen ni fallor vehementer neceſſariam, videtur enim quæ adhuc extat vtilitates nequaquam præſtare tantas, quantas & pollicetur: & præſtare videtur poſſe: ſi tandem aliquando, veram eius aſpicere effigiem ſui illud exéplar quod ipſa in natura eſt impreſ-

ſum

ſum ad viuum referentem licuerit. Quanquam autem minimè prolixa futura eſt ſcriptio, multo tamen opus habet tempore: tum propter rei difficultatem: tum etiam propter eas quas mihi ipſe indixi leges. Video quid ſuſceperim: rem videlicet à ſexcentis tractatam, vt niſi conſpicuus extiterit laboris noſtri fructus: nemini non ſtomachum tanquam ſæpe recocta crambe moturi ſimus. Intelligo etiam me in ſeculum incidiſſe cultum præter modum, nec tam certè vereor tam eorum qui regnare nunc videntur iudicia: quam exorientem quandam ſeculi adhuc paulo cultioris lucem pertimeſco, etſi enim multos habuit habetque ætas noſtra viros præſtantes: adhuc tamen videre videor neſcio quid magis futurum. Vt alia præteream: ſtupore affecerunt me non ita pridem Dialogi decem de hiſtoria, & nuperrime totidem de Rhetorica noſtrate lingua à Franciſco Patritio homine (vt audio) Dalmata conſcripti. Quid quæris? Nihil hercle eſt propius quam vt omnes iam Platones atque Ariſtoteles contemnam, acumen eſt incredibile: iudicium politiſſimum, lepore ita condit omnia: vt ſatietatem afferre prolixitas nulla poſſe videatur, magna audet: ſed ita præſtat, vt ſi multo maiora polliceatur facile ſit fidem habiturus. Accedit ad iſti-

us adeo præſtantis ingenij ſummam commendationem: quod ampliſſimos ſuos theſauros neque tegere avare, neque oſtentare ambitioſè: ſed liberaliſſimè, modeſtiſſimeque expoſitos communibus omnium bonorum ingeniorum commodis velle videatur, adeo aperto ac perſpicuo vtitur docendi genere. Equidem ſerio dico: ex ijs quæ videre licuit, ita conijcio: effecturum eum, ſi vixerit aliquandiu (vix enim virilem ingreſſus eſt ætatem) vt quod invideat ſeculum noſtrum antiquitati ingeniorum quidem præſtantia habiturum non ſit, eriget mihi crede in ſpem ſuo exemplo multorum animos, fore vt ſi graviter contenderint, multo pleniorem firmioremq; aſſequantur rerum quarumlibet cognitionem, quam poſſe iam quiſquam videbatur, quin etiam (niſi ego male ex vngue leonem) expeditiſſimam ad id monſtrabit viam, demumque multa poſt ſecula intermiſſum diſputandi genus quoddam revocabit & ſubtile prætermodum, & accuratum, quod ſi acciderit: equidem multorum librorum vitæ qui nunc magno ſunt in pretio timeo vehementer. Neq; tamen nó intelligo fore vt de Patritij toto diſputandi genere plerique longè aliter iudicent, ac nos facimus: & pueriles tantum argutiolas eſſe cavillentur. Sed ij quod telum in Patritium

iecerint

fecerint: eodem ſciant ſe per ejus latus Platonem, cui is ſe quam ſimillimum eſſe voluit, ſauciaturos. Non enim ſi puerum refert Patritius, dum ſortè prolixius inquirit quid ſit hiſtoria: tueri Plato nomen ſuum poteſt: qui haud minus prolixe definitionem & ſophiſtæ, & regis inveſtigat. Nam ſi quid intereſt inter hunc & illum, hoc intereſt: quòd Plato perſæpe eum quem redarguit, reſpondere facit: quomodo nemo niſi valde ineptus reſponderit. Patritius ea tantùm refellit: quę etiam mediocri quodam acumine prudentiaque præditis excidere potuerint. Ex quo, ſi non alius, hic certe maximus percipi fructus poteſt, quod ſic palàm fiat: quantis in tenebris verſari neceſſe ſit eos qui omnibus in rebus tantùm pingui quadam vtendum putant Minerua. Deinde Plato ſub Socratis perſona tantum redarguit: vix vnquam aſtruere quicquam videtur. Patritius falſas deſtruit opiniones, vt ſuſtituat ſtabiliatque veras. Idq; facit vſqueadeò accurate: vt ne impudẽtiſſimo quidem callidiſſimoq; ſophiſtę vllum dicturus ſis relictum cauillandi locum. Puerile autẽ ſi quis appellare illud diſputandi genus velit: quod imitari, ne ſi maximo quidem conatu enitatur, valeat: quoque efficaciſſime debelletur error, aſſeratur veritas: eam ego vocem audacter non pueri ſo-

lùm

lûm, sed planè dementis, aut certè vehementer maligni esse hominis dixerim. Hæc igitur me ratio multò cunctantiorem videlicet in scribendo facit: ne edam aliquando: cujus me statim pœniteat. Sed opus tamen sic vrgeo: vt nullam diem abire patiar sine linea. Cæterum quid pollicear nondum habeo, vt nunc quidem est: nobis ac Musis canimus. Quòd si quid assecuti esse videbimur. Non invidebimus vtilitati publicæ. Illud exploratum habeo: saltem certè mihi conatum hunc supra modum vtilem futurum.

Habes mi Wolfi adeo verbosam epistolam: vt posthac nihil minus imperaturum te mihi suspicer, quàm prolixitatem. Res autem attigi eiusmodi, quæ justum potius volumen quàm epistolam requirerent. Itaque vel hinc satis futurum est materiæ de qua sæpe inter nos per literas colloquamur. Interim me, quod facis, ama. Ioannem Frisium quæso, & Iosiam Simlerum saluta meis verbis diligenter: quos ego viros propter summam humanitatem ingeniiq; & doctrinæ elegantiam, plurimi facio. Vale.

Londini XII Kal. Decemb.

MD.LXII.

INDEX RERVM
præcipuarum quæ ſingulis Libris continentur.

Lib. I.

Lib. II.

Lib.

Lib. III.

Lib. IV.

Aliquando

LIB. V.

Suo

Lib. VI.

Lib. VII.

Lib. VIII.

FINIS.

